

Nro 17

1996

Jouni Kaipainen - Olli Rosenqvist

**Keski-Pohjanmaan alueellinen
maatalousstrategia**

**Keski-Pohjanmaan liitolle 22.11.1996 luovutettu
Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan
seutukuntia koskeva
KESKI-POHJANMAAN ALUEELLINEN MAATALOUSSTRATEGIA**

Jyväskylän yliopisto. Chydenius-Instituutti

Kokkola 1996

ISBN 978-951-39-9488-4 (PDF)
URN:ISBN:978-951-39-9488-4

ISBN 951-34-0913-9
ISSN 1236-598X

ESIPUHE

Talvella 1995 Suomen ensimmäisen jäsenyysvuoden Euroopan unionissa lähestyessä loppuaan Keski-Pohjanmaalla maatalouden kanssa tekemisissä olevilla tahoilla oli tarvetta pysähtyä kiivaimman sopeutumisvaiheen jälkeen. Pahimmat pelot EU-jäsenyyden vaikutuksista olivat osoittautuneet liioitelluiksi, mutta kenelläkään ei ollut kovin selvää kuvaa maakunnan maatalojen tilasta. Monilla oli tunne ja tieto siitä, että maataloudelle ja elintarviketeollisuudelle on jatkossakin tilaa ja tarvetta maakunnassa. Harvalla oli kuitenkin selkeää kuvaa siitä, mihin tavoitteisiin haluttaisiin pyrkiä ja millä keinoin.

Epätietoisuus maatalouden nykytilasta ja tulevaisuudesta häyttasi maakunnallista edunvalvontaa. Oli vaikea nähdä, mihin yksityiskohtiin maatalouspolitiikassa pitäisi pyrkiä vaikuttamaan. Epätietoisuus häyttasi myös alueellista kehittämistoimintaa. Oli vaikea valita monista, sinänsä hyvistä hankkeista ne, jotka parhaiten edistävät maakunnan asukkaiden hyvinvointia. Lisäksi Keski-Pohjanmaan MTK oli halukas selvittämään, miltä maatalojen tulevaisuus näytti asiantuntijoiden mielipiteiden ja tilastojen valossa tuotantosuunnittain.

Aluepolitiikan uudistaminen toi mukanaan seutukunnittaisen kehittämistyön, mikä sinänsä on osoittautunut hedelmälliseksi tavaksi koota paikalliset voimavarat yhteisen hyvän tavoitteluun. Keski-Pohjanmaan nautakarjatalousvaltaisen maatalouden kannalta seutukunnittainen kehittämistyö on kuitenkin siinä mielessä ongelmallista, että alueen seutukunnilla on maatalouden kehittämisessä yhteinen etu ajattavanaan monissa kysymyksissä. Näin ollen koettiin tarpeelliseksi ryhtyä pohtimaan Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnista koostuvan laajan Keski-Pohjanmaan alueelle yhteistä maatalousstrategiaa. Yhteisen strategian tarve näyttää olevan korostumassa, sillä Suomessa on ryhdytty pohtimaan maatalouspolitiikan alueellistamista.

Näistä lähtökohdista Keski-Pohjanmaan liiton maakuntajohtaja Altti Seikkula kutsui Kokkolaan 10.1.1996 koolle alueellisen maatalousstrategian ohjausryhmän (liite 1) linjaamaan tehtävälle strategiatyölle suuntaviivat. Ohjausryhmä asetti myös pienemmän valmisteluryhmän (liite 1), jonka tehtäväksi annettiin toimia kokousten välillä työn eteenpäin viejänä.

Ohjausryhmä päätti, että kentän mielipiteet kerätään tuotantosuunnittain. Käytännössä työ organisoitiin siten, että kutsuttiin asiantuntijoita tuotantosuunnittaisiin keskustelutilaisuuksiin. Joitakin tuotantosuuntia ja tärkeitä asiantuntijoita on vielä jälkeempään haastateltu puhelimitse. Kunkin ryhmän asiantuntijat taustaorganisaatioineen on mainittu liitteessä 1.

Ohjausryhmän ja valmisteluryhmän puheenjohtaja Jouni Jyrinki Keski-Pohjanmaan MTK:sta huolehti maatalousstrategian yleisestä etenemisestä ja varmisti, että yhteydet kenttään toimivat strategiatyöskentelyn kaikissa vaiheissa. Vastuun ryhmän sihteerinä toimimisesta ja alueellisen maatalousstrategian kirjalliseen muotoon saattamisesta ohjausryhmä antoi Chydenius-Instituutille, jolle Keski-Pohjanmaan liitto myönsi 50 000 markkaa maakunnan kehittämistä varten. Instituutissa tehtävän ottivat vastattavakseen tutkijat KTM Jouni Kaipainen ja FK Olli Rosenqvist. Tutkijat ovat tehneet tiimityötä, johon on kuulunut yhteisten linjojen hakemista ja kirjoitettujen tekstien kommentointia. Karkeasti ilmaisten vastuu kirjoitustyöstä menee siten, että keskeisistä luvuista 2, 3 ja 8 vastaavat molemmat tutkijat. Jouni Kaipainen vastaa luvuista 1.1, 1.2.5, 1.2.6, 1.3.1, 1.3.3, 4.2, 6.1, 6.3 ja 7.1; Olli Rosenqvist puolestaan vastaa luvuista 1.2.1 - 1.2.4, 1.3.2, 4.1, 4.3, 5, 6.2, 6.4, 7.2 ja 7.3.

Raportin logiikka on tiivistelmässä esitetty yhdellä kuvalla. Kuvassa ylimpänä on mainittu maatalousstrategian yleiset yhteiskunnalliset tavoitteet. Seuraavana on esitetty yhteisen sateenvarjon alla kaikkia maatiloja koskevat periaatteet ja/tai hankkeet. Koska yhteistä etua koskevista linjauksista lähdetään liikkeelle, ne on numeroitu tärkeysjärjestyksellä kuvaavilla luvuilla yhdestä neljään. Järjestyksellä ei pidä ottaa ehdottomana kannanottona siten, että kehittämishanke numero yksi on toteutettava ennen kuin voidaan käynnistää hanke numero kaksi. Osa yhteisistä hankkeista on jo käynnissä

joissakin seutukunnissa tai joillakin toiminnan aloilla. Hankkeet voivat monissa kohdin kytkeytyä toisiinsa, jolloin niitä kannattaa viedä eteenpäin samanaikaisesti, rinnakkaisina ja toisiaan tukevasti. Suluissa on mainittu tieto siitä, missä maatalousstrategian luvussa kyseessä oleva asia tai tuotantosuunta on käsitelty.

Yleisten kehittämiskeinojen jälkeen tiivistelmässä esitetään tuotantosuuntakohtaiset hankkeet, joiden numerointi vaihtelee viidestä yhteentoista. Jos maatilataloudessa valitaan vahvuuksien vahvistamisen linja, tärkein ryhmä koostuu absoluuttisesti ja suhteellisesti suurista tuotantosuunnista. Lähempi tarkastelu paljastaa, että maakunnan suuri erikoistumisala muodostuu nautakarjataloudesta oheis- ja välituotteineen. Pieniä erikoistumisaloja ovat perunan viljely ja hevostalous. Näistä kummastakin löytyy hyvinkin intensiivisiä paikallisia tuotantokeskittymiä.

Maakunnassa on myös tuotantosuuntia, joilla on kohtuullisen paljon merkitystä alueellisen tulonmuodostuksen kannalta, mutta joita muualla maassa on silti suhteellisesti enemmän kuin Keski-Pohjanmaalla. Näitä aloja ovat metsätalous, liitännäiselinkeinot, sikatalous ja viljan viljely.

Sekä tulojen määrällä että tulojen suhteellisella osuudella arvioituna Keski-Pohjanmaalla vähäisiä tuotantosuuntia ovat kana- ja lammastalous, jotka ovat vaarassa kadota kokonaan maakunnasta, sekä erikoiskasvien viljely, jossa tuotantosuuntana voi piillä lunastamattomia lupauksia.

Lopuksi on paikallaan pieni varoituksen sana ja lukuohje. Maatalousstrategialla ei pystytä ratkaisemaan maaseudun kaikkiin elinkeinoihin liittyviä ongelmia, eikä hankkeelle ole koskaan asetettukaan näin kunnianhimoista (tai epärealistista) tavoitetta. Lukijaa kehoitetaan lukemaan raporttia pitäen mielessä, että asioita tarkastellaan maatilatalouden näkökulmasta. Tällöin monet sinällään tärkeät toiminnot kuten metsätalous eritellään ainoastaan maatalouden liitännäiselinkeinolle kuuluvassa laajuudessa. Jos sivuelinkeino muuttuukin pääelinkeinoksi ja irtautuu vahvasta maatilasidoksestaan, se siirtyy tämän raportin kiinnostusalueen ulkopuolelle.

Maatalousstrategian tekemisessä on ollut mukana hyvin suuri joukko maakunnan ihmisiä - ruohonjuuritasolla ja luottamustehtävissä toimivia maanviljelijöitä, jalostusyriyten edustajia, neuvonta- ja koulutusorganisaatioiden asiantuntijoita, hallinnollisten organisaatioiden henkilökuntaa, tutkijoita, projektityöntekijöitä sekä päättäjiä. Ilman toimijoiden korvauksetta tekemää työtä, haastattelujen antamista, ideoiden esittämistä ja monenlaista vaivannäköä alueellinen maatalousstrategia olisi jäänyt tekemättä. Kiitos heille kaikille osallistumisesta!

Jotta maakunnan ihmisten ja monien työryhmien tekemä työ siirtyisi puheista teoiksi, maatalousstrategian toimeenpanolle on syytä järjestää seuranta. Esimerkiksi vuoden kuluttua kannattaa kokoontua keskustelemaan siitä, missä määrin hankkeita on saatu menemään eteenpäin. Samalla saadun palautteen perusteella voidaan tarkistaa asetettuja tavoitteita ja miettiä uusia, tehokkaampia keinoja nyt suositeltujen ja kokeiltujen keinojen tilalle.

Maatalousstrategia vanhenee viimeistään siinä vaiheessa, kun Suomen EU-jäsenyyden yhteydessä sovittu siirtymäkausi loppuu. Pelisääntöjen muuttuessa on syytä käynnistää uusi strategiatyö, jossa kehittämisslinjat tarpeen mukaan määritellään uudelleen. Tämän tyyppisellä jälkihoidolla strategia voidaan muuttaa yksittäisestä projektista jatkuvaksi, itseään korjaavaksi prosessiksi.

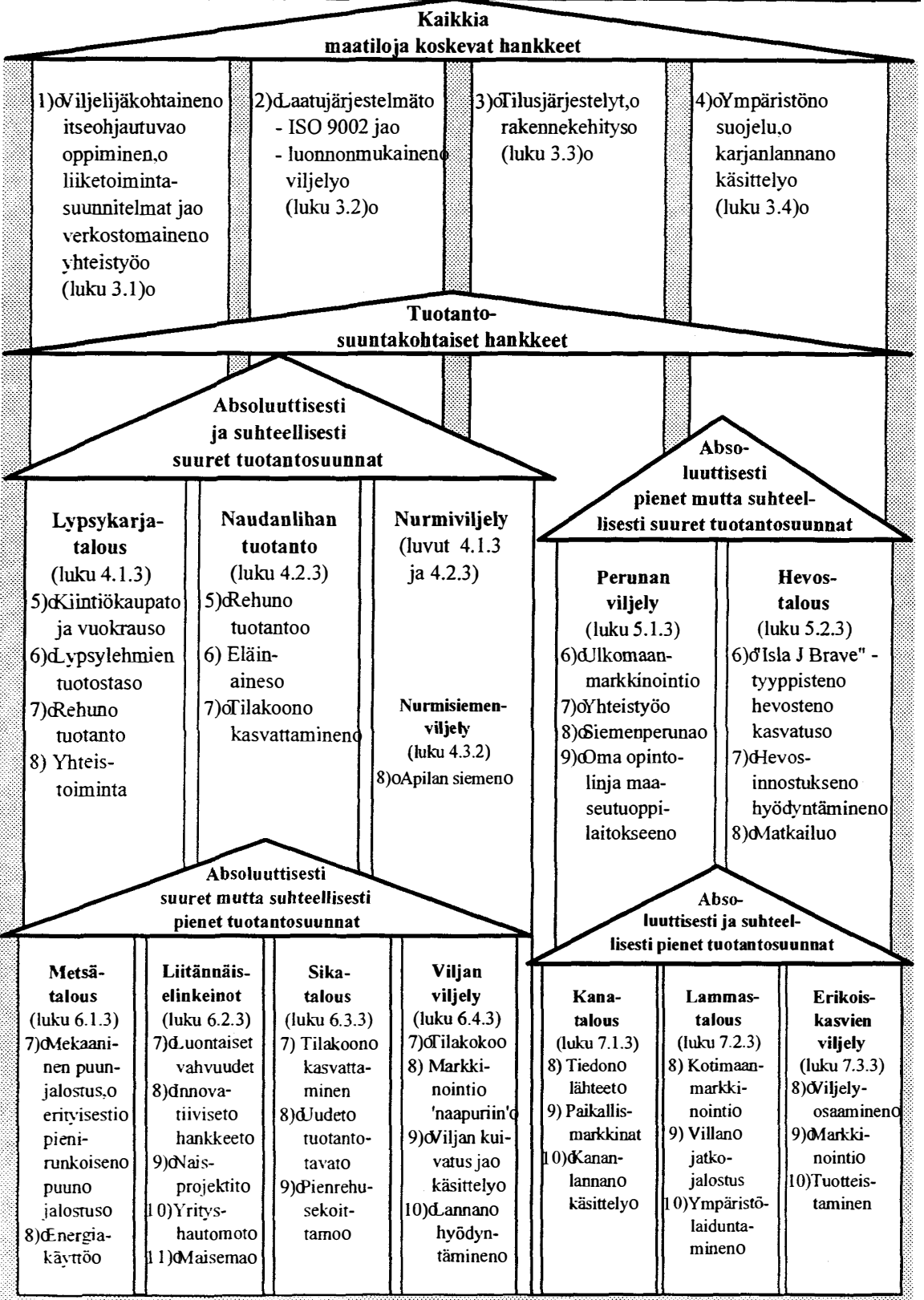
Kokkolassa 22.11.1996

Jouni Kaipainen ja Olli Rosenqvist

TIIVISTELMÄ

KESKI-POHJANMAAN ALUEELLINEN MAATALOUSSTRATEGIA

YLEISET YHTEISKUNNALLISET TAVOITTEET:
 - maatilatalouden kannattavuuden parantaminen
 - maatilataloudessa työskentelevien motivointi maaseudun työpaikkarakenteen monipuolistamiseen

SISÄLTÖ

ESIPUHE

TIIVISTELMÄ

1	KESKIPOHJALAISEN MAATALOUDEN KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHTIA	1
1.1	Elintarviketalouden merkitys laajalla Keski-Pohjanmaalla	1
1.1.1	Laaja Keski-Pohjanmaa strategia-alueena ja tilasto- tietojen kohteena	1
1.1.2	Alkutuotannon arvonlisäys ja työllistävyys	6
1.2	Maatalouden nykytilanne	20
1.2.1	Maatilojen lukumäärät	20
1.2.2	Pellon käyttö ja eläinmäärät	26
1.2.3	Maatilojen keskikoot, tilakokorakenteet ja kotieläin- talouden intensiivisyys	35
1.2.4	Maatilatalouden tulot	41
1.2.5	Maatilatalouden velat ja varat	53
1.2.6	Viljelijöiden ikärakenne	59
1.3	Elintarviketeollisuuden nykytilanne	61
1.3.1	Elintarviketeollisuuden toimipaikat, brutto- ja jalostusarvo sekä työvoima	61
1.3.2	Meijeriteollisuus	66
1.3.3	Lihateollisuus	72
2	PERIAATTEITA TAVOITTELEMISEN ARVOISEN TULEVAISUUDEN MÄÄRITTELEMISEKSI	76
2.1	Maatalousstrategian yleiset yhteiskunnalliset tavoitteet	76
2.2	Tuotantosuuntien absoluuttinen ja suhteellinen suuruus ja pienuus	76
2.3	Maatalous- ja maaseutuintressien yhteen sovittaminen	79
2.4	Meijeriteollisuuden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	80
3	YLEISIÄ KEINOJA TAVOITTEIDEN SAAVUTTAMISEKSI	84
3.1	Viljelijäkohtainen itseohjautuva oppiminen, maatilojen liiketoimintasuunnitelmat ja verkostomainen yhteistyö	84
3.2	Laatujärjestelmien ja luomun merkityksestä maatalouden kannattavuuden kehittämisessä	86
3.3	Tilusjärjestelyt maaseutuun kohdistuvien intressien sovittelukeinona - viljelijöiden tavoitteena tilakoon kasvattaminen	89
3.4	Ympäristön suojelun huomioon ottaminen kaikissa toimenpiteissä	93

4	ABSOLUUTTISESTI JA SUHTEELLISESTI SUURTEN TUOTANTO-SUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT	95
4.1	Lypsykarjatalous	95
4.1.1	Nykytilanne	95
4.1.2	Lypsykarjatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	103
4.1.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	109
4.2	Naudanlihan tuotanto	111
4.2.1	Nykytilanne	111
4.2.2	Naudanlihan tuotannon tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	123
4.2.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	129
4.3	Nurmiviljely	131
4.3.1	Nurmiviljely on kiinteä osa kotieläintaloutta	131
4.3.2	Nurmisiemenviljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	133
5	ABSOLUUTTISESTI PIENTEN MUTTA SUHTEELLISESTI SUURTEN TUOTANTOSUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT	134
5.1	Perunan viljely	134
5.1.1	Nykytilanne	134
5.1.2	Perunan viljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	140
5.1.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	143
5.2	Hevostalous	145
5.2.1	Nykytilanne	145
5.2.2	Hevostalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	145
5.2.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	147
6	ABSOLUUTTISESTI SUURTEN MUTTA SUHTEELLISESTI PIENTEN TUOTANTOSUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT	149
6.1	Metsätalous	149
6.1.1	Nykytilanne	149
6.1.2	Metsätalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	156
6.1.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	159
6.2	Maatilatalouden liitännäiselinkeinot	160
6.2.1	Nykytilanne	160
6.2.2	Liitännäiselinkeinojen tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	163
6.2.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	166

6.3	Sikatalous	169
6.3.1	Nykytilanne	169
6.3.2	Sikatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	174
6.3.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	180
6.4	Viljan viljely	181
6.4.1	Nykytilanne	181
6.4.2	Viljan viljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	185
6.4.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	187
7	ABSOLUUTTISESTI JA SUHTEELLISESTI PIENTEN TUOTANTO-SUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT	188
7.1	Kanatalous	188
7.1.1	Nykytilanne	188
7.1.2	Kanatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	193
7.1.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	196
7.2	Lammastalous	197
7.2.1	Nykytilanne	197
7.2.2	Lammastalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	199
7.2.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	201
7.3	Erikoiskasvien (mm. avomaavihannesten, marjojen, mauste- ja rohdoskasvien sekä kuitu- ja öljykasvien) viljely	202
7.3.1	Nykytilanne	202
7.3.2	Erikoiskasvien viljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus	203
7.3.3	Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	204
8	LOPPUPÄÄTELMÄT	205
	LÄHDELUETTELO	218
LIITE 1.	Keski-Pohjanmaan alueellisen maatalousstrategian ohjausryhmän, valmisteluryhmän ja tuotantosuunnittaisten asiantuntijaryhmien kokoonpanot	223
LIITE 2.	Peltokasviluettelo	229
LIITE 3.	Kotieläinluettelo	231
LIITE 4.	Kotieläinmäärien muuntamisessa eläinyksiköiksi (ey) käytetyt kertoimet	232

1 KESKIPOHJALAISEN MAATALOUDEN KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHTIA

1.1 Elintarviketalouden merkitys laajalla Keski-Pohjanmaalla

1.1.1 Laaja Keski-Pohjanmaa strategia-alueena ja tilastotietojen kohteena

Alueellisen maatalousstrategian ohjausryhmän ensimmäisessä kokouksessa nousi esille kysymys aluerajauksesta. Suppein vaihtoehto olisi ollut tehdä strategia pelkästään virallista Keski-Pohjanmaan maakuntaa varten. Tämä hallinnollisia rajoja korostava vaihtoehto ei kuitenkaan olisi maakunnan toimijoiden kannalta hyvä, sillä Keski-Pohjanmaan maakunnassa ja Kalajokilaaksossa on hyvin samantyyppistä nautakarjatalouteen painottuvaa maataloutta. Toimimalla yhdessä oman vahvuusalan puolesta saadaan enemmän aikaan kuin puuhastelemalla kukin erikseen. Maatalouden kannalta tärkeät organisaatiot noudattavat hieman erilaisia aluejakoja, mutta useimmissa niissä on mukana sekä Keski-Pohjanmaan maakunnan että Kalajokilaakson kuntia. On siten mielekästä yhdistää ainakin Kalajokilaakson kunnat yhteiseen strategiaan.

Keskustelussa nousi esille sekä Keski-Pohjanmaan maakunnasta ja Kalajokilaaksosta muodostuva aluekokonaisuus että neljään seutukuntaan (Kaustinen, Kokkola, Nivala-Haapajärvi ja Ylivieska) perustuva aluerajaus. Ohjausryhmä päätti valita ns. laajan Keski-Pohjanmaan mallin, jossa kaikki neljä seutukuntaa ovat mukana (ks. kuva 1.1.1.1).

Perusteena tähän oli lähinnä se, että seutukuntapohjaista strategiaa voidaan hyödyntää seutukuntien kehittämistyössä paremmin kuin Keski-Pohjanmaan maakuntaa ja Kalajokilaaksoa koskevaa strategiaa. Päätöksenteko rahoituskysymyksissä helpottuu, kun Kalajokilaakson lisäksi mukaan tulevat muut alueen seutukunnissa yhteistä ohjelmatyötä tekevät kunnat. Aluerajausta tukee myös se, että erilaisia tilastoja on paremmin saatavissa seutukuntajaolla. Usein salaussäännökset estävät tilastoviranomaisia toimittamasta kuntatietoja yksityiskohtaisella tasolla (esimerkiksi toimialajaolla). Oman aluejaon käyttäminen vaatisi monesti kalliiden erillisajojen tekemistä.

LAAJA KESKI-POHJANMAA

KUVA 1.1.1.1. Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntiin kuuluvat kunnat eli niin sanottu laaja Keski-Pohjanmaa.

Tehty aluerajaus ei ole täysin ongelmaton, sillä monet rajat jakavat Keski-Pohjanmaan ns. historiallista maakuntaa eri puolille aita. Koska maatalousstrategiassa on lähdetty liikkeelle maatilatalouden toimijoiden toiveista, hallinnolliset ratkaisut eivät kaada tai nosta ruohonjuuritasolta esitettyjä hankkeita. Rajat ovat viime kädessä ihmisten omissa mielissä, joten niitä ei ole pakko tulkita alueen asukkaiden elämästä irtautuneiksi ja itsenäistyneiksi yhteiskunnallisiksi instituutioiksi.

Käydyt työryhmäkeskustelut osoittivat, että eri ihmiset tarkoittavat Keski-Pohjanmaalla hyvin erilaisia aluekokonaisuuksia. Tämä saattaa hankaloittaa asioiden ymmärtämistä, joten on syytä esittää täsmällisesti tässä raportissa käytettävät määritelmät. Kaustisen ja Kokkolan seutukunnista koostuvasta Keski-Pohjanmaan virallisesta toiminnallistaloudellisesta maakunnasta puhuttaessa käytetään ilmausta suppea Keski-Pohjanmaa tai Keski-Pohjanmaan maakunta. Tosin sanoilla Keski-Pohjanmaa ja maakunta viitataan joissakin yleisluontoisissa yhteyksissä myös laajaan Keski-Pohjanmaahan kokonaisuudessaan. Lyhyempää ilmausta käytetään erityisesti haluttaessa välttää toistoa. Laajalla Keski-Pohjanmaalla tarkoitetaan kuitenkin aina kuvassa 1.1.1.1 esitettyä neljästä seutukunnasta koostuvaa aluekokonaisuutta.

Maatalouden tilatason ongelmat ovat hyvin samantyyppisiä koko Pohjanmaalla, joten Keski-Pohjanmaan alueellisessa maatalousstrategiassa ei tarvitse yrittää keksiä ruutia uudestaan. Elintarvikkeiden ja puun jalostuksen arvoketjut kuljettavat keskipohjalaisia raaka-aineita hyvin usein naapurimaakuntien tuotantolaitoksiin jatkojalostettaviksi. Kun Keski-Pohjanmaan tuotanto on keskeisissä tuotantosuunnissa moninkertainen maakunnan kulutuskysyntään nähden, rajojen pystyttäminen käy nopeasti omaan nilkkaan. Työryhmä onkin kuullut asiantuntijoita Etelä-Pohjanmaalta, Vaasan rannikkoseudulta, Keski-Pohjanmaalta ja Pohjois-Pohjanmaalta.

Miksi sitten juuri laajalla Keski-Pohjanmaalla pitää tehdä maatalousstrategia? EU-jäsenyyden ensimmäisenä vuonna elonmerkin itsestään maataloustukien hakemisen muodossa antaneista kaikista Suomen maatiloista 6 % ja kotieläintiloista 8 % sijaitsi laajalla Keski-Pohjanmaalla (TIKE 1996a). Kun alueen osuus maan väestöstä oli 3 %,

maatiloja oli asukasta kohti tuplasti ja kotieläintiloja lähes kolminkertaisesti maan keskiarvoon nähden (Tilastokeskus 1996c). Vahvan alkutuotannon maakunnassa ollaan siten aiheellisesti kiinnostuneita siitä, missä määrin Suomen EU-jäsenyys on muuttanut maatilatalouden toimintaedellytyksiä.

Maatalousstrategia kertoo, miten laajan Keski-Pohjanmaan on käynyt suhteessa muihin alueisiin. Lukijan on kuitenkin hyvä tiedostaa, että monet ilmiöt eivät ole vain odottamassa mittaajaa, vaan ne on luotava erilaisten määrittelyjen avulla. Kirjoittajat ovat pyrkineet kertomaan käytettyjen lähteiden rajoitukset ja toisistaan poikkeavat määrittelyt. Ns. tosiasioiden tietäminen tilamääristä ja tulovirroista jollakin määritelmällä lienee silti hyväksi kaikille osapuolille, vaikka jotakin toista määrittelyä käyttämällä olisikin voitu päästä hieman poikkeavaan lopputulokseen. Maailma ei muutu täysin mielivaltaiseksi, vaikka hyväksymmekin tietyn suhteellisuuden määrällisissä indikaattoreissa.

Laajan Keski-Pohjanmaan maataloudesta puhuttaessa kukaan ei voine kovin syvällä rintaäänellä puhua tieteenfilosofisesta objektiivisuusharhasta, joka on syntynyt liiallisesta uskosta määrällisiin mittareihin. Maakuntaa ei ole mitenkään voitu johtaa liikaa tilastojen perusteella, sillä monet nyt esitellyistä tilastoista on tuotettu ensi kertaa sekä laajan Keski-Pohjanmaan aluekokonaisuutta että yksittäisiä seutukuntia koskien.

Keski-Pohjanmaan ongelmana näyttää pikemminkin olevan se, että kunnollisten perustietojen puutteessa on joko jouduttu toimimaan epämääräisen musta tuntuu -tiedon varassa tai turvautumaan turhan työvaltaisiin tiedonkeruun menetelmiin. Kentän ääntä on jatkossakin syytä kuulla ja kunnioittaa. Maakunnan ihmisiltä pitää kerätä ideoita uusista toimintatavoista. Lisäksi on selvitettävä alueen asukkaiden käsitykset siitä, mitkä seikat ovat kehittämisen ongelmia. Maakunnan toimijoita ei kuitenkaan pidä tarpeettomasti kuormittaa kysymällä heiltä mielipidettä asioista, joista jo on olemassa kohtuullisen yksityiskohtaista tilastotietoa. Tilastoja ymmärtävien tehtävänä on koota tilastoista hyviä yhteenvetoja ja suhteuttaa tarkasteltavana olevan alueen tietoja erilaisiin vertailukohtiin. Käytännön työssä mukana olevien tehtävänä on antaa tilastoista

näkyville absoluuttisten ja suhteellisten mittareiden osoittamille erityispiirteille ja kehityslinjoille mielekkäitä tulkintoja.

Jokainen tulkitsee tapahtunutta kehitystä ja tosiasioita suhteessa omiin arvoasetelmiinsa, eikä strategiaraportin kirjoittajilla ole muita parempaa tietoa oikeasta ja väärästä. Oman näkökulman tueksi löytyy varmasti raportin runsaasta tilastomateriaalista tukea, jos haluaa vain katsoa, mitkä seikat tukevat omaa kiinnilyötyä ennakkokäsitystä. Suosittelemme silti avointa mieltä kaikille maatalousstrategian lukijoille, sillä oppimista voi tapahtua vain, jos uskaltaa luopua jostakin vanhasta.

1.1.2 Alkutuotannon arvonlisäys ja työllistävyys

Tässä luvussa asetetaan maa- ja metsätalous eteen- ja taaksepäinkytkentöineen oikeaan kontekstiin kansantaloudessa ja tarkasteltavina olevissa aluetalouksissa. Alkutuotannon merkitystä suhteutetaan muihin toimialoihin bruttokansantuotteen, kansantulon ja työllisyyden perusteella.

Kansantuote on kansantalouden tietynä aikana, tavallisesti vuoden aikana, tuottamien lopputuotteiden määrä. Kun siitä vähennetään hyödykkeiden tuottamiseen käytettyjen muiden tuotteiden, ns. välituotteiden arvo, on kyseessä bruttokansantuote (BKT). BKT antaa hieman liian optimistisen kuvan toimialojen tuottamasta arvonlisäyksestä, sillä mittari ei ota huomioon pääoman kulumista (toisin sanoen poistoja ei ole vähennetty).

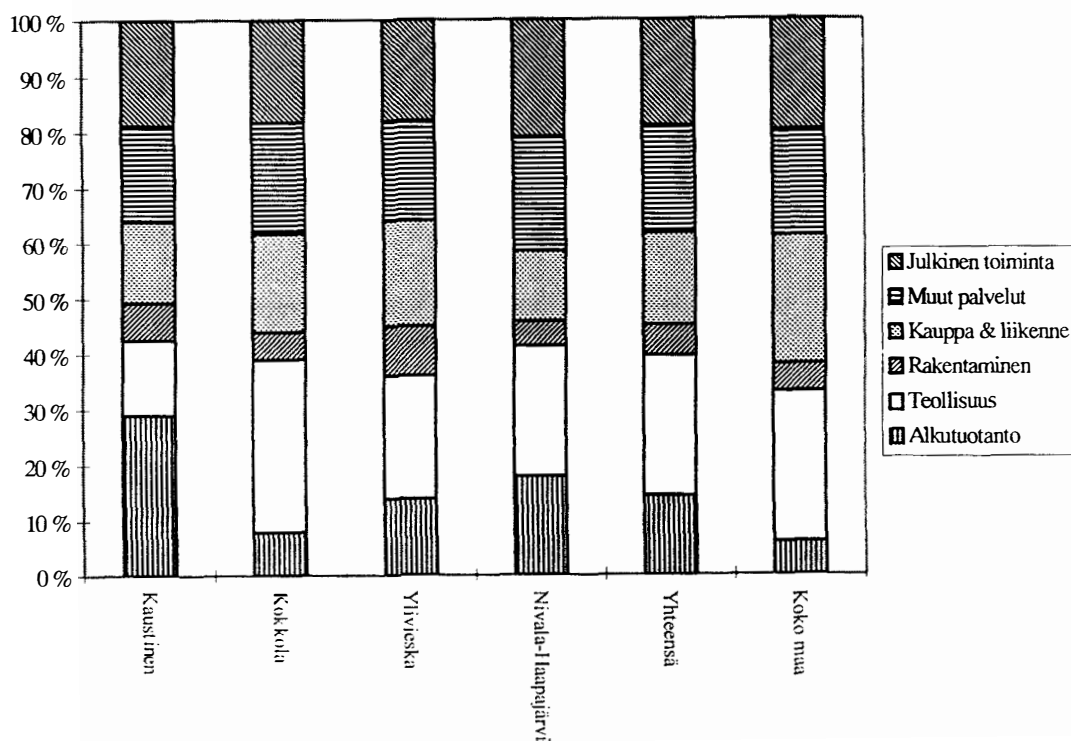
Taulukosta 1.1.2.1 ja kuvasta 1.1.2.1 näkyy, että laajalla Keski-Pohjanmaalla alkutuotannon bruttokansantuoteosuus on yli kaksinkertainen koko maahan nähden. Kokkolan suurteollisuuden tuottama arvonlisäys painaa alkutuotannon osuuden Kokkolan seutukunnassa vähäiseksi. Sen sijaan Kaustisen seutukunnassa, jossa ei ole yhtään suurta kaupunkikeskittymää, näkyy maaseudun elinkeinorakenteen riippuvuus maa- ja metsätaloudesta: peräti 30 % arvonlisäyksestä syntyy alkutuotannossa.

Laajalla Keski-Pohjanmaalla teollisuuden osuus on valtakunnallisen keskiarvon tasoa. Kaustisella teollisuuden osuus kuitenkin jää 14 %:iin. Laajalta Keski-Pohjanmaalta puuttuu maan keskiarvoon nähden lähinnä yksityisiä palveluita, mikä saattaa olla seurausta alhaisemman tulotason aiheuttamasta ostovoiman puutteesta. Julkisen sektorin osuus on laajalla Keski-Pohjanmaalla Pohjois-Suomen muista maakunnista poiketen vain maan keskitasoa.

TAULUKKO 1.1.2.1. Toimialojen bruttokansantuoteosuudet laajalla Keski-Pohjanmaalla, aluekokonaisuuteen kuuluvissa seutukunnissa ja koko maassa vuonna 1994 (ennakkotieto).

Seutukunta/ sektori	Alkutuotanto	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa & liikenne	Muut palvelut	Julkinen toiminta
Kaustinen	30 %	14 %	7 %	16 %	15 %	18 %
Kokkola	8 %	31 %	5 %	18 %	18 %	20 %
Ylivieska	14 %	22 %	9 %	18 %	19 %	18 %
Nivala-Haapajärvi	20 %	26 %	5 %	11 %	14 %	23 %
Yhteensä	15 %	26 %	6 %	16 %	17 %	20 %
Koko maa	6 %	27 %	5 %	19 %	23 %	19 %

LÄHDE: Tilastokeskus 1996c.

KUVA 1.1.2.1. Bruttokansantuoteosuudet toimialoittain vuonna 1994 (ennakkotieto) eri seutukunnissa, laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko maassa (Tilastokeskus 1996c).

Vuoden 1994 tuottajahintainen bruttokansantuote oli 445 miljardia markkaa, mistä maatalouden, metsästyksen ja kalastuksen osuus oli 2,8 % ja metsätalouden osuus 2,6 %. Ennakkotietojen perusteella vuonna 1995 tuottajahintainen BKT on 482 miljardia markkaa. Maatalouden, metsästyksen ja kalastuksen osuus on laskenut 2,6 %:iin, kun taas metsätalouden osuus on pysynyt ennallaan 2,6 %:ssa. (MAT 1996)

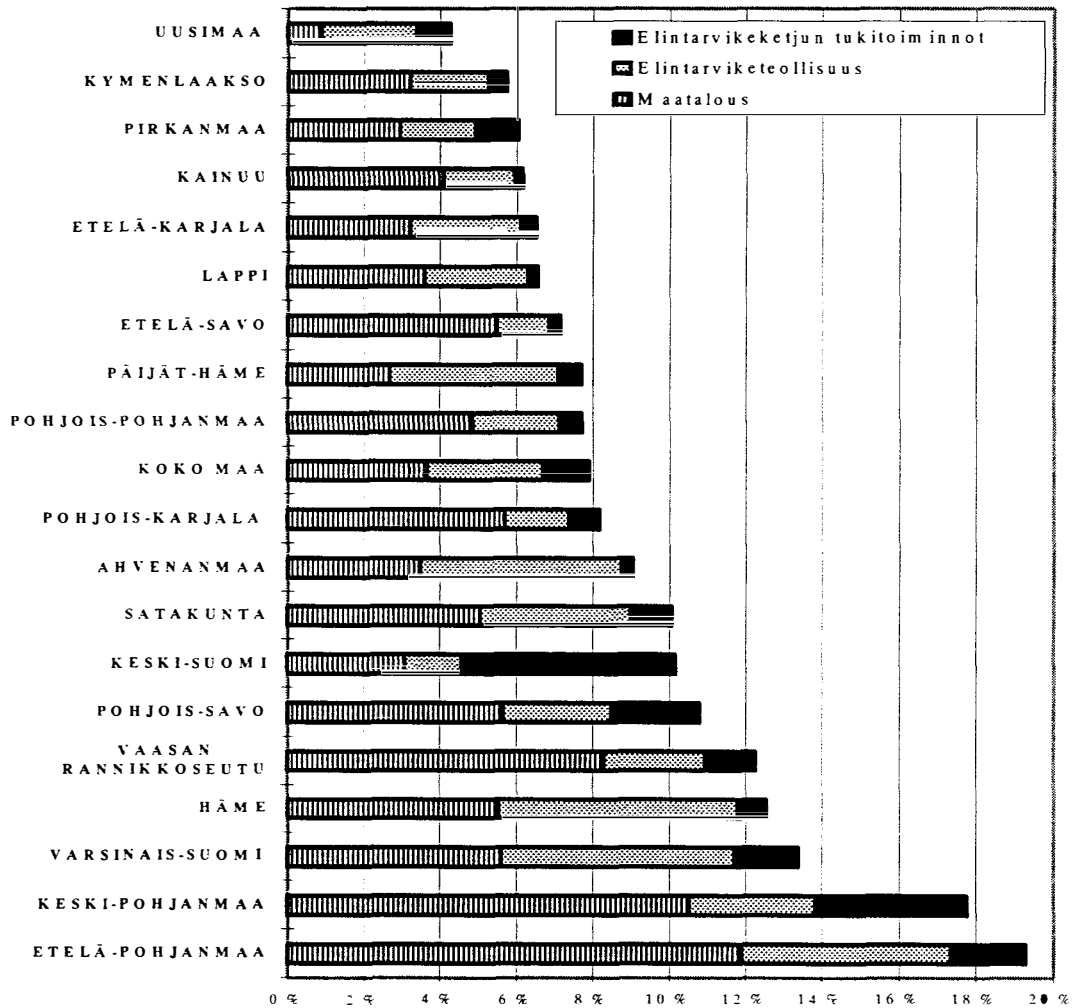
Usein ostopalveluita ja omaa tuotantoa kohdellaan eri toimialojen tuotoksina, vaikka kyse on vain toiminnan organisoinnissa olevista eroista. Kuljetus omalla kalustolla on oman toimialan tuotosta, mutta kuljetusliikkeestä tilattuna sama työ onkin kuljetussektorin arvonlisäystä. Tämä ongelma on kaikilla sektoreilla. Mittausvaikeus kärjistyy maataloudessa, sillä alan yhteydet kansantalouden muihin sektoreihin ovat lisääntyneet konekannan kasvun myötä. Koska maatalouden ostamien palvelujen ja tarvikkeiden määrä on kasvanut, osa toimialan perinteisestä jalostusarvosta on siirtynyt maatalouden ulkopuolelle. Samoin metsätalouden arvonlisäyksessä eivät ole mukana mm. metsäauto-ten ja metsäojien rakentaminen, sillä nämä toimialat kuuluvat toimialaluokituksessa maa- ja vesirakentamiseen. (MMM 1996: 2).

Vuonna 1994 kansantulo, joka on kansantalouden kaikkien tuotannontekijätulojen summa, oli 400 miljardia markkaa. Tästä summasta oli palkkoja 51 %, omaisuus- ja yrittäjätuloja 20 %, työnantajien sosiaalikuluja 14 % sekä välillisten verojen ja tukipalkkioiden erotusta 15 %. Maatalouden yrittäjätulo oli 1,8 % ja metsätalouden yrittäjätulo 1,4 % koko kansantulosta. Pitkällä aikavälillä maatalouden yrittäjätulon merkitys on vähentynyt: vuonna 1980 osuus oli 3 %, vuonna 1990 osuus oli 2,4 % ja vuonna 1995 osuus on enää 1,4 % (ennakkotieto). Metsätalouden yrittäjätulon osuus oli 2,8 % vuonna 1980, 1,6 % vuonna 1990, 1,4 % vuonna 1994 ja 1,8 % vuonna 1995 (ennakkotieto). (MAT 1996)

Alkutuotannon tuotanto- ja työllisyysluvut antavat yleiskuvan maatalouden toimintaympäristöstä. Nykyaikainen maatalous on kuitenkin monin tavoin kytkeytynyt alueen muihin toimialoihin. Nykyään puhutaan hyvin usein arvoketjuista, jotka menevät esimerkiksi pellolta ruokapöytään. Maataloustuotteet myydään suurelta osin elintarvike-

teollisuudelle (eteenpäinkytkentä). Maatalous ostaa tuotantopanoksia muilta toimialoilta, esimerkiksi lannoitteita kemian teollisuudelta ja koneita metalliteollisuudelta (taaksepäinkytkentä). (Kuhmonen 1996: 23)

Elintarvikeketjun arvonnisäykseksi koko maassa vuonna 1993 Aulaskari ja Keränen (1996) määrittivät 36 miljardia markkaa eli 8 % kaikkien toimialojen yhteenlasketusta arvonnisäyksestä (ks. kuva 1.1.2.2 ja taulukko 1.1.2.2). Pohjoisen tuen alueella elintarvikeketjun arvonnisäykseksi on arvioitu noin 16 miljardia markkaa, josta maatalouden osuus on noin 60 %, elintarviketeollisuuden neljännes ja tukitoimintojen kuudennes (Kuhmonen 1996: 23).

KUVA 1.1.2.2. Elintarvikeketjun prosentiosuus virallisten maakuntien arvonnisäyksestä vuonna 1994 (Aulaskari & Keränen 1996).

TAULUKKO 1.1.2.2. Elintarvikeketjun arvonlisäys miljoonina markkoina ja ketjun prosenttiosuus arvonlisäyksen kokonaismäärästä virallisissa maakunnissa vuonna 1994.

Maakunta	Maatalous	Elintarvike-teollisuus	Ketjun tukitoiminnot	Elintarvikeketju yhteensä	Maakunnan arvonlisäys yhteensä	Ketjun osuus alueen arvonlisästä
UUSIMAA	1240	3656	1291	6187	146145	4 %
VARSINAIS-SUOMI	2114	2307	631	5052	37780	13 %
SATAKUNTA	1009	786	213	2008	19983	10 %
HÄME	705	798	95	1598	12767	13 %
PIRKANMAA	1020	695	387	2102	34853	6 %
PÄIJÄT-HÄME	384	639	88	1111	14428	8 %
KYMENLAAKSO	533	343	81	958	16686	6 %
ETELÄ-KARJALA	402	362	51	815	12529	7 %
ETELÄ-SAVO	670	165	37	872	12216	7 %
POHJOIS-SAVO	1078	541	437	2056	19091	11 %
POHJOIS-KARJALA	715	212	99	1025	12563	8 %
KESKI-SUOMI	635	315	1154	2104	20747	10 %
ETELÄ-POHJANMAA	1682	775	272	2729	14160	19 %
VAASAN RANNIKKOSEUTU	1313	419	209	1941	15844	12 %
KESKI-POHJANMAA	597	189	223	1009	5681	18 %
POHJOIS-POHJANMAA	1354	630	166	2150	27910	8 %
KAINUU	282	128	14	425	6903	6 %
LAPPI	627	472	45	1144	17436	7 %
AHVENANMAA	120	182	10	312	3455	9 %
KOKO MAA	16478	13615	5504	35597	451176	8 %

LÄHDE: Aulaskari & Keränen 1996

Laajan Keski-Pohjanmaan metsäteollisuuden jalostusarvo oli vuonna 1994 noin 316 miljoonaa markkaa. Teollisuustilastossa ovat mukana vain vähintään viisi henkeä työllistävät toimipaikat, joten pienimmät yritykset jäävät luvuista pois. Laajalla Keski-Pohjanmaalla ei ole massan, paperin ja paperituotteiden valmistusta (tol 15). Graafinen teollisuus (tol 16) on toiminnan luonteeltaan melko kaukana alkutuotannosta. Maa-taloustalouden kannalta puutavaran ja puutuotteiden valmistus (tol 14) on metsäteollisuuden kiinnostavin alatoimiala. Jalostusarvoa mekaanisessa puuteollisuudessa syntyi 249 miljoonaa markkaa, mikä oli 3,4 % koko Suomen arvonlisäyksestä. Laajan Keski-Pohjanmaan tehdasteollisuuden osuus koko maan arvonlisäyksestä oli 1,9 %, joten puuteollisuuden jalostusarvoa oli 1,8 -kertaisesti odotettuun nähden. (Tilastokeskus 1996a)

Puutavaran ja puutuotteiden valmistus tuotti jalostusarvoa työntekijää kohti 213 000 markkaa. Työn tuottavuudeltaan toimiala oli 71 % koko maan tasosta, joten tehokkuutta olisi vielä varaa lisätä. Jalostusasteen nosto 35 %:sta toisi maakuntaan lisää työtä ja tuloja, joten tavoitteena se on oikean suuntainen. Kovin suureen parannukseen ei silti välttämättä ole mahdollisuuksia, sillä koko maassa alan jalostusaste 38 % ei ole juuri maakunnan tunnuslukua suurempi. (Tilastokeskus 1996a)

Bruttokate kertoo pääomalle korvaukseksi jäävän jalostusarvon osuuden sen jälkeen kun työvoiman palkka- ja sivukustannukset on otettu ensin pois. Tilastoista laskettu bruttokate vastaa lähinnä käyttökate liikekirjanpidon puolella. Laajalla Keski-Pohjanmaalla puuteollisuuden bruttokate oli 40 % (koko maassa 53 %). Keski-Pohjanmaalla toiminnan jalostusarvosta jää siten pienempi osuus korvaus- ja uusinvestointeihin ja vieraan pääoman korvauksiin kuin muualla Suomessa. Kolikon toinen puoli on se, että palkkojen ja henkilösivukulujen osuus jalostusarvosta oli Keski-Pohjanmaalla 60 % ja koko maassa 47 %. Maakuntaan jäi siten palkkatuloja ja samalla myös kuntien verotuloja suhteessa enemmän kuin mitä muualla maassa samansuuruisesta arvonlisäyksestä jäisi. (Tilastokeskus 1996a)

Vuonna 1995 koko tavaraviennin arvo oli Suomessa 174,7 miljardia markkaa. Metalliteollisuuden osuus oli 47 %, paperiteollisuuden 28 %, puutavarateollisuuden 8 % ja muun teollisuuden 15 %. Vientitulojen tuojana metsätalouden toimialarypäs on ylivoimainen elintarvikeklusteriin nähden. (ETLA 1996: 30)

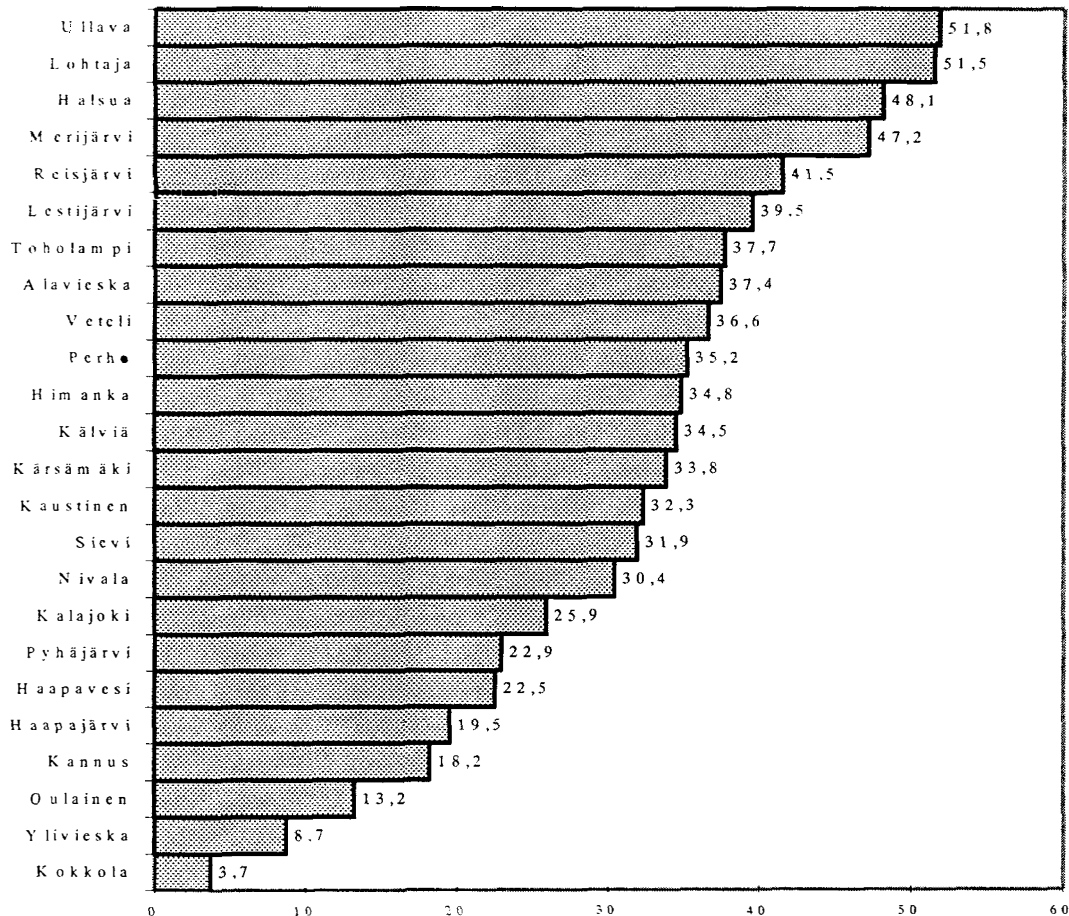
Laajalta Keski-Pohjanmaalta vietiin puutuotteita 213 miljoonalla markalla. Toimitusten arvo oli 1,8 % toimialan koko viennistä. Vientiaste oli 30 %, kun koko maassa vientitoimitusten osuus brutoarvosta oli peräti 61 %. Teollisuustilaston perusteella laajalla Keski-Pohjanmaalla ollaan puuteollisuuden viennin kehittämisessä koko maata jäljessä. (Tilastokeskus 1996a)

Vaikka maatalouden arvonlisäys jää suurteollisuuden varjoon, niin työllisyyttä tarkasteltaessa on helppo nähdä maatalouden keskeinen asema keskipohjalaisten toimeentulon takaajana (ks. taulukko 1.1.2.3 ja kuva 1.1.2.3). Maatalousstrategian yhtenä keskeisenä tavoitteena on maatilatalouden työpaikkojen säilyttäminen ja uusien työllistymismahdollisuuksien edistäminen.

TAULUKKO 1.1.2.3. Toimialojen prosenttiosuus seutukuntien, laajan Keski-Pohjanmaan ja koko maan työllisestä työvoimasta vuonna 1994.

Seutukunta/ sektori	Alku- tuotanto	Teol- lisuus	Raken- taminen	Kauppa	Kulje- tus	Liike- elämän palve- luksessa	Muissa palve- luissa	Toimiala tunte- maton
Kaustinen	36 %	15 %	4 %	8 %	6 %	4 %	24 %	3 %
Kokkola	11 %	22 %	5 %	14 %	8 %	8 %	29 %	3 %
Nivala- Haapajärvi	26 %	18 %	6 %	10 %	5 %	5 %	27 %	4 %
Ylivieska	19 %	20 %	6 %	11 %	7 %	6 %	28 %	3 %
Yhteensä	20 %	20 %	5 %	12 %	7 %	6 %	28 %	3 %
Koko maa	8 %	22 %	5 %	14 %	8 %	11 %	30 %	3 %

Lähde: Tilastokeskus 1996e.

KUVA 1.1.2.3. Alkutuotannon prosenttiosuus työpaikoista laajan Keski-Pohjanmaan kunnissa vuonna 1994 (Tilastokeskus 1996e).

Maaseudulla (tilastollisesti yli 500 hengen taajamien ulkopuolella) asuvilla oli koko Suomessa vuonna 1993 työtilaisuuksia noin 500 000 henkilötyövuoden edestä. Maatalous oli niukasti suurin elinkeino 125 000 työpaikalla, mutta työ keskuksissa oli heti seuraavana 120 000 työtilaisuudella. Seuraavana olivat julkiset palvelut 70 000 työpaikalla. Ns. pienet maaseutuelinkeinot (puutarhaviljely, ali- ja osahankinta pk-teollisuudessa, pk-mekaaninen puunjalostus, energiantuotanto, maaseutumatkailu, pk-elintarvikeyrittäjäjyys, turkistarhaus, käsi- ja taideteollisuus) tarjosivat 60 000 työtilaisuutta, vaikka kokonaisia työpaikkoja voikin olla vaikea kohdentaa tällaiselle ryhmälle. Seuraavina selvästi pienempinä toimialoina työtilaisuuksia tarjosivat kauppa (35 000), tehdasteollisuus (30 000), rakentaminen (20 000), metsätalous (20 000), muut yksityiset palvelut (15 000) ja etätö (5 000). (Maaseutuohjelmatyöryhmä 1996: 39)

Vuonna 1995 maatalous työllisti Suomessa 131 000 henkeä ja metsätalous 28 000 henkeä. Maatalouden 131 000 työllisestä 96 000 on yrittäjiä (joista 39 % naisia), 10 000 yrittäjäperheen jäseniä (joista 30 % naisia) ja palkansaajia 25 000 (joista naisia 48 %). (MAT 1996)

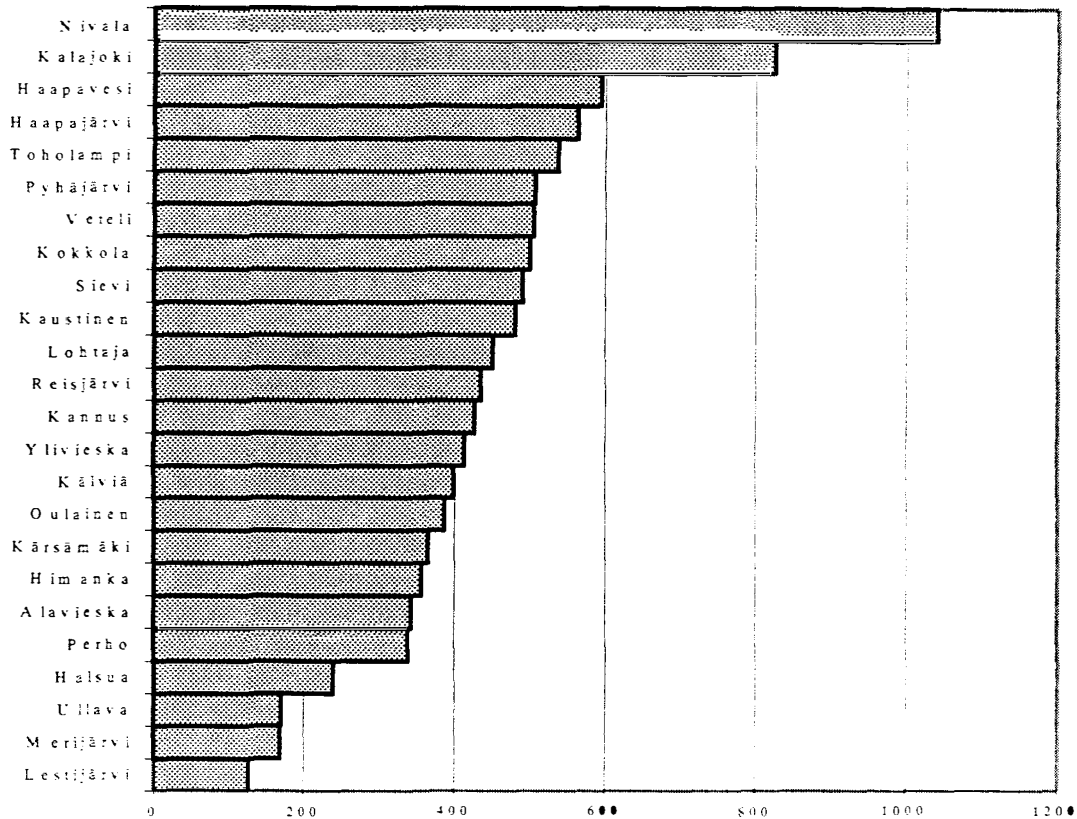
Alkutuotannon työllistävyys on viimeisen 20 vuoden aikana vähentynyt rajusti eikä kehitystrendi näytä vielääkään kääntyneen. Maatalous työllisti vuonna 1985 peräti 227 000 henkeä, vuonna 1990 vielä 170 000 henkeä, mutta vuonna 2000 ennustetaan työllisten määräksi enää 82 000. Metsätaloudessa pahin on jo ohi, vaikka työllisyyden supistuminen onkin ollut nopeaa (vuonna 1985 oli 52 000, vuonna 1990 oli 37 000 ja vuonna 2 000 ennustetaan olevan 25 000 työllistä). Elintarviketeollisuudessa oli noin 45 000 ja metsäteollisuudessa 85 000 työllistettyä. (ETLA 1996: 30 ja 68).

Vuonna 1993 Kaustisen seutukunnassa maa- ja riistatalous työllisti 2443 ihmistä (96 % maa-, riista- ja metsätalouden työllisistä) ja metsätalous ja siihen liittyvät palvelut 114 henkilöä (4 %). Kalataloudesta ei kukaan saanut toimeentuloaan, joten alkutuotanto työllisti yhteensä 2 557 asukasta. Vuoden 1994 ennakkotiedon mukaan alkutuotannon työllinen työvoima vuonna 1994 on 2 418 henkilöä, joten vähennystä lienee syntynyt 139 henkilöä (- 5 %). (Tilastokeskus 1996d)

Kokkolan seutukunnassa maa- ja riistatalous työllisti 1 957 (93 % maa-, riista- ja metsätalouden työllisistä) ja metsätalous 137 (7 %) henkilöä vuonna 1993. Kalatalous työllisti 33 henkilöä, joten alkutuotanto työllisti yhteensä 2 127 ihmistä. Alkutuotannon työvoiman ennakoitaan laskeneen 2 037 työlliseen vuonna 1994, joten vähennystä lienee syntynyt 90 hengen verran (- 4 %). (Tilastokeskus 1996d)

Vuonna 1993 Nivala-Haapajärven seutukunnassa maa- ja riistatalouden työllinen työvoima oli 3501 henkilöä (93 % maa-, riista- ja metsätalouden työllisistä) ja metsätalouden 279 (7 % maa-, riista- ja metsätalouden työllisistä). Kalatalous työllisti 7 henkilöä, joten alkutuotanto työllisti yhteensä 3787 ihmistä. (Tilastokeskus 1996d)

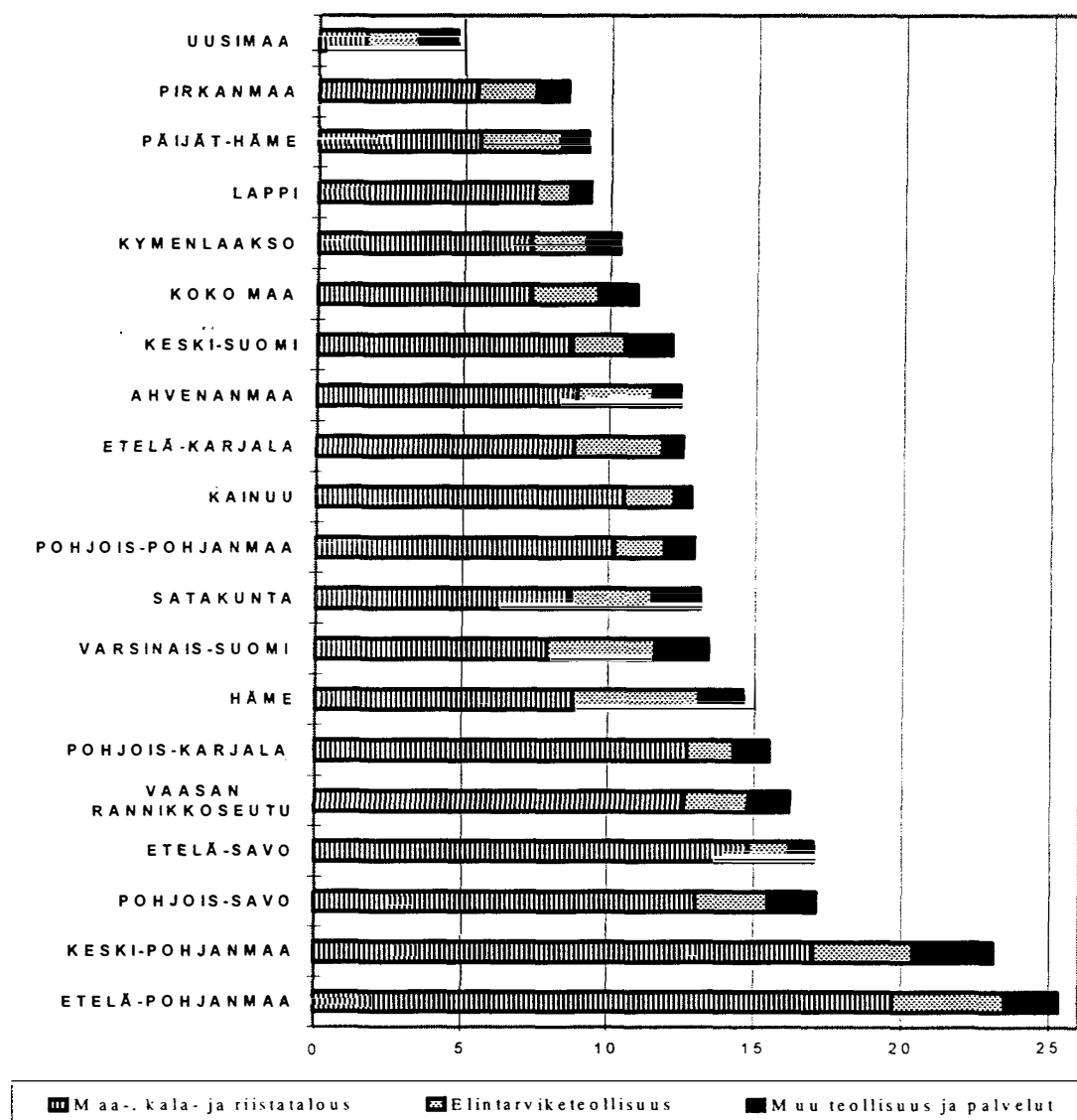
Vuonna 1993 Ylivieskan seutukunnassa maa- ja riistatalouden työllinen työvoima oli 2 730 henkilöä (96 % maa-, riista- ja metsätalouden työllisistä) ja metsätalouden 115 henkilöä (4 %). Kalatalous työllisti 13 henkilöä, joten alkutuotanto työllisti yhteensä 2 858 ihmistä. (Tilastokeskus 1996d)

KUVA 1.1.2.4. Alkutuotannon työpaikat kunnittain vuonna 1994 (Tilastokeskus 1996e).

Aulaskari ja Keränen (1996) arvioivat noin 400 toimialan tarkkuudella sitä, mitkä toimialat ovat siinä määrin kytkeyksissä elintarviketalouteen, että näiden toimialojen työlliset voidaan laskea mukaan elintarvikeketjun työllisyyteen. Menetelmällä ei voida lukea esimerkiksi kuljetusta elintarvikeketjun työllisyyteen, sillä toimiala palvelee pääosin muita asiakkaita. Toisaalta jokin elintarvikeketjuun mukaan luettu toimiala voi osittain palvella myös muita asiakkaita. Tällaisen arvioinnin perusteella voidaan arvioida, että Suomessa vuonna 1994 noin 206 000 henkilöä työllistyi elintarvikeketjun ansiosta. Maatalouden osuus työllistyneistä oli 2/3, elintarviketeollisuuden vajaa kolmannes ja elintarvikeketjun tukipalveluiden noin 12 %. (Ks. Kuhmonen 1996: 23)

Keski-Pohjanmaan kannalta elintarvikeketjun tunteminen on tärkeää, sillä maakunnassa ketjun merkitys on heti Etelä-Pohjanmaan jälkeen suurin koko maassa (ks. kuva 1.1.2.5 ja taulukko 1.1.2.4). Jos elintarvikeketjun asema vaarantuu, lähes neljännes maakunnan työpaikoista on uhattuna. Keski-Pohjanmaa sijoittuisi pelkästään alkutuotannon työllisten perusteella maakuntien mitalisarjaan. Kuitenkin myös elintarviketeollisuuden sekä muun teollisuuden ja palvelujen kohdalla Keski-Pohjanmaa on aivan kärkijoukoissa. Toimialojen välisten kytkentöjen runsaus avaa mahdollisuuksia suunnitella laajempia toimialarajat ylittäviä kokonaisuuksia, jotka eivät muissa maakunnissa olisi mahdollisia.

KUVA 1.1.2.5. Elintarvikeketjun työpaikkojen prosenttiosuus alueella työssäkäyvistä maakunnittain vuonna 1994 (Aulaskari & Keränen 1996).

TAULUKKO 1.1.2.4. Elintarvikeketjun työpaikkojen prosenttiosuus kaikista työpaikoista maakunnittain vuonna 1994 (Aulaskari & Keränen 1996).

Maakunta	Maa-, kala- ja riistatalous	Elintarvike-teollisuus	Muu teollisuus ja palvelut	Yhteensä
ETELA-POHJANMAA	19,7	3,8	1,8	25,3
KESKI-POHJANMAA	17	3,4	2,7	23,1
POHJOIS-SAVO	13	2,5	1,6	17,1
ETELA-SAVO	14,8	1,4	0,8	17
VAASAN RANNIKKOSEUTU	12,6	2,2	1,4	16,2
POHJOIS-KARJALA	12,7	1,6	1,2	15,5
HAME	8,8	4,3	1,5	14,6
VARSINAIS-SUOMI	7,9	3,7	1,8	13,4
SATAKUNTA	8,7	2,8	1,6	13,1
POHJOIS-POHJANMAA	10,2	1,7	1	12,9
KAINUU	10,5	1,7	0,6	12,8
ETELA-KARJALA	8,8	3	0,7	12,5
AHVENANMAA	8,9	2,6	0,9	12,4
KESKI-SUOMI	8,7	1,8	1,6	12,1
KOKO MAA	7,3	2,3	1,3	10,9
KYMENLAAKSO	7,3	1,9	1,1	10,3
LAPPI	7,4	1,2	0,7	9,3
PAIJAT-HAME	5,5	2,8	0,9	9,2
PIRKANMAA	5,4	2	1,1	8,5
UUSIMAA	1,6	1,8	1,3	4,7

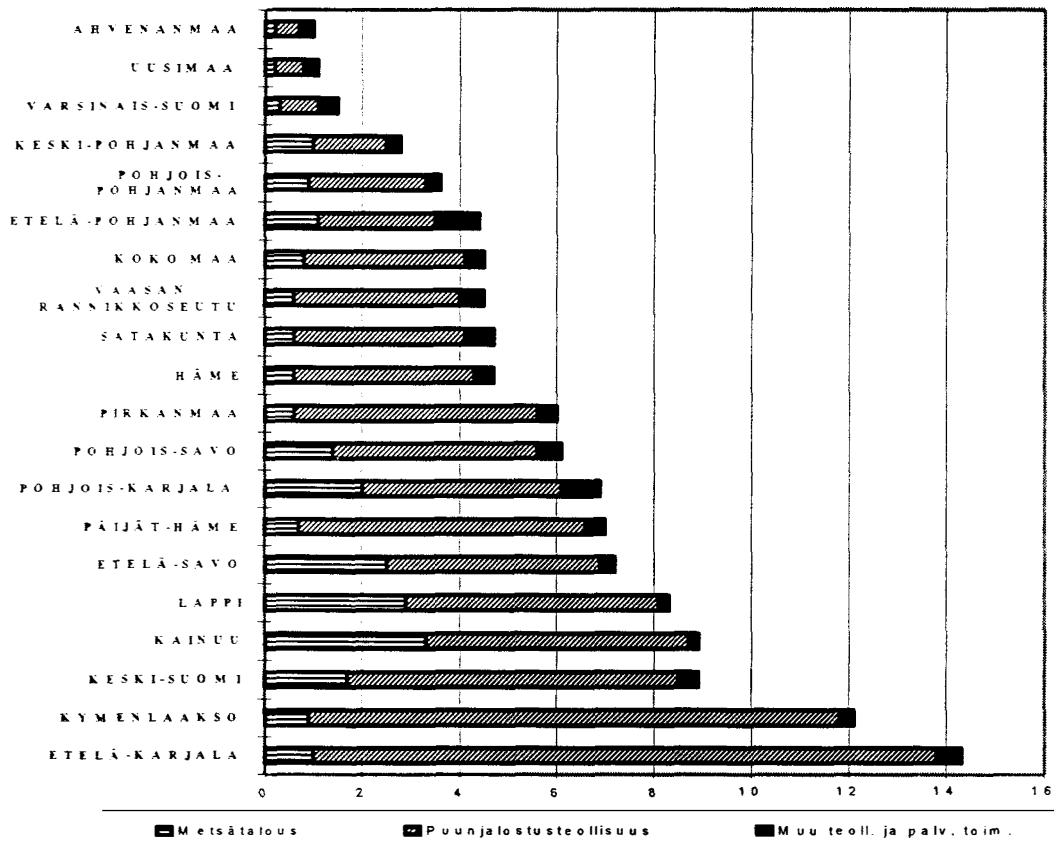
Taulukon 1.1.2.5 ja kuvan 1.1.2.6 perusteella puuntuotantoketju on suppealla Keski-Pohjanmaalla koko maan keskimääräistä tasoa vähäisempi työllistäjä. Maakunnista vain Ahvenanmaalla, Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa metsäketjun työllistävyys on suppeaa Keski-Pohjanmaata vähäisempää. Suuriin työllisyysosuuksiin päästään vain maakunnissa, joissa puuta jalostava teollisuus on vahvaa. Useimmiten tämä edellyttää vielä, että paikkakunnalla on oltava kemiallisen metsäteollisuuden yksikkö. Metsätalouden alkutuotannossa vahvoja maakuntia ovat Lappi, Kainuu ja Etelä-Savo.

TAULUKKO 1.1.2.5. Puuntuotantoketjun työpaikkojen prosenttiosuus kaikista alueella työssäkävivistä vuonna 1994 (Aulaskari & Keränen 1996).

Maakunta	Metsätalous	Puunjalostus- teollisuus	Muu teollisuus ja palvelut	Puuketjun työpaikat yhteensä
ETELÄ-KARJALA	1	12,8	0,5	14,3
KYMENLAAKSO	0,9	10,9	0,3	12,1
KESKI-SUOMI	1,7	6,8	0,4	8,9
KAINUU	3,3	5,4	0,2	8,9
LAPPI	2,9	5,2	0,2	8,3
ETELÄ-SAVO	2,5	4,4	0,3	7,2
PAIJAT-HÄME	0,7	5,9	0,4	7
POHJOIS-KARJALA	2	4,1	0,8	6,9
POHJOIS-SAVO	1,4	4,2	0,5	6,1
PIRKANMAA	0,6	5	0,4	6
HÄME	0,6	3,7	0,4	4,7
SATAKUNTA	0,6	3,5	0,6	4,7
VAASAN RANNIKKOSEUTU	0,6	3,4	0,5	4,5
KOKO MAA	0,8	3,3	0,4	4,5
ETELÄ-POHJANMAA	1,1	2,4	0,9	4,4
POHJOIS-POHJANMAA	0,9	2,4	0,3	3,6
KESKI-POHJANMAA	1	1,5	0,3	2,8
VARSINAIS-SUOMI	0,3	0,8	0,4	1,5
UUSIMAA	0,2	0,6	0,3	1,1
AHVENANMAA	0,2	0,5	0,3	1

Taulukossa 1.1.2.5 ja kuvassa 1.1.2.6 ovat mukana vain suppean Keski-Pohjanmaan työpaikat. Teollisuustilaston perusteella vuonna 1994 laajalla Keski-Pohjanmaalla oli metsäteollisuuden työpaikkoja 1531, joista vain 537 eli 35 % sijaitsi virallisen maakunnan puolella. Ylivieskan seutukunnassa metsäteollisuuden työllisiä oli 411 ja ja Nivala-Haapajärven seutukunnassa 583. (Tilastokeskus 1996a)

Teollisuustilaston perusteella vuonna 1994 puutavaran ja puutuotteiden valmistus (tol 14)atarjosi laajalla Keski-Pohjanmaalla työtä 1170 henkilölle. Työpaikkojen lisäys 150a kappaleella edellisestä vuodesta on melkoinen saavutus, vaikka vuodesta 1994 tähän päivään mennessä jotkin puuteollisuuden yritykset ovatkin joutuneet lopettamaan toimintansa. Ylivieskan ja Nivala-Haapajärven seutukuntien muodostaman aluekokonaisuuden osuus puuteollisuuden työpaikoista oli 48 % koko Pohjois-Pohjanmaan maakunnan ja 75 % laajan Keski-Pohjanmaan työpaikoista. (Tilastokeskus 1996a)

KUVA 1.1.2.6. Puuntuotantoketjun työpaikkojen prosenttiosuus alueella työssäkäyvistä maakunnittain vuonna 1994 (Aulaskari & Keränen 1996).

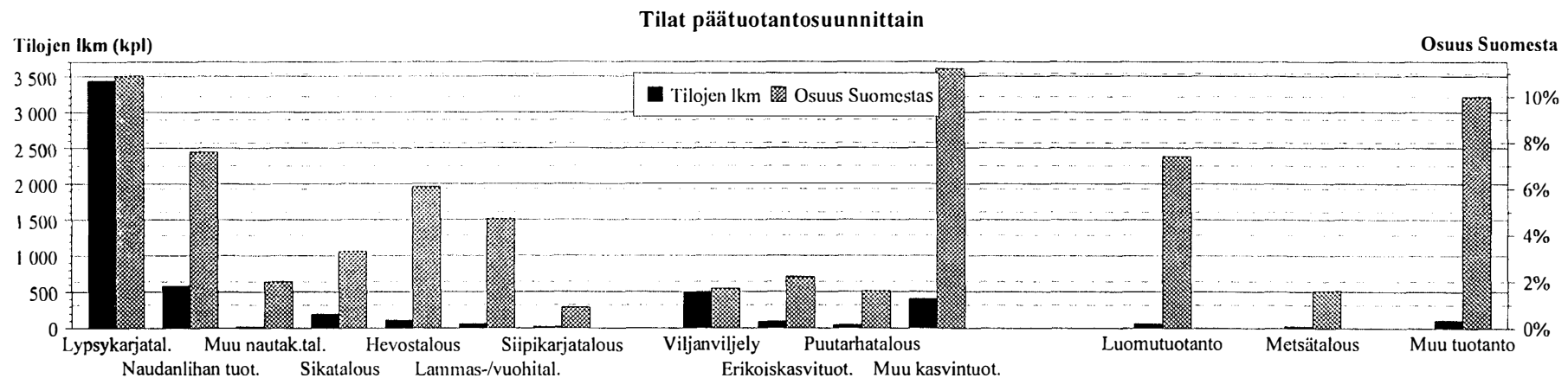
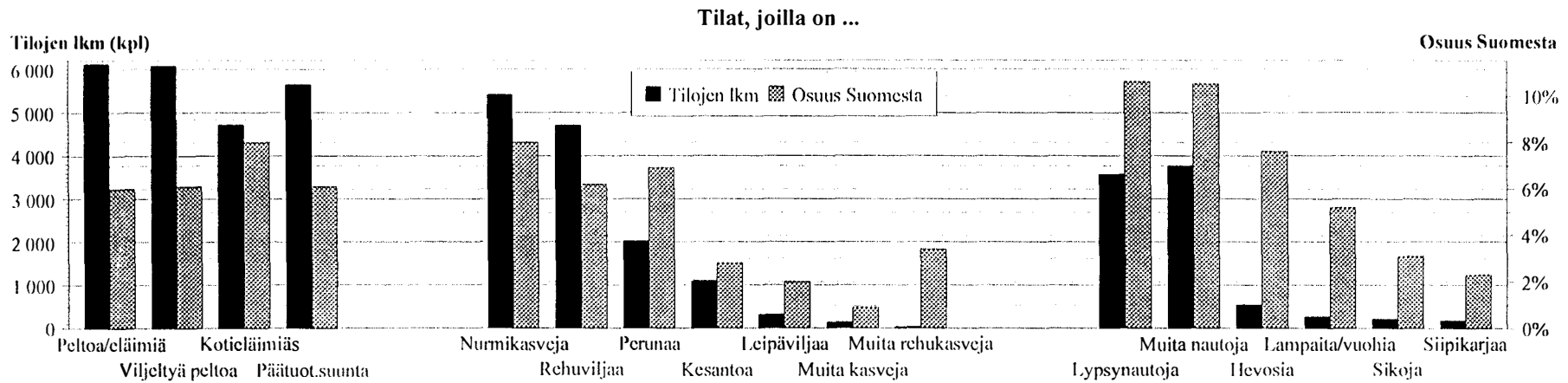
1.2 Maatalouden nykytilanne

1.2.1 Maatilojen lukumäärät

Laajalla Keski-Pohjanmaalla oli vuonna 1995 yhteensä 6 117 sellaista maatilaa, jotka hakivat maataloustukea Euroopan unionilta ja/tai kansallisista varoista (kuvan 1.2.1.1 yläosa). Maatiloja, joilla oli kotieläimiä, oli 4 720 kappaletta. Alueen osuus Suomen maatilojen kokonaislukumäärästä oli 6 % ja kotieläintilojen kokonaismäärästä 8 %. Tilat, joilla oli nautoja tai hevosia samoin kuin tilat, joilla viljeltiin nurmikasveja, perunaa tai rehuviljaa, olivat täällä yleisempiä kuin muualla Suomessa. Sen sijaan tiloja, joilla oli lampaita, vuohia, sikoja tai siipikarjaa samoin kuin tiloja, joilla peltoa käytettiin muiden kasvien kuin nurmen, perunan tai rehuviljan viljelyyn, oli Keski-Pohjanmaalla suhteellisesti vähemmän kuin muualla Suomessa.

Kuvan 1.2.1.1 alaosassa on tarkasteltu aktiivimaatilojen päätuotantosuunnittaisia lukumääriä laajalla Keski-Pohjanmaalla ja alueen osuutta koko Suomen vastaavista lukumääristä. Päätuotantosuuntanaan lypsykarja- tai muuta nautakarjataloutta harjoittavat tilat ovat Keski-Pohjanmaalla selvänä määrällisenä enemmistönä. Suhteellisten osuuksien perusteella nousevat esille nautakarjatalouden lisäksi muu kasvintuotanto, joka Keski-Pohjanmaalla tarkoittaa lähinnä nurmiviljelyä, ja muu tuotanto, johon Keski-Pohjanmaalla on todennäköisesti enemmän kuin muilla alueilla luokitettu varsinaisen maa- ja metsätalouden ulkopuolisen elinkeinotoiminnan lisäksi monituotantosuunnittaisia tiloja. Myös luomutuotannon ja hevostalouden suhteelliset merkitykset päätuotantosuuntina ovat huomion arvoisia.

Laajan Keski-Pohjanmaan sisällä eniten maatiloja on Nivalassa, Kalajoella, Haapavedellä, Ylivieskassa, Haapajärvellä ja Sievissä (yli 300 maatilaa / kunta) ja vähiten Lestijärvellä, Ullavalla, Merijärvellä, Halsualla, Himangalla ja Kokkolassa (alle 200 maatilaa / kunta) (kuva 1.2.1.2). Kotieläintilojen lukumäärissä mitattuna suuria kuntia edellä mainittujen suurten lisäksi ovat Toholampi, Kaustinen ja Veteli (yli 200 kotieläintilaa / kunta) (kuva 1.2.1.3). Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien yhteen laskettu osuus laajan Keski-Pohjanmaan maatilojen lukumäärästä on noin 60 %.

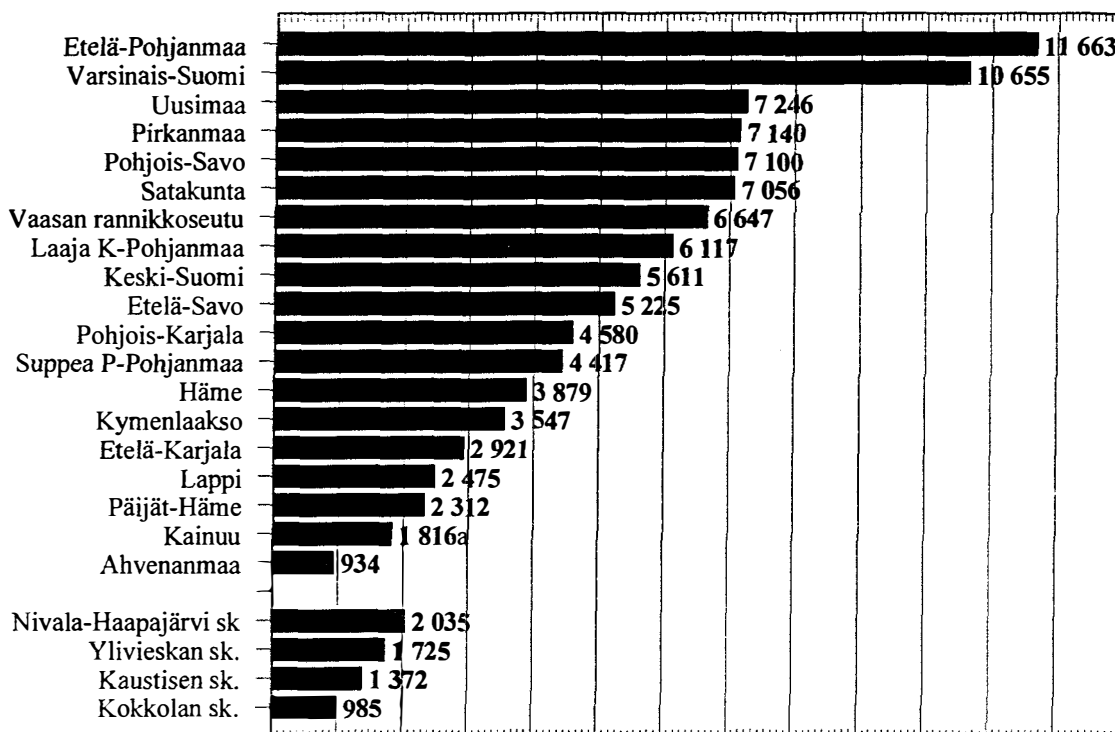

KUVA 1.2.1.1. Maatilojen lukumääriä laajalla Keski-Pohjanmaalla ja näiden lukumäärien osuudet vastaavista koko Suomen lukumääristä vuonna 1995.

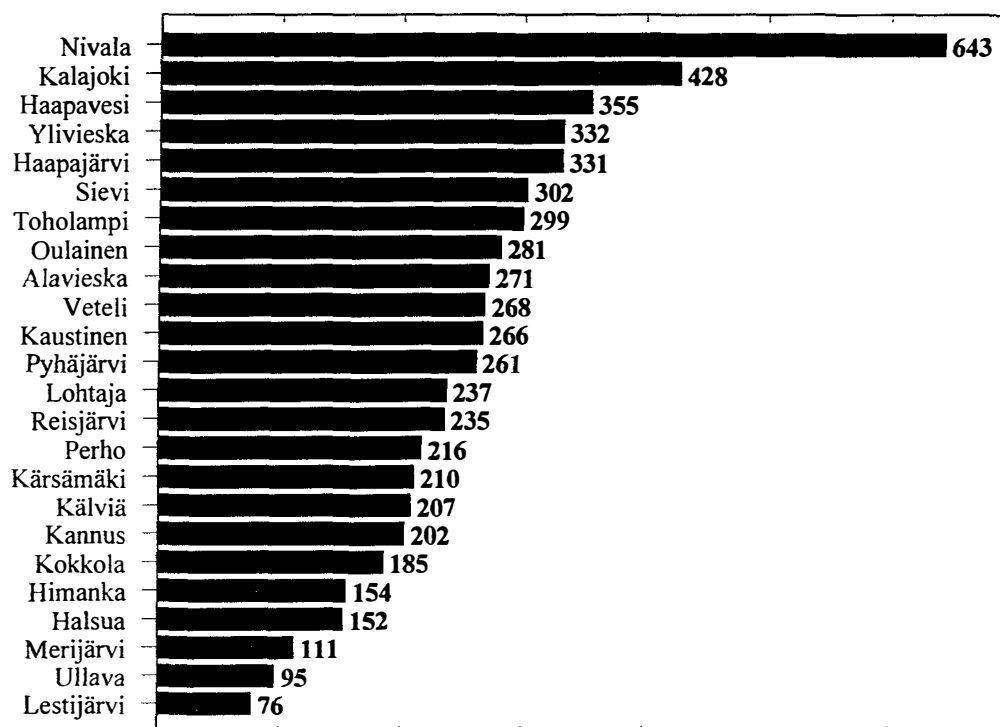
Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Tiedot maatilojen päätuotantosuunnista perustuvat viljelijöiden ilmoittamiin ja kuntien maataloussihteerien tallentamiin aineistoihin, jotka eivät ole täysin ajan tasalla. Aineistoa on korjattu oheista kuvaa varten siten, että aineistosta on poistettu a) sellaiset lypsykarjatilat, joilla ei ollut vuonna 1995 lypsynautoja, b) sellaiset lihanautatilat, joilla ei ollut lihanautoja, c) sellaiset sikatilat, joilla ei ollut sikoja sekä d) sellaiset viljatilat, joilla ei viljelty viljaa. Muutoin tilojen lukumäärät vastaavat tietokantaan ilmoitettuja ja tallennettuja tietoja. Vuonna 1995 laajalla Keski-Pohjanmaalla oli 476 maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli tuntematon. Erikoiskasviuotantoon kuuluvat perunan, mallasohran, öljykasvien, sokerijuurikkaan ja herneen viljely.

LÄHDE: TIKE 1996a.

kpl

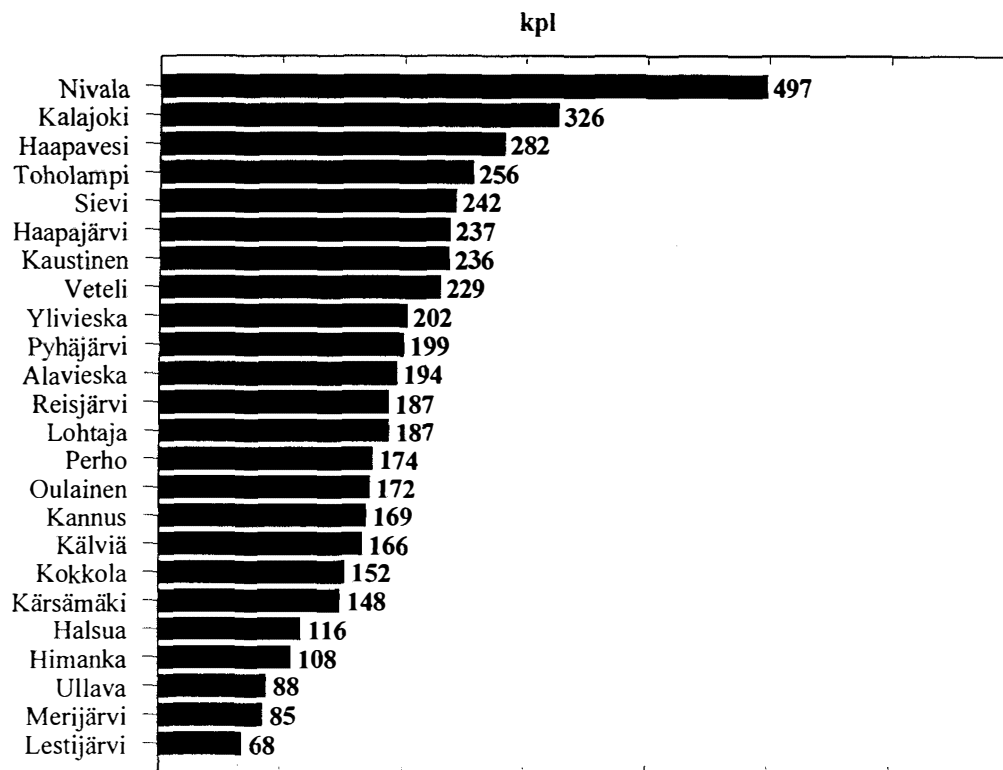
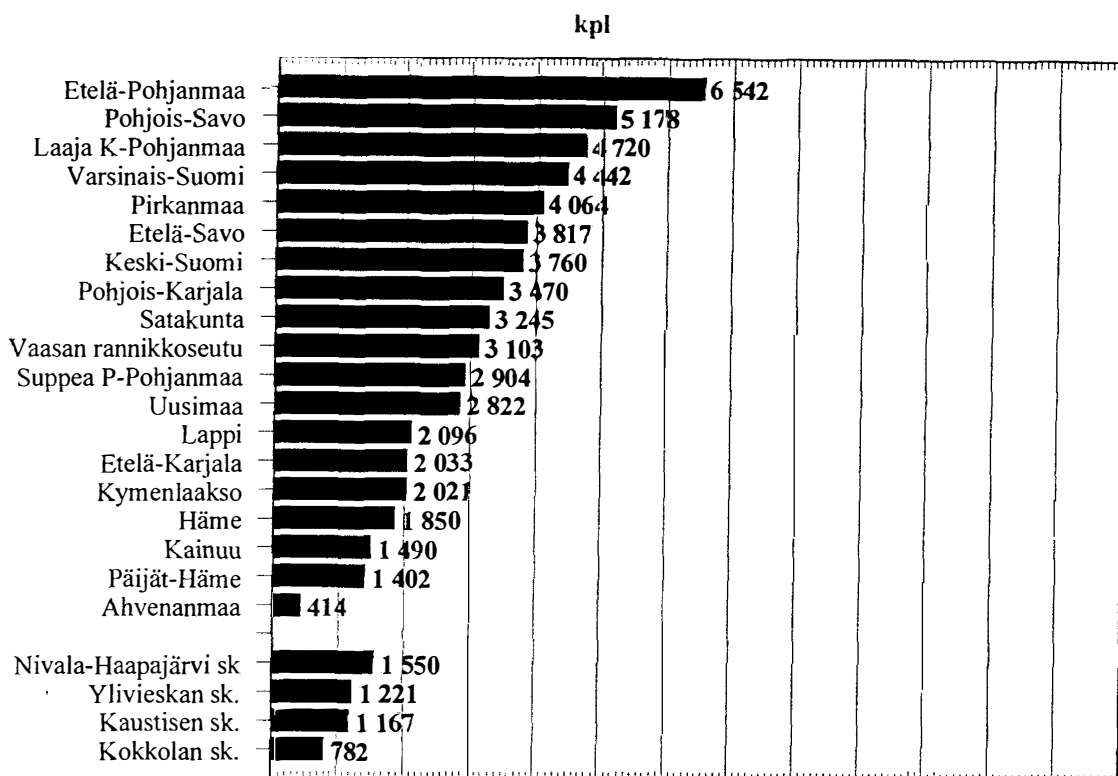
kpl

KUVA 1.2.1.2. Kaikkien maatilojen lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa oli vuonna 1995 maatiloja yhteensä 101 341 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.1.3. Kotieläintilojen lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kotieläintiloihin kuuluvat maatilat, joilla oli vuonna 1995 liitteessä 3 lueteltuja kotieläimiä. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaan seutukuntaan kuuluu virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa oli vuonna 1995 kotieläintiloja yhteensä 59 373 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Kuvassa 1.2.1.4 on vertailtu Suomen maakuntien sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukuntien ja kuntien maatilatalouden tuotantosuuntarakenteita mautilojen päätuotantosuunnitusten lukumäärien avulla. Kuvasta voidaan havaita, että laaja Keski-Pohjanmaa on Kainuun jälkeen Suomen maakunnista eniten erikoistunut lypsykarjataloudesta ja naudanlihan tuotannosta koostuvaan nautakarjatalouteen.

Laajan Keski-Pohjanmaan sisällä Kaustisen ja Kokkolan seutukunnat ovat enemmän erikoistuneita nautakarjatalouteen kuin Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat, joissa puolestaan viljanviljelyn ja muun viljelyn (lähinnä nurmiviljelyn) merkitykset ovat suuremmat kuin Kaustisen ja Kokkolan seutukunnissa. Erikoistuneimpia viljanviljelykuntia ovat Oulainen, Ylivieska, Käräsämäki, Kalajoki ja Reisjärvi.

Perunan viljely kuuluu kuvassa 1.2.1.4 erikoisviljelyyn, ja se erottuu kunnittaisissa tuotantosuuntarakenteissa selvimmin Himangalla ja Lohtajalla. Sikataloudella puolestaan on suurin suhteellinen merkitys Kaustisella, Kalajoella ja Perhossa. Maa- ja metsätalouden ulkopuolisen yritystoiminnan (muu tuotanto) merkitys mautilojen päätuotantosuuntana on suurinta Haapajärvellä, Nivalassa ja Kokkolassa.

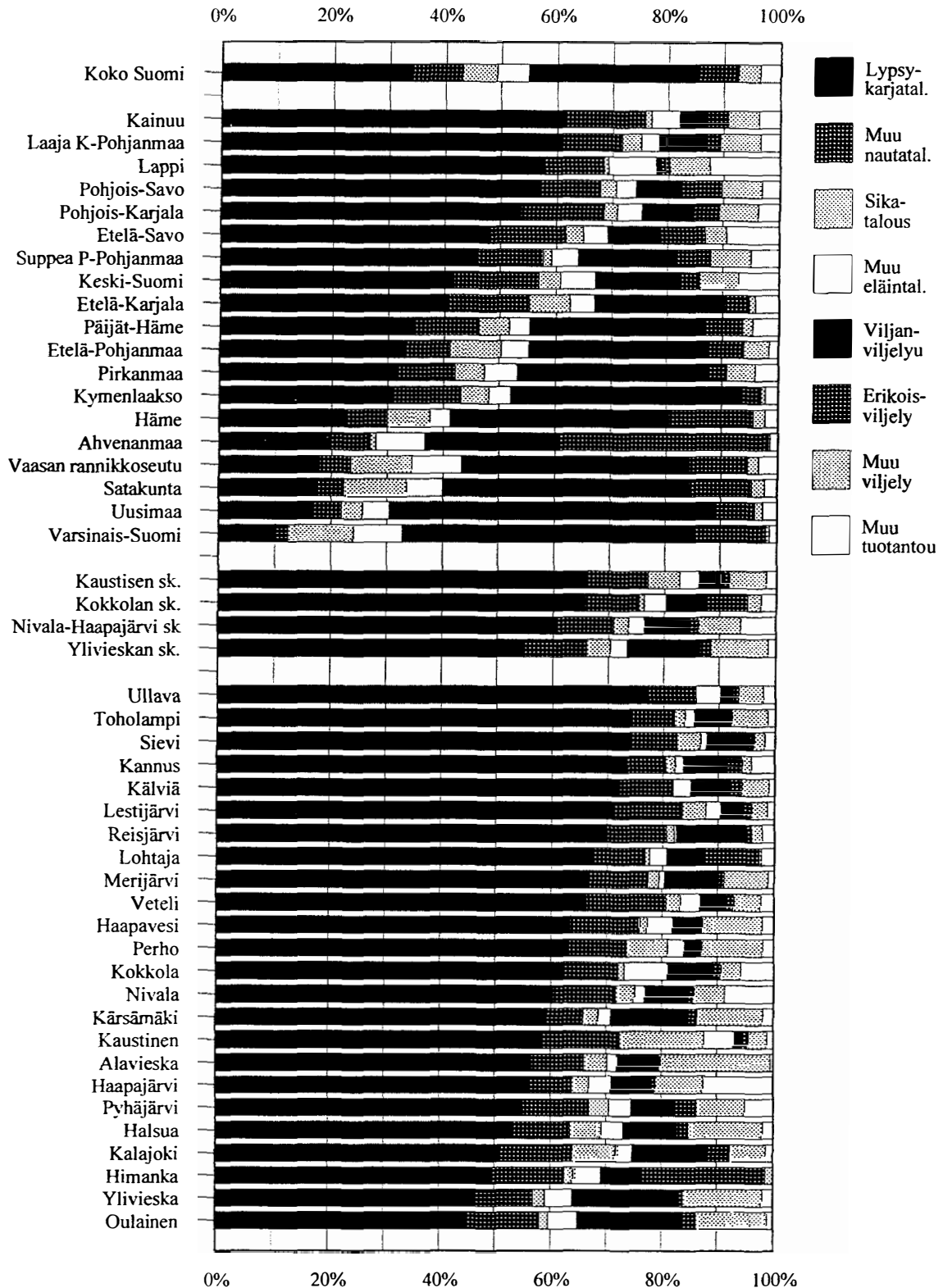
Luonnonmukainen viljely on vielä tällä hetkellä melko vähän harjoitettu tuotantotapa, mutta se on alkanut levitä nopeasti myös Keski-Pohjanmaalla (taulukko 1.2.1.1). Vuodesta 1995 vuoteen 1996 luomutilojen määrä tulee todennäköisesti ainakin kaksinkertaistumaan.

TAULUKKO 1.2.1.1. Tietoja luomutilojen lukumäärästä Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin alueella vuonna 1995 ja ennakkotietoja ajankohtaan 26.5.1996.

Tieto / vuosi		1995	26.5.1996*
Luomutilat	Lukumäärä	171	299
	Osuus alueen kaikista mautiloista	3,6 %	6,4 %
	Osuus Suomen luomutiloista	6,2 %	

* Oletetaan, että tähän päivämäärään mennessä jätetyt ja tilastoihin tallennetut tukihakemukset tulevat hyväksytyiksi.

LÄHDE: TIKE 1996c.

KUVA 1.2.1.4. Päätuotantosuunniltaan tunnettujen maatilojen lukumäärien jakautuminen tuotantosuuntien kesken Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Pylyvät kuvaavat tuotantosuuntien prosentiosuuksia tilojen kokonaismääristä. Lukumäärätietoina on käytetty korjattuja alkuperäistietoja (ks. kuvan 1.2.1.1 seliteteksti). Muuhun kotieläintalouteen kuluvat hevos-, lammas-, vuohi- ja siipikarjatalous. Erikoisviljelyyn kuuluvat tässä perunan, mallasohran, öljykasvien, sokerijuurikkaan, herneen ja puutarhakasvien viljely. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHDE: TIKE 1996a.

1.2.2 Pellon käyttö ja eläinmäärät

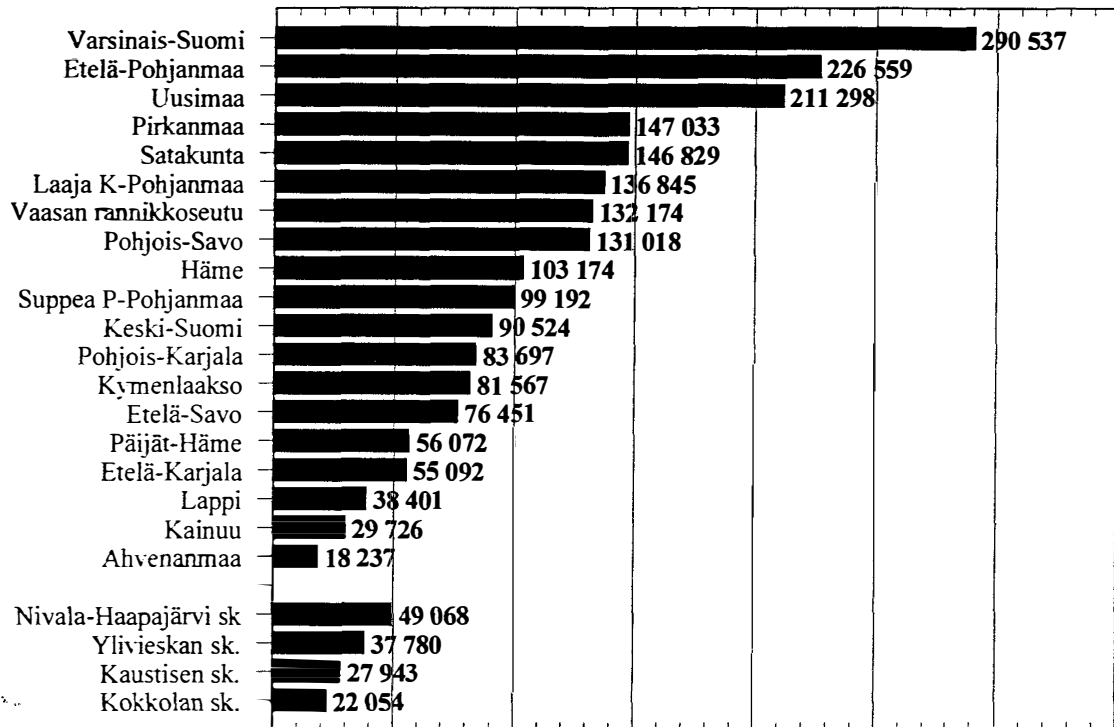
Laajalla Keski-Pohjanmaalla oli vuonna 1995 peltoa viljelyksessä noin 137 000 ha (kuva 1.2.2.1). Seutukuntien suuruusjärjestys peltoaloissa oli 1) Nivala-Haapajärvi, 2) Ylivieska, 3) Kaustinen ja 4) Kokkola. Kunnista ylivoimaisesti eniten peltoa oli Nivalassa, mutta myös Kalajoella, Haapavedellä, Sievissä, Toholammilla ja Haapajärvellä viljelyalaa oli runsaasti. Vähiten peltoa puolestaan oli Lestijärvellä, Ullavalla, Merijärvellä, Halsualla ja Himangalla.

Kuvassa 1.2.2.2 on vertailtu pellon käyttötapoja laajalla Keski-Pohjanmaalla ja muilla alueilla. Erot pellon käytössä valtakunnan eri osien välillä ovat suuret. Lapissa nurmikasvit hallitsevat peltoalaa lähes täydellisesti. Kainuussa alkaa esiintyä jo jonkin verran rehuviljan viljelyä. Pohjois-Savo, laaja Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Etelä-Savo, Keski-Suomi ja suppea Pohjois-Pohjanmaa ovat nurmivaltaisia alueita, joilla viljellään merkittävästi myös rehuviljaa. Muualla (lähinnä Etelä-)Suomessa rehuviljan ja muiden kasvien yhteen laskettu osuus viljelyalasta on suurempi kuin nurmen.

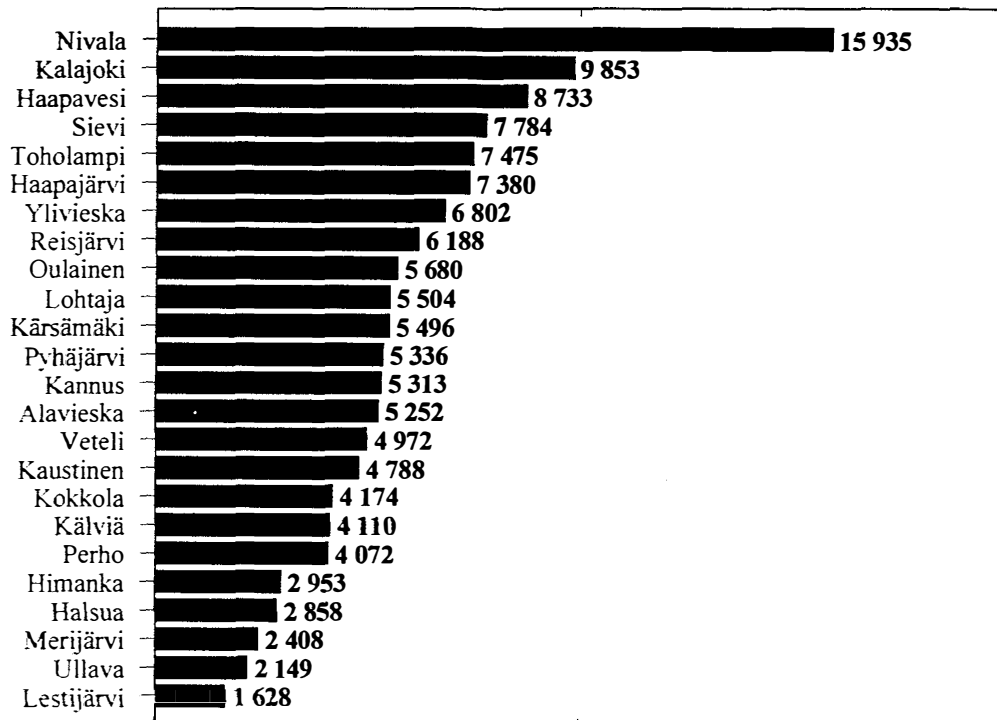
Laajan Keski-Pohjanmaan sisällä rehuviljan osuus peltoalasta on Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnissa suurempi kuin Kaustisen ja Kokkolan seutukuntien alueilla. Perunan viljelyn suhteellinen merkitys korostuu erityisesti Himangan, Kalajoen, Lohtajan ja Kannuksen pellonkäyttörakenteissa.

Vuonna 1995 laajan Keski-Pohjanmaan osuus koko Suomen viljelyksessä olevasta peltoalasta oli 6 % (kuva 1.2.2.3). Nurmiviljelyalasta alueen osuus oli peräti 11 % ja perunanviljelyalasta 6 %. Erikoisten kasvien osuus peltoalasta oli hyvin pieni.

ha

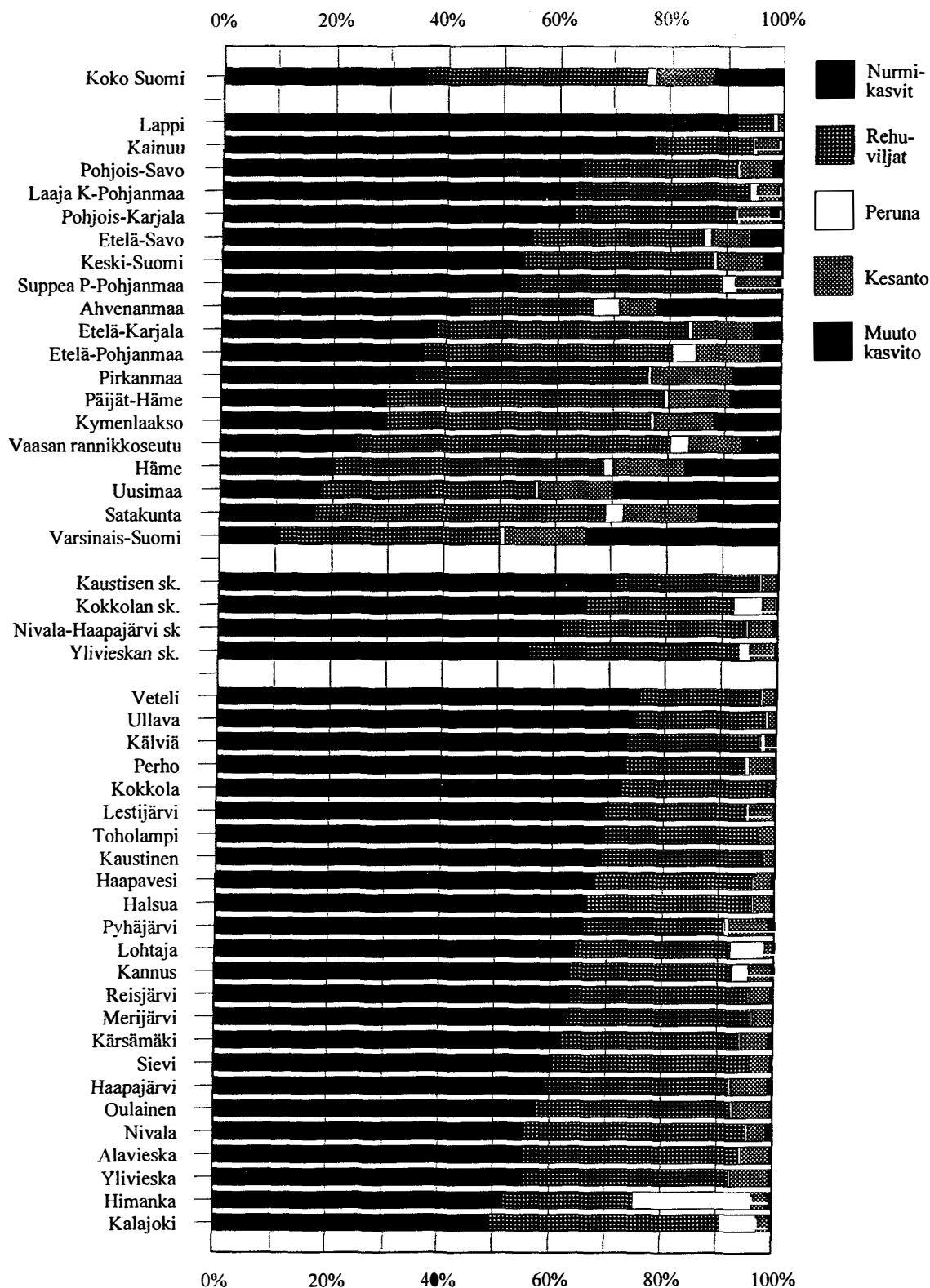
ha

KUVA 1.2.2.1. Viljelyksessä olevat peltoalat hehtaareina Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa oli vuonna 1995 peltoa viljelyksessä noin 2,15 miljoonaa hehtaaria.

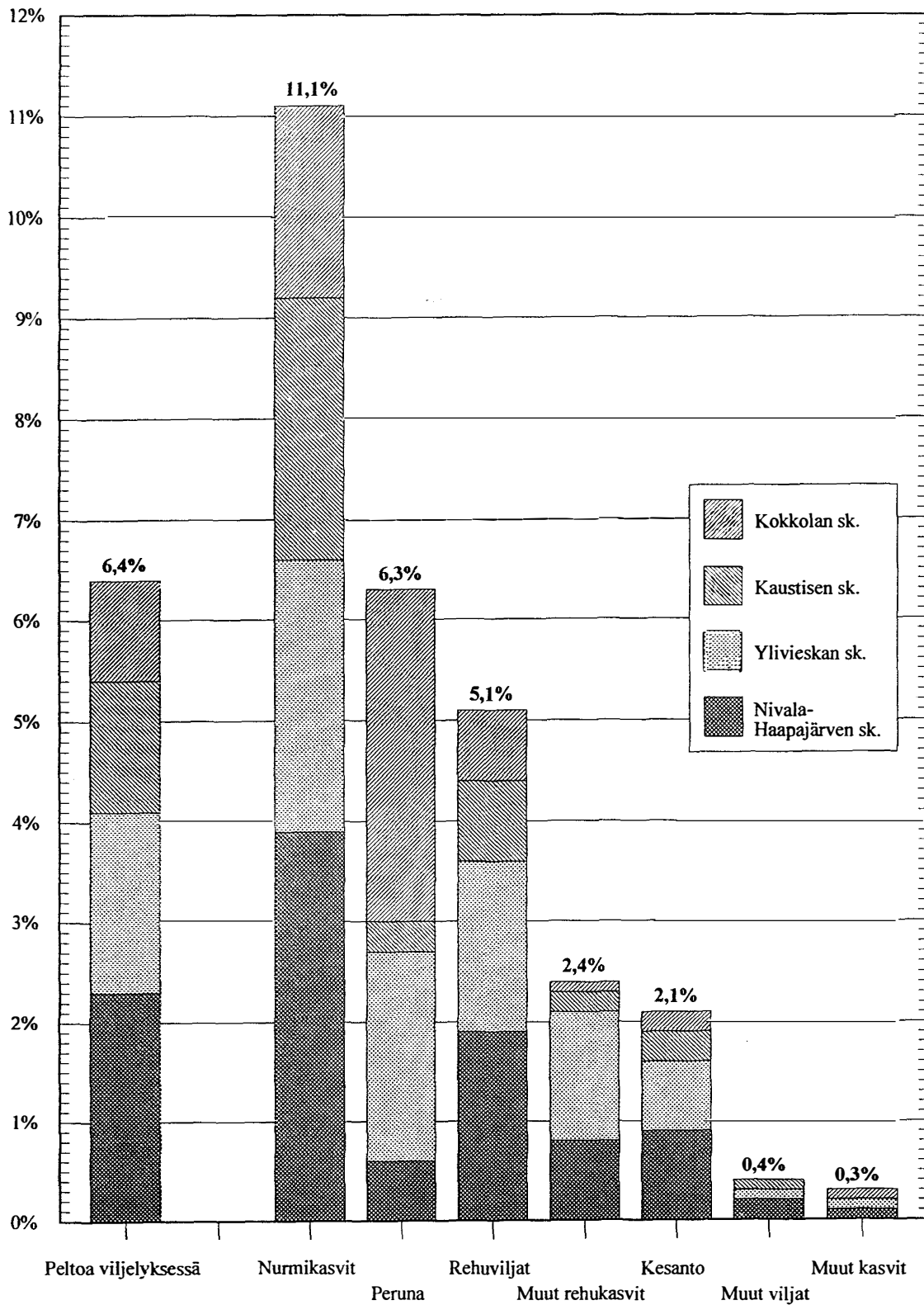
LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.2.2. Viljelyksessä olevan pellon jakautuminen pellonkäyttömuotojen kesken Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Pylväät kuvaavat pellonkäyttömuotojen prosenttiosuuksia alueiden viljelyksessä olevista peltoaloista. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.2.3. Laajan Keski-Pohjanmaan ja sen eri seutukuntien osuudet Suomen peltokasvien viljely- tai pinta-aloista vuonna 1995.

Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Vuonna 1995 Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeino-alueella oli luomutuotantoon hyväksyttyä peltoa 1,2 prosenttia viljellystä peltoalasta (taulukko 1.2.2.1). Lisäksi luomuun oli siirtymässä 1,6 prosentin verran peltoa. Yhteensä luomualaa oli noin 3 000 ha, mikä vastasi 7 prosenttia Suomen luomualasta. Keski-Pohjanmaan luomuala on kasvamassa nopeasti.

TAULUKKO 1.2.2.1. Tietoja luomuviljelyaloista Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeino-alueella vuonna 1995 ja ennakkotietoja ajankohtaan 26.5.1996.

Tieto / vuosi		1995	26.5.1996*
Hyväk- sytty luomu- ala	Pinta-ala yhteensä	1276 ha	
	Nurmet	674 ha	
	Rehuviljat	375 ha	
	Leipäviljat	88 ha	
	Viherkesanto	80 ha	
	Peruna	20 ha	
	Vihannekset ja marjat	30 ha	
	Muut kasvit	10 ha	
	Osuus alueen viljellystä peltoalasta	1,2 %	
	Osuus alueen kokonaisluomualasta **	42,6 %	
Osuus Suomen hyväksytystä luomualasta	5,5 %		
Siirtymä- vaihees- sa oleva luomu- ala	Pinta-ala, ha	1720 ha	
	Osuus alueen viljellystä peltoalasta	1,6 %	
	Osuus alueen kokonaisluomualasta **	57,4 %	
	Osuus Suomen siirtymävaiheessa olevasta luomualasta	8,0 %	
Koko- nais- luomu- ala **	Pinta-ala yhteensä	2995 ha	5164 ha
	Osuus alueen viljellystä peltoalasta	2,9 %	4,9 %
	Osuus Suomen kokonaisluomualasta **	6,7 %	

Oletetaan, että tähän päivämäärään mennessä jätetyt ja tilastoihin tallennetut tukihakemukset tulevat hyväksytyiksi.

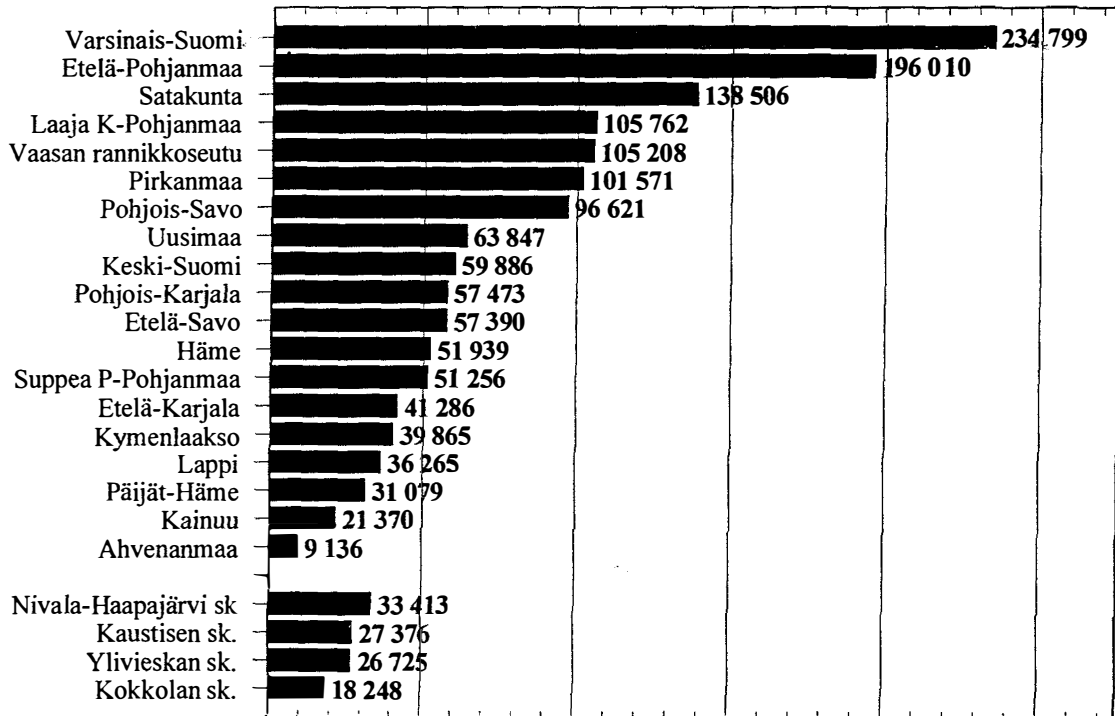
** Kokonaisluomualaan lasketaan tässä kuuluviksi hyväksytty luomuala ja siirtymävaiheessa oleva luomuala.
LÄHDE: TIKE 1996c.

Laajan Keski-Pohjanmaan maataloilla oli vuonna 1995 kaikkia kotieläimiä yhteensä hieman yli 100 000 nautayksikköä eli melkoinen määrä verrattuna Suomen muihin alueisiin (kuva 1.2.2.4; eläinten lukumäärien muuntaminen ensin eläinyksiköiksi ja sitten nautayksiköiksi on selitetty liitteessä 4 ja ao. kuvatekstissä). Yksistään Nivala-Haapajärven seutukunnassa oli enemmän kotieläimiä kuin Ahvenanmaan, Kainuun ja Päijät-Hämeen maakunnissa. Kunnittain tarkasteltuna suurimpia kotieläinpitäjiä ovat Nivala, Kalajoki, Toholampi, Kaustinen, Sievi ja Haapavesi. Pienimpiä puolestaan ovat Lestijärvi, Merijärvi, Ullava, Halsua ja Himanka.

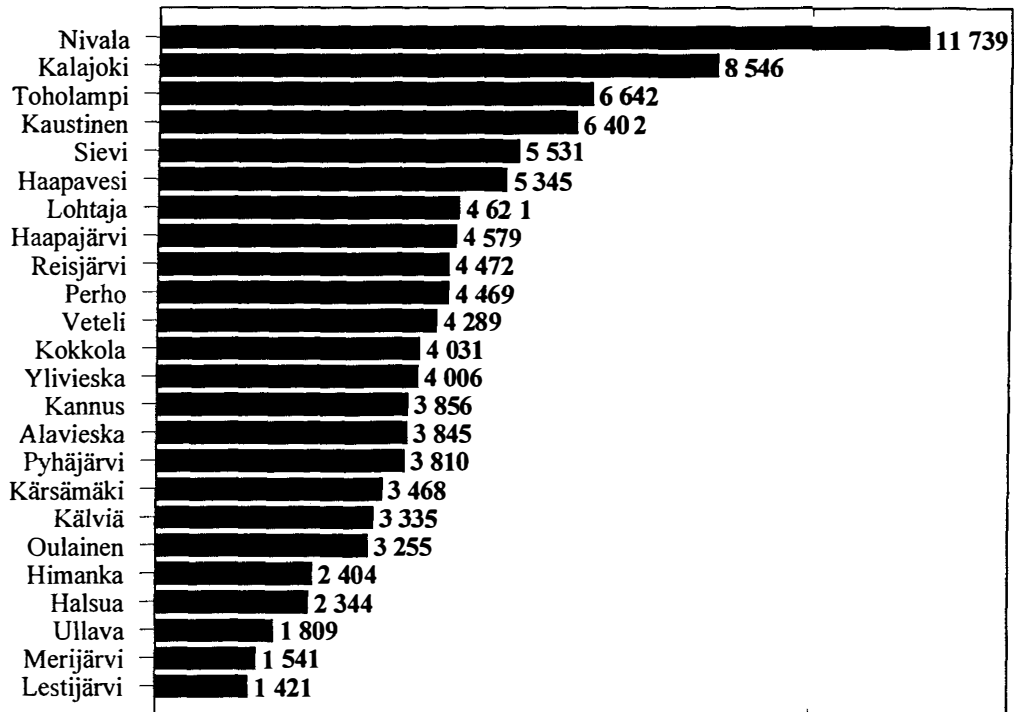
Kuvassa 1.2.2.5 on nautayksikköinä ilmaistujen eläinmäärien avulla vertailtu kotieläinten jakautumista eri eläinryhmien kesken eri alueilla. Laaja Keski-Pohjanmaa kuuluu Suomen nautavaltaisimpiin alueisiin yhdessä Kainuun, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan, suppean Pohjois-Pohjanmaan, Etelä-Savon ja Lapin kanssa. Keski-Pohjanmaan kunnista Kälviä, Ullava, Veteli, Merijärvi, Kannus ja Reisjärvi ovat nautavaltaisimpia, kun taas Kaustisella, Kalajoella ja Perhossa sikojen merkitys on suuri. Hevoset erottuvat parhaiten Halsuan, Kokkolan, Vetelin ja Oulaisen kotieläinrakenteissa.

Vuonna 1995 laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatalojen kotieläimistä oli 7 prosenttia (kuva 1.2.2.6). Lypsynaudoista alueen osuus oli 12, muista naudoista 11 ja hevosista 7 prosenttia. Lampaiden, vuohien, sikojen ja siipikarjan hoito eivät eläinten lukumäärillä mitattuna ole Keski-Pohjanmaan alueellisia vahvuuksia.

ny

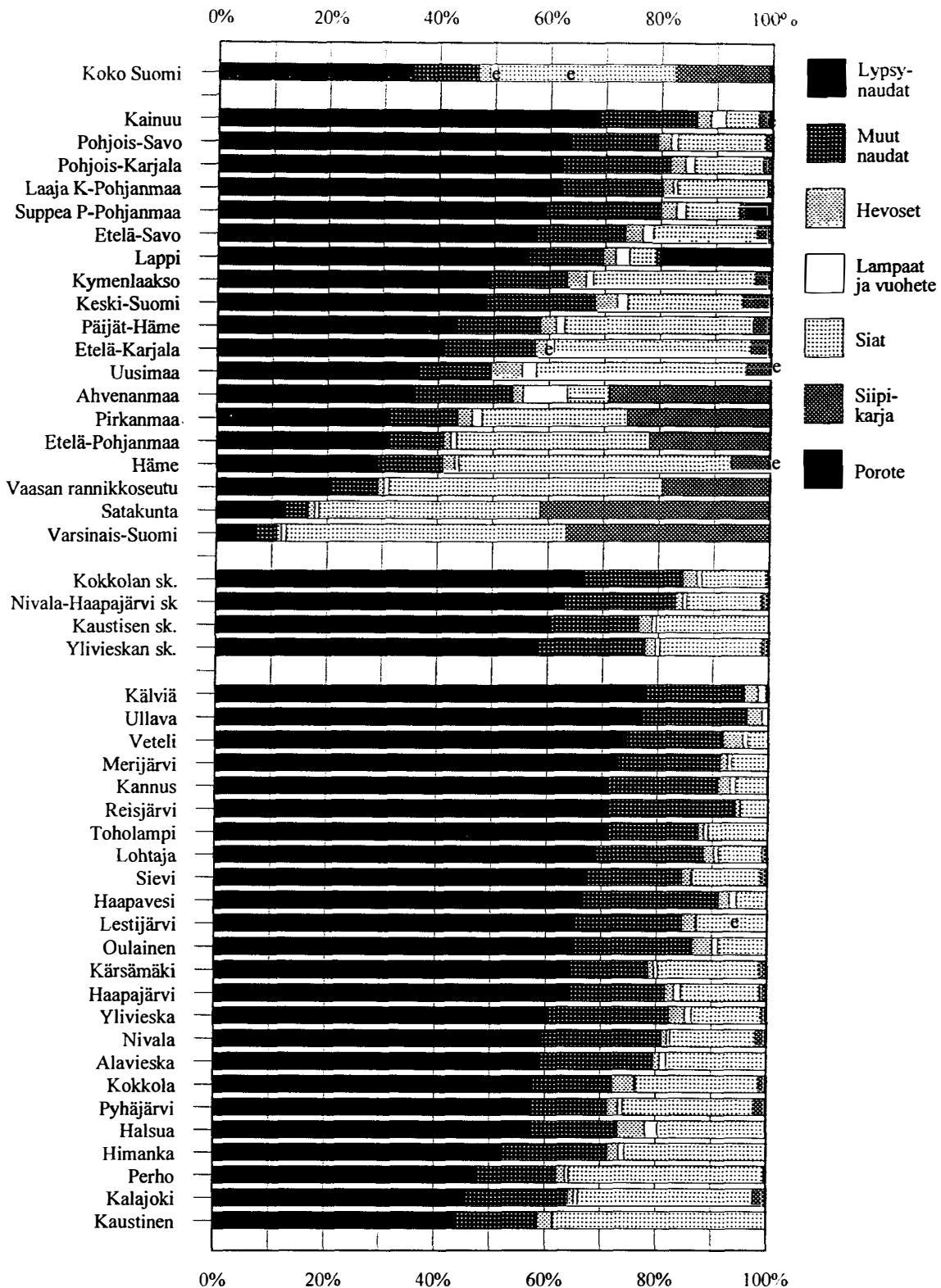
ny

KUVA 1.2.2.4. Kaikkien kotieläinten yhteenlasketut lukumäärät nautayksikköinä (ny) Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Liitteen 4 mukaiset eläinyksikkömäärätiedot on muunnettu yhteismitallisiksi nautayksiköiksi siten, että hevosityksiköt on kerrottu 1,25:llä, lammas- ja vuohiyksiköt 0,2:llä, sikayksiköt 0,5:llä, siipikarjaysiköt 0,03:lla ja poroyksiköt 0,25:llä. Kaikkien nautojen nautayksikkömäärät ovat samat kuin nautojen eläinyksikkömäärät. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa oli vuonna 1995 kotieläimiä yhteensä noin 1,50 milj. ny.

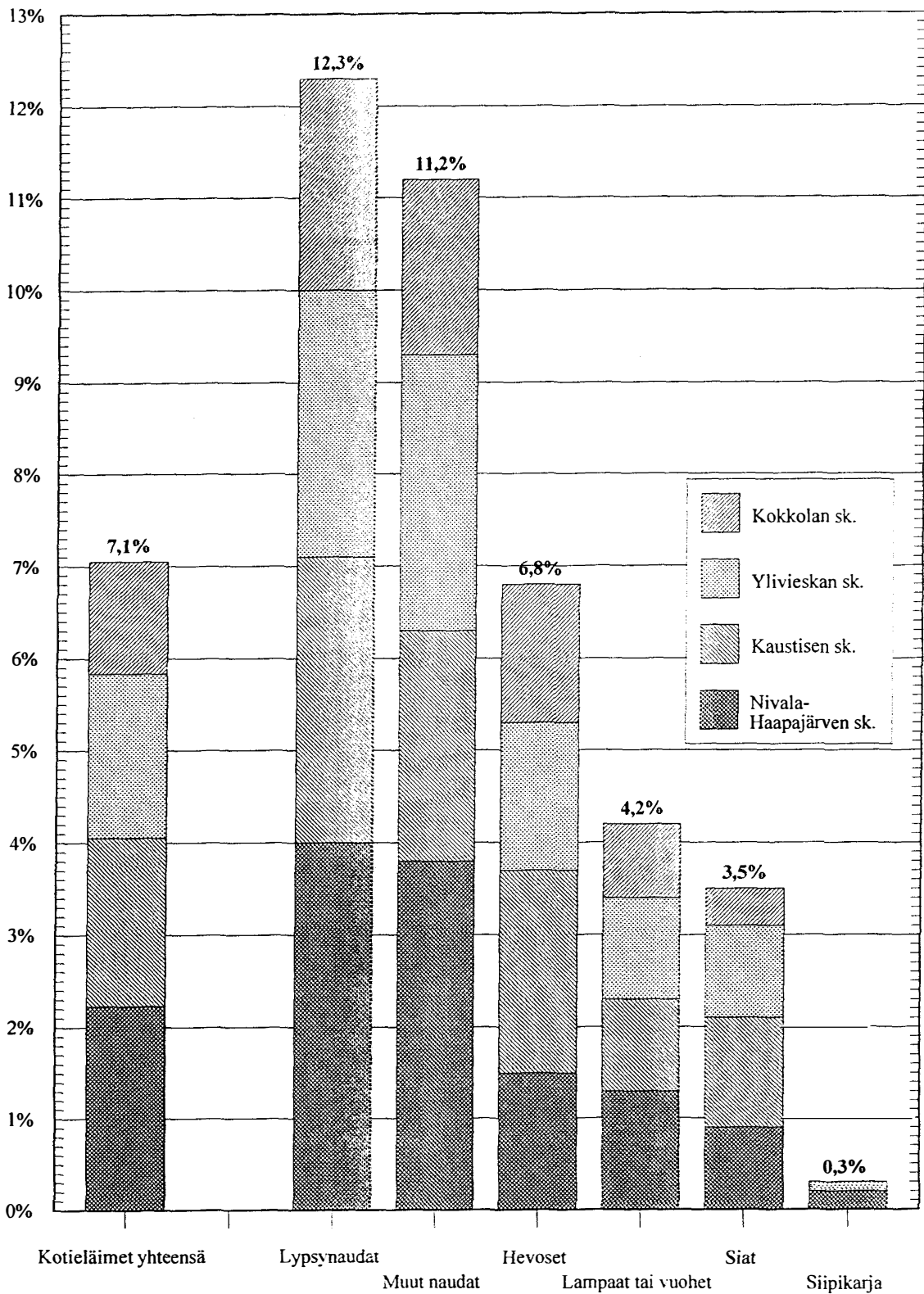
LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.2.5. Kotieläinten nautayksikköinä (ny) ilmaistujen lukumäärien jakautuminen eläinryhmien kesken Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Liitteen 4 mukaiset eläinyksikkömäärätiedot on muunnettu yhteismitallisiksi nautayksiköiksi siten, että nautaeläinyksiköt on kerrottu 1:llä, hevosityksiköt 1,25:llä, lammas- ja vuohiyksiköt 0,2:llä, sikayksiköt 0,5:llä, siipikarjaysyksiköt 0,03:llä ja poroyksiköt 0,25:llä. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.2.6. Laajan Keski-Pohjanmaan ja sen eri seutukuntien osuudet Suomen kotieläinmääristä eläinryhmittäin vuonna 1995.

Eläinmäärinä on käytetty eläinryhmien osalta eläinryhmittäisiä (ks. liite 4) ja kotieläinten yhteismäärän osalta nautayksikkömääriä (ks. kuvan 1.2.2.4 seliteteksti). Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

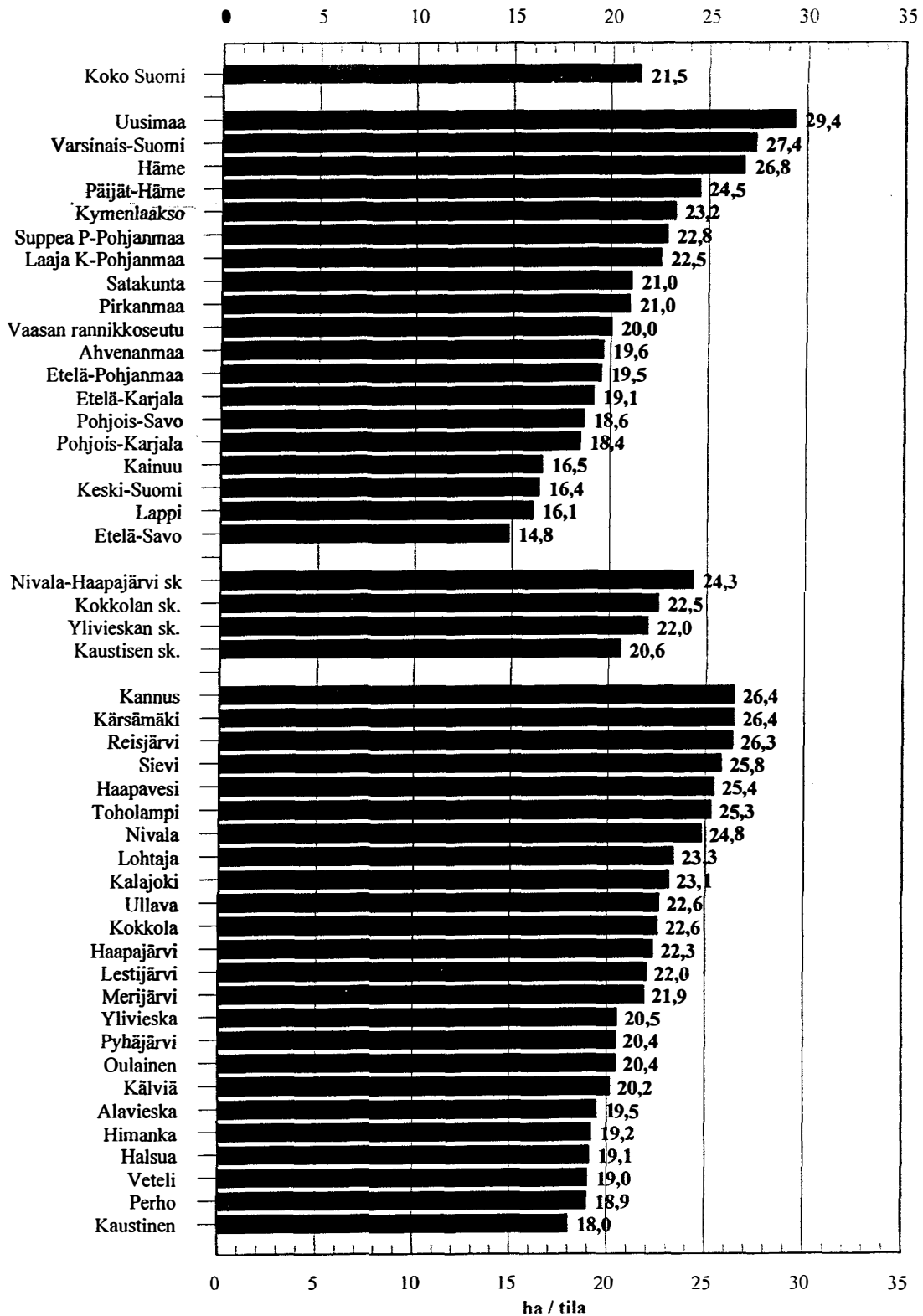
LÄHDE: TIKE 1996a.

1.2.3 Maatilojen keskikoot, tilakorakenteet ja kotieläintalouden intensiivisyys

Laajan Keski-Pohjanmaan peltoviljelytilat olivat vuonna 1995 keskimääräisiltä peltoaloiltaan hieman valtakunnallista keskiarvoa suurempia (kuva 1.2.3.1). Laaja Keski-Pohjanmaa jäi keskikoossa selvästi Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Hämeen jälkeen; hieman suppean Pohjois-Pohjanmaan, Kymenlaakson ja Päijät-Hämeen jälkeen, mutta meni kuitenkin esimerkiksi Satakunnan edelle. Seutukunnista suurimmat peltoviljelytilojen keskikoot ovat Nivala-Haapajärven seutukunnassa ja pienimmät Kaustisen seutukunnassa. Yksittäisistä kunnista Kannus, Kärämäki, Reisjärvi, Sievi, Haapavesi, Toholampi ja Nivala erottuvat suurten tilojen keskittyminä, kun taas Kaustista, Perhoa, Veteliä, Halsuaa, Himankaa ja Alavieskaa voidaan luonnehtia keskipohjalaisittain pientilavaltaisiksi.

Laajalla Keski-Pohjanmaalla 20 - alle 30 peltohehtaarin tilojen osuus kaikista tiloista on suurempi kuin missään alueen ulkopuolisessa maakunnassa (kuva 1.2.3.2). Tällaisten tilojen osuus on suuri muun muassa Lohtajalla, Lestijärvellä, Toholammilla ja Merijärvellä. Vähintään 30 peltohehtaarin tilojen joukossa laaja Keski-Pohjanmaa sijoittuu vasta kuudenneksi suurimmaksi. Reisjärvi, Sievi ja Haapavesi ovat esimerkkejä kunnista, joissa vähintään 30 hehtaarin tilojen osuus kaikista tiloista on keskipohjalaisittain suuri. Alle 5 hehtaarin tilojen osuus on Keski-Pohjanmaalla pienempi kuin muissa maakunnissa. Tosin Oulaisella ja Haapajärvellä on poikkeuksellisen paljon pieniä tiloja. Tarkasteltaessa tilakokoluokittaisia viljelyaloja (kuva 1.2.3.3) havaitaan, että laajan Keski-Pohjanmaan sijoitus vähintään 30 hehtaarin tilojen luokassa on heikentynyt verrattuna tilalukumäärien perusteella (kuva 1.2.3.2) määräytyneeseen sijoitukseen. Tämä merkitsee sitä, että Keski-Pohjanmaan suurimmat tilat ovat omassa luokassaan valtakunnallista keskiarvoa pienempiä. Tämä käy ilmi myös taulukosta 1.2.3.1.

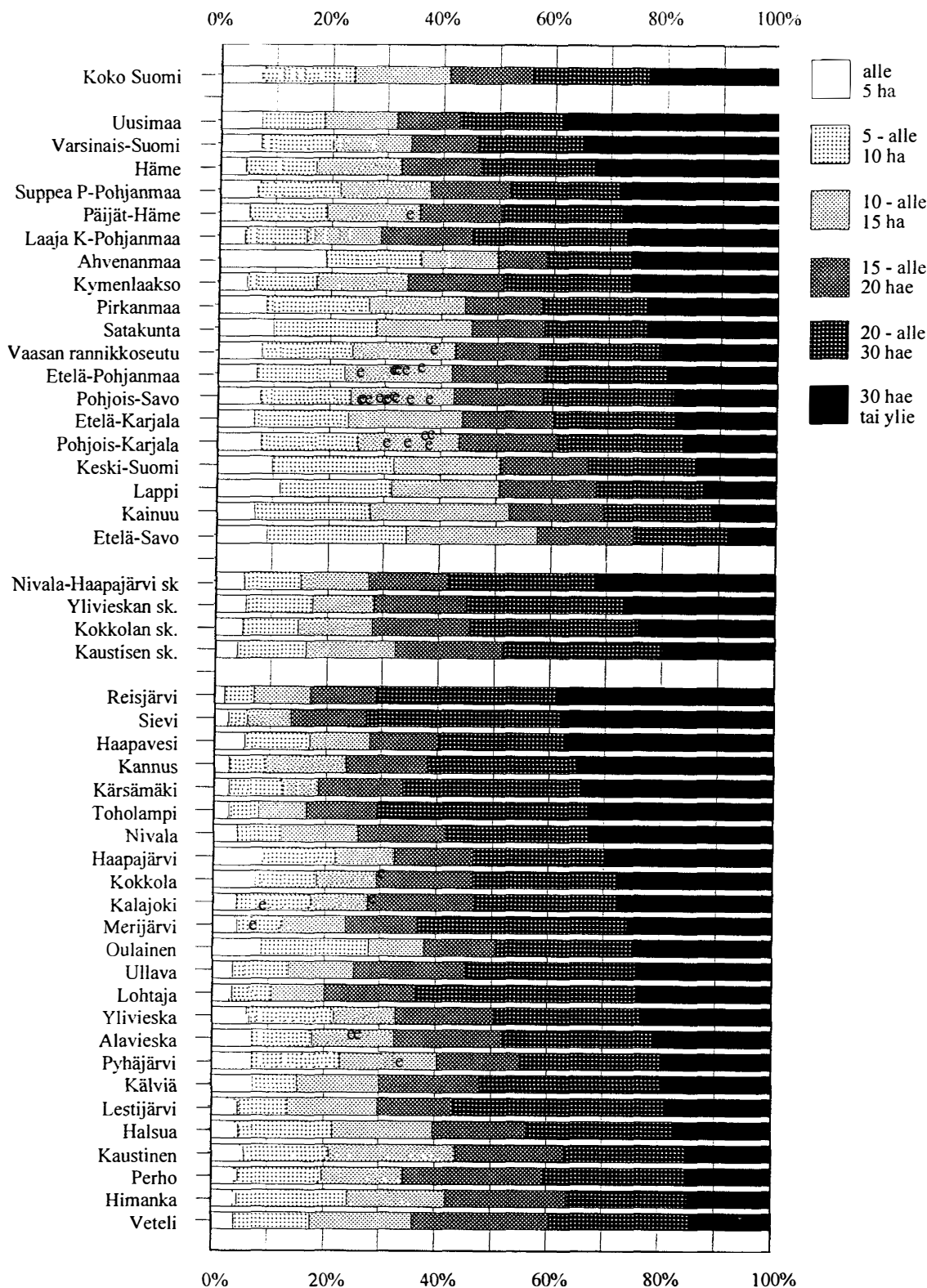
Kuvassa 1.2.3.4 on tarkasteltu kotieläintalouden intensiivisyyttä Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa suhteuttamalla eläinmääriä viljeltyyn peltoalaan. Keski-Pohjanmaan osalta on ollut mahdollista karkeasti arvioida myös maakunnallisen lantakysymyksen kannalta tärkeiden turkiseläinten määriä.

KUVA 1.2.3.1. Peltoviljelytilojen keskokoot hehtaareina viljelyksessä olevien peltoalojen mukaan Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Peltoviljelytiloihin ja -aloihin kuuluvat maatilat ja peltoalat, joilla vuonna 1995 viljeltiin vähintään yhtä liitteessä 2 esitettyä kasvia. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

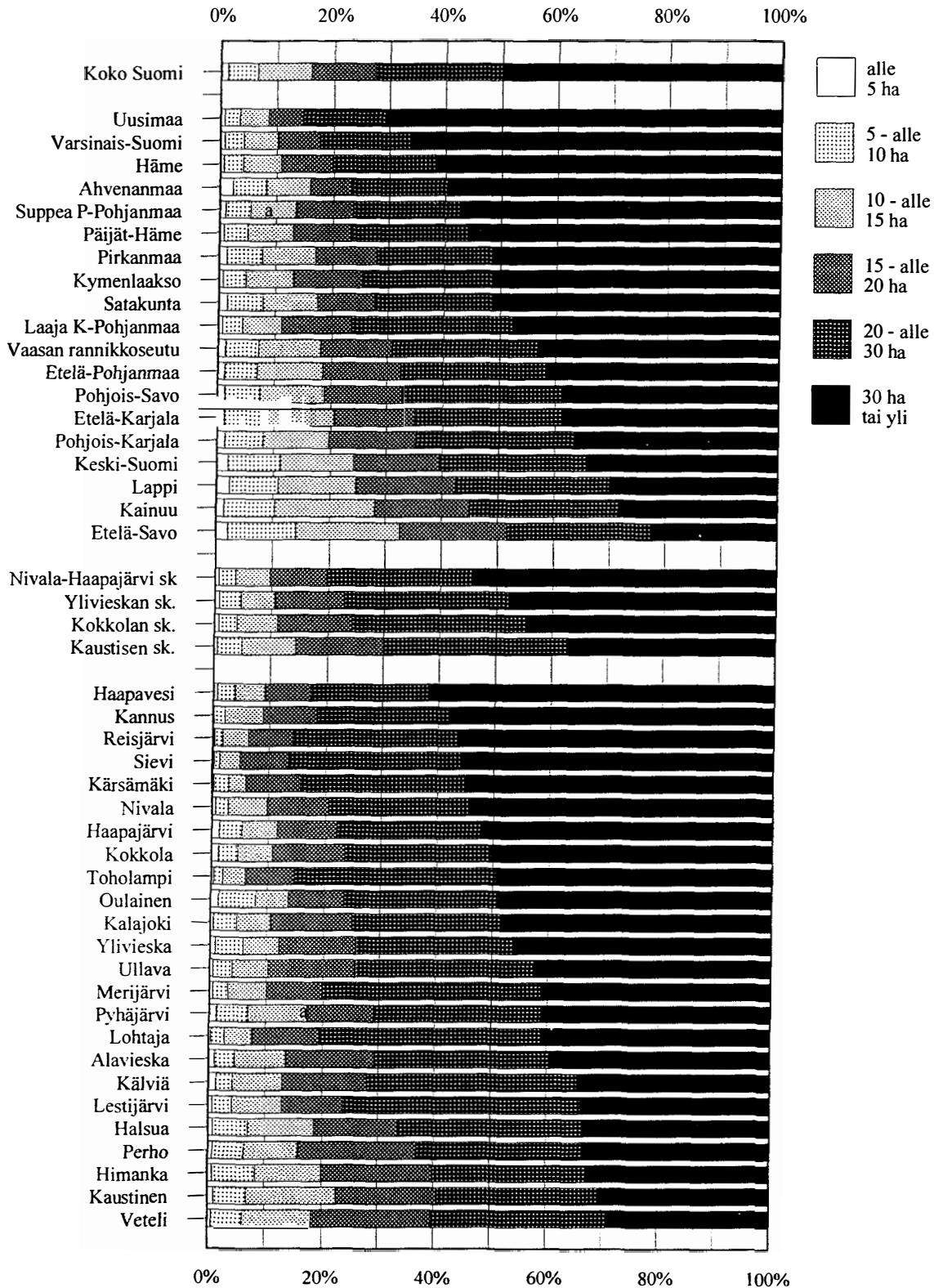
LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.3.2. Päätuotantosuuntansa ilmoittaneiden peltoviljelytilojen lukumäärien jakautuminen tilakokoluokkiin viljellyn peltoalan mukaan Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Peltoviljelytiloihin ja -aloihin kuuluvat maatilat ja peltoalat, joilla vuonna 1995 viljeltiin vähintään yhtä liitteessä 2 esitettyä kasvia. Päätuotantosuuntien osalta kuvassa on käytetty korjaamatonta alkuperäisaineistoa (ks. kuvan 1.2.1.1 seliteteksti). Laajaan Keski-Pohjanmaan seutukuntaan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.3.3. Päätuotantosuuntansa ilmoittaneiden peltoviljelytilojen viljelyksessä olevien peltoalojen jakautuminen viljelypinta-alakokoluokkien kesken Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

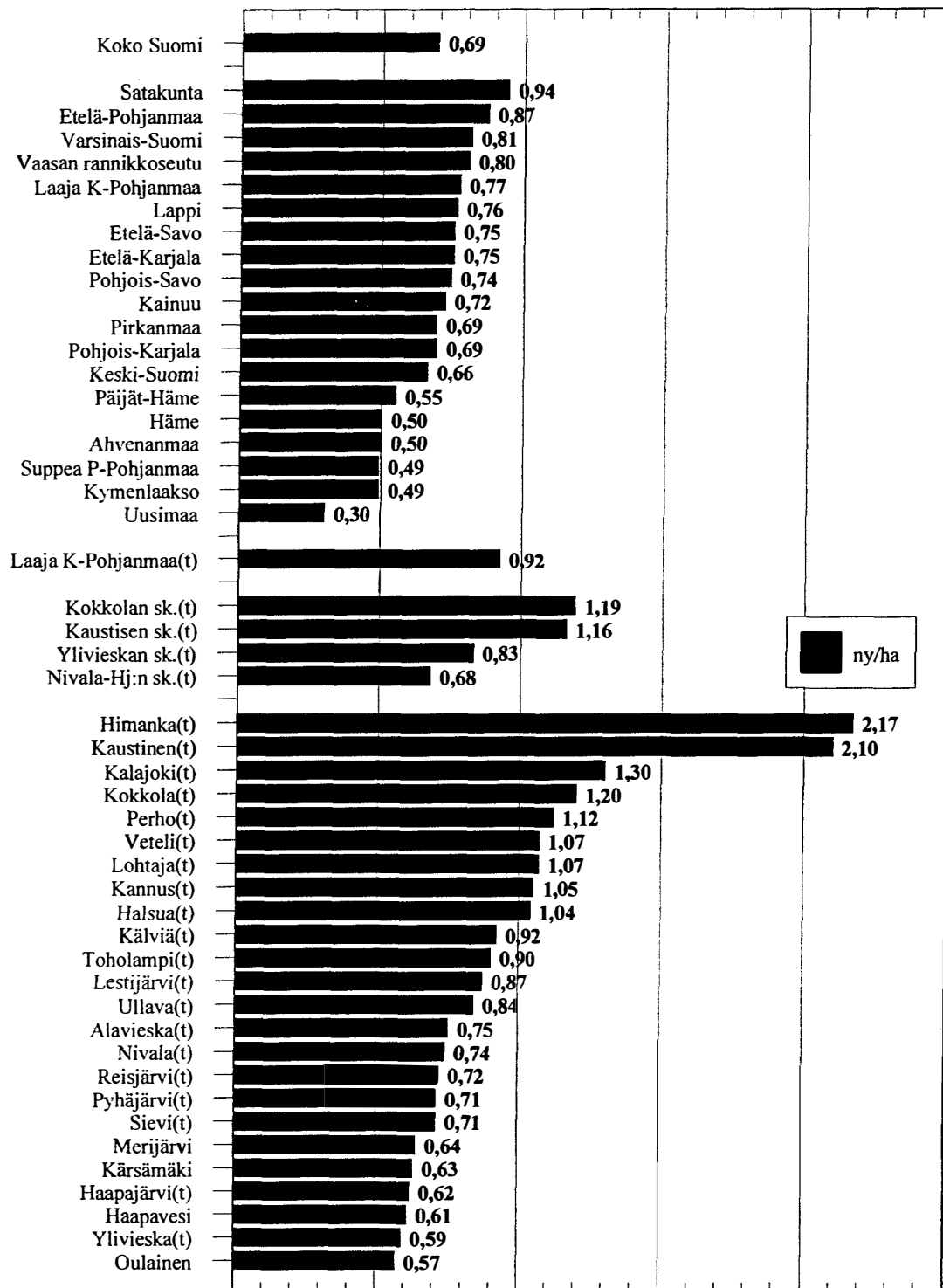
Peltoviljelytiloihin ja -aloihin kuuluvat maatilat ja peltoalat, joilla vuonna 1995 viljeltiin vähintään yhtä liitteessä 2 esitettyä peltokasvia. Päätuotantosuuntien osalta kuvassa on käytetty korjaamatonta alkuperäisaineistoa (ks. kuvan 1.2.1.1 seliteteksti). Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHDE: TIKE 1996a.

TAULUKKO 1.2.3.1. Päätuotantosuuntansa ilmoittaneet peltoviljelytilat tilakokoluokittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuonna 1995.

Alue / tieto		Tilakoko viljelyalan (ks. liite 2) mukaan, ha						Yh- teen- sä
		alle 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	väh. 30	
Kokkolan, Kaustisen, Nivala-	Tilojen lkm	278	634	741	942	1602	1520	5717
	Osuus alueella	5%	11%	13%	16%	28%	27%	100%
	Osuus Suomesta	4%	4%	5%	7%	8%	7%	6%
Haapa- järven ja Ylivieskan seutu- kunnat	Viljelyala (1000 ha)	1,0	4,8	9,3	16,5	39,3	64,0	134,9
	Osuus alueella	1%	4%	7%	12%	29%	47%	100%
	Osuus Suomesta	4%	4%	5%	7%	8%	6%	6%
yhteensä	Viljelyala (ha)/ tila	3,6	7,6	12,5	17,5	24,6	42,1	23,6
	Osuus Suomesta	105%	101%	101%	101%	100%	87%	104%
Koko Suo- mi	Tilojen lkm	7338	15175	16125	14016	19604	22132	94390
	Osuus alueella	8%	16%	17%	15%	21%	23%	100%
	Viljelyala (1000 ha)	25	115	200	244	480	1076	2140
	Osuus alueella	1%	5%	9%	11%	22%	50%	100%
	Viljelyala (ha)/ tila	3,4	7,6	12,4	17,4	24,5	48,6	22,7

LÄHDE: TIKE 1996a.

KUVA 1.2.3.4. Nautayksikköinä (ny) ilmaistut kotieläinten (pl. porot ja osittain ml. turkiseläimet) kokonaismäärät viljelyksessä olevaa peltoalaa kohti Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Liitteen 4 mukaiset eläinyksikkömäärätiedot on muunnettu yhteismitallisiksi nautayksiköiksi siten, että nautaeläinyksiköt on kerrottu 1:llä, hevosityksiköt 1,25:llä, lammas- ja vuohiyksiköt 0,2:llä ja sikayksiköt 0,5:llä ja siipikarjayksiköt 0,03:llä. Alueet, joiden kohdalla on arvioitu turkiseläinten ny-määrää, on merkitty kuvaan t-kirjaimella. Turkiseläinten ny-määrät on arvioitu Keski-Pohjanmaan ympäristökeskuksesta saatujen, pelloille vuonna 1995 levitettyjen karjan ja turkiseläinten lantojen kunnittaisten fosfori- ja typpimäärien avulla olettaen, että karjan ja turkiseläinten lantaosuudet kuvastavat myös ao. eläinmääräosuuksia. Viljelyksessä olevaan peltoalaan kuuluvat maatilojen ne kasvuohkot, joilla vuonna 1995 viljeltiin vähintään yhtä liitteessä 2 esitettyä kasvia. Laajaan Keski-Pohjanmaan kuuluu virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHTEET: TIKE 1996a ja Keski-Pohjanmaan ympäristökeskus 1996.

Kotieläintalouden intensiivisyydessä laaja Keski-Pohjanmaa sijoittuu maakuntien joukossa viidenneksi suurimmaksi, jos ei oteta huomioon turkistarhausta. Jos laskennassa olisi ollut käytettävissä tiedot kaikkien alueiden turkiseläinten lannan määristä, niin Keski-Pohjanmaan kotieläintalous näyttäisi todennäköisesti vielä intensiivisemmältä kuin mitä kuva 1.2.3.4 antaa ymmärtää. Kunnittainen tarkastelu osoittaa, että lantaongelma kasautuu tiettyihin kuntiin, erityisesti Himangalle ja Kaustiselle. Näiden lisäksi ainakin Kalajoella, Kokkolassa, Perhossa, Vetelissä, Lohtajalla, Kannuksessa ja Halsualla on syytä vakavasti ryhtyä pohtimaan lantaongelman ratkaisukeinoja. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnissa Kalajokea lukuun ottamatta peltoala näyttää riittävän melko hyvin kotieläintalouden lantaongelman eliminoimiseen.

1.2.4 Maatilatalouden tulot

Vuonna 1994 yksityiset henkilöt omistivat 84 % maatilarekisterin 120 862:sta vähintään kaksi hehtaaria peltoa viljelevästä tilasta (Tilastokeskus 1995). Perikuntien osuus oli 10 %, perheyhtiöiden ja -yhtymien 5 % sekä valtion, kuntien, kuntayhtymien, seurakuntien, osuus kuntien, osakeyhtiöiden ja muiden yhtiöiden sekä säätiöiden ja yhdistysten alle 1 %. Perheviljelmä on omistuksellisessa mielessä edelleenkin Suomen maatilatalouden runko.

Tulojen jakautumista tarkasteltaessa on havaittavissa, että maatila ei enää yksinomaaisena tulonlähteenä elätä koko perhettä. Maatilatalouden verotustietoihin perustuvassa tilastoinnissa luonnollisten henkilöiden omistamat vähintään kahden hehtaarin tilat (yhteensä 102 000 kappaletta, joista tilastossa mukana 91 %) on ryhmitelty sen mukaan, mikä on viljelijäpuolisoiden maatilatalouden nettotulojen osuus valtionveronalaisista kokonaistuloista. Vuonna 1994 nk. pääansioviljelmiä, joilla maatilatalouden nettotulojen osuus on 75 - 100 % viljelijän kokonaistulosta, oli 33 % tilojen kokonaismäärästä. Vielä 1970-luvun puolivälissä päätoimisia tiloja oli yli puolet. Sivutoimisia (maatilatalouden tulot 25 - 75 % kokonaistuloista) oli 29 % ja osa-aikaisia (0 - 25 %) oli 38 %. (Tilastokeskus 1996b)

Viljelijäperheet saavat noin 40 % tuloistaan maataloudesta ja hieman alle puolet tuloistaan maatilataloudesta (ks. taulukko 1.2.4.1). Palkkatulot ovat merkittävä tuloniähde monella maatilalla. Varsinkin pienillä tiloilla etsitään lisätuloja palkkatyöstä. Toinen puoliso voi olla

kokonaan ansiotyössä, mutta myös molemmilla voi olla ansiotuloja. Suurilla tiloilla palkkatyö on suuren työmäärän takia ajoittaista, mutta sen sijaan koneurakointia ja muita yrittäjätuloja on enemmän. Muiden tulonlähteiden suhteellinen osuus (yritystoiminta, palvelut jne.) jää keskimäärin tarkasteltuna vähäiseksi, mutta yksittäiselle tilalle ne ovat usein merkittäviä viljelijäperheen toimeentulolähteitä. (Ks. myös Kettunen 1996: 24 ja Peltola 1996)

TAULUKKO 1.2.4.1. Viljelijän ja puolison keskimääräiset veronalaiset tulot Suomen maataloilla tulonlähteittäin valtionverotuksessa vuonna 1994.

Tulonlähteet	Tulot mk / tila	Tulonlähteen osuus %
Maatalous	62 300	40,8
Metsätalous	10 700	7,0
Palkkatulot	41 500	27,1
Tulonsiirrot (eläkkeet ym.)	24 800	16,2
Muut tulot (liike-, ammatti- ja kiinteistötulot)	13 400	8,8
YHTEENSÄ	152 700	99,9

LÄHDE: Tilastokeskus 1996b.

Keskimääräisiä lukuja tulonmuodostuksesta vääristävät erityisesti eläketulot. Tulojen mukaan ryhmiteltynä tilastossa olevista tiloista hieman alle 12 % oli yli 65-vuotiaiden viljelijöiden hallussa. Yli 65-vuotiaiden viljelijöiden maataloilla 61 % veronalaisista tuloista oli tulonsiirtoja (eläkkeitä), kun muissa ikäryhmissä tulonsiirtojen prosenttiosuus oli 12 - 13. (Tilastokeskus 1996b)

Samalla kun maaseudulta kaupungeissa työssäkäynti kilpailee maatalouden kanssa tasavertaisesti työtilaisuuksien luojana (ks. luku 1.1.2), niin maatilalla maatalous kamppailee melko tasavertaisesti yhdistettyjen palkkatulojen ja muiden yrittäjätulojen kanssa maatilalan tulonmuodostajana. Tosin täytyy huomata, että maatalouden, metsätalouden ja muiden tulonlähteiden ammatti- ja yritystulot sekä luovutustulot (sora, turve, konevuokrat ym.) ovat luonteeltaan nettotuloja. Niissä bruttotuloista on vähennetty tulonhankkimisesta aiheutuneet kustannukset.

Maaseudulle toimentuloa tuovat maatalouden rinnalla myös muut maaseutuelinkeinot. Näistä turkistarhaus on taloudellisesti merkittävin, sillä alalla oli vuonna 1995 yrityksiä koko Suomessa noin 2 200, työllisiä 5 000 ja tuotannon arvo oli noin 1,1 miljardia markkaa. Koska laajamittainen turkiseläinten kasvatusta kuitenkin on usein oma ammattinsa, sitä ei lasketa maatilatalouden ansiotuloon mukaan. Puutarhataloudesta avomaatuotanto kuuluu osittain maatilatalouteen. Kasvihuonetuotantoa harjoittavat 3 000 tilaa saivat aikaan tuotantoa 1 050 miljoonan markan verran, joten kyse on merkittävästä maaseutuelinkeinosta. Kalastuksen tuotannon arvo oli noin 600 miljoonaa markkaa, joka jakautui pääosin kalansaaliin 160, kalanviljelylaitosten 367 ja istutusten 81 miljoonan markan arvonlisäyksen kesken. Hevostalouden 230, poronhoidon 80 ja mehiläisten hoidon 46 miljoonan markan tuotannon voidaan myös katsoa olevan perusmaatalouden tapaan luontoa hyödyntäviä elinkeinoja. Maatila- ja mökkimatkailupalveluja tarjoaa noin 2 000 yrittäjää, joista noin puolet on maatalousyrittäjiä. Maaseutumatkailun tuoton arvo on noin 150 miljoonaa markkaa vuodessa. (Kettunen 1996: 10 - 11)

Maatalouden kokonaistuotto oli Suomessa vuonna 1995 noin 21 miljardia mk. Kettusen (1996: 10 - 11) mukaan edellä mainittujen muiden maaseutuelinkeinojen kokonaistuotto oli 3,3 miljardia. Muiden luontoon perustuvien maaseutuelinkeinojen tuotannon arvo oli siten noin 16 % maatalouden vuosituotannon arvosta.

Maataloutta lähellä olevien sivuelinkeinojen lisäksi viljelijät voivat toki harjoittaa muitakin elinkeinoja maatiloilla. Julkinen valta tukee uusien elinkeinojen luomista maaseutuelinkeinopiirien myöntämin avustuksin ja lainoin. Maaseudulla on vielä runsaasti pieniä ja keskisuuria yrityksiä, mutta koska näillä elinkeinon laatu ei ole tiukasti sidoksissa maatalouden tai edes maaseudun tarjoamiin toimintaedellytyksiin, nämä yritykset voidaan sivuuttaa maatalousstrategiassa.

Seuraavaksi ryhdytään selvittämään laajan Keski-Pohjanmaan maatilojen tuloja Elintarvike-tieto Oy:n (1995 ja 1996a) keräämien maatilojen rahavirtoja koskevien tilastojen avulla. Nämä tilastot kertovat eri tulolajien merkitykset maatalouden pää- ja sivutulosten antajina. Mukana tuloissa ovat paitsi maataloustuotteiden myyntitulot, valtion tuki, maatilojen metsätulot myös passiiviset tulot eläkkeistä sekä aktiiviset tulot tilan ulkopuolisesta palkka-

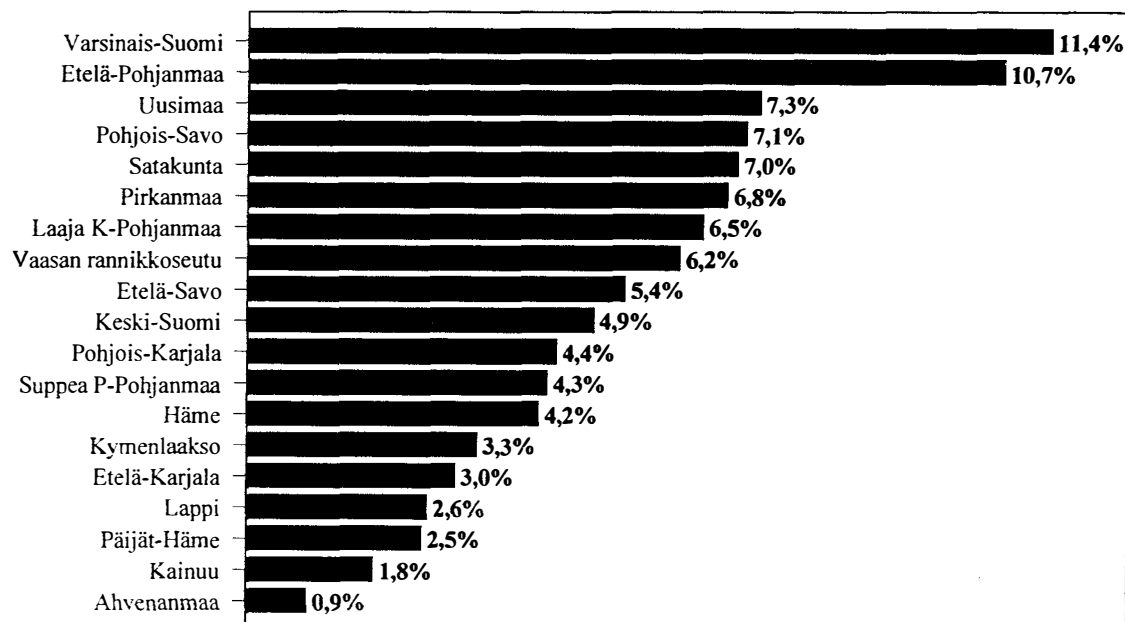
työstä ja liitännäiselinkeinoista. Liitännäiselinkeinot ovat mukana rahavirtatilastoissa vain, jos ne kuuluvat maatilaverotuksen piiriin. Palkkatyön suuri merkitys on syytä havaita siksi, että se asettaa koulutukselle ja neuvonnalle uusia vaatimuksia. Jos maatalousyrittäjä aikoo kerätä tuloja esimerkiksi koneurakoinnista tai muusta yrittäjätoiminnasta, hänen koulutautumistarpeensa poikkeavat palkkatyöstä lisätuloa etsivän tarpeista. Monialayrittäjä jakaa voimavaransa ja ajankäyttönsä sellaisten yritystoiminnan muotojen kesken, jotka eivät välttämättä tue toisiaan tai joissa maataloudesta saatu kokemus ei yksin riitä.

Kuvasta 1.2.4.1 on nähtävissä, että vuonna 1995 laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatalojen yhteen lasketuista tuloista oli 6,5 %. Jos tarkastellaan muutosta vuodesta 1994 vuoteen 1995, jolloin Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen, niin laaja Keski-Pohjanmaa kuului maataloustulo-osuuksissaan hävinneiden Pohjois- ja Etelä-Suomen maakuntien joukkoon. Väli-Suomi menestyi ensimmäisenä EU-vuonna kaikkein parhaiten. Maataloustulojen tuotantosuunnittaisia muutoksia vuodesta 1994 vuoteen 1995 tarkastellaan jatkossa mahdollisuuksien mukaan erikseen kutakin tuotantosuuntaa koskevissa luvuissa (4.1 - 7.3).

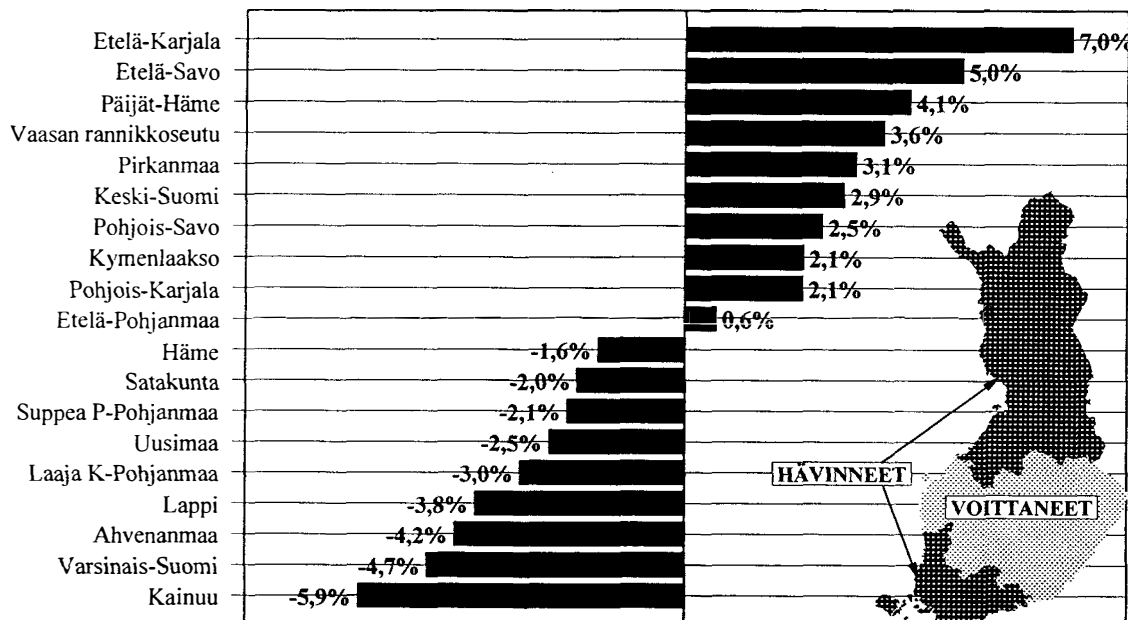
Kuvissa 1.2.4.2 ja 1.2.4.3 on laajan Keski-Pohjanmaan seutukuntien ja kuntien osalta esitetty samat tiedot kuin kuvassa 1.2.4.1. Seutukunnista parhaiten on Suomen ensimmäisenä EU-vuonna menestynyt Ylivieskan seutukunta ja huonoiten Nivala-Haapajärven seutukunta. Kunnista Kalajoki, Kaustinen ja Haapajärvi ovat jopa kasvattaneet osuuttaan Suomen maatalotalouden tulokakusta. Kunnista heikoiten ovat menestyneet erityisesti Nivala, mutta myös Toholampi, Merijärvi, Himanka ja Lohtaja.

Mitään yhtenäistä selitystä eri alueiden erilaiselle menestymiselle ei ole havaittavissa. Ainakin kuntatasolla satunnaiset tekijät aiheuttanevat eroja alueiden menestymiseen. Esimerkiksi metsätulot todennäköisesti vaihtelevat kunnittain melko paljon vuodesta toiseen. On aika yleistä, että hyvin menestyneet keskipohjalaiskunnat ovat kasvattaneet osuuttaan Suomen maatalojen maito-, metsä- ja sivuansiotuloista, kun taas huonosti menestyneissä kunnissa mainittujen tulomuotojen osuudet ovat pienentyneet.

Maakuntien osuudet vuonna 1995

Osuuksien muutos vuodesta 1994 vuoteen 1995

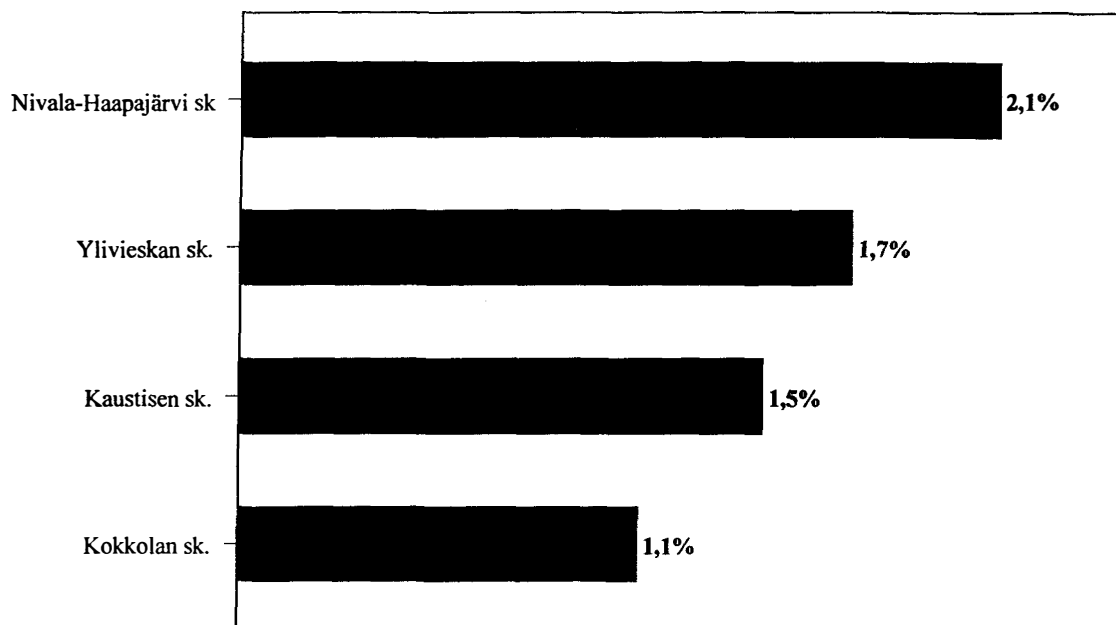

KUVA 1.2.4.1. Maakuntien osuudet Suomen maatalojen bruttotuloista vuonna 1995 ja osuuksien prosentuaalinen muutos vuodesta 1994 vuoteen 1995.

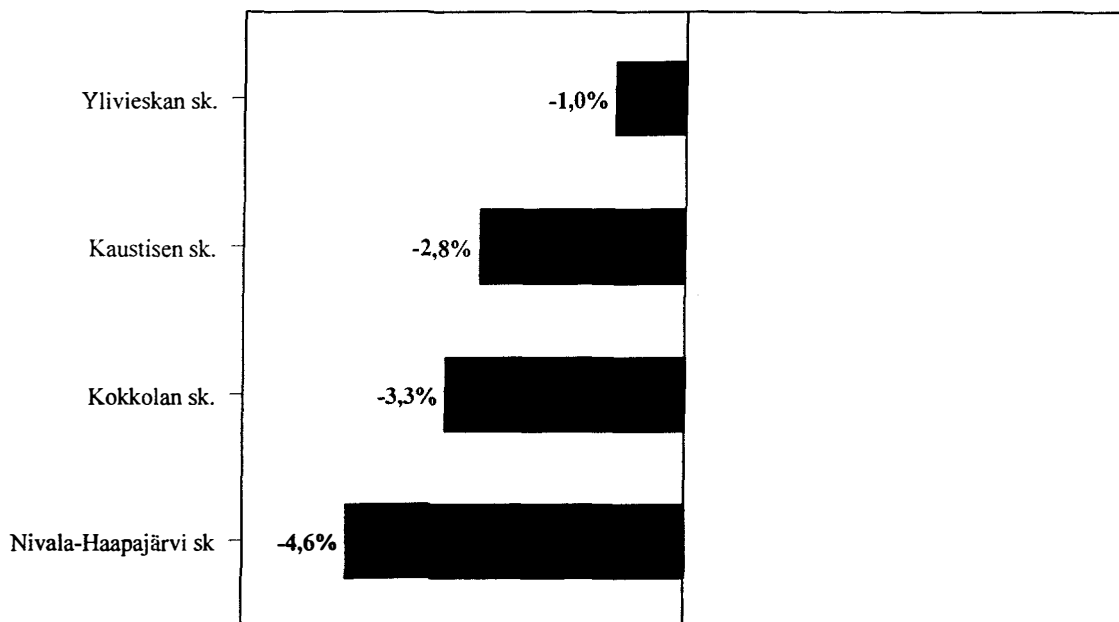
Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHTEET: Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a.

Seutukuntien osuudet vuonna 1995

Osuuksien muutos vuodesta 1994 vuoteen 1995

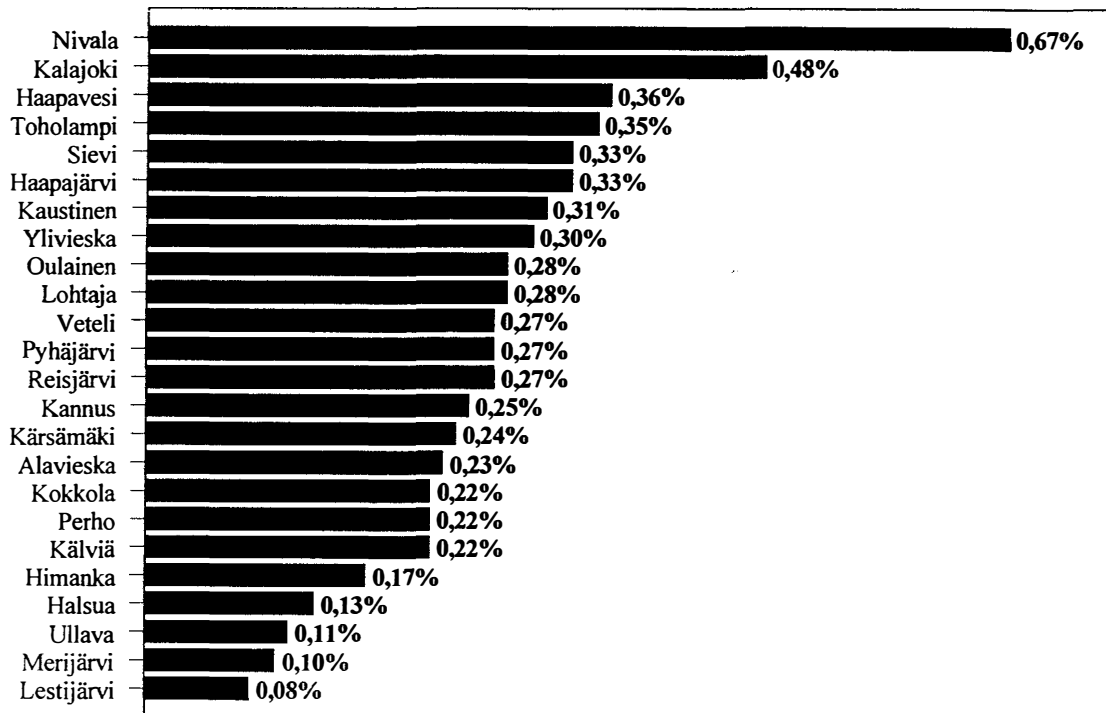

KUVA 1.2.4.2. Laajan Keski-Pohjanmaan seutukuntien osuudet Suomen maatalojen bruttotuloista vuonna 1995 ja osuuksien prosentuaalinen muutos vuodesta 1994 vuoteen 1995.

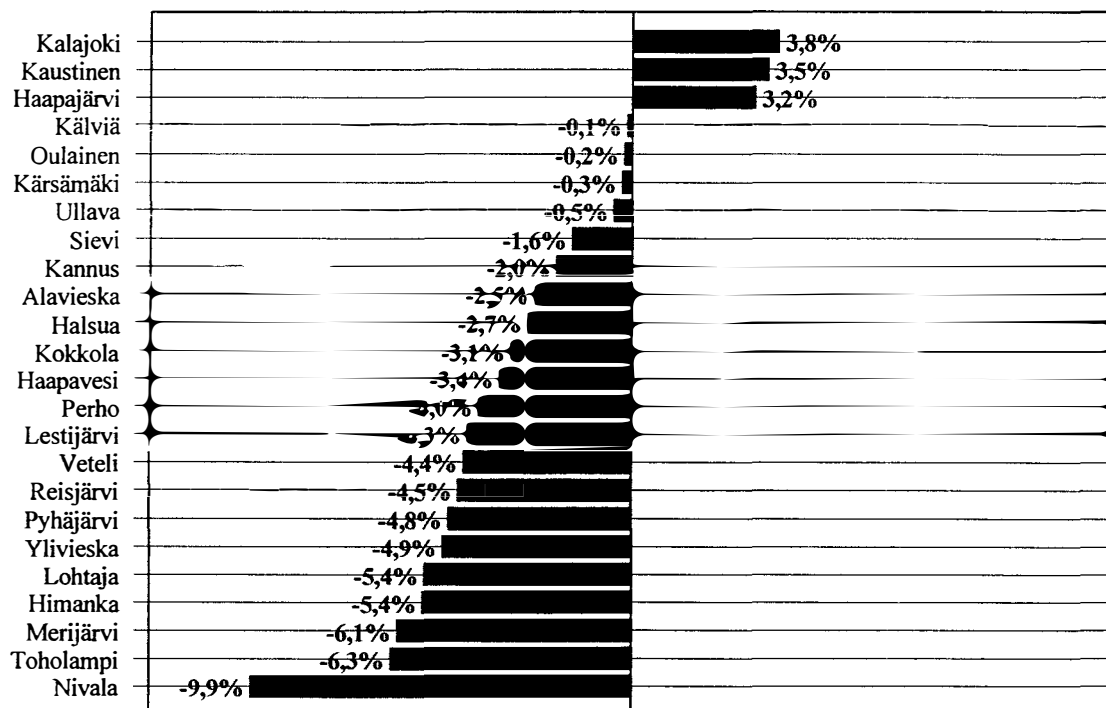
Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHTEET: Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a.

Kuntien osuudet vuonna 1995

Osuuksien muutos vuodesta 1994 vuoteen 1995

KUVA 1.2.4.3. Laajan Keski-Pohjanmaan kuntien osuudet Suomen maatalojen bruttotuloista vuonna 1995 ja osuuksien prosentuaalinen muutos vuodesta 1994 vuoteen 1995.

Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien kunnat.
LÄHTEET: Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a.

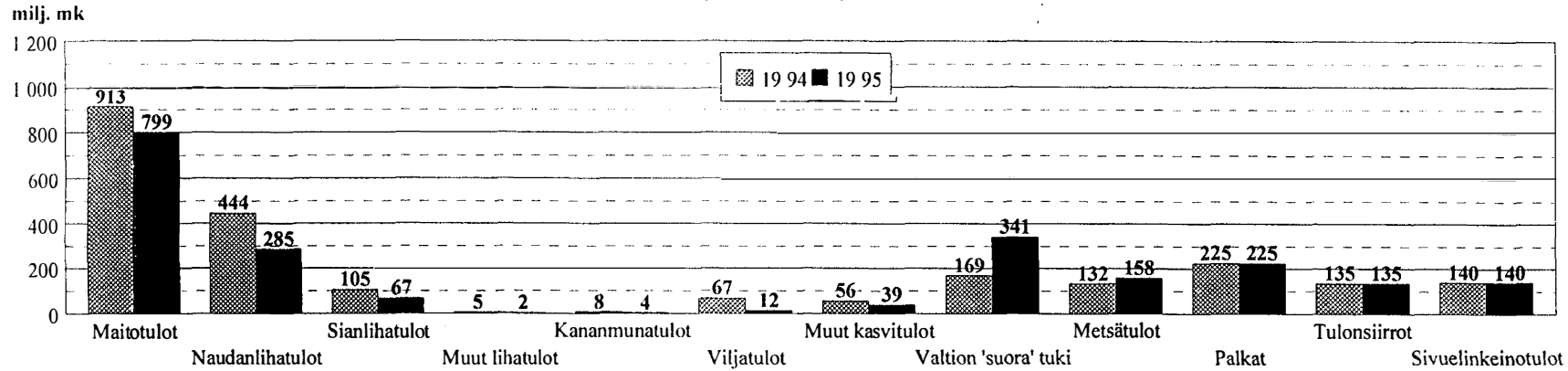
Verrattaessa laajan Keski-Pohjanmaan ja koko Suomen maatalojen markkamääräisiä bruttotuloja vuosina 1994 ja 1995 on havaittavissa, että maidon ja naudanlihan myyntitulojen osuudet maatilatalouden tuloista ovat laajalla Keski-Pohjanmaalla selvästi suuremmat kuin koko maassa keskimäärin (kuva 1.2.4.4). Koko Suomen tulorakenteessa korostuvat metsätulojen, sivuansiotulojen ja erityisesti valtion tuen merkitykset. Elintarviketieto Oy:n tilastoissa valtion tukeen sisältyvät vain niin sanotut suorat, pinta-ala- ja eläinmääräperusteiset tuet. Vuonna 1995 keskeiset, lisähintoina yms. maksettavat tuotantoon sidotut tuet puolestaan sisältyvät maataloustuotteiden myyntituloihin. Tämä haittaa tuotantosuuntien aikaan saamien tulojen vertailua, sillä lisähintojen merkitys on kotieläintaloudessa suurempi kuin peltoviljelyssä. Ongelma näkyy mm. siinä, että koko Suomessa viljan myyntitulot ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 romahtaneet samalla, kun valtion tuki on kasvanut voimakkaasti.

Kuvassa 1.2.4.5 on eritelty alueittain maatalojen tulorakenteita. Laajalla Keski-Pohjanmaalla maidon ja naudanlihan myyntitulojen yhteen laskettu osuus maatalojen kaikista tuloista on suurempi kuin yhdessäkään muussa maakunnassa. Nautakarjatalousvaltaisiksi alueiksi voidaan kuitenkin luokitella myös Lappi, Kainuu, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala ja suppea Pohjois-Pohjanmaa. Laajan Keski-Pohjanmaan sisällä Kaustisen ja Kokkolan seutukunnat ovat nautakarjatalousvaltaisimpia, kun taas Ylivieskan ja Nivala-Haapajärven seutukunnissa sivuansioiden merkitys on keskipohjalaisittain suuri.

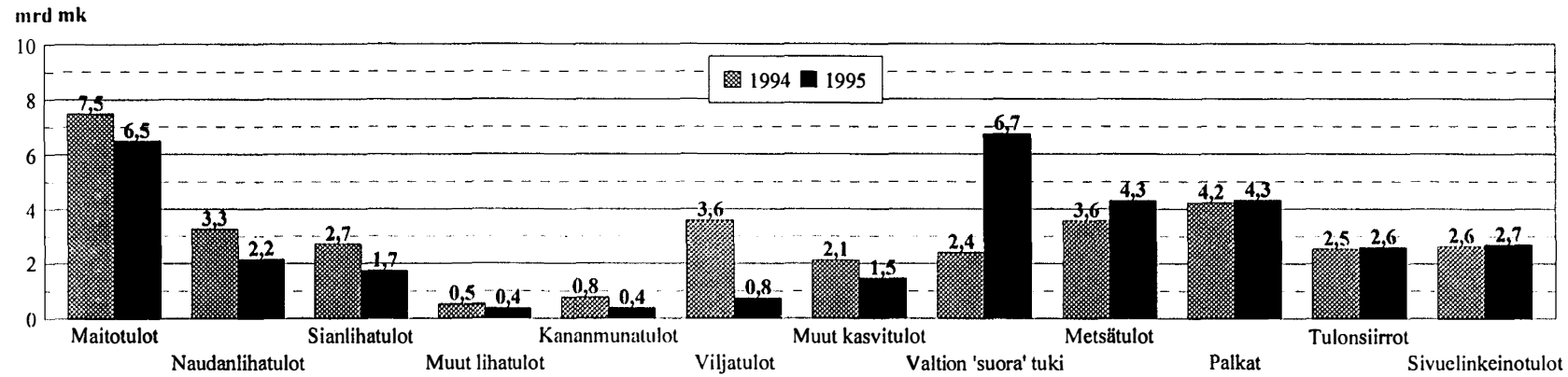
Kuvassa 1.2.4.6 on tulotietojen avulla tarkasteltu eri alueiden maatalouden intensiivisyyttä. Käytetty mittari on siinä mielessä teoreettisesti ongelmallinen, että se suhteuttaa peltoalaan samanarvoisina sekä peltoviljelystä että kotieläintaloudesta syntyvät tulot. Laajan Keski-Pohjanmaan maatalouden intensiivisyys selittyy lähinnä sillä, että alueella on paljon kotieläimiä suhteessa peltoalaan. Seutukunnista Kaustisen ja Kokkolan seutukunnissa maataloustulot viljeltyä peltoalaa kohti ovat selvästi suuremmat kuin Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnissa. Kunnista Kaustinen ja Himanka erottuvat intensiivisimpinä maatalousalueina.

Tuotantosuunnittaisia tuloja käsitellään mahdollisuuksien mukaan yksityiskohtaisesti luvussa 4.1 - 7.3. Sen sijaan valtion tukea ei tarkastella erikseen missään luvussa, joten kuvassa 1.2.4.7 vertaillaan valtion ns. suorien tukien alueittaisia markkamääriä. Kuvasta on havaittavissa, että laaja Keski-Pohjanmaa ei kuulu suurimpien tukea saavien alueiden joukkoon.

Laaja Keski-Pohjanmaa

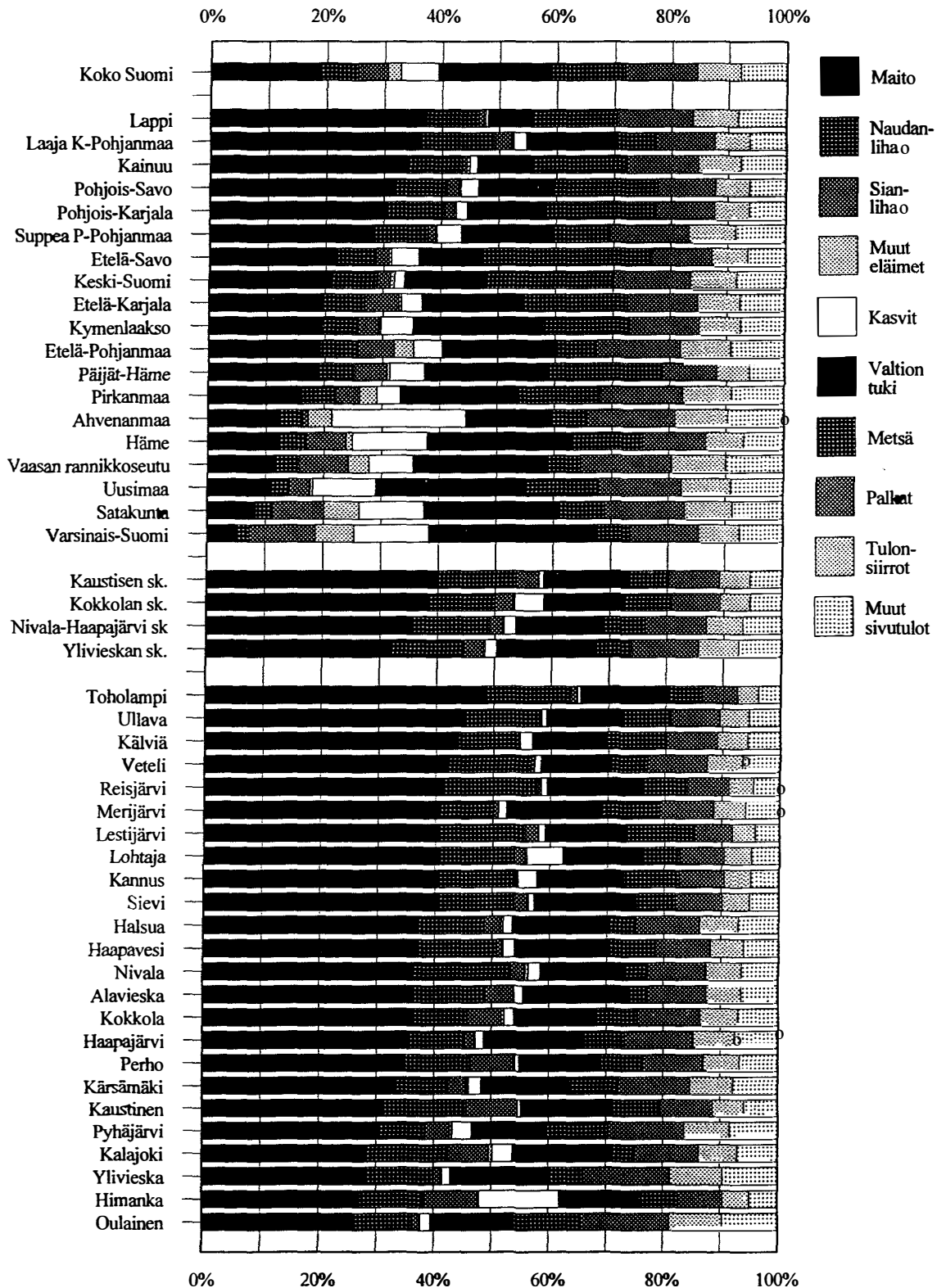
Koko Suomi

KUVA 1.2.4.4. Maatilojen bruttotulot tulomuodoittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuosina 1994 ja 1995.

Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Valtion tukea koskeviin lukuihin sisältyvät vain ns. suorat tuet; lisähinnat yms. sisältyvät tuotteiden myyntihintoihin. Palkkoja, tulonsiirtoja ja sivuelinkeinotuloja koskevat tiedot ovat arvioituja. Elintarviketieto Oy:n aineistoissa ne ovat yhtenä summana.

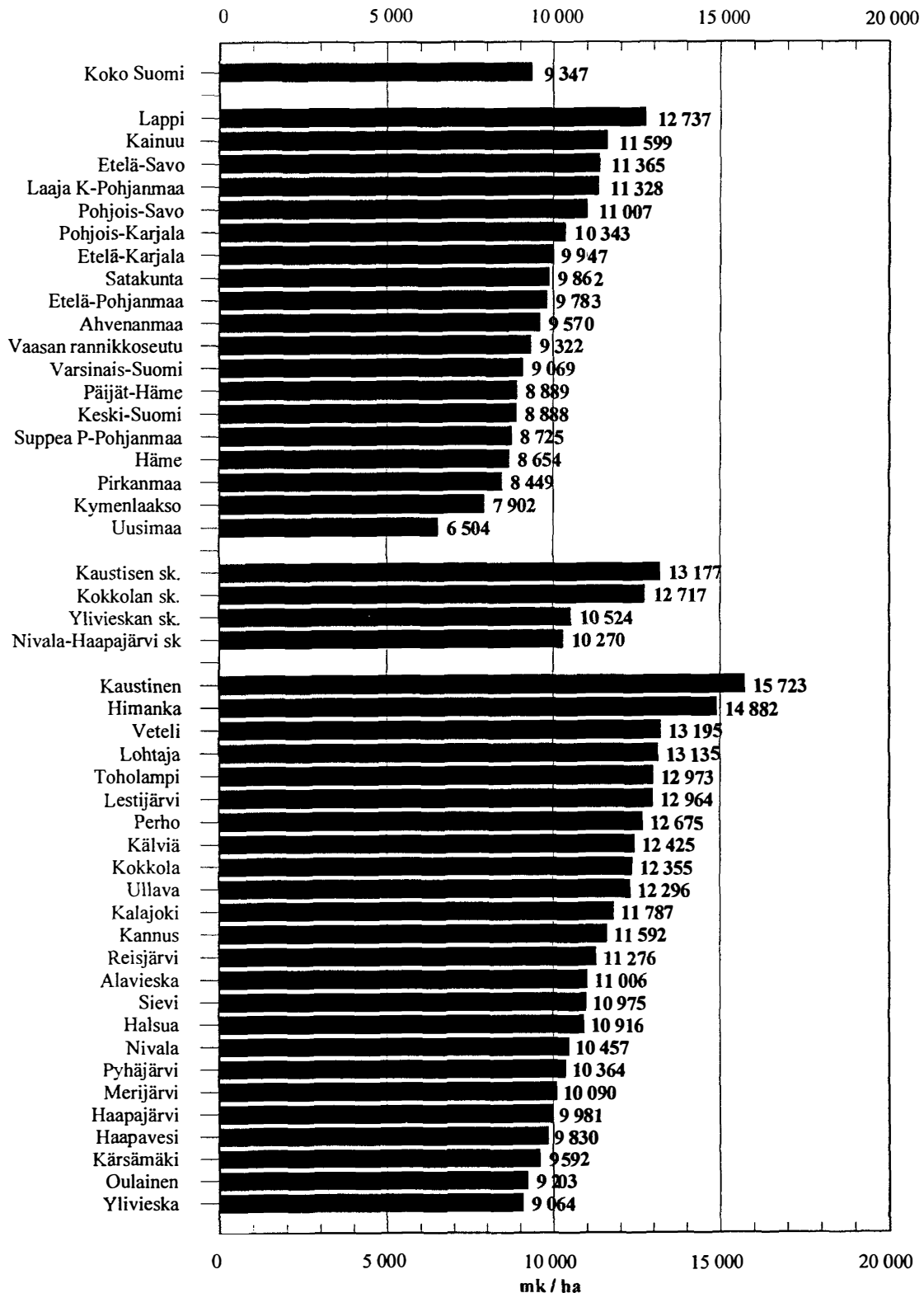
LÄHTEET: Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a sekä Tilastokeskus 1996b.

KUVA 1.2.4.5. Maatilojen bruttotulojen jakautuminen tulomuotojen kesken Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Pylväät kuvaavat tulomuotojen prosenttiosuuksia maatilojen bruttotuloista. Bruttotuloihin kuuluvat maidon; naudan-, sian-, siipikarjan-, lampaan- ja hevosenlihan; kananmunien sekä viljan ja muiden kasvien myyntitulot (ml. lisähinnat) samoin kuin valtion ns. suora tuki, maatilojen metsätulot sekä maataloilille tulevat palkka-, tulonsiirto- ja muut sivutulot. Palkkeja, tulonsiirtoja ja muita sivutulot koskevat tiedot ovat arvioituja. Elintarviketieto Oy:n aineistossa ne ovat yhtenä summassa. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHTEET: Elintarviketieto Oy 1996a ja Tilastokeskus 1996b.

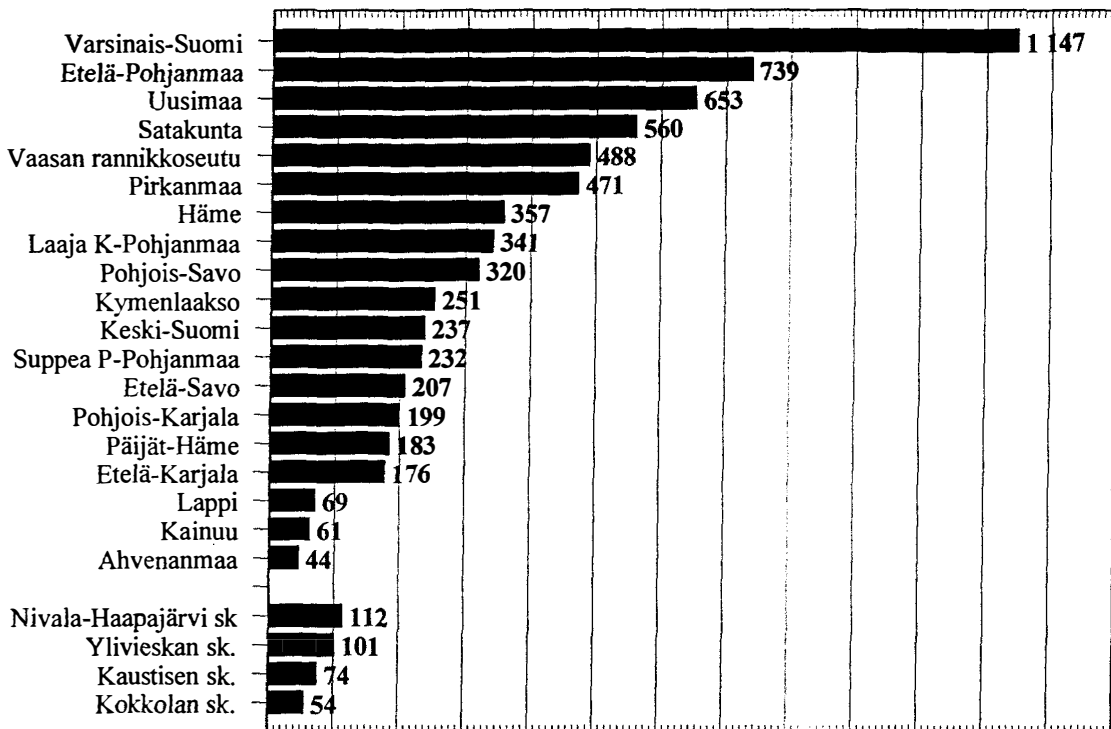

KUVA 1.2.4.6. Maataloustulot viljelyksessä olevaa peltoalaa kohti (mk/ha) Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

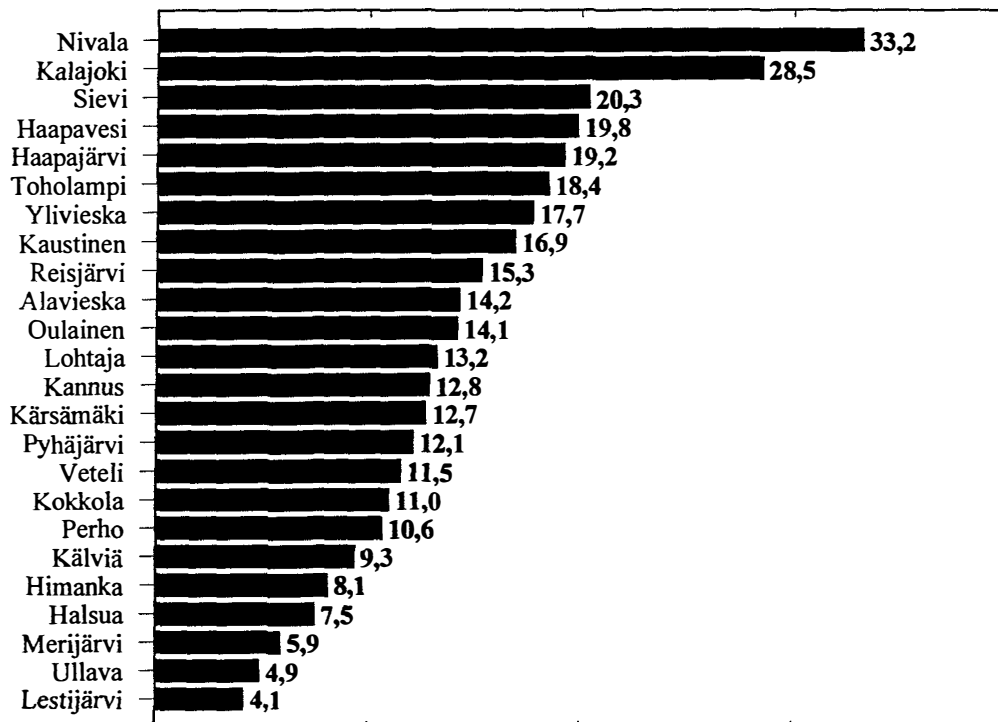
Maataloustuloihin kuuluvat tässä maataloustuotteiden myyntitulot ja valtion tuki. Viljelyksessä olevaan peltoalaan kuuluvat maatilojen ne kasvulohkot, joilla vuonna 1995 viljeltiin vähintään yhtä liitteessä 2 esitettyä kasvia. Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat.

LÄHTEET: Elintarviketieto Oy 1996a ja TIKE 1996a.a

milj. mk

milj. mk

KUVA 1.2.4.7. Maatiloille maksetut ns. suorat maataloustuet Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Suoria maataloustukia ovat erilaiset viljelyala- ja kotieläinmääräperusteiset tuet. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettujen tukien kokonaismäärä oli noin 6.7 miljardia markkaa vuonna 1995.

LÄHDE: Elintarviketieto Oy 1996a.

1.2.5 Maatilatalouden velat ja varat

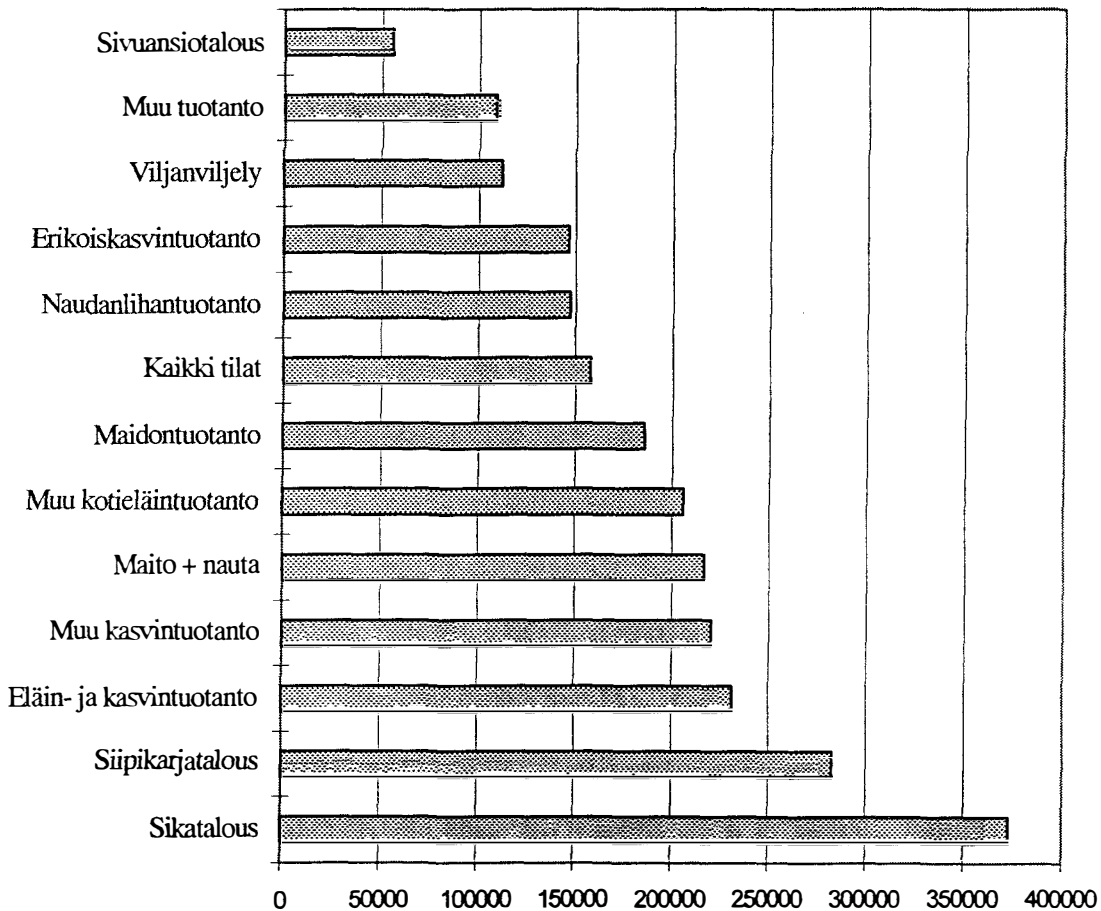
Koko maassa maatilatalouteen kohdistuvaa velkaa oli vuonna 1993 noin 171 000 markkaa tilaa kohti (Tilastokeskus 1995). Vuonna 1994 suomalaisilla maataloilla oli velkaa enää 157 000 markkaa tilaa kohti, joten keskimääräinen velka on alentunut lähes 15 000 markalla (9 %). Vuonna 1994 maataloista oli täysin velattomia 39 % (lisäys 3 %-yksikköä edellisestä vuodesta). Tiloja, joilla velkamäärä oli suurempi kuin kokonaistulot, oli 22 % (vähennys 4 %-yksikköä edellisestä vuodesta). Maatilatalouden velkakehitys koko maassa näyttää siten olleen vuodesta 1993 vuoteen 1994 melko suosiollista. (Tilastokeskus 1996b)

Vuonna 1993 maataloista 12 prosentilla oli velkaa enemmän kuin kaksi kertaa kokonaistulosten määrä. Vuonna 1994 tällaisten tilojen osuus oli pudonnut runsaaseen yhdeksään prosenttiin (noin 9 900 maataloa). Tiloja, joiden velkamäärä oli yli viisi kertaa suurempi kuin kokonaistulot, oli noin 2 700. Otokseen kuuluvista 14 138 tilasta 11 ilmoitti, että maatalous oli lopetettu konkurssin takia. Oletettavasti konkurssiin menneitä tiloja on kuitenkin otoksessa mainittua määrää enemmän, sillä kaikilta ei saatu selvitystä siitä, miksei veroilmoitusta oltu täytetty. (Tilastokeskus 1995)

Vuonna 1994 maatalojen velat ja muut velvoitteet olivat lähes 16 700 miljoonaa markkaa, missä on 16 % vähennystä vuoteen 1993 verrattuna. Velat olivat suurimmillaan vuonna 1991, jolloin ne olivat 22 375 miljoonaa markkaa. Epävarmoissa, mutta vielä suhteellisen tasaisen tulokehityksen oloissa ennen EU-jäsenyyttä viljelijät eivät ottaneet uusia lainoja investoidakseen, vaan mieluummin maksoivat vanhoja pois. Maksetut korot vähenivät vuodesta 1993 vuoteen 1994 peräti 27 prosentilla (eli 480 miljoonalla markalla), mikä johtunee pääoman pienemisen lisäksi myös yleisen korkotason alenemisesta. (Tilastokeskus 1995)

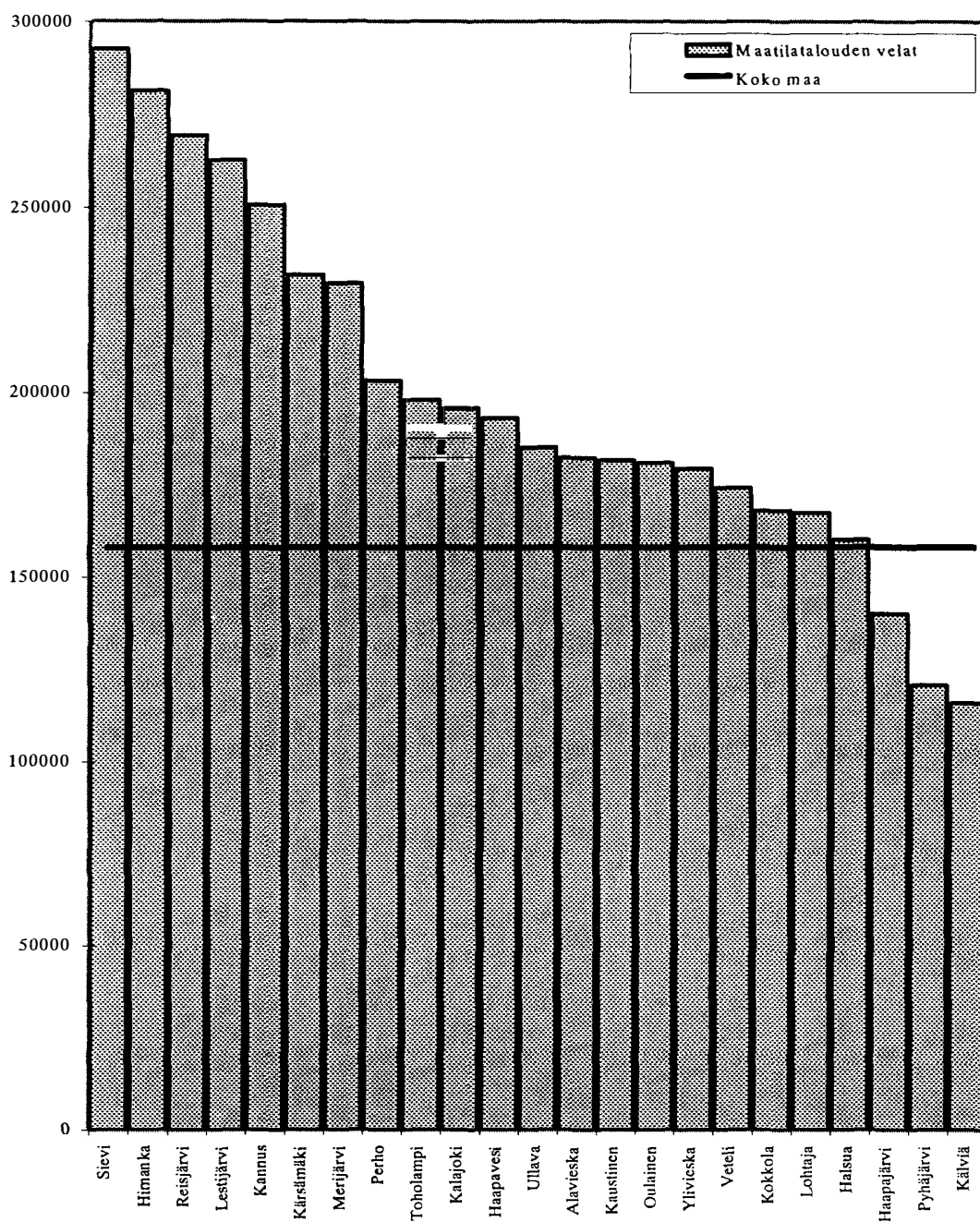
Kuvan 1.2.5.1 mukaisesti maatalouden tuotantosuunnista velkaantuneimpia vuonna 1994 olivat sikatalous (373 000 mk/maatalo) ja siipikarjatalous (283 000 mk/tila). Laa-jan Keski-Pohjanmaan vahvat tuotantosuunnat maidontuotanto (186 000 mk/tila) sekä

yhdistetty maidon- ja naudanlihantuotanto (216 000 mk/tila) olivat kaikkia tiloja (158 000 mk/tila) velkaisempia. Maakunnan vahvuusaloista erikoistunut naudanlihantuotanto (147 000 mk/tila) oli hivenen alle kaikkien tilojen keskiarvon. Laajan Keski-Pohjanmaan maataloilla on siten kehittyvien ja kasvavien alojen tapaan velkaa, mutta erityistä riskiä ei ole, koska maakunnan vahvuusalat eivät ole yksittäisistä tuotantosuunnista eniten velkaantuneita. (Tilastokeskus 1995)

KUVA 1.2.5.1. Maatilatalouden velat tuotantosuunnittain vuonna 1994 (mk/tila).
LÄHDE: Tilastokeskus 1995.

Kuvasta 1.2.5.2 käy ilmi tilanne eri kunnissa. Maatilatalouden velkaa tilaa kohti oli vähiten Kälviällä (116 000 markkaa tilaa kohti) ja eniten Sievissä (293 000 markkaa tilaa kohti). Laajan Keski-Pohjanmaan kuntien maatilatalous oli kokonaisuutena koko maan keskitasoa velkaantuneempaa. Velkaantumiseen liittyvät uhkakuvat on siten syytä ottaa maakunnassa koko maata vakavammin.

KUVA 1.2.5.2. Maatilatalouden velat tilaa kohti vuonna 1994.

Koko Suomen kaikkien mautilojen keskimääräinen velkataso on merkitty kuvaan viivalla 158 000 markan korkeudelle. Nivalan kaupungin mautilojen velkatiedot puuttuvat kuvasta, sillä niiden osalta Suomen virallisen tilaston tieto maatilatalouden veloista tilaa kohti on paikkansapitämätön. Myös tilaston laatija Tilastokeskus myöntää tämän. Tilaston väärä tieto kertoo vuonna 1994 velkaa olleen vain 5 000 markkaa tilaa kohden. Tämä on mahdotonta, sillä edellisenä vuonna velkaa oli vielä 210 000 markkaa tilaa kohden. Nivalan tilanteesta kiinnostuneet voivat mielessään korjata vuoden 1993 velkamäärää noin kymmenellä prosentilla alaspäin.

LÄHDE: Tilastokeskus 1996b.

Taulukko 1.2.5.1 kertoo velkojen kehityksestä vuodesta 1990 vuoteen 1994. Varojen osalta aikasarja on vertailukelpoinen vain vuosien 1990 ja 1992 välillä ja taas vuosien 1993 ja 1994 välillä. Syynä on se, että vuoteen 1992 asti varat ilmoitettiin maatilatalouden varoina (sisältäen metsän), kun taas vuodesta 1993 lähtien varoihin kuuluvat vain maatalouden varat. Koska tilaston laadintaperusteita on muutettu, vertailukelpoiset aikasarjat maatilatalouden varojen ja velkojen suhteesta ovat lyhyitä pätkiä. (Tilastokeskus 1995)

TAULUKKO 1.2.5.1. Maatilatalouden varat ja velat vuosina 1990-94 koko maassa.

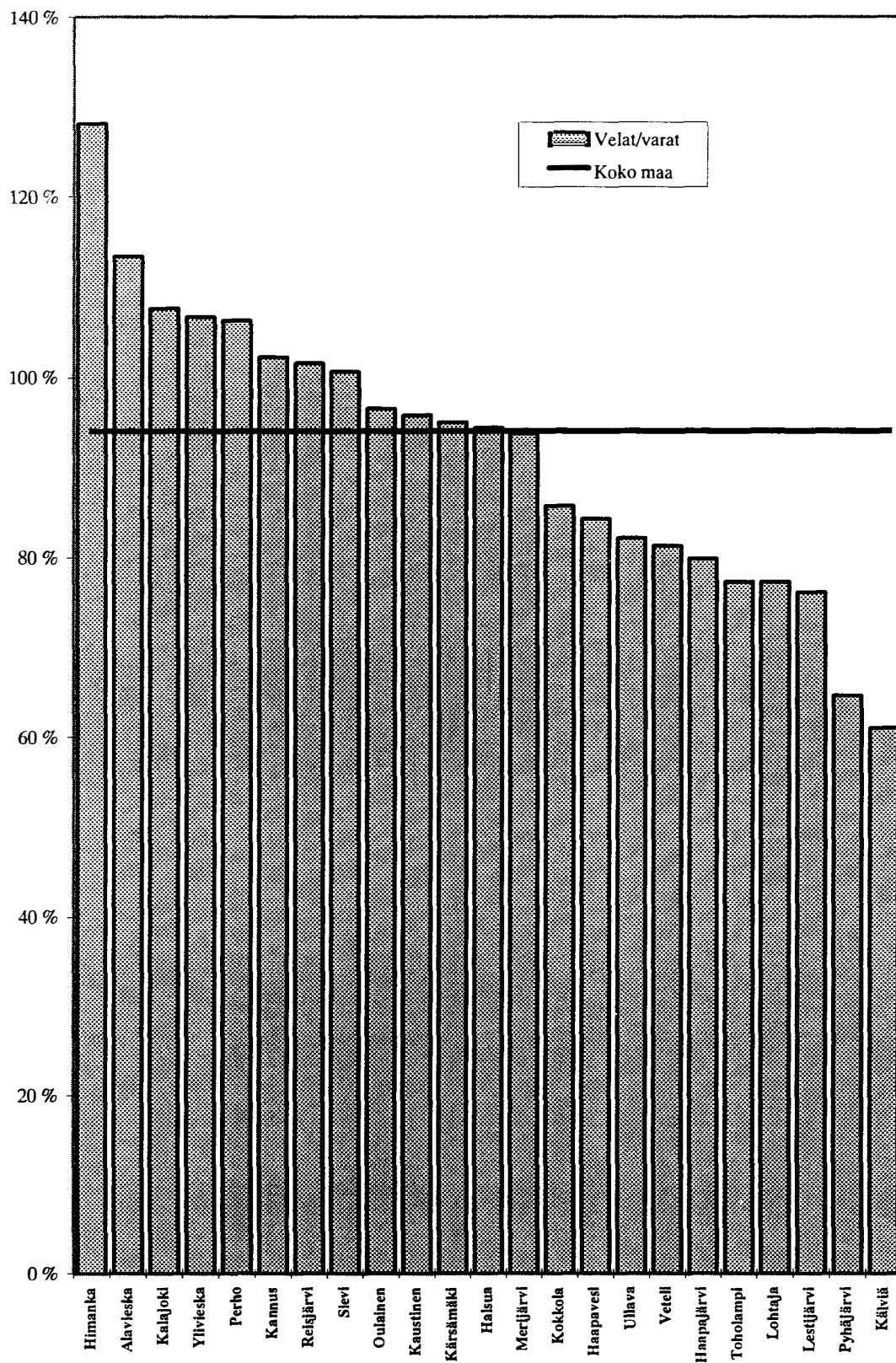
Luvut miljoonia markkoja. Varat eivät sisällä asuinrakennuksia ja tonttimaata. Varojen määritelmää on muutettu vuosien 1992 ja 1993 välillä, joten luvut eivät ole suoraan vertailukelpoisia.

LÄHDE: Tilastokeskus 1995.

	1990	1991	1992	1993	1994
Varat	36434	37052	37336	19901	17703
Velat	21807	22375	21279	19898	16678
Velat/varoista (%)	60	60	57	99,9	94

Vuonna 1993 velat ja varat olivat yhtäsuuret koko maassa. Vuonna 1994 valtakunnallinen velkojen suhde varoihin (94 %) oli juuri sama kuin laajan Keski-Pohjanmaan kuntien mediaani (ks. kuva 1.2.5.3). Voidaan siten yleistää, että velkojen ja varojen suhde on maakunnassa koko maan tasoa. Kun Keski-Pohjanmaalla ovat keskimääräistä paremmat lähtökohdat, niin keskimääräistä suuremmat velatkaan eivät välttämättä vahingoita tilojen elinkelpoisuutta. Tuotantotoiminnan laajentaminen edellyttää kuitenkin monesti melkoista kertainvestointia, jolloin vanhoista ja uusista veloista voi yhdessä muodostua rasite tilojen maksuvalmiudelle. (Tilastokeskus 1995)

Kuvasta 1.2.5.3 näkyy, että maatiloiden keskimääräiset velat olivat suhteessa tilojen keskimääräisiin varoihin prosentuaalisesti suurimmillaan Himangalla (128 %) ja pienimmillään Kälviällä (61 %). Vaikka suhdeluku onkin laskettu absoluuttisten rahamäärien asemesta keskiarvoista, kuvan kertoma tilanne vastanee melko hyvin todellista tilannetta. Kuntien välillä on melkoisia eroja kehittämisen lähtökohdissa, joten muutosten toteuttamisaikataulutkin on syytä mitoittaa eri puolilla aluetta erilaisiksi.

KUVA 1.2.5.3. Maatilojen velat prosentteina varoista kunnittain vuonna 1994.

Nivala puuttuu kuvasta tilastossa olevan virheen takia.

LÄHDE: Tilastokeskus 1996b

Maatalouden varallisuuden rakenne poikkesi vuonna 1994 maan eri osissa merkittävästi. Etelä-Suomen tukivyoöhykkeillä (A, B1, B2, BS) varat tilaa kohti olivat selvästi (26 000 - 53 000 markkaa) velkoja suurempia. Pohjois-Suomen tukivyoöhykkeistä C1:llä velata tilaa kohti (134 000 markkaa) olivat kutakuinkin samansuuruiset kuin varat (135 000 markkaa). Samaa voidaan sanoa myös C2-tukivyoöhykkeestä: velat 160 000 ja varat 155 000 markkaa tilaa kohti. (Tilastokeskus 1995)

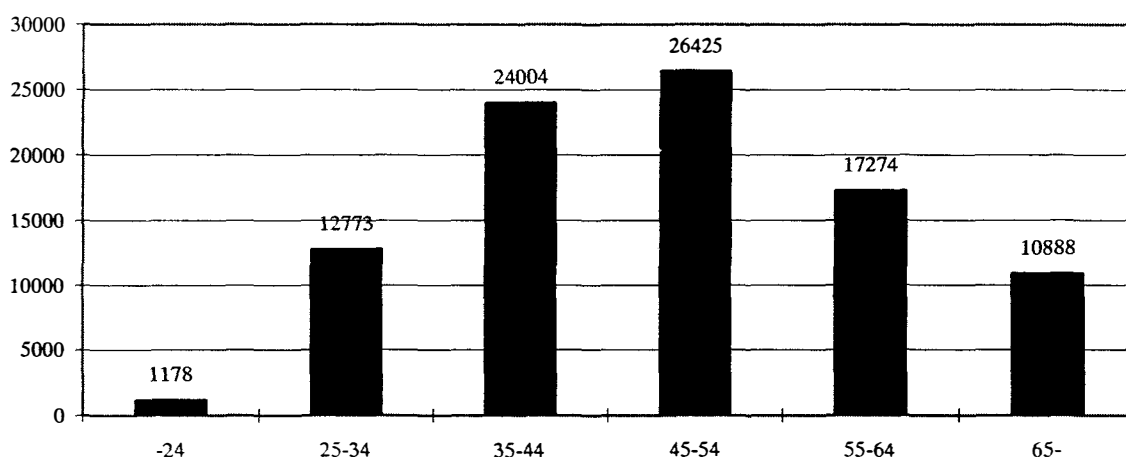
Laaja Keski-Pohjanmaa kuuluu C2-alueeseen, joten tieto C2-tukialueen velkojen ja varojen suhteesta (103 %) on hyvä vertailukohta arvioitaessa keskipohjalaisten maatalojen velkojen ja varojen suhdetta. Laajalla Keski-Pohjanmaalla vain 5 kunnassa 24:stä mahdollisesta velkojen osuus varoista nousi C2-tukialueen suhdelukua suuremmaksi. Laajan Keski-Pohjanmaan maatilat ovat siten taloudelliselta tilanteeltaan paremmassa kunnossa kuin C2-tukialueen tilat keskimäärin. (Tilastokeskus 1995)

Keski-Pohjanmaalta pohjoisemmaksi mentäessä velkaantuminen suhteessa varoihin edelleen kasvaa: vuonna 1994 tukivyoöhyke C2P:llä oli velkaa 138 000 ja varoja 125 000 markkaa tilaa kohti (velkaa 110 % varoista). C3-alueella velat ylittivät varat 29 000 markalla (velat 121 % varoista) ja C4-alueella velat ylittivät varat peräti 54 000 markalla (velat 138 % varoista). (Tilastokeskus 1995)

Velkaantuminen rasittaa erityisesti nuoria (alle 35-vuotiaita) viljelijöitä, joilla velkaa vuonna 1994 oli 143 % varoista. Nuorilla velkojen ja varojen suhde oli täten noin 1,5-kertainen kaikkiin viljelijöihin verrattuna. Ilman erityistoimia tilanne ei voi muuttua kovinkaan nopeasti, joten nuorten viljelijöiden velkaisuus haittaa vielä pitkään maatalouden kehitystä. Myös 35-49 -vuotiailla velkaa oli lievästi varoja enemmän. Vanhemmissa ikäryhmissä velka alenee: 50-64 -vuotiailla velat olivat 2/3 varoista ja yli 64-vuotiailla 1/4 varoista. Yksinomaan maksuvalmiuden näkökulmasta tarkasteltuna vanhimpien viljelijöiden tilat pystyisivät jatkamaan tuotantoaan pisimpään, joten pudotuspeliin joutuminen olisi maatalouden rakenteen kannalta tuhoisaa. (Tilastokeskus 1995)

1.2.6 Viljelijöiden ikärakenne

Vuonna 1994 eläkeikäiset (kuvassa 1.2.6.1 luokka yli 65-vuotiaat) omistivat 12 % Suomen maataloista. Seuraavalla ikäluokalla (55-64-vuotiaat), jolla on mahdollisuus päästä luopumiseläkkeelle, mikäli ilmoittavat peltonsa myytäväksi tai vuokrattaviksi, oli 19 % tiloista. Eläkekelpoisten ikäluokkien yhteinen osuus toimivien maatalojen omistajista oli 31 %. (Ks. Nousiainen 1996: 6)

KUVA 1.2.6.1. Maatalojen määrä Suomessa viljelijän iän mukaan vuonna 1994.

Mukana ovat luonnollisten henkilöiden omistamat vähintään 2 hehtaarin viljellyt tilat, joista tieto on olemassa. Tilastossa näin määriteltyjä tiloja on yhteensä 92 542.

LÄHDE: Tilastokeskus 1996b.

Tilakoon kasvattaminen luopumiseläkejärjestelyin voi olla ongelmallista, sillä luopujien tilukset ovat usein pienehköjä tai sijaitsevat mahdollisen vuokraajan tai ostajan kannalta hajallaan. Tuotannon mittakaavaetujen hyväksikäyttö on täten vaikeampaa kuin yhteisillä, suurilla eurotiloilla, vaikka keskipeltoala kasvaakin. Pienten ja elinkelvottomien tilojen omistajille luopumiseläkejärjestely on hyvä, sillä he ovat voineet siirtyä eläkkeelle ja luovuttaa omat maansa muiden käyttöön.

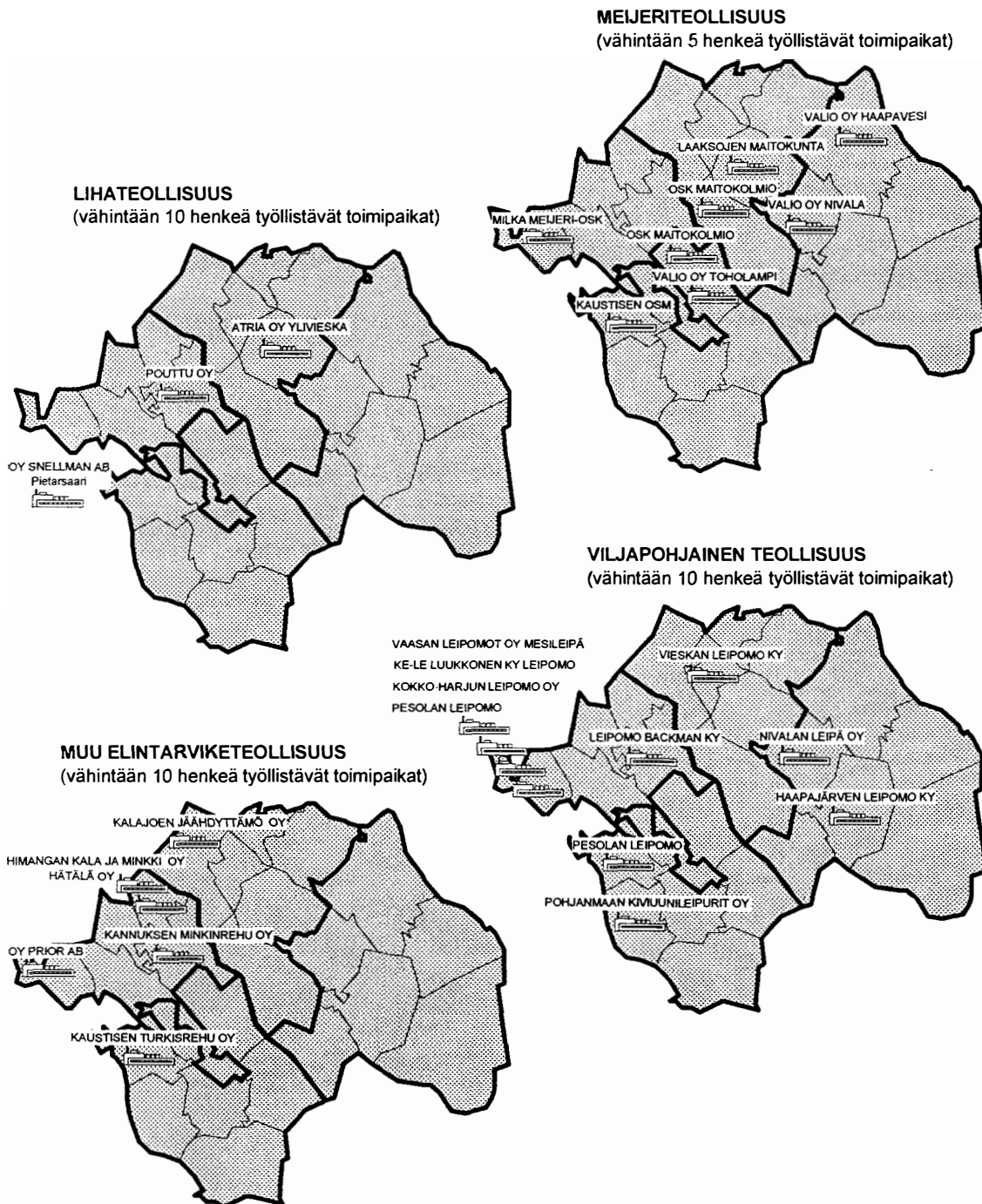
Rakennemuutos onkin ollut nopeaa. Maatalousyrittäjien eläkevakuutusmaksua maksavia tiloja oli 31.12.1995 rekisterissä 91 000 ja vakuutettuja 142 000 henkilöä. Vuonna 1995 maatalouden yrittäjävakuutuksia päättyi 10 000 ja uusia aloitettiin 2 000. Päättyneiden ja alkaneiden vakuutusten ero oli 8 000. (Nousiainen 1996: 7)

Yksityishenkilöiden omistamilla aktiivituloilla toimivien päätoimisten viljelijöiden keski-ikä oli kesällä 1994 Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin alueella 44 vuotta eli alhaisempi kuin yhdelläkään muulla maaseutuelinkeinopiirialueella. Koko Suomessa mainittu keski-ikä oli 46,9 vuotta. Osa-aikaviljelijät olivat Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirissä keskimäärin 46,2 vuotiaita, joten Kainuu (45,8) ja Kuopio (46,2) veivät kirkkaimmat mitalit (koko maa 46,8). Kun päätoimisten ja osa-aikaisten lisäksi otetaan huomioon eläkeläiset ja ammatiltaan tuntemattomat Keski-Pohjanmaan viljelijät olivat jälleen nuorimpia 45,2 vuodellaan (koko maa 48). (TIKE 1995a)

Viljelijät ovat Keski-Pohjanmaalla edelleen optimistisia. Viljelijöiden ikärakenne on muuta maata parempi. Kehittämisen välttämättömät edellytykset ovat siten olemassa. Toisaalta viljelijöiden nuoruus kertoo, että luopumiseläkejärjestelyt eivät voi helpottaa Keski-Pohjanmaan maitokiintiö- ja peltopulaa samassa määrin kuin koko maassa. Tiloista säilynee muuta maata suurempi osuus, mutta tilakoon suurentaminen on vaikeampaa. Koska viljelijät ovat maan nuorimpia, työpaikkojen säilyttäminen edellyttää panostamista sekä tuotantosunnittaiseen kehittämistyöhön että maatilatalouden monipuolistamiseen muuta maata pitkäjänteisemmin.

1.3 Elintarviketeollisuuden nykytilanne

1.3.1 Elintarviketeollisuuden toimipaikat, brutto- ja jalostusarvo sekä työvoima

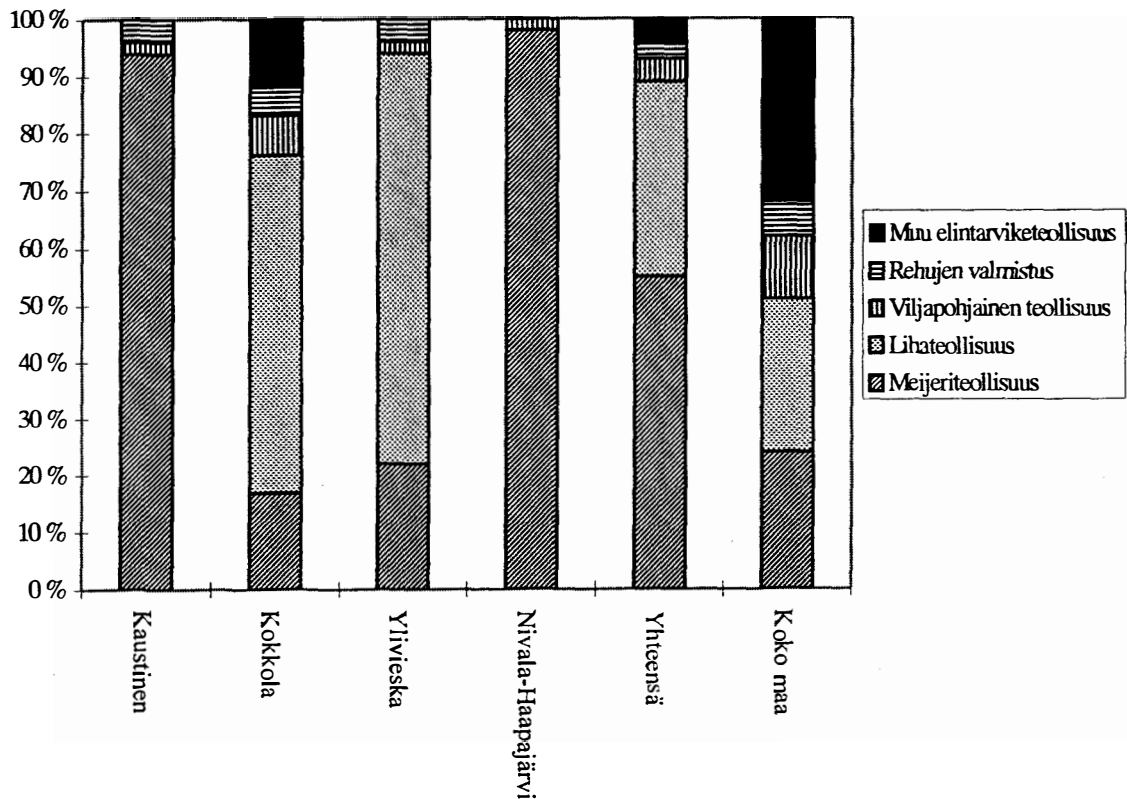
KUVA 1.3.1.1. Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien elintarviketeollisuuden suurimmat toimipaikat vuoden 1996 lopulla.

Atria Oy:n hallitus päätti 23.10.1996 sulkea Ylivieskan nautateurastamon. Päätös merkitsee sitä, että teurastamo suljetaan aikaisintaan yt-neuvottelujen ja irtisanomisajan päätyttyä vuoden 1997 heinäkuussa. (Keskipohjanmaa 1996f ja 1996g)

TAULUKKO 1.3.1.1. Elintarviketeollisuuden tuotannon bruttoarvon jakautuminen toimialoittain eri seutukunnissa vuonna 1994.

Seutukunta	Meijeri- teollisuus	Liha- teollisuus	Vilja- pohjainen teollisuus	Rehujen valmistus	Muu elin- tarvike- teollisuus
Kaustinen	93 %	0 %	2 %	4 %	0 %
Kokkola	17 %	60 %	7 %	5 %	12 %
Ylivieska	22 %	72 %	2 %	4 %	0 %
Nivala-Haapajärvi	98 %	0 %	2 %	0 %	0 %
Yhteensä	55 %	34 %	4 %	3 %	4 %
Koko maa	24 %	27 %	11 %	6 %	32 %

Taulukko perustuu Tilastokeskuksen (1996a) teollisuustilastoon, jossa ovat mukana vähintään viisi henkeä työllistävät teolliset toimipaikat. Alueilla, joilla on alle 3 alatoimialan toimipaikkaa, luvut on arvioitu. Bruttoarvo kuvastaa toimipaikkojen toimitusten yhteismäärää.

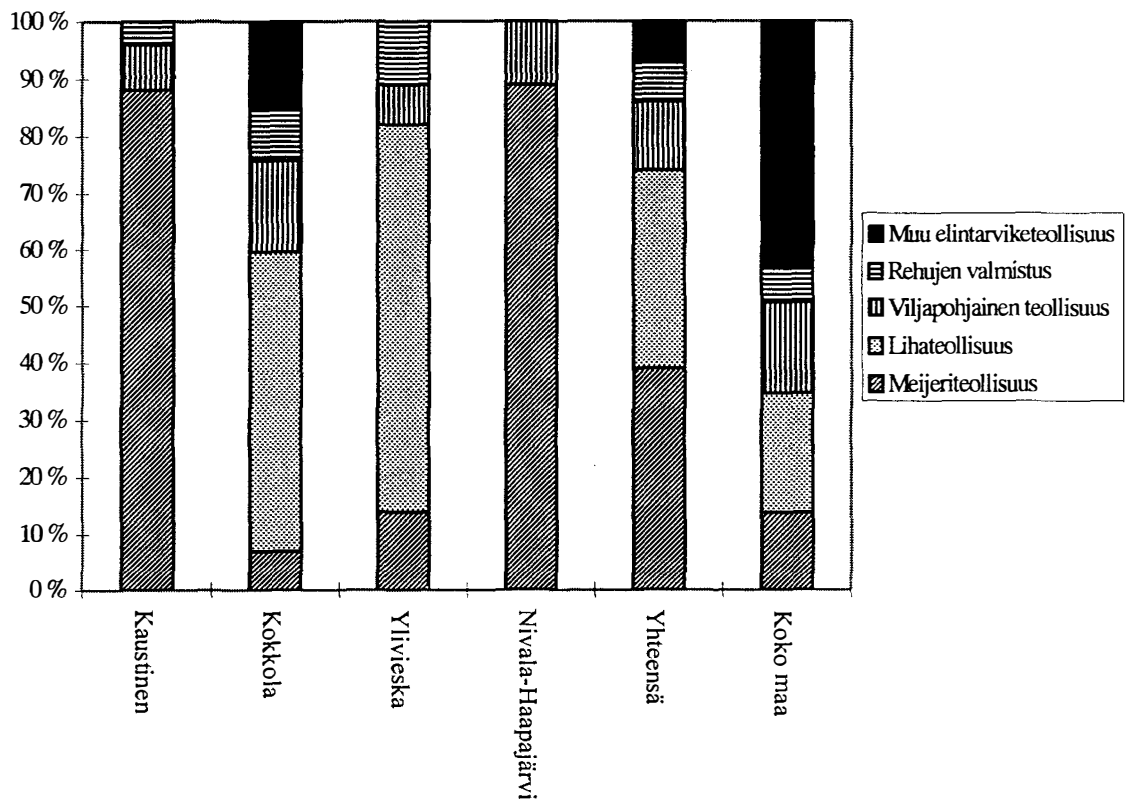
KUVA 1.3.1.2. Elintarviketeollisuuden bruttoarvon (toimitusten määrän/liikevaihdon) jakautuminen toimialoittain eri seutukunnissa vuonna 1994 (Tilastokeskus 1996a).

TAULUKKO 1.3.1.2. Elintarviketeollisuuden tuotannon jalostusarvon jakautuminen toimialoittain eri seutukunnissa vuonna 1994.

Seutukunta	Meijeri- teollisuus	Liha- teollisuus	Viljapohjainen teollisuus	Rehujen valmistus	Muu elintarvike- teollisuus
Kaustinen	89 %	0 %	8 %	4 %	0 %
Kokkola	7 %	52 %	16 %	9 %	15 %
Ylivieska	14 %	68 %	7 %	11 %	0 %
Nivala-Haapajärvi	89 %	0 %	11 %	0 %	0 %
Yhteensä	39 %	35 %	12 %	7 %	7 %
Koko maa	14 %	21 %	16 %	6 %	44 %

Teollisuustilastossa ovat mukana vähintään viisi henkeä työllistävät toimipaikat. Alueilla, joilla on alle 3 alatoimialan toimipaikkaa, luvut on arvioitu.

LÄHDE: Tilastokeskus 1996a.

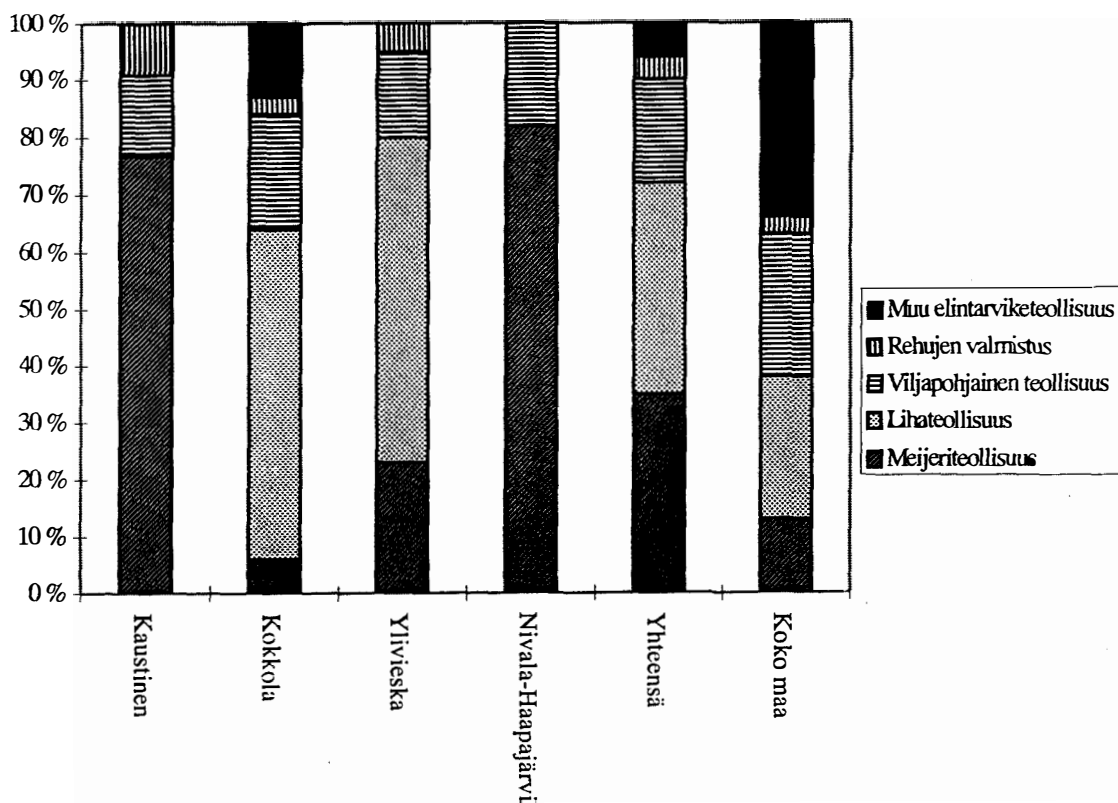
KUVA 1.3.1.3. Elintarviketeollisuuden jalostusarvon jakautuminen toimialoittain eri seutukunnissa vuonna 1994 (Tilastokeskus 1996a).

TAULUKKO 1.3.1.3. Elintarviketeollisuuden työvoiman jakautuminen toimialoittain eri seutukunnissa vuonna 1994.

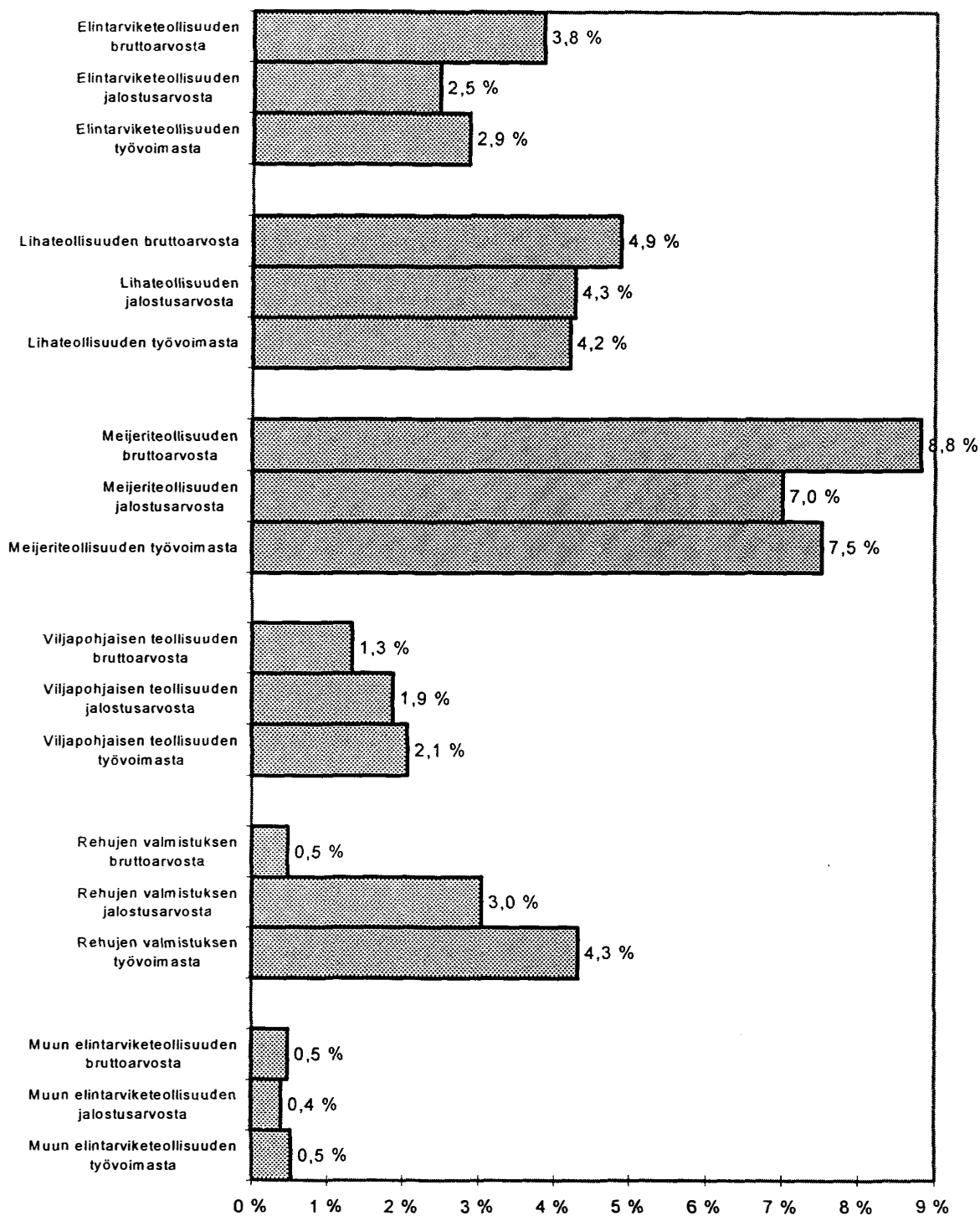
Seutukunta	Meijeri- teollisuus	Liha- teollisuus	Viljapohjainen teollisuus	Rehujen valmistus	Muu elintarvike- teollisuus
Kaustinen	76 %	0 %	14 %	9 %	0 %
Kokkola	6 %	58 %	20 %	3 %	13 %
Ylivieska	23 %	57 %	15 %	5 %	0 %
Nivala-Haapajärvi	82 %	0 %	18 %	0 %	0 %
Yhteensä	35 %	37 %	18 %	4 %	6 %
Koko maa	13 %	25 %	25 %	3 %	34 %

Teollisuustilastossa ovat mukana vähintään viisi henkeä työllistävät toimipaikat. Alueilla, joilla on alle 3 alatoimialan toimipaikkaa, luvut on arvioitu.

LÄHDE: Tilastokeskus 1996a.

KUVA 1.3.1.4. Elintarviketeollisuuden työvoiman jakautuminen toimialoittain eri seutukunnissa vuonna 1994 (Tilastokeskus 1996a).

KUVA 1.3.1.5. Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien osuus koko Suomen elintarviketeollisuudesta vuonna 1994.

LÄHDE: Tilastokeskus 1996a. Mukana vähintään viisi henkeä työllistävät toimipaikat.

Elintarviketeollisuuden vienti on periaatteessa teollisuustilastossa alueellistettu toimipaikkatasolle asti, mutta käytännössä vientiä ei saada jaettua oikein. Toimipaikoilla ei tiedetä useinkaan, päätyykö lähtevä tavara ulkomaille vai kotimaahan. Täten esimerkiksi meijeriteollisuudessa kaikki vienti näyttää lähtevän Uudenmaan toimipaikoilta. Kun meijereiden vientipäätökset olivat vielä vuonna 1994 hallinnollisiin lupiin perustuvia, tilasto ei anna oikeaa kuvaa vientituotteiden valmistuspaikoista.

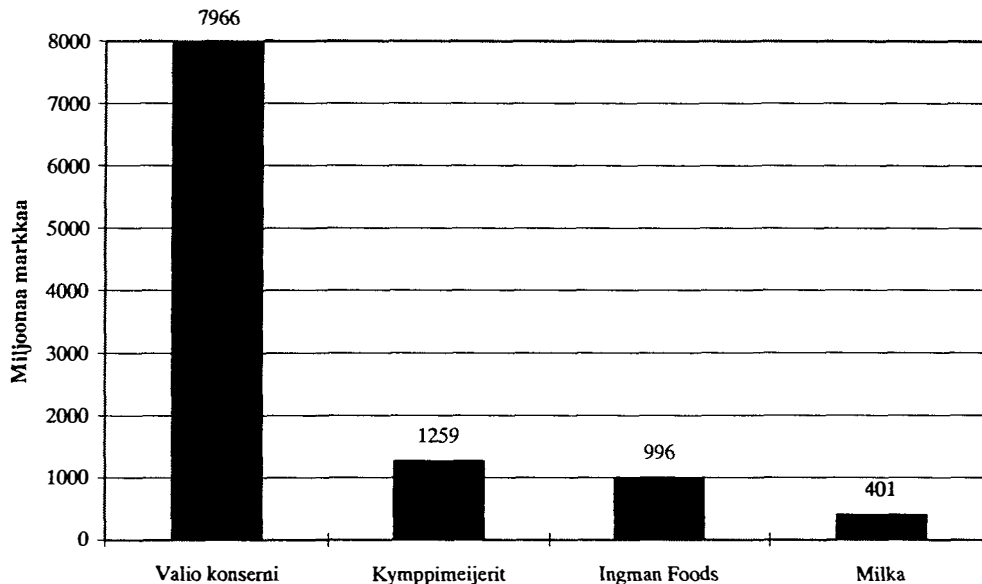
Toisaalta on mahdollista tulkita, että tilasto antaa liiankin oikean kuvan toimipaikkojen vientikyvystä. Kun kaikki myyntityö ulkomaille on hoidettu pääkonttoreista käsin, ei alueellisilla meijereillä ole useinkaan ollut aitoja kilpailuetuja taikka edes todellisia yhteyksiä ulkomaisiin ostajiin. Valiolaisesta leiristä irtautuneissa meijereissä onkin jouduttu havaitsemaan, että yhteydet eivät olekaan toimipaikkojen yhteyksiä, vaan pääkonttoreiden yhteyksiä. Valiosta irronneet toimipaikat eivät ole enää voineet käyttää hyväksi Valion asiakassuhteita ja myyntiverkostoja, jolloin vientikauppojen aikaansaaminen onkin ollut luultua vaikeampaa.

Lihateollisuudessa tilanne ei ole aivan näin lohduton, sillä ainakin yksityisillä lihanjalostajilla on ollut omat myyntiverkostot. Lihateollisuuden tilastoidut vientiluvut kuvaavat paremmin todellisuutta, vaikka toki alalla voi olla ns. pääkonttorivaikutusta.

1.3.2 Meijeriteollisuus

Maitotaloustuotteiden ulkomaankauppaa on Suomessa maatalouspoliittisista syistä säännelty pitkään, minkä vuoksi toimintaympäristö on muodostunut monista muista teollisuudenaloista poikkeavaksi. Myös EU-Suomessa sääntely on säilynyt, mutta markkinoiden laajennuttua lopputuotteiden markkinoilla on syntynyt kilpailua aikaisempaa enemmän. Suomalaista meijerikenttää hallitsevat muiden Pohjoismaiden tapaan osuustoiminnalliset yritykset (kuva 1.3.2.1). Selvästi suurin ryhmittymä on Valio konserni. Muita suurehkoja osuustoiminnallisia ryhmittymiä ovat itsenäisten osuusmeijerien muodostama yhteistyörengas, Kymppimeijerit, ja ruotsinkielisillä alueilla toimiva Meijeriosuuskunta Milka. Osuusmeijereiden pääkilpailija on ollut Ingman Foods. Unilever,

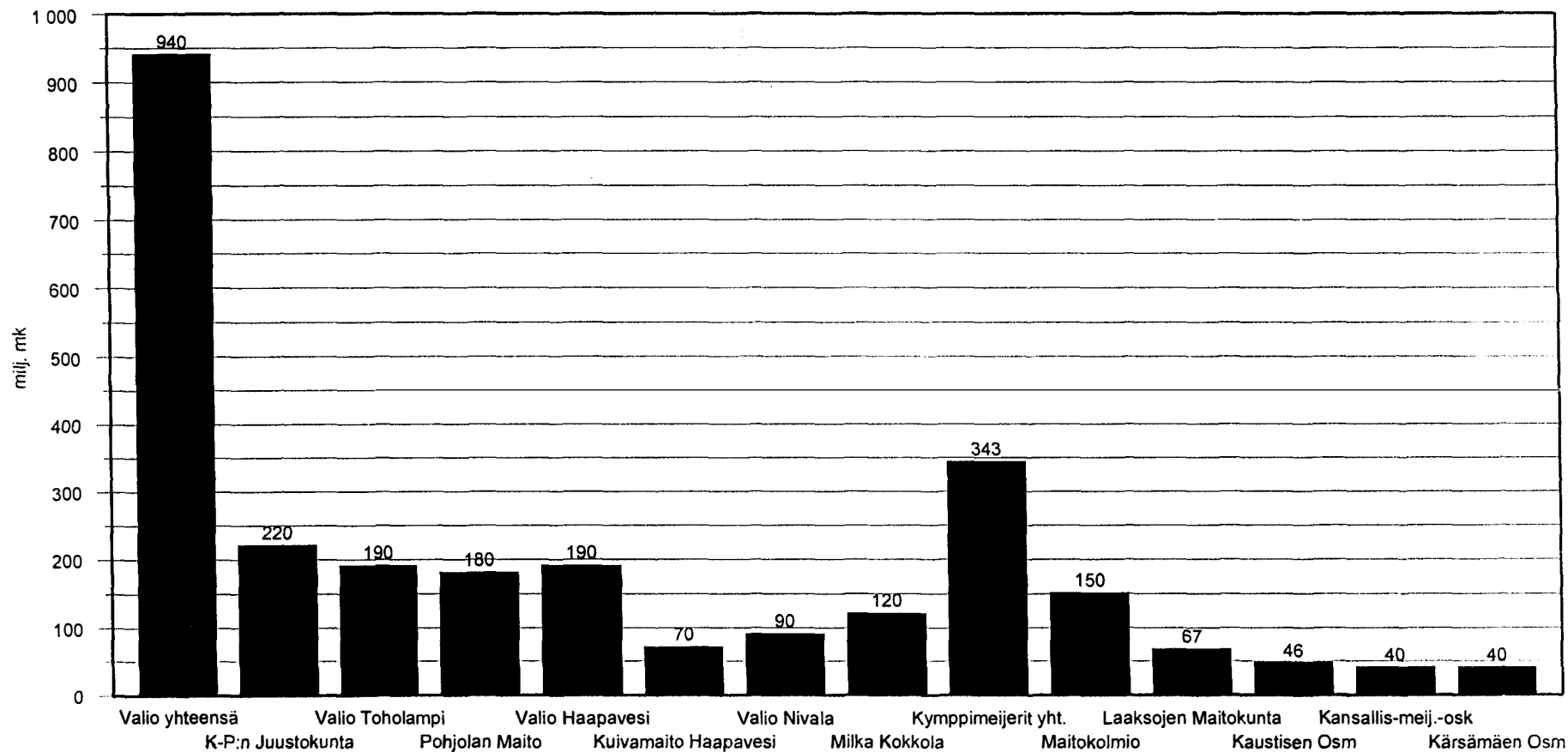
joka on Euroopan markkinajohtaja jäätelöissä, on toiminut Suomessa toistaiseksi kapeilla sektoreilla esimerkiksi tuorejuustojen valmistajana. Raision yhtymä on ryhtynyt valmistamaan juustonomaisia tuotteita kasvirasvasta ja maitojauheesta. Viime vuosina on syntynyt myös pieniä, lähinnä juustoja valmistavia maatilayrityksiä. Näiden markkinaosuus on kuitenkin hyvin pieni. (Volk ym. 1996: 74 - 76)

KUVA 1.3.2.1. Suomen suurimpien meijeriryhmittymien liikevaihdot vuonna 1995.

LÄHTEET: Talouselämä 1996, Volk ym. 1996:76 ja Kotisalo 1996.

Keski-Pohjanmaan meijerikenttä on hyvin monimuotoinen (kuva 1.3.2.2). Valioon kuuluvia yksiköitä ovat Kaustisen seutukunnassa hankintaosuuskunta Keski-Pohjan Juustokunta ja Valio Oy:n Toholammin meijeri. Nivala-Haapajärven seutukunnassa Valioon kuuluvat hankintaosuuskunta Pohjolan Maito, Valio Oy:n Haapaveden ja Nivalan meijerit sekä Kuivamaito Oy:n Haapaveden tehdas. Itsenäisiä kymppimeijeriryhmään kuuluvia yksiköitä ovat Osuuskunta Maitokolmio ja Kaustisen Osuusmeijeri Kaustisen seutukunnassa. Laaksojen Maitokunta Ylivieskan seutukunnassa on tehnyt yhteistyösopimuksen maitonesteiden toimittamisesta ja juustojen markkinoinnista Ingman Foodsin kanssa. Meijeriosuuskunta Milkalla on meijeri Kokkolan seutukunnassa.

KUVA 1.3.2.2. Keski-Pohjanmaan suurimpien maidonhankinta- ja -jalostusyksiköiden liikevaihdot vuonna 1995.

Laaksojen Maitokunnan ja Kaustisen Osuusmeijerin liikevaihdoista on saatu tarkat numerotiedot Keskipohjanmaa-lehden artikkeleista. Muiden toimipaikkojen tiedot on arvioitu eri lähteistä. Pohjolan Maidon kohdalla kuvassa on esitetty Haapaveden arvioitu osuus osuuskunnan kokonaisliikevaihdosta, joka oli 332 miljoonaa markkaa vuonna 1995. Kansallis-Meijeri-Osuuskunta sulautui 18.10.1996 Kainuun Osuusmeijeriin ja sen oma jalostus loppui. Samoin Kärsämäen Osuusmeijeri on lopettanut oman jalostuksensa kesällä 1996 ja toimittaa maitonsa Kainuun Osuusmeijeriin Sotkamoon. Kuvassa ovat yksittäisten toimipaikkojen lisäksi esitteittyinä Valioon ja Kymppimeijereihin kuuluvien yksiköiden summatiedot.

LÄHTEET: Talouselämä 1995 ja 1996; Volk ym. 1996: 76; Keskipohjanmaa 1994e, 1996b ja 1996c; Helsinki Media Company Oy 1996; Savela 1996 sekä Ylä-Savon Instituutti 1996: liite 6.

Kokkolan, Kaustisen, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien muodostaman laajan Keski-Pohjanmaan osuudet Suomen meijeriteollisuudesta (tol 112) olivat vuonna 1994 seuraavat: 13 % toimipaikoista, 8 % henkilöstöstä, 9 % tuotannon bruttoarvosta ja 7 % tuotannon jalostusarvosta. (Tilastokeskus 1996a)

Meijeriteollisuuden aluetaloudellinen merkitys korostuu erityisesti Kaustisen ja Nivala-Haapajärven seutukunnissa. Kun vuonna 1994 meijeriteollisuus tuotti koko Suomessa 14 % elintarviketeollisuuden jalostusarvosta ja 2 % koko tehdasteollisuuden jalostusarvosta, niin Kaustisen seutukunnassa vastaavat osuudet olivat 89 % ja 41 % sekä Nivala-Haapajärven seutukunnassa 89 % ja 13 %. Ylivieskan seutukunnassa meijeriteollisuuden osuus elintarviketeollisuudesta oli yhtä suuri kuin koko maassa keskimäärin. Kokkolan seutukunnassa meijeriteollisuuden merkitys oli keskimääräistä pienempi. Yhteenlaskettuna laajalla Keski-Pohjanmaalla meijeriteollisuus tuotti 39 % alueen elintarviketeollisuuden ja 6 % alueen tehdasteollisuuden jalostusarvosta. (Tilastokeskus 1996a)

Vuonna 1994 laajan Keski-Pohjanmaan meijeriteollisuuden keskimääräinen jalostusaste eli tuotannon jalostusarvon suhde bruttoarvoon oli noin 20 % ja jalostusarvo työntekijää kohti noin 10 % pienempi kuin koko maassa keskimäärin. (Tilastokeskus 1996a)

Suomalaisen maidonjalostuksen päätuotteina ovat aina olleet päivittäiset perustuotteet, kuten maito, voi ja juusto. Elinkaariteorian mukaan maitotuotteet ovat niin sanottuja kypsiä tuotteita: niiden kokonaiskulutus ei kasva, vaan siirtyy tuotteesta toiseen. Nesteidän ja voin kulutus alenee, samalla kun juuston, jogurttien ja erikoistuotteiden kulutus kasvaa. Kulutusmaito, voi ja jauheet ovat homogeenisiä tuotteita, joita on vaikea erilaisistaa. Juustoissa puolestaan tuotevariaatioita on satoja ja käyttötavat eroavat maittain paljon toisistaan. Jogurtti on tuotteista kansainvälisin ja siinä makutottumukset eri maissa ovat ehkä lähimpänä toisiaan. (Volk ym. 1996: 74 - 79)

Suomalaisen maidonjalostuksen ongelmana on pitkään ollut markkinoiden pienuus. Trendikuluttajien ja muiden segmentoituneiden ryhmien määrä on ollut vähäinen, minkä vuoksi tuotekehityksen ja markkinoinnin painopiste on ollut "keskimääräisessä" kulut-

tajassa ja volyymituotteissa. Toisaalta on jouduttu kehittämään myös pienivolyymisia erikoistuotteita, koska tuonti on ollut säännösteltyä. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin markkinat ovat avautuneet ja suuret yritykset ovat alkaneet luopua pienivolyymisista tuote-eristä. (Volk ym. 1996: 80)

Pitkään jatkunut sääntely on Suomessa vaikuttanut voimakkaasti maitoalan yritysten toimintaan ja välillisesti myös yritysrakenteeseen ja kilpailuun. Erityisesti osuustoiminnalliset yritykset näkivät vuosikymmenien ajan tavoitteekseen yhtäältä pienimpienkin raakamaitoerien keräilyn ja toisaalta kaukaisimpienkin kauppojen päivittäisten tavara-toimitusten turvaamisen kustannuksiin katsomatta. EU-jäsenyyden alkaessa ala joutui siirtymään lähes yhdessä yössä voimakkaan kilpailun aikaan. Ulkomaiset valmistajat alkoivat tunkeutua Suomen markkinoille, ja kotimaisten valmistajien keskinäinen kilpailu alkoi kiristyä. Tällainen tilanne syntyy helposti paikallaan pysyvillä markkinoilla, joilla markkinaosuutta voi kasvattaa vain valtaamalla sitä muilta. (Volk ym. 1996: 82)

Viime vuosina keskieurooppalaiset meijeriyritykset ovat pyrkineet kansainvälistymään voimakkaasti. Maitojalosteiden markkinat ovat kuitenkin vielä hajanaiset, ja vahvoja kansainvälisiä tuotemerkkejä on vähän. Verrattuna esimerkiksi metsä- tai metalliteollisuuden kansainvälistymisen aste on maidonjalostuksessa vielä alhainen ja vain muutamman yrityksen varassa. Suomalaiset osuuskunnat ovat perinteisesti suhtautuneet kansainvälistymiseen varovaisesti, mutta jatkossa ne joutuvat sopeutumaan uusiin tilanteisiin. (Volk ym. 1996: 83 - 86)

Ulkomaisen kilpailun avautuminen muutti kilpailuasetelmia Suomen maitomarkkinoilla. Keskittyneen tukkukaupan mahdollisuudet kilpailuttaa tavarantoimittajia paranivat ratkaisevasti. Hintataso on useissa tuotteissa muovautunut ulkomaisten kilpailijoiden mukaan. Nestemäisessä maidossa ja rasvoissa ulkomaisia tuotteita ei juuri ole markkinoilla, mutta muissa tuotteissa ulkomaisilla toimittajilla on merkittäviäkin markkinaosuuksia. (Volk ym. 1996: 84)

Huolimatta kilpailukentän perinpohjaisesta uudelleen muotoutumisesta suomalaisella tuotannolla näyttää olevan mahdollisuuksia. EU:n maatalouspolitiikka perustuu ainakin toistaiseksi maittaisille maitokiintiöille. Maidontuotanto tuskin häviää Suomesta. Tuoremaidotuotteiden rajallinen säilyvyys pitää osan markkinoista aina paikallisina, sillä pitkään säilyvät tuotteet ovat vain osittain substituuotteja tuoretuotteille. Kansalliset makutottumukset esimerkiksi juustoissa, jogurteissa ja jäätelössä luovat vielä kilpailuetua kotimaisille valmistajille, vaikka kilpailuetu näyttääkin vähentyvän. Kotimaan markkinoilla kilpailuedun säilymistä auttaa tuotemerkkien tunnettisuus. Ulkomaisilla tuotteilla ei myöskään ole kuluttajien mielikuvissa laadullista ylivoimaa. Kansallisten makutottumusten kääntöpuolena on puolestaan se, että tuotteista vain hyvin pieni osa käy muutoksitta vientimarkkinoille. Yritysrakenteiden keskeneräisyys, vähäinen vientikokemus jalostetuissa tuotteissa, erikoistumisen vähäisyys ja kansainvälisten tavaramerkkien puuttuminen ovat suomalaisen maidonjalostuksen heikkouksia, mutta samalla niihin liittyy myös mahdollisuus, koska kehitystä tapahtuu koko ajan. (Volk ym. 1996: 85 - 86)

Keskipohjalaiset meijerit valmistavat maidosta pääasiassa perustuotteita. Tuotanto on painottunut juuston valmistukseen. Valio Oy Toholampi ja Laaksojen Maitokunta valmistavat emmental-juustoa. Valio Oy Haapavesi valmistaa oltermanni- ja edam-juustoja sekä jatkossa myös gouda- ja salaneuvosjuustoja, kun Valio Oy Nivalan perinteinen tuotanto siirretään lopullisesti Haapavedelle (Keskipohjanmaa 1995). Valio Oy Nivala keskittyy parhaillaan luomujuustojen tuotekehittelyyn. Luomujuuston tuotantopaikka ratkaistaan tosin vasta sitten, kun tuotteet ovat valmiita (Keskipohjanmaa 1996a). Kaustisen Osuusmeijeri valmistaa lisäksi leipäjuustoa (Keskipohjanmaa 1996b).

Nestemäisiä maitovalmisteita tuottavat Osuuskunta Maitokolmio Toholammilla ja Meijeriosuuskunta Milka Kokkolassa (Keskipohjanmaa 1994c ja 1996d). Ravintorasvojen tuottajia ovat Maitokolmio, Milka ja Kaustisen Osuusmeijeri (Keskipohjanmaa 1994d ja 1996b). Lisäksi tuotetaan rahkaa Maitokolmion Sievin toimipisteessä, herajauheita Kuivamaito Oy:ssä Haapavedellä ja Kaustisen Osuusmeijerissä (Keskipohjanmaa 1994b). Meijeriosuuskuntien lisäksi Keski-Pohjanmaalla on pieniä maatilameijereitä,

jotka tuottavat pieniä määriä muun muassa leipäjuustoa, luomuviiliä ja luomujogurttia (Keskipohjanmaa 1994a).

Keskipohjalaisessa meijerikentässä on tällä hetkellä vallalla sellainen harhaluulo, että täällä tuotetut tuotteet ovat erikoistuotteita. Todellisuudessa tuotteet eivät ole ainakaan kansainvälisesti kovin erikoisia, sillä kotimaahan tuotetuista jalosteista saadaan parempi hinta kuin ulkomaille viedyistä. Perustuotteiden jalostajina keskipohjalaiset meijerit ovat pieniä tai keskisuuria. Tällaiset meijerit eivät ole kovin hyvässä asemassa, kun kustannustehokkuuskilpailu yltyy kovimmilleen. Lisäarvoa pyritään tällä hetkellä saamaan aikaan muun muassa räätälöimällä tuotteet kauppaketjujen tarpeiden mukaan. Näin samasta perustuotteesta voidaan markkinoida useita eri variaatioita, joilla voi olla eri tehtaanhintaa.

Keskipohjalaisen meijeriteollisuuden mielestä meijereiden määrä maakunnassa on riittävä. Olemassa olevien laitosten pitää vain joustavuuden ja yhteistyön avulla säilyttää asemansa kilpailussa. Meijerijohtajien mukaan tuottajat viime kädessä päättävät, mitä meijereillä ja meijereissä tehdään.

1.3.3 Lihateollisuus

Lihanjalostus jakautuu Suomessa kahteen omistuspohjaltaan erilaiseen yritysryhmään. Alalla toimii kolme osuustoiminnallista teurastamoaa lihanjalostusyksiköineen: LSO, Atria ja Karjaportti. Lisäksi Suomessa on yli 100 muuta liha-alan yritystä, joista useimmat ovat pieniä tai keskisuuria perheyrityksiä (liikevaihto 10-30 milj. mk). Suurimman yksityisen liha-alalla toimivan yksityisen yrityksen, Saarioisten liikevaihto on yli miljardi markkaa, tosin lihanjalostus on vain yksi yhtiön neljästä liiketoiminta-alasta. (Volk 1996: 109)

Keski-Pohjanmaalta naudan- ja sianlihaa hankkivat pääosin Atria, Pouttu ja Snellman hankintaorganisaatioineen. Yksityiset jalostajat ovat volyymeiltaan huomattavasti osuustoiminnallista Atriaa pienempiä, mutta eivät silti heikommin kannattavia. Ensimmäinen EU-vuosi laski lihatalojen liikevaihtoa keskimäärin viidenneksen ja nettotulos

puolittui. Monet yritykset pyrkivät kasvattamaan vakavaraisuuttaan vastaisen varalle mm.ajättämällä osinkoja jakamatta. Hintojen laskua on toisaalta kompensoinut kulutus-kysynnän kasvu, sillä suurista volyyymeista jää pienentyneelläkin kateprosentilla koh-tuullisesti katemarkkoja.

TAULUKKO 1.3.3.1. Lihateollisuuden suurimmat yritykset vuonna 1995.

Yritys	Liikevaihto (miljoonaa markkaa)	Henkilöstö	Nettotulos (miljoonaa markkaa)	Sijoitetun pääoman tuotto- prosentti	Omavaraisuus- aste (%)
Osuustoiminnalliset					
LSO	2622	2939	33	10,1	14
Atria	2140	2174	59	8,7	56
Karjaportti	788	921	0	0,1	33
Yksityiset					
Saarioinen	1043	1659	74	15,6	48
Pouttu	575	592	8	10,6	43
Snellman	308	289	10	13,6	40
Liha ja Säilyke	201	250	19	40	58
Huittisten lihapojat	196	240	1	12,6	6
Lihayhtymä*	180	51	-	-	-
Koiviston Teurasta- mo	165	55	14	37,5	68

LÄHDE: Talouselämä 1996.

* Lihayhtymä asetettu selvitystilaan 30.5.1996

Pietarsaaren, Kaustisen, Kokkolan, Ylivieskan ja Nivala-Haapajärven seutukunnista löytyy 5 lihateollisuuden vähintään 5 henkeä työllistävää toimipaikkaa. Tarkasteltavalta 5 seutukunnan alueelta löytyvät myös suurimmat lihanjalostajat Atria Oy, Pouttu Oy ja Oy Snellman Ab hankintaorganisaatioineen. Vaikka Pietarsaaren seutukunnan mukaanotto meneekin tässä raportissa määritellyn laajan Keski-Pohjanmaan rajojen yli, niin raaka-aineiden hankinnassa käytävän ostokilpailun ja lopputuotteiden myynnissä käytävän markkinaosuustaiston kannalta rajaus vastaa paremmin todellisuutta.

Viiden seutukunnan alueen lihateollisuus ostaa raaka-aineita, koneita ja laitteita sekä palveluja 762 miljoonalla markalla vuosittain. Lihateollisuuden jalostusaste ei kuitenkaan ole kovin korkea, vain 18 %. Miljardin markan toimituksista tehtaan hinnoilla jäi vain 191 miljoonaa uutta arvonlisäystä. Kun viiden seutukunnan toimipaikoissa oli vuonna 1994 työssä 726 henkilöä, työntekijöille ja toimihenkilöille maksettiin 87 miljoonan markan verran palkkoja (ilman sivukuluja). Ei siis ihme, että jalostustoimintaa halutaan lisää kaikkiin kuntiin: teollisuuden sijaintipaikkakunnat saanevat palkoista kunnallisveroa 15 miljoonaa markkaa. (Tilastokeskus 1996a)

Viiden seutukunnan teollisuudesta kertyy jalostusarvoa 264 000 markkaa työllistettyä kohti (109 % maan keskiarvosta). Keski-Pohjanmaan ja lähialueiden tuotantolaitokset ovat siten työn tuottavuudeltaan kilpailukykyisiä. Myöskään kannattavuuskriisistä ei ennen EU-jäsenyyttä ollut uhkaa, sillä palkkojen maksamisen jälkeen jalostusarvosta jää 41 % muiden tuotannontekijöiden korvauksiin (bruttokate koko maassa 39 %). (Tilastokeskus 1996a)

Lihateollisuuden vienti oli vähäistä ennen Suomen EU-jäsenyyttä. Toimituksista meni vientiin 9 %, mikä toi alueelle 95 miljoonaa vientimarkkoja. Koko maassa vientiaste oli 5 %, joten alueella olevat tuotantolaitokset ovat koko maata vientisuuntautuneempia. (Tilastokeskus 1996a)

Pietarsaaren, Kaustisen, Kokkolan, Ylivieskan ja Nivala-Haapajärven seutukunnista löytyy siten melkoisen terve keskikokoisten lihanjalostajien joukko sekä teollisuustilas-

ton vuotta 1994 kuvaavien alueellisten tietojen että Talouselämä -lehden vuotta 1995 kuvaavien yrityskohtaisten tietojen valossa.

Tuonnin paineesta huolimatta Suomessa on laajennettu sekä teurastamo- että jalostustoiminnan kapasiteettia. Pelkän EU-jäsenyyden toteutumisen takia kukaan ei aio jättää markkinoita suosiolla. Atria Oy ehti jo ennen EU-jäsenyyttä toteuttaa Nurmossa olevan linjansa investoinnit, mutta myös yksityiset Pouttu Oy ja Snellman Oy ovat modernisoineet joitakin tuotantolaitostensa konttori-, teurastus- tai jalostustiloja. Vuonna 1994 investointeja tehtiin viiden seutukunnan alueella 26 miljoonalla markalla, mikä vastasi 2,4 % liikevaihdosta (koko maassa 1,8 %). (Tilastokeskus 1996a)

Tuottajien ja teurastamojen välillä tapahtuu liiketoimia sen verran harvakseltaan, että asiakasuskollisuus ei ole aivan meijerialan luokkaa. Tuottajista osa on niitä, joilla kannattavuusajattelu leimaa toimintaa. Nämä tuottajat ottavat hyvin tarkasti selvää eri teurastamojen sisäänostohinnoista ennen kuin päättävät suurista kaupoista. Toisilla taas on pitkä asiakassuhde omaan teurastamoonsa, jolloin aate ja pitkän tähtäyksen sitoutuminen voi vaikuttaa taloudelliseen käyttäytymiseen enemmän kuin lyhyen aikavälin rationaalinen ajattelu. Pieneriä kaupattaessa tuottajat voivat olla uskollisia. Sekä osuustoiminnallisilla että yksityisillä lihanjalostajilla on suuria tuottajia asiakkainaan, joten jako markkinoilla ei mene yksinomaan tilakoon mukaan.

2 PERIAATTEITA TAVOITTELEMISEN ARVOISEN TULEVAISUUDEN MÄÄRITTELEMISEKSI

2.1 Maatalousstrategian yleiset yhteiskunnalliset tavoitteet

Keski-Pohjanmaan alueellisen maatalousstrategian yleisinä yhteiskunnallisina tavoitteina ovat

- 1) maatilatalouden kannattavuuden parantaminen ja
- 2) maatilataloudessa työskentelevien motivointi maaseudun työpaikkarakenteen monipuolistamiseen

Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella.

Maatilatalouden kannattavuuden parantamisessa korostetaan erityisesti alueen perinteisesti vahvojen tuotantosuuntien vahvistamista toisaalta maatilojen taloudellista ja teknistä tehokkuutta kehittämällä ja toisaalta kiinnittämällä huomiota tuotannon laadulliseen kehittämiseen. Maaseudun työllisyyttä pyritään edistämään paitsi entisiä työpaikkoja turvaamalla myös maaseudun elinkeinorakennetta monipuolistamalla. Ympäristön suojeleminen tulee yleisesti hyväksyttynä yhteiskuntapoliittisena arvolähtökohtana ottaa huomioon tavoitteisiin pyrittäessä.

2.2 Tuotantosuuntien absoluuttinen ja suhteellinen suuruus ja pienuus

Maatilatalous jakautuu tuotantosuuntiin, joita on monenlaisia ja monenkokoisia. Tuotantosuunnan absoluuttisella suuruudella tarkoitetaan sitä, että järjestettäessä tuotantosuunnat esimerkiksi niiden aikaan saamien myyntitulojen, niiden käytössä olevien peltoalojen tai niillä olevien kotieläinmäärien perusteella suuruusjärjestykseen, kyseessä oleva tuotantosuunta sijoittuu ranking-listalla keskitason yläpuolelle. Keskitaso ei välttämättä määräydy siten, että sen ylä- ja alapuolella on yhtä suuri määrä tuotantosuuntia. Suuruuden ja pienuu-

den rajakohta määritellään tuotantosuuntien suuruutta kuvaavien lukuarvojen suuruusjärjestyksessä havaittavien lukuarvokynnysten avulla. Sijoittuminen edellä mainitulla ranking-listalla keskitason alapuolelle puolestaan merkitsee kyseessä olevan tuotantosuunnan absoluuttista pienuutta.

Luvussa 1.2 esitettyjen tilastotietojen valossa laajan Keski-Pohjanmaan tuotantosuunnat asettuvat seuraavaan absoluuttiseen suuruusjärjestykseen:

Absoluuttisesti suuret tuotantosuunnat:	1.o Lypsykarjatalous
	2. Naudanlihan tuotanto
	3. Metsätalous
	4.o Liitännäiselinkeinoto
	5. Sikatalous
	6.o Nurmiviljely
	7.o Viljan viljely
<hr/>	
Absoluuttisesti pienet tuotantosuunnat:	8.o Perunan viljely
	9.o Hevostalous
	10.o Kanatalous
	11.o Lammastalous
	12.o Erikoiskasvien viljely

Jonkin tuotantosuunnan absoluuttinen suuruus jollakin alueella merkitsee sitä, että kyseessä oleva tuotantosuunta on tärkeä osa kyseessä olevan alueen maatilataloutta. Absoluuttinen suuruus voi joissakin tapauksissa olla välttämätön ehto tuotantosuuntaan liittyvän jalostustoiminnan säilymiselle kyseessä olevalla alueella. Absoluuttisella suuruudella voi olla vaikutusta myös uusien jalostuslaitosten sijaintipäätöksiin. Tuotantosuunnan absoluuttinen suuruus ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että kyseessä oleva tuotantosuunta olisi alueen erityinen vahvuus suhteessa muihin alueisiin. Alueen tuotantosuuntien vahvuutta suhteessa muihin alueisiin voidaan kuvata tuotantosuuntien suhteellisten suuruuksien avulla.

Tuotantosuunnan suhteellisella suuruudella tarkoitetaan ensinnäkin sitä, että kyseessä olevan tuotantosuunnan osuus esimerkiksi tutkittavan alueen maatilatalouden kaikista tuloista, tutkittavan alueen viljelystä peltoalasta tai tutkittavan alueen kotieläinmäärästä on suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Toiseksi suhteellisella suuruudella voidaan tarkoittaa sitä,

että alueen osuus kyseessä olevan tuotantosuunnan valtakunnallisista myyntituloista, viljelyalasta tai kotieläinmäärästä on suurempi kuin alueen osuus maatilatalouden valtakunnallisista kokonaistuloista, kokonaispeltoalasta tai kokoniseläinmäärästä. Tuotantosuunta on jollakin alueella suhteellisesti pieni, jos se on alueella harvinaisempi kuin koko maassa keskimäärin.

Luvussa 1.2 esitettyjen tilastotietojen valossa laajan Keski-Pohjanmaan tuotantosuunnat asettuvat seuraavaan suhteelliseen suuruusjärjestykseen:

Suhteellisesti suuret tuotantosuunnat:	1.e Naudanlihan tuotantoe
	2.e Lypsykarjatalouse
	3.e Nurmiviljelye
	4.e Perunan viljelye
	5.e Hevostalouse
<hr/>	
Suhteellisesti pienet tuotantosuunnat:	6.e Liitännäiselinkeinote
	7.e Viljan viljelye
	8.e Lammastalouse
	9.e Sikatalouse
	10.e Metsätalouse
	11.e Kanatalouse
	12.e Erikoiskasvien viljelye

Kun tarkastellaan samanaikaisesti tuotantosuuntien absoluuttista ja suhteellista suuruutta, niin laajan Keski-Pohjanmaan maatilatalouden tuotantosuunnat jakautuvat neljään luokkaan seuraavalla sivulla olevan asetelman mukaisesti:

<p>Absoluuttisesti ja suhteellisesti suuret tuotantosuunnat</p> <p>Lypsykarjatalous Naudanlihan tuotanto Nurmiviljely</p>	<p>Absoluuttisesti pienet mutta suhteellisesti suuret tuotantosuunnat</p> <p>Perunan viljely Hevostalous</p>
<p>Absoluuttisesti suuret mutta suhteellisesti pienet tuotantosuunnat</p> <p>Metsätalous Liitännäiselinkeinot Sikatalous Viljan viljely</p>	<p>Absoluuttisesti ja suhteellisesti pienet tuotantosuunnat</p> <p>Kanatalous Lammastalous Erikoiskasvien viljely</p>

Maatilatalouden strategisia kehittämissuuntia hahmoteltaessa on syytä pitää mielessä, että alueen suhteellisesti suurten tuotantosuuntien kehityksen tukeminen merkitsee alueellisten vahvuuksien vahvistamista, kun taas alueen suhteellisesti pienten tuotantosuuntien kehityksen tukeminen merkitsee alueen tuotantorakenteen aukkojen paikkaamista eli tuotantorakenteen monipuolistamista.

2.3 Maatalous- ja maaseutuintressien yhteen sovittaminen

Lypsykarjatalous ja siihen liittyvä naudanlihan tuotanto muodostavat keskipohjalaisen maaseudun taloudellisen perustan. Maaseudun tulevaisuuden kannalta on ratkaisevaa, kuinka nautakarjatalous pystyy sopeutumaan toimintaympäristön jatkuviin muutoksiin. Pelkkien liitännäiselinkeinojen varaan rakentuva maaseutu ei ole Keski-Pohjanmaalla tavoittelemisen arvoinen. Nykyisin kukin liitännäiselinkeino tarjoaa joillekin maataloille lisätuloa. Tavoitteena on, että tulevaisuudessa nykyistä useampi maatila saa lisätuloja liitännäiselinkeinoista.

Yhteiskunta tukee maatalouden harjoittamista merkittävästi enemmän kuin muita yritystoiminnan muotoja. Liitännäiselinkeinoilla ei ole samanlaista sosiaalista turvaverkkoa kuin maataloudella. Tässä mielessä alueellisen päätäntävällän piirissä olevista aluekehitysrahoista olisi syytä käyttää liitännäiselinkeinojen kehittämiseen suhteellisesti suurempi osa kuin mitä niiden osuus on esimerkiksi maatilatalouden tuloista. Laajalla Keski-Pohjanmaalla liitännäiselinkeinojen osuus maatilatalouden kaikista tuloista on noin 6 %, mikäli ei oteta huomioon maatiloilla tapahtuvaa, maatilaverotuksen ulkopuolelle jäävää yritystoimintaa. Tällaisen yritystoiminnan määrästä ei ole ainakaan kovin helposti saatavissa tilastotietoja.

2.4 Meijeriteollisuuden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Kuten edellä on jo todettu lypsykarjatalous muodostaa keskipohjalaisen maatilatalouden taloudellisen perustan. Keski-Pohjanmaalla on maidontuotannossa noin 400 prosentin omavaraisuus. Tällaisessa tilanteessa tärkein asia keskipohjalaisen lypsykarjatalouden tulevaisuuden kannalta on se, että maito ja maitotuotteet saadaan markkinoiduksi alueen ulkopuolelle. Tuotekehityksessä ja markkinoinnissa kehittämisen vetovastuu on yksittäisillä meijeriyrityksillä, yhteistyössä toimivilla meijeriyrityksillä, meijeriryhmittymillä tai muilla maidontuottajien yhteenliittymillä. Keskipohjalaisen meijeriteollisuuden tulevaisuuden näkymät ja -suunnitelmat vaikuttavat keskeisesti siihen, millä tavalla lypsykarjatalouden tavoittelemisen arvoista tulevaisuutta määritellään.

Tällä hetkellä Keski-Pohjanmaan maitotuotteet eivät erotu laadultaan ylivertaisina muun maailman maitotuotteista. Esimerkiksi emmental-juuston markkinointi on tällä hetkellä vaikeuksissa. Keski-Pohjanmaa voisi pyrkiä erottumaan muista alueista esimerkiksi lisäaineettoman, nitraatittoman juuston valmistajana. Tähän voitaisiin päästä kehittämällä säilörehun valmistus sellaiseksi, että rehuun ei pääse muodostumaan voihappotiitä. Massatuotantona tuotettu lisäaineeton juusto voisi olla kilpailukykyinen tuote Suomen ja Keski-Euroopan markkinoilla. Maidolle voitaisiin löytää myös jokin täysin uusi käyttötarkoitus. Tällaisen erikoistuotteen pitäisi olla niin laadukas, että se kyettäisiin markkinoimaan ulkomaille. Terveystuotetta maidosta ei ole lehmien erityisruokinnankaan avulla kovin helppoa saada aikaan, sillä lehmä tuottaa luontaisesti maitoon esimerkiksi kolesterolia.

Keskipohjalaisten meijerijohtajien mielestä erikoistuotteiden kehittäminen on niin kallista ja vaikeaa puuhaa, ettei sellaiseen ole Keski-Pohjanmaalla näillä näkymin kovin paljon resursseja. Valiolaiset meijerit luottavat yhtymän yhteiseen tuotekehitys- ja markkinointikoneistoon, eikä niillä juurikaan ole tarvetta ryhtyä esimerkiksi tuotekehitysyhteistyöhön pienten itsenäisten meijerien kanssa. Keskipohjalaisten aluekehittäjien kannalta Valiossa on se hankaluus, että sen lopullisia suunnitelmia keskipohjalaisten meijerien tulevaisuuden suhteen ei ole kirkossa kuulutettu. Pienten, Valioon kuulumattomien meijerien tämänhetkiset tuotekehitys- ja markkinointisuunnitelmat eivät vaikuta niin kunnianhimoisilta, että ne voisivat ratkaista keskipohjalaisen maidon ylituotanto-ongelman.

Keskipohjalaisen meijeriteollisuuden omana tavoitteena on jatkossakin tuottaa kysyntää vastaava määrä perustuotteita kotimaahan ja myydä lopputuotos parhailta mahdollisilla, mutta käytännössä melko alhaisilla hinnoilla vientimarkkinoille. Keski-Pohjanmaan maitotalouden strategioinnissa on syytä ottaa mainittu lähtökohta huomioon. Täten ei ole realistista ajatella, että yhteistyössä toimivat maidontuottajat ja meijerit alkaisivat käden käänteessä tai jollakin hallinnollisella päätöksellä kehittää jatkuvalla syötöllä uusia tuotteita maailmanmarkkinoita varten. Keski-Pohjanmaan meijeriteollisuuden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus on tällä hetkellä sellainen, että pyritään saamaan aikaan meijerien välille järkevä työnjako.

Tavoittelemisen arvoista olisi se, että massatuotantona tuotettujen perustuotteiden (kuten nestemäisten maitotuotteiden, voin ja perusjuustojen) tuotanto tulisi jättää valiolaisten tuotekehittäjien, jalostajien ja markkinoijien vastuulle. Tuotekehitys ja markkinointi hoidettaisiin Etelä-Suomesta käsin; keskipohjalaiset valiolaiset meijerit puolestaan keskittyisivät tuotantoprosesseihin liittyvän osaamisensa kehittämiseen. Osaavina yksikköinä keskipohjalaiset meijerit voisivat saada Valion tuotekehityskoneistolta uusia tuotteita valmistettavakseen aina, kun vanhojen tuotteiden elinkaaret alkaisivat olla lopussa.

Pienten, Valioon kuulumattomien meijerien tulisi tavoittelemisen arvoisessa tulevaisuudessa tuottaa sellaisia erikoistuotteita, joita Valio ei tuota. Tuotteiden pitäisi olla joko kuluttajien silmissä muista samantapaisista tuotteista poikkeavia, taikka sitten ne olisivat kohdistettuja sellaisille hyvinkin pienille markkinasegmenteille, joille Valion ei kannata massatuotanto-

menetelmillään pyrkiä. Tällaisten tuotteiden markkinointi pitäisi järjestää kansallisesti ja joissakin tapauksissa jopa maailmanlaajuisesti.

Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden ja myös alueen kokonaisvaltaisen kehittymisen kannalta olisi tärkeää, että alueen meijerit harjoittaisivat nykyistä enemmän yhteistyötä. Yhteistyön virittely voitaisiin aloittaa esimerkiksi sopimalla yhteisestä maidon keräilystä. Mikäli meijerikenttään alkaa jatkossa ilmaantua nykyistä enemmän yhteistyöhalukkuutta, niin aluekehitystä edistävien tahojen on syytä ryhtyä tukemaan yhteistyön toteutumista. Yksittäisten meijerien itsekkäitä pyrkimyksiä ei kannata kovin suuressa määrin tukea aluekehitysvaroista.

Toholammilla pääpaikkaansa pitävän, käynnissä olevan kolmevuotisen valtakunnallisen Pk-meijeriprojektin tavoitteena on koko maitoketjun kehittäminen. Hankkeessa on mukana tällä hetkellä 1200 maidontuottajaa, jotka ovat saaneet muun muassa yritystalous- ja laatu järjestelmäkoulutusta sekä neuvontaa. Lisäksi on perustettu yhteistyörenkaita.

Jalostuksen puolella Pk-meijeriprojektin tavoitteena on ollut tuotannon monipuolistaminen ja erilaistaminen. Erilaistamisen perustana on ollut suomalaisen villin luonnon tarjoamien raaka-aineiden hyödyntäminen. Meijerit ovat saaneet koulutusta muun muassa sisäisen laskentansa, markkinointinsa ja yleisen yhteistyöorientaationsa kehittämiseen. Projektissa mukana olevien meijerien lukumäärä on hankkeen kuluessa pienentynyt niin, että tällä hetkellä mukana ovat vain Osuuskunta Maitokolmio, Laaksojen Maitokunta ja Kuusamon Osuusmeijeri. Yhteistyössä Oulun yliopiston kanssa on käynnissä heran jatkojalostusprojekti. Markkinakelpoisia erikoistuotteita projektista ei ole keskipohjalaisille meijereille ainakaan toistaiseksi syntynyt.

Pk-meijeriprojektin kokemukset ovat osoitus siitä, kuinka hidasta maitotalouden kokonaisvaltaisen kehittämisen on. Isohkotkaan panostukset maitotalouden kehittämiseen eivät tuo nopeasti tuloksia. Esimerkiksi hyvin alkuun lähtenyt tuotekehitys voi osoittautua tähdenlennoksi, sillä uusia tuotteita tarjotaan kauppaketjuille kymmeniä päivittäin. Tuotekehityshankkeissa pitää olla jo etukäteen selvillä melko tarkkaan, mitä tuotetaan, kenelle tuotetaan, miten tuotetaan ja miten markkinoidaan. Yksi tuotantolaitos ei kykene uusien tuotteiden

luomiseen, vaan siihen tarvitaan verkostomaisesti toimivia yrityksiä, yliopistoja ja tuotekehitysyksiköitä.

Mikäli keskipohjalaisten meijerien työnjakoa ja yhteistyökuvioita ei saada jatkossa toimiviksi, aluekehitystä edistävien tahojen on ainakin toistaiseksi syytä unohtaa keskipohjalaisten maailmanmarkkinoille suunnattujen erikoistuotteiden haikailu ja keskittää maitotalouteen kohdistuvat tukitoimenpiteensä ensinnäkin lypsykarjatilojen toimintaedellytysten parantamiseen (ks. luku 4.1) ja toiseksi hyvin pienimuotoisen maidon jatkojalostuksen avustamiseen. Pienimuotoinen maidon jatkojalostus toisaalta tarjoaa joillekin tiloille toimeentulon ja toisaalta tuo väriä keskipohjalaiselle maaseudulle. Osa pienistä jalostusyksiköistä kasvaa joskus keskisuuriksi, kunhan ne vain ensin löytävät itselleen sopivan markkinaraon.

3 YLEISIÄ KEINOJA TAVOITTEIDEN SAAVUTTAMISEKSI

3.1 Viljelijäkohtainen itseohjautuva oppiminen, maatalojen liiketoimintasuunnitelmat ja verkostomainen yhteistyö

Maatalouden tilakohtaisen kehittämisen tulee perustua viljelijöiden omaehtoiseen oppimiseen ja kehittämishalukkuuteen. Nopeiden muutosten maailmassa teknisen ja muun yhteiskunnallisen kehityksen seuraaminen on välttämätöntä. Elinikäisen oppimisasenteen omaksuminen luo tukevan pohjan maatalan kehittämiseksi. Jatkuva opiskelu johtaa osaamisen kumuloituvan kasvuun, mikä puolestaan ainakin pitkällä aikavälillä näkyy maatalan kannattavuuden paranemisena. Käytännössä viljelijän kannattaa aloittaa maatalansa tulevaisuuden suunnittelu visioimalla maatalalle liiketoimintasuunnitelma.

Tilan kehittämisestä on syytä luoda jatkuva strateginen prosessi, jossa tarvittaessa käytetään apuna parasta saatavissa olevaa asiantuntemusta. Tilan kehittämisessä viljelijän tulee olla päätöksentekijä - asiantuntijoiden tehtävänä on avustaa päätöksenteossa. Kaikkien maataloutta palvelevien asiantuntijaorganisaatioiden tulee tukea tilan ja viljelijän vahvuuksien tiedostamista. Näin menetellen maatalouden harjoittajista tulee entistä enemmän oman elämänsä sankareita.

Monet maatalousyrittäjät tarvitsevat strategisen suunnittelunsa avuksi erilaisia neuvonta- ja koulutuspalveluita. Esimerkiksi pyrittäessä tuotantokustannusten alentamiseen monet viljelijät tarvitsevat kustannusjahtinsa avuksi tilakohtaista taloustietoa suhteutettuna muilta tiloilta saatavaan vertailutietoon. Muita tarkkailemalla oppii parhaiten itseään koskevia asioita. Maatalousekonomiakoulutuksen pohjalta tuottajien pitäisi pystyä näkemään esimerkiksi, miten traktorin vaihtaminen vaikuttaa rehuyksikön hintaan. Myös toiminnan suunnittelu maataloustukien optimoinnin näkökulmasta on tarpeen. Kirjanpitojärjestelmiä on kehitettävä ja tietokoneita hankittava. Taloudellisuuden ja laadun yhteen nivominen on tulossa yhä tärkeämmäksi. Näin ollen maataloja koskeviin kehittämisprojekteihin tulee maatalousekonomianeuvonnan ja -koulutuksen lisäksi liittää myös laatujärjestelmäneuvontaa ja -koulutusta.

Mitään muotituulahduksia, joiden jatkuvaan kehittämiseen ei jatkossa ole rahaa, ei kannata tuoda sotkemaan tuottajien ajattelua. Millään yksittäisellä projektilla, jonka loputtua tuottajat jäävät yksin ongelmiseen, ei maakuntaa kehitetä. Oppien on mieluiten oltava muualla jo testattuja ja hyväksi havaittuja: oppirahoja kannattaa lähteä maksamaan vain tilojen ydinosaamisen aloilla, kun halutaan pysyä pari askelta kilpailijoita edellä. Talous- ja laatu-kysymyksissä osaamista on kehitettävä pitkällä aikavälillä. Täten tuottajien, jatkojalostusyrittäjien, asiantuntijoiden, päättäjien ym. sidosryhmien ei pidä luulla, että maatalousstrategian perustella toteutettavat yksittäiset hankkeet saavat asiat kerralla kuntoon maakunnassa. Strategiaprosessin opetus onkin se, että yksittäisiä hankkeita tärkeämpää on eri sidosryhmien pitkäjänteinen sitoutuminen kehittämistyöhön.

On tavoittelemisen arvoista, että maatalouteen liittyvät neuvonta- ja koulutuspalvelut olisivat nykyistä paremmin keskenään koordinoituja. Maaseudun kehitykseen vaikuttavien oppilaitosten ja neuvontaorganisaatioiden tulisi entistä tiiviimmin verkostoitua jonkinlaiseksi maaseutuakatemiaksi.

Seutukuntayhteistyön avulla voidaan paitsi parantaa koulutuksen ja neuvonnan laatua myös alentaa mainituista asiantuntijapalveluista koituvia kustannuksia. Esimerkiksi, jos sama koulutus toteutetaan vuorollaan kaikissa seutukunnissa, kukin tuottaja voi mennä juuri siihen tai niihin tilaisuuksiin, jotka sopivat hänen aikatauluunsa.

Yhteistyön avulla maatilat voivat alentaa tuotantokustannuksiaan. Keski-Pohjanmaalla maatilojen välisessä yhteistyössä on kehittämisen varaa, ja onkin todennäköistä, että yhteistyöllä on tulevaisuudessa nykyistä suurempi merkitys maatilatalouden harjoittamisessa. Tuotanto-panosten yhteisostojä, nurmirehun ja rehuviljan yhteistuotantoa ja kalliiden koneiden yhteiskäyttöä tulisi lisätä nykyisestä. Tällä hetkellä koneyhteistyötä harrastetaan sellaisissa asioissa, joita tehdään vähän. Esimerkiksi lähinnä kotitarvekäyttöön perunaa viljelevillä lähekkäisillä maatiloilla on usein yhteinen perunannostokone. Myös kuivuri- ja puimuriyhteistyö on verrattain yleistä. Sen sijaan sellaisia tietynä ajankohtana tai jatkuvasti runsaasti käytettyjä koneita, kuten niittosilppureita ja traktoreita, on lähes jokaisella tilalla. Tällaisten koneiden yhteiskäytön järjestäminen on vaikeaa. Joidenkin koneiden, kuten lypsykoneiden ja ruokinta-automaattien yhteiskäyttö ei ole käytännössä lainkaan mahdollista.

Yhteistyötä pitää harjoittaa paitsi viljelijöiden kesken myös kaikkien maatilatalouteen liittyvien sidosryhmien kesken. Muuta maata laajemman yhteistyön avulla Keski-Pohjanmaan on pitkällä aikavälillä mahdollista kehittyä jollakin, esimerkiksi lypsykarjatalouteen liittyvällä, osaamisen alalla koko maan tai jopa maailman parhaaksi. Tällöin kuitenkin pelkästään alueen sisäiset verkostosuhteet eivät ole riittäviä, vaan verkostokumppaneita pitää etsiä myös muualta Suomesta ja ulkomailta.

Liiketoimintasuunnitelmaa laadittaessa viljelijän ja neuvonnan asiantuntijoiden ei ole järkevää käpertyä pelkästään yhden tilan ongelmiin. Heidän on yhdessä pohdittava, miten yhteistyön avulla tuotantoa voidaan rationalisoida kaikkia osapuolia hyödyttävällä tavalla.

Yhteistyöllä on merkitystä myös maaseudun työpaikkarakenteen monipuolistamisessa. Maataloudesta luopuvien on syytä yhdessä muiden kyläläisten kanssa kerääntyä pohtimaan oman kylän työpaikkarakenteen monipuolistamismahdollisuuksia. Kylätoiminnalla on tärkeä rooli maaseudun henkisen vireyden ylläpitäjänä.

Maatalousstrategian tarkoituksena on mieluummin rohkaista maatilataloudessa työskenteleviä liittymään maaseudun monipuolistajien värikkääseen joukkoon kuin lannistaa maataloudesta luopuvia. Maatalousstrategiassa ei ole syytä kovin laajasti pohtia maaseudun monipuolistamiseen liittyviä konkreettisia kehittämiskeinoja, vaan maaseudun monipuolistamiseen tulee ottaa mukaan maaseudun kaikki asukkaat, myös muut kuin viljelijät.

3.2 Laatu järjestelmien ja luomun merkityksestä maatalouden kannattavuuden kehittämisessä

Maataloustuotannon ja -tuotteiden laadun kehittäminen ovat olennaisia osia maatilatalouden kehittämistä. Erilaiset laatu järjestelmät ovat yleistymässä kaikilla elämänoilla. Keski-Pohjanmaan maataloudessa on syytä ryhtyä varautumaan kansainvälisesti hyväksytyyn ISO 9 002 -standardin mukaisen laatu järjestelmän käyttöön ottoon. Joissakin tuotantosuunnissa on tehty jo melko paljon erilaisia laatusopimuksia, mutta niiden kattavuudessa on vielä suuria eroja.

Laatuja on monenlaisia. Ensinnäkin voidaan pyrkiä tuotteisiin, joista suhteellisen harvat maksavat korkeita hintoja. Toisaalta voidaan tuottaa sellaisia ”riittävän” laadukkaita tuotteita, jotka menevät kaupaksi suurille väestömassoille. Kuluttajat haluavat joka tapauksessa tietää nykyistä enemmän esimerkiksi siitä, mitä he syövät. Myös eläinten ruokinta ja kohtelu kiinnostavat monia. Laaturjärjestelmän avulla on mahdollista osoittaa kuluttajille omien tuotteiden paremmuus muihin nähden. Laadullisen paremmuuden nojalla on puolestaan oikeutettua pyytää tuotteista korkeinta mahdollista hintaa, mikä puolestaan johtaa toiminnan kannattavuuden paranemiseen.

Lisäksi laaturjärjestelmällä pyritään kustannusten alentamiseen. Laaturjärjestelmän avulla kullekin maatilalle viritetään sellainen toimintamalli, jossa pyritään tekemään kaikki työt kerralla oikein. Järjestämällä tilan työt, pellon käyttötavat, maanparannustoimenpiteet, rehun valmistus ja ruokinta sekä tuotantoprosessin seuranta laaturjärjestelmän osoittaman standardin mukaisesti on mahdollista saada aikaan enemmän tuotosta vähemmällä panoskäytöllä kuin aiemmin.

Monet maatalousyrittäjät tarvitsevat ulkopuolista apua laaturjärjestelmän käyttöönotto- vaiheessa. Niinpä laaturjärjestelmiin liittyvää koulutus- ja neuvontatoimintaa kannattaa tukea aluekehitysvaroista.

Luonnonmukainen tuotanto on merkittävä vaihtoehto pyrittäessä tuotannon ja tuotteiden laadullisen kehittämisen avulla parantamaan maatalojen kannattavuutta. Itse asiassa luomu on tällä hetkellä kattavin ja valtakunnallisesti yhtenäisin laaturjärjestelmä. Se periaatteessa sopii lähes kaikille tiloille. Luomuviljelyn toivotaan Keski-Pohjanmaalla kasvattavan suhteellista osuuttaan kaikilla tuotantosuunnilla. Luonnonmukaisen tuotannon toivotaan kehittyvän hallitusti niin, että alaan liittyvää tietotaitoa ehtii riittävästi kasautua alueelle. Joka pitääjään pitäisi saada luomutietäjä tai -tietäjiä, jotka levittävät tietoa luonnonmukaisesta pellon ja eläinten hoidosta sekä luomutuotteiden markkinoinnista. Myös luomuneuvonnan on pysyttävä ajan hermolla.

Karjanlannan suuri määrä laajalla Keski-Pohjanmaalla on ympäristöongelma, mutta toisaalta se myös luo edellytyksiä luomutuotannon laajentamiselle. Lannasta on vain kehitettävä luomutuotantoon sopivia maanparannusaineita.

Jos luomutuotteita halutaan viedä muihin maihin, luomun erilaiset määritelmät tulevat vastaan. Esimerkiksi Ruotsissa nautakarjan lietelannan käsittelyyn liittyvät määräykset eivät ole yhtä ankaria kuin Suomessa. Toisaalta naapurissamme toisin kuin meillä nautoja saa luomutilalle ostaa vain toiselta luomutilalta, ja niitä on myös laidunnettava. Koska suomalaisten myyntiponnistelut eivät ole olleet järin tuloksellisia, yhteismarkkinointi Ruotsin kanssa muuhun Eurooppaan antaisi vetoapua suomalaiselle luomulle. Ruotsalaiset ovat olleet suomalaisia parempia merkkitarvaiden luomisessa ja merkkien ylläpidossa eikä tuotannon puhtaudessa toisaalta ole merkittäviä eroja.

Ennen kuin luomua lähdetään kovin vahvasti nostamaan uuden ajan ennusmerkiksi, kannattaa tuotantosuunnittain selvittää maataloustuotteita jalostavien yritysten suhtautuminen luomuun. Monien jalostusyrietyksien kanta luomuun on vielä selkiintymätön. Laajamittaisen luomutuotteiden ulkomaanmarkkinoinnin edellytyksenä on se, että on olemassa asiasta innostuneita jalostusyrietyksiä, jotka kehittävät luomutuotteista markkinakelpoisia erikoistuotteita.

Luomuun ei kannata syöksyä suinpäin, vaikka se nyt onkin taloudellisesti kannattavaa toimintaa (eikä enää ainoastaan eettisiä kysymyksiä korostavien edelläkävijöiden elämäntaparatkaisu). Jos ainoa motiivi laajamittaiseen luomutuotantoon siirtymiselle on saatavissa oleva maataloustuki, niin tukijärjestelmän muutokset aiheuttavat vakavia ongelmia alan kehitykselle. Jos luomutuotantoon siirtyminen perustuu ylisuuriin hintaodotuksiin, voidaan joutua maksamaan suuret oppirahat markkinointivaikeuksien muodossa. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa on vaarana, että luomutuotannon maine todellisena vaihtoehtona menee pilalle pitkäksi aikaa.

Maakunnassa täytyy miettiä, kuinka nopeasti kehitetään toisaalta luomua ja toisaalta luomua löyhempiä, mutta kuluttajalle esittelykelpoisen elintarvikeketjun tarjoavia laatuja järjestelmiä.

Tutkimuksen, neuvonnan ja koulutuksen on annettava apua luomun pioneeriprojekteille, jotta nähdään, millä ehdoin projektien tuloksia voidaan levittää alueen maataloille.

Rakentava suhtautuminen luomuun edellyttää ennakkoluulottomuutta ja erilaisuuden sietokykyä myös perusmaatalouden harjoittajilta. Sellaisista piintyneistä asenteista, joiden mukaan vain perusmaatalous on työtä, on syytä luopua. Luomuviljelijät ansaitsevat mieluummin rohkaisua ja tukea kuin kyläyhteisön ulkopuolelle eristämistä.

3.3 Tilusjärjestelyt maaseutuun kohdistuvien intressien sovittelu- keinona - viljelijöiden tavoitteena tilakoon kasvattaminen

Maa- ja metsätalousministeriö ja suurin osa keskipohjalaisista viljelijöistä pitävät tilakoon kasvattamistaärkevimpänä maatalojen kehittämisvaihtoehtona. Nämä ovat realiteetteja, joita on kunnioitettava maatalousstrategiaa linjattaessa. Muussa tapauksessa esimerkiksi Keski-Pohjanmaalla voidaan jatkossa jäädä sivustakatsojiksi, kun maataloustukia aletaan aiempaa selvemmin kohdentaa elinkelpoisiksi arvioituihin, tietyn kokoluokan mukaisiin tiloihin.

Haittapuolena maatalouden suurta tilakokoa painottavasta linjauksesta on kylien kehityksen vaarantuminen. Maatalousyrittäjien määrä vähenee, jolloin asukaspuhjan säilyttäminen varsinkin syrjäseutujen kunnissa käy vaikeaksi. Maaseudun elävänä säilyttäminen voisi siten edellyttää pehmeämpää, hitaampien muutoksien linjaa kuin yksinomaan maatalouden etua katsova näkemys.

Keski-Pohjanmaan maatalojen keskimääräinen tilakoko on tällä hetkellä varsin hyvä. Tilakoko on edelleen kasvanut: neljän viime vuoden aikana keskimääräinen peltoala on kasvanut 1,5 hehtaarilla vuodessa. Aika siis näyttää tekevän työtään. Asialla on kuitenkin niin kiire, että 5 - 10 vuoden aikavälillä toteutuva tavoite ei riitä. Nopeampaa toimintaa tarvitaan, sillä muut maakunnat kurovat koko ajan eroa kiinni ja ovat pian rakennekehityksensä nopeuden ansiosta tilakooltaan suurempia kuin keskipohjalaistilat. Tämä kehitys on jo nyt nähtävissä maitokiintiöissä, sillä kolme vuotta sitten Keski-Pohjanmaalla olivat suurimmat maitokiintiöt tilaa kohti, mutta nyt moni muu alue on mennyt ohi.

Keski-Pohjanmaan viljelijät ovat keskimäärin maamme nuorimpia. Kehittämisen välttämättömät edellytykset ovat siten olemassa. Ongelmaksi voi muodostua se, että tilakoon kasvattamispyrkimykset nostavat peltomaan ja kiintiöiden hinnat niin korkeiksi, että kasvu muuttuu kannattamattomaksi.

Keski-Pohjanmaalla monessa kunnassa on vielä voimassa vanhaan sarkajakoon pohjautuva tilusjärjestys, jota on kehitettävä. Tavoitteena on saada tiluskuviot viljelykelpoisiksi. Kuvioiden kokoaminen säästäisi viljelijän vaivoja (sekä tilan töissä että paperien täytössä) ja alentaisi tuotantokustannuksia.

Tällä hetkellä puolet Keski-Pohjanmaan yhtenäisistä peltokappaleista on alle yhden hehtaarin kokoisia. Tuotantokustannusten kannalta olisi sitä edullisempaa, mitä suurempia yksittäiset peruslohkot olisivat. Esimerkiksi on aivan toista työskennellä 10 hehtaarin peruslohkolla kuin alle 1 hehtaarin peruslohkolla. Taloudellisen tehokkuuden parantamisessa tilussijoituksen parantaminen on usein merkityksekkäämpää kuin uusien, mahdollisesti erillään sijaitsevien peltokappaleiden ostaminen tai vuokraaminen. Ilman tilussijoitusten parantamista lisämaiden ostoista ei saada suurimpia mahdollisia kustannussäästöjä.

Maan vaihto kaipaisi prosessuaalisia apukeinoja, joten kehittämisprojekti maakauppa-prosessin helpottamiseksi olisi tarpeen. Projektin konkreettisena tavoitteena voisi olla peruslohkon tietty koko. Nyt on monia keinoja edistää tätä ja tilusjärjestely on vain yksi näistä keinoista.

Vuokrapeltojen vuokrat pysyvät suhteellisen suurina osittain sen vuoksi, että valtion ja EU:n tuet ovat pinta-alakohtaisia. Muissa ammateissa toimivilla on usein haluja rahastaa vuokrauksen avulla erilaiset maatalouden saamat yhteiskunnan tuet ilman sen suurempaa sitoutumista maatalouselinkeinon kehittämiseen. Muutoin elinkelvottomasta kymmenen hehtaarin tilasta saa jo parikymmentätuhatta markkaa tukirahaa. Lisäksi esimerkiksi perikuntien omistamia tiloja voi jäädä kokonaan rappiolle myös sen vuoksi, että perikunnassa ei saada tehtyä päätöksiä tilan käytöstä.

Jos jossakin päin maakuntaa on käyttämätöntä peltomaata, sille pitäisi etsiä halukas vuokraaja. Vuokra-aluekisteri puuttuu koko maasta, joten tietopankkeja ei voi käyttää. Erillisen maapankin perustaminen vuokramaita varten vaatisi kuitenkin niin paljon rahaa, ettei hanke ole realistinen. Yhteinen etu löytyy kokemuksen perusteella parhaiten, kun koko kylä on kehitettävänä samalla kertaa. Pitää vain miettiä pistemäisiä täsmäkohteita (esim. 100 hehtaaria peltoa kerralla käsittelyyn), jotta voidaan lähteä liikkeelle riittävän läheltä tilan tarpeita.

Itseään kehittämään pyrkivien maatalojen kehittämisedellytykset pitäisi turvata pitkäaikaisin vuokrasopimuksin, jotta jatkavilla maatalousyrittäjillä olisi kannustimia tehdä pitkävaikutteisia laajentamis- ja investointipäätöksiä. Vaikka maatalouden jatko on monesti epävarmaa, jo nyt on jouduttu tekemään 5 vuoden sopimuksia ympäristötuesta. Erityisesti nuoret haluavat sitoutua tilan kehittämiseen hyvin pitkäjänteisesti eikä heitä pelota tehdä pitkiä sopimuksia. Epävarmuus sopimuksen kestosta saattaa johtaa tehottomiin investointeihin ja/tai maanomaisuuden rappeutumiseen salaojainvestointien yms. jäädessä tekemättä.

Lyhyellä tähtäyksellä pohtiessaan sitä, jatkaako vai ei, viljelijä saa vuokrasopimuksesta maksimihyödyn. Tilakokoa voi kasvattaa nykyisen kone- ja henkilökapasiteetin täysin hyödyntävälle tasolle. Vuokra on vähennyskelpoinen kustannus eikä viljelijän tarvitse sitoutua vaikeasti peruttavissa oleviin pellon ostoihin. Ongelma siirtyy ajassa eteenpäin, kunnes tilan kiinteistöjen ja tuotantokoneiston uus- ja korjausinvestoinnit käyvät välttämättömiksi.

Laajentumista haluava tila voi ottaa yhteyttä maanmittausviranomaisiin, jotka taas voivat auttaa tilajärjestelyissä. Keinoja on olemassa ja hyvinkin erilaisia tavoitteita voidaan edistää. Pääasia on, että joku toimii hakijana ja pistää prosessin pystyyn. Oikeuslaitos voi myös auttaa. Jos naapureilla on huono keskusteluyhteys, ulkopuolisen asiantuntijan mukaanotto voi vähentää epäluuloja.

Näyttää siltä, että yhteiskunnan arvopohja on muuttumassa. Maa- tai metsäpalstan omistamista maaseudulta halutaan ilman, että ostopäätöstä alistetaan liiketaloudelliseen harkintaan. Kun toimeentulo ei enää riipu pellostä tai metsästä, vapaa-ajan käyttötarpeet korostuvat. Yksi

voi haluta elämyksellisesti kokea maatilán pidon, toinen voi haluta pitää pientä peltoa luonnonvaraista tuotantoa tai kriisitilannetta varten. Kokonaisarvohalkominen mahdollistaa sen, että joku saa osansa tilasta pelkástään rakennuksina tai metsänä tai peltona. Perikunnat ovat halkoneet hyvinkin pieniä tiloja.

Kaupunkilainen voi haluta pellon asemesta loma-asuntoa tms. Täten kaupunkilaisen osa-aikaista maatilaa/loma-asuntoa lähellä sijaitseva aktiivimaatila voi päästä vuokraamaan koneitaan ja työpanostaan niihin harvoihin töihin, jotka osa-aikatilalla ovat välttämättömiä. Kun töitä teetetään aktiiviviljelijöillä, niin samalla aktiivitilojen koneiden kapasiteetin käyttöaste nousee. Satokin on saatava myytyä, joten yhteistoimintaa syntyy hyvinkin runsaasti.

Suurillakin tiloilla voi olla muita tulevaisuuden suunnitelmia kuin maataloudessa jatkaminen, joten kovin yksiselitteistä linjausta on vaikea tehdä. Maataloutta kehitettäessä tulee myös miettiä asutusrakennetta. Taajama-asutuksen ja alkutuotannon sotkeminen voi vähentää asumisviihtyvyyttä. Eri etuja pitäisi sovittaa yhteen.

Maa- ja metsätalousministeriön tavoitteleva tilakoko on liian suuri. Keski-Pohjanmaalla on asetettava tavoitteeksi aluksi erikokoisten tilojen kehityksen auttaminen. Jatkavien tilojen kannattavuuden turvaaminen on peruslähtökohta.

Kehittämishankkeissa on tiedostettava eturistiriidat. Maatilatalouden kehittäminen voi hyötyä tilakoon suurentamisesta, mutta muillakin maaseudulta maata omistavilla ryhmillä on sanansa sanottavana tilusjärjestelyissä. Maanomistussuhteisiin ei strategioilla voida vaikuttaa, joten se on otettava ulkoa päin annettuna reunaehtona. Maareformia ei kukaan ole tekemässä. Maatalousmaan hankkiminen on muutoinkin helpottunut, joten maa- ja metsätalousmaan ostajien joukko on aiempaa kirjavampaa.

Sivuelinkeinojen merkitys Keski-Pohjanmaalla on koko maata pienempää. Sivuelinkeinojen merkitys tilan tulevan käytön kannalta voi kuitenkin olla ratkaiseva, joten kannattavan tilakoon määrittäminen on ongelmallista. Moni pieni tila on velaton, joten se voi jatkaa vaikka ikuisesti. Jos sivuansiot ovat merkityksellisempiä kuin tilakoko, yksikkökoosta

liikkeelle lähteminen on väärä lähtökohta. Maa- ja metsätalousministeriö voi haluta suuria tilakokoja. Ratkaisu on kuitenkin tilakohtainen eikä ketään pidä lähteä liikaa opettamaan. Maakunnallisen strategian kannalta yksittäisten tilojen ratkaisut jäävät kokonaisuuden alle. Strategiaraportti ei voi olla pelkästään erityis- ja poikkeustapausten luettelo. Maatalousstrategian on annettava päättäjille selkeä kuva maanviljelijöiden valtavirran toivomuksista ja aikomuksista.

3.4 Ympäristön suojelun huomioon ottaminen kaikissa toimenpiteissä

Kuten luvussa 1.2.3 on todettu, Keski-Pohjanmaalla kotieläintiheys on valtakunnallisesti suuri. Tämä merkitsee samalla sitä, että kotieläimistä kertyvän lannan jatkokäsittelyn suunnittelu muodostaa keskeisen osan alueen maatalousstrategiaa. Lanta on ympäristöongelma, mutta toisaalta se myös luo edellytyksiä esimerkiksi luomutuotannon laajentamiselle (ks. luku 3.2) ja lantaa tehokkaasti käyttävien erikoiskasvien viljelyn kehittämiseksi.

Lantaongelma tulee pyrkiä ratkaisemaan tuotantosuuntien ja alueiden välisen yhteistyön avulla. Yksittäiset tuotantosuunnat ja yksittäiset alueet eivät välttämättä kykene lantaongelmaa ratkaisemaan. Kaikkien kotieläintaloutta koskevien kehittämishankkeiden rahoituksesta päätettäessä tulee aina arvioida, onko lantakysymys otettu riittävän painokkaasti huomioon.

Merkittävä osa keskipohjalaisesta kotieläinten lannasta tulee turkistarhoilta, joilla itsellään ei tavallisesti ole riittävästi peltoa lannan levittämistä varten. Esimerkiksi Himangalla turkiseläinten lantaa on niin paljon, että sitä riittäisi koko kunnan peltojen hoitamiseen. Himangan ohella ainakin Kaustisella, Kalajoella, Kokkolassa, Perhossa, Vetelissä, Lohtajalla, Kannuksessa ja Halsualla on syytä vakavasti ryhtyä pohtimaan lantaongelman ratkaisukeinoja. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnissa on puolestaan paljon viljatiloja, jotka mahdollisesti voisivat nykyistä enemmän käyttää hyväkseen kotieläinten lantaa.

Kun lantakysymystä pyritään ratkaisemaan tuotantosuuntien ja alueiden välisen yhteistyön avulla, kannattaa lähteä liikkeelle kartoittamalla alueellisesti läheisten maatilojen yhteistyömahdollisuuksia. Lannan kulkeutumista ylijäämätuotantosuunnista ja -alueilta alijäämä-

tuotantosuuntiin ja -alueille tulisi edistää erilaisten aluekehitysvaroista rahoitettavien kehittämisprojektien avulla.

Lantaa voidaan käyttää maanparannusaineena monella tavalla. Lannan kompostointia erilaistamalla ja yhdistämällä lantaan muita aineita lannasta voidaan kehittää erikoisillekin kasveille sopivia pellon maanparannusaineita. Esimerkiksi Himangalla on käynnissä Potkua perunasta, lihasta, kalasta ja turkiksista -kehittämisprojekti, jonka yhtenä tavoitteena on selvittää mahdollisuudet tuottaa turkiseläinten lannasta, karjatilojen lietalannasta, turpeesta sekä perunanjalostuslaitoksen ja rehusekoittamon jätteistä luomuperunan kasvulannoitetta.

Lannasta voidaan tuottaa myös biokaasua, jonka tärkein käyttötarkoitus tällä hetkellä on sen poltto lämmityskattilassa. Varsinkin kotieläintalouden tihentymäalueilla tulisi ideoida kehittämisprojekteja, joissa lannasta pyritään tuottamaan taloudellisesti kannattavasti energiaa esimerkiksi maatilojen rakennusten lämmittämiseen. Kalajoen ja Kaustisen tapaisilla sikatalouden tihentymäalueilla sian lannan muuntamisesta lämmöksi olisi energiatuotannon lisäksi se hyöty, että tuotantosuunnan ympäristölle aiheuttamat hajuhaitat voitaisiin poistaa. Biokaasureaktorissa tapahtuvan mädätyksen ansiosta lietalannan haju nimittäin vähenee huomattavasti. Joissakin tapauksissa voi olla kannattavaa tuottaa biokaasusta jopa kaukolämpöä tai sähköä.

Yksityiskohtaisiin ympäristön hoidon edistämisen tavoitteisiin kuuluvat Keski-Pohjanmaalla maatalouden aiheuttaman vesistökuormituksen vähentäminen alentamalla typpi- ja fosforipäästöjä viidenneksellä vuoteen 2000 mennessä sekä kiintoainehuuhtouman ja eroosion pienentäminen. Lannan, virtsan ja säilörehun puristenesteen varastoinnin tulee täyttää vaaditut tasot vuoteen 2000 mennessä. Karjanlannan käytön tulee perustua lanta-analyysiin ja pellon tutkittuihin ravinnetarpeisiin. Torjunta-aineita tulee käyttää ohjeiden mukaisesti. (Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus 1996)

4 ABSOLUUTTISESTI JA SUHTEELLISESTI SUURTEN TUOTANTOSUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT

4.1 Lypsykarjatalous

4.1.1 Nykytilanne

Vuonna 1995 maidosta tuli myyntituloja laajan Keski-Pohjanmaan maataloilille noin 799 miljoonaa markkaa eli enemmän kuin mistään muusta maataloustuotteesta. Lypsykarjatalous oli selvästi absoluuttisesti suurin tuotantosuunta laajalla Keski-Pohjanmaalla, sillä maidon jälkeen seuraavaksi eniten myyntituloja tuli naudanlihasta 285 miljoonan markan verran. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Lypsykarjataloutta harjoitetaan merkittävästi joka puolella Suomea. Laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatalojen maidon myyntituloista oli 12 % vuonna 1995. Samaan markkinaosuuteen ylsi Pohjois-Savon maakunta ja lähes samaan Etelä-Pohjanmaan maakunta (11 % Suomen maitotuloista). Neljänneksi suurimman maakuntatasoisen alueen, Pohjois-Karjalan maakunnan, markkinaosuus oli 7 %. Kun laajan Keski-Pohjanmaan osuus koko Suomen maatalatalouden kaikista tuloista oli 6,5 % ja maidon myyntituloista 12 %, niin lypsykarjataloutta voidaan sanoa paitsi absoluuttisesti myös suhteellisesti suureksi tuotantosuunnaksi laajalla Keski-Pohjanmaalla. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Koko Suomessa maidon myyntitulojen osuus maatalatalouden kaikista tuloista oli 19 %. Vastaava osuus laajalla Keski-Pohjanmaalla oli 36 % ja Keski-Pohjanmaan maakunnan alueella 39 %. Keski-Pohjanmaa on Suomen maakunnista eniten erikoistunut lypsykarjatalouteen. Vuonna 1995 maidon osuus maatalatalouden kaikista tuloista oli Lapissa 37 %, Kainuussa 34 % ja Pohjois-Savossa 32 %. Pienimmät prosenttiosuudet olivat Varsinais-Suomessa (5 %) ja Satakunnassa (8 %). (Elintarviketieto Oy 1996a)

Jos tarkastellaan lypsykarjataloutta ja naudanlihan tuotantoa yhtenä kokonaisuutena, niin laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatalojen nautatuloista oli 13 % vuonna 1995. Maidon ja naudanlihan myyntitulojen osuus maatalatalouden kaikista tuloista oli koko

Suomessa 25 %, kun taas laajalla Keski-Pohjanmaalla se oli peräti 49 %. Laajalla Keski-Pohjanmaalla nautatulojen osuus maatalotalouden kaikista tuloista on noin kaksi kertaa suurempi kuin Suomessa keskimäärin. Nautakarjatalous on siten kokonaisuudessaan laajalla Keski-Pohjanmaalla sekä absoluuttinen että suhteellinen vahvuus. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Vuodesta 1994 vuoteen 1995 maidon myyntitulot ovat pienentyneet Suomessa vähemmän (-13 %) kuin muiden maataloustuotteiden myyntitulot (esim. naudanliha -34 %, sianliha -35 % ja vilja -79 %). Maakunnista eniten maidon myyntitulot ovat pienentyneet Hämeessä (-18 %), Ahvenanmaalla (-17 %), Uudellamaalla (-16 %) sekä Kymenlaaksossa, Pirkanmaalla, Pohjois-Savossa, Varsinais-Suomessa, Pohjois-Karjalassa ja Satakunnassa (- 15 %) ja edelleen Kainuussa (- 14 %). Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna menettäneet asemiaan maidon tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vähiten maidon myyntitulot ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 puolestaan pienentyneet Lapissa (- 4 %), Keski-Suomessa (-10 %) sekä Päijät-Hämeessä ja Pohjois-Pohjanmaalla (-11 %) ja edelleen Etelä-Pohjanmaalla (-12 %). Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna parantaneet suhteellista asemaansa maamme maidon tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Keski-Pohjanmaan, Etelä-Karjalan, Vaasan rannikkoseudun ja Etelä-Savon maakunnat ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 suurin piirtein säilyttäneet suhteellisen asemansa Suomen maidon tuotannossa. Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella maidon myyntitulot ovat pienentyneet 12 prosenttia, joten laaja Keski-Pohjanmaa on hieman parantanut asemiaan maidon tuotantoa koskevassa alueiden välisessä kilpailussa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli vuonna 1995 yhteensä 3573 maatilaa, joilla oli lypsynautoja (lypsynautojen määrittely ja niiden lukumäärän laskenta on selitetty liitteissä 3 ja 4). Alueen osuus Suomen lypsynautatilojen lukumäärästä oli 11 %. Lypsynautoja Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli noin 65 000 eläinyksikköä, mikä vastasi 12 % koko

Suomen eläinmäärästä. Laajan Keski-Pohjanmaan lypsynautatiloilla oli lypsynautoja keskimäärin 18,3 eläinyksikköä, kun taas koko Suomessa vastaava luku oli 15,7. (TIKE 1996a)

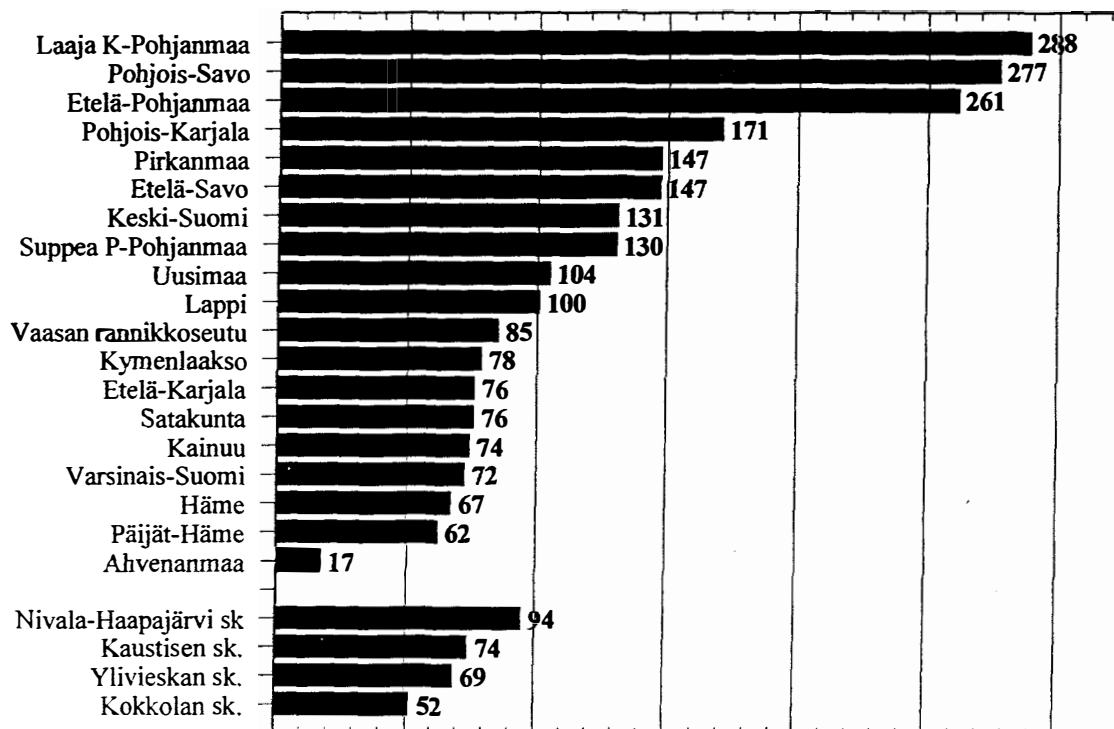
Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokannan mukaan vuonna 1995 Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli 3441 sellaista maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli lypsykarjatalous. Näistä tiloista 3393:lle oli tietokantaan merkitty jokin vahvistettu kiintiö. (TIKE 1996a)

Kuvan 4.1.1.1 mukaan laajalla Keski-Pohjanmaalla kiintiöiden kokonaismäärä oli vuonna 1995 suurempi kuin yhdelläkään muulla suomalaisella vertailualueella. Pohjois-Savo ja Etelä-Pohjanmaa tosin olivat melko vähän jäljessä laajasta Keski-Pohjanmaasta. Pelkästään Nivala-Haapajärven seutukunta voitti kiintiömäärässä jopa tukun maakuntia Vaasan rannikkoseutua myöten. Kunnista Nivala ja Toholampi olivat kiintiömäärältään suurimpia. Pienimpiä puolestaan olivat Lestijärvi, Merijärvi, Himanka, Halsua ja Ullava.

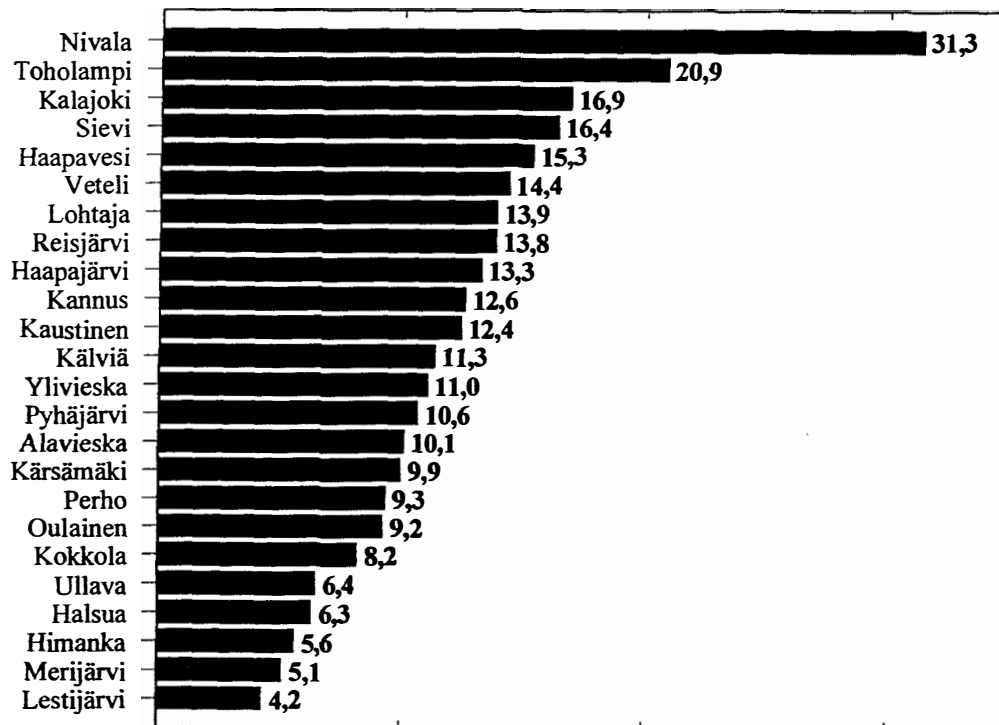
Taulukosta 4.1.1.1 puolestaan on nähtävissä, että laajan Keski-Pohjanmaan lypsykarjatilojen tilakorakenne oli vuonna 1995 koko Suomeen verrattuna varsin hyvä. Keskimääräistä suurempien tilojen osuus kaikista lypsykarjajaloista oli täällä suurempi kuin muualla Suomessa. Toisaalta Keski-Pohjanmaan suurimmat tilat eivät omissa luokissaan olleet valtakunnallisesti suurimpia.

Laajan Keski-Pohjanmaan sellaisilla päätuotantosuuntanaan lypsykarjataloutta harjoittavilla mautiloilla, joilla oli lypsynautoja 19 - alle 25 eläinyksikköä, keskimääräinen eläinmäärä oli yhtä suuri kuin koko maassa (21,6 ey / tila). Kuitenkin keskimääräinen maitokiintiömäärä tilaa kohti oli tässä kokoluokassa laajalla Keski-Pohjanmaalla pienempi kuin koko Suomessa. Vähintään 25 eläinyksikön kokoluokassa keskimääräiset tilakohtaiset eläin- ja kiintiömäärät olivat laajalla Keski-Pohjanmaalla pienemmät kuin koko Suomessa. (TIKE 1996a)

milj. kg

milj. kg

KUVA 4.1.1.1. Päätuotantosuuntanaan lypsykarjataloutta harjoittavien maatalojen maitokiintiöiden kokonaismäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettuja kiintiöitä oli vuonna 1995 yhteensä 2.364 miljardia kg.

LÄHDE: TIKE 1996a.

TAULUKKO 4.1.1.1. Päätuotantosuuntanaan lypsykarjataloutta harjoittavat maatilat tilakokoluokittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuonna 1995

Alue / tieto		Tilakoko eläinyksikköinä (ey, ks. liite 4)					Yhteensä
		alle 7	7 - 13	13 - 19	19-25	väh. 25	
Kokkolan, Kaustisen, Nivala-Haapa-järven ja Ylivieskan seutukunnat yhteensä	Tilojen lukumäärä	148	689	1030	941	633	3441
	Osuus alueella	4 %	20 %	30 %	27 %	18 %	100 %
	Osuus Suomesta	5 %	7 %	12 %	15 %	15 %	11 %
	Eläinmäärä*, 1000 eläinyksikköä (ey)	0,7	7,1	16,5	20,3	19,7	64,4
	Osuus alueella	1 %	11 %	26 %	32 %	31 %	100 %
	Osuus Suomesta	5 %	8 %	12 %	15 %	14 %	13 %
	Ey-määrä* / tila	5,0	10,3	16,0	21,6	31,1	18,7
	Osuus Suomesta	105 %	103 %	102 %	100 %	99 %	115 %
	Kiintiöt (milj. kg)	5	34	75	91	84	288
	Osuus alueella	2 %	12 %	26 %	31 %	29 %	100 %
Osuus Suomesta	5 %	8 %	12 %	15 %	14 %	12 %	
Kiintiöt (1000 kg) / tila	34	51	74	97	133	85	
Osuus Suomesta	110 %	107 %	101 %	97 %	95 %	111 %	
Koko Suomi	Tilojen lukumäärä	3096	9235	8732	6125	4352	31540
	Osuus alueella	10 %	29 %	28 %	19 %	14 %	100 %
	Eläinmäärä*, 1000 eläinyksikköä (ey)	14,8	93,1	138,0	132,5	136,0	514,4
	Osuus alueella	3 %	18 %	27 %	26 %	26 %	100 %
	Ey-määrä* / tila	4,8	10,0	15,8	21,6	31,3	16,3
	Kiintiöt (milj. kg)	89	428	633	608	606	2364
Osuus alueella	4 %	18 %	27 %	26 %	26 %	100 %	
Kiintiöt (1000 kg) / tila	31	47	73	100	140	76	

*Eläinmäärässä ovat mukana lypsynaudat (ks. liite 3).

LÄHDE: TIKE 1996a.

Keski-Pohjanmaalla ei ole mahdollisuuksia harjoittaa niin monipuolista maataloutta kuin Etelä-Suomessa tai Keski-Euroopassa. Luonnonolosuhteiltaan Keski-Pohjanmaa soveltuu hyvin lypsykarjatalouteen lähinnä sen vuoksi, että nurmirehun satotaso on alueella eurooppalaisittain melko hyvä. Vuonna 1995 nurmikasvien (säilörehun, heinän ja laitumen) osuus lypsylehmien ruokintaan käytetyistä rehuista oli kaikkialla Suomessa 55 - 64 % (Maaseutu-

keskusten Liitto 1996: 35). Keski-Pohjanmaan Maaseutokeskuksen alueella prosenttiosuus oli 59. Nurmikasvien lisäksi lehmien ruokintaan käytetään väkirehujä (rehuviljaa, täysrehua ja tiivisteitä) sekä vähäisessä määrin myös muita rehukasveja. Väkirehujen käyttö on Suomessa yleisintä Lapissa, Etelä-Suomessa ja Vaasan rannikkoseudulla. Maatalouskeskusten Liiton kehityspäällikkö Juha Helanderin mukaan rehujen hintasuhteet ovat vuoden 1995 aikana muuttuneet niin, että maatiloilla tuotettujen ja käytettyjen rehujen tuotantokustannukset ovat laskeneet 10 - 20 prosenttia, samaan aikaan kun ostorehujen hinnat ovat laskeneet 40 - 60 prosenttia (Maaseudun Tulevaisuus 1996b).

Lypsykarjataloudessa eläinten hoito ja rehukasvien viljely muodostavat kokonaisuuden. Eläimet saavat pelloilta ravintoa ja eläinten lanta levitetään pelloille kasvien kasvun edistämiseksi. Eläinten määrää ei voida kovinkaan paljon lisätä lisäämättä peltoalaa. Keski-Pohjanmaalla kotieläinten tuottaman lannan määrä peltohehtaaria kohti on suurempi kuin Suomessa keskimäärin (varsinkin, jos otetaan huomioon myös turkiseläinten lanta). Lanta on ympäristöongelma, mutta toisaalta se myös luo edellytyksiä esimerkiksi luomutuotannon laajentamiselle tai yleensäkin sellaisten kasvinviljelyn muotojen kehittämiseksi, jotka käyttävät vähän ostolannoitteita.

Suomessa ja myös Keski-Pohjanmaalla lypsykarjatalous perustuu pääsääntöisesti maatilojen ja suomalaisten meijereiden väliseen sopimustuotantoon. Maitoa pidetään tasalaatuisena massatuotteena, josta voidaan valmistaa kaikenlaisia lopputuotteita. Eri meijereillä ja meijeriryhmittymillä on hieman erilaisia vaatimuksia maidon laadun suhteen, mutta tasalaatuisuudesta maitoa voidaan meijeriryhmittymien sisällä tarpeen mukaan kuljettaa pitkiäkin matkoja alueilta toisille. Keski-Pohjanmaalla tuotetun maidon valkuais- ja rasvapitoisuudet ovat keskimäärin hieman suuremmat kuin muualla Suomessa (Maaseutokeskusten Liitto 1996: 22 - 23).

Suomi on poikkeuksellinen maa Euroopassa siinä mielessä, että täällä maito ja naudanliha tuotetaan pääsääntöisesti samasta eläimestä. Muualla Euroopassa maidon ja naudanlihan tuotanto ovat selvästi eriytyneet toisistaan. Suomen lypsylehmistä noin 77 % kuului vuonna 1995 ayrshire-rotuun ja 21 % friisiläiseen rotuun (Maaseutokeskusten Liitto 1996: 23). Ayrshire-rodun keskituote oli 6880 kg maitoa/lehmä/vuosi ja friisiläisrodun 7161 kg/leh-

mä/vuosi (Maaseutukeskusten Liitto 1996: 24). Lihakkuudeltaan ayrshire- ja friisiläisrotu ovat samanlaisia.

Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskuksen alueella maidon keskimääräinen tuotantomäärä lehmää kohti (6693 kg maitoa/lehmä/vuosi) oli vuonna 1995 koko maan keskituotosta (6923 kg maitoa/lehmä/vuosi) alhaisempi. Suurimmat keskituotokset saatiin aikaan Turun saaristossa (Finska Hushållningssällskapetin alue, 7515 kg maitoa/lehmä/vuosi) ja Lapissa (7510 kg maitoa/lehmä/vuosi). (Maaseutukeskusten Liitto 1996: 22 - 23)

Rotuerot eivät selitä kovin hyvin alueiden välisiä eroja lehmien keskituotoksissa: alueilla, joilla friisiläisrodun osuus lypsylehmistä on keskimääräistä suurempi, lehmien keskituotos ei välttämättä ole suurempi kuin sellaisilla alueilla, joilla ayrshire-rodun osuus on keskimääräistä suurempi. Tilastoista havaittaviin alueittaisiin keskituotoksiin vaikuttavat myös monet muut tekijät, kuten maitokiintiöt, karjakoot, karjan ruokinta, karjamäärät, rodunjalostus ja karjantarkkailun yleisyys.

Kiintiökysymys arvioidaan suurimmaksi alueellisten keskituotoserojen selittäjäksi. Keski-Pohjanmaan suurimmilla lypsykarjatiloiilla on keskimäärin vähemmän tilakohtaisia maitokiintiöitä kuin muun Suomen suurimmilla tiloilla (ks. taulukko 4.1.1.1). Kiintiöt saavutetaan verrattain alhaisilla tuotostasoilla. Täällä on vaikeampaa kuin missään muualla Suomessa saada lisäkiintiöitä maidon tuotantoon. Toisaalta alueen navetat ovat Suomen uusimpia ja isoimpia. Näin ollen alueella on enemmän kuin missään muualla Suomessa tyhjiä parsipaikkoja lypsylehmiä varten. Tuotoksen määrää pystyttäisiin parantamaan hyvinkin nopeasti muun muassa lihakarjan pitoa vähentämällä, jos vain saataisiin lisää kiintiöitä. Tuotostaso eläintä kohti kasvaisi tällöin samalla kohtuullisen nopeasti, vaikkei aivan yhtä nopeasti kuin absoluuttinen tuotantomäärä.

Lapin Keski-Pohjanmaata suurempi lypsylehmien keskituotos selittyy osittain sillä, että Lapissa lypsylehmien ruokinta painottuu jonkin verran enemmän ostorehulle kuin Keski-Pohjanmaalla, jossa ruokinta perustuu itse viljellyn rehun käyttöön. Nurmirehun laatu selittää tuotoseroja nurmirehuun perustuvan tuotantotavan sisällä. Nurmirehun tärkein laatutekijä on sulavuus, joka puolestaan heilahtelee korjuuajan sääolosuhteiden mukaan.

Keski-Pohjanmaalla arvioidaan tapahtuneen jonkin verran taantumista lypsylehmien perintötekijöissä. Lypsykarjatilat eivät aina ole käyttäneet parhaita mahdollisia sonneja siemennyksessä.

Alueittaisten maidon keskituotosten tilastointi perustuu maaseutukeskusten maitotilaneuvontaan osallistuvien lypsykarjatilojen tietoihin. Keski-Pohjanmaalla maitotilaneuvontaan osallistuvien tilojen osuus kaikista lypsykarjailoista on suurempi kuin muualla Suomessa. Myös tämä seikka vaikuttaa tilastoissa havaittaviin alueiden välisiin eroihin lypsylehmien keskituotoksissa. Keski-Pohjanmaalla maitotilaneuvonnan piirissä olevien lypsykarjatilojen joukkoon mahtuu monenkirjavampia tiloja kuin muilla alueilla, joten alueellinen keskituotos näyttyy tilastoissa keskimääräistä alhaisempana.

Keski-Pohjanmaan alhainen keskituotos ei ole pelkästään ongelmallista. Terveystarkkailutilastojen mukaan lypsylehmien keskituotoksen kasvattaminen heikentää lehmien terveyttä, lyhentää lehmien poikimaväliä ja pienentää lehmien poistoikää.

Suomessa maidon tuotantomäärä on kiintiöity maatilakohtaisesti ja koko maan tasolla. Kiintiöt vaikuttavat hidastavasti lypsykarjatilojen rakennekehitykseen. Kiintiöitä voidaan periaatteessa ostaa ja myydä, mutta käytännössä kiintiökauppaa käydään Keski-Pohjanmaalla melko vähän. Maaseutuelinkeinopiirirajat estävät kiintiökauppoja maaseutuelinkeinopiirien välillä. Tämä haittaa Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden kehittymistä. Maitokiintiöiden vuokraaminen ilman samanaikaista pellon vuokrausta tulee mahdolliseksi 1.4.1997 alkaen. Jos tarkastellaan EU:n ja Suomen antamaa maataloustukea kokonaisuudessaan, niin Pohjois-Suomi saa yhteiskunnallista tukea enemmän kuin Keski-Pohjanmaa.

Lypsykarjatalouden tuotantopanosten hinnat ovat ensimmäisenä EU-vuonna laskeneet odotetusti. Rehukustannukset ovat edelleenkin suuruudeltaan noin puolet maidosta saatavasta hinnasta. Tilakohtaiset erot tilalla tuotettujen rehujen tuotantokustannuksissa ja ostorehujen ostohinnoissa ovat huomattavan suuret. Sellaiset tilanteet ovat mahdollisia, joissa toiset ostajat maksavat ostorehuista vain kaksi kolmasosaa siitä, mitä jotkut muut ostajat maksavat. Lypsykarjatiloilta hankitut koneet eivät pääsääntöisesti ole täysimääräisessä käytössä, joten koneyhteistyössä on kehittämisen varaa erityisesti kalliiden koneiden osalta.

Keski-Pohjanmaalla vallitsee voimakas usko kalliin rakentamisen ja kalliiden koneiden etuihin. Alueen lypsykarjataloista noin 20 - 30 prosentille velkaantuminen on ongelma. Noin 4 - 8 prosenttia tiloista voidaan luokitella ylivelkaantuneiksi. Ongelmallisimmassa asemassa velkaantumisen suhteen ovat nuoret, äskettäin sukupolvenvaihdon tehneet viljelijät, jotka haluavat kehittää tilaansa. Sukupolvenvaihdokset sinänsä sujuvat Keski-Pohjanmaalla yleensä ilman kitkaa. Joidenkin veropiirien alueilla maatalojen verotusarvot ovat liian korkeita, mikä merkitsee mm. korkeita sukupolvenvaihdoskustannuksia.

Lypsykarjatalouteen liittyvä korkeimman tason tutkimus ja koulutus on Suomessa keskittynyt Etelä-Suomeen. Maatalouden tutkimuskeskuksessa harjoitetaan lypsykarjatalouteen liittyvää biologista ja teknistä tutkimusta. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos ja Helsingin yliopiston taloustieteen laitos tutkivat maataloutta lähinnä taloudellisena toimintana. Lisäksi Valio Oy:n tutkimus- ja tuotekehitystoiminta tapahtuu pääasiassa Etelä-Suomessa.

Keski-Pohjanmaalla maidon tuotantoa tukevia tietotaitoyksiköitä ovat Kannuksen ja Perhon maaseutuoppilaitokset, Vetelin kotitalous- ja sosiaali-alan oppilaitos, Pk-meijeriprojekti (sijaintipaikka Toholammilla) Kaustisen seutukunnassa; Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus, Kokkolan ammattioppilaitos ja Jyväskylän yliopiston Chydenius-Instituutti Kokkolan seutukunnassa; Haapajärven ammatti-instituutti, Haapajärven elintarvikelaboratorio ja Nivalassa sijaitseva Kalajokilaakson ammatillinen aikuiskoulutuskeskus Nivala-Haapajärven seutukunnassa sekä Ylivieskan teknillinen oppilaitos Ylivieskan seutukunnassa. Myös alueen maidonjalostuslaitokset, Maatalouden tutkimuskeskuksen Pohjois-Pohjanmaan tutkimusasema Ruukissa ja Oulun maaseutukeskus ovat Keski-Pohjanmaalle tärkeitä tietotaidon lähteitä. (Ylä-Savon Instituutti 1996)

4.1.2 Lypsykarjatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Keski-Pohjanmaan koko maitotalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus olisi sellainen, että alueen meijerien välille saataisiin aikaan nykyistä enemmän toisaalta työnjakoa ja toisaalta yhteistyötä (ks. luku 2.4). Nykyisessä tilanteessa tämä näyttää kuitenkin vaikealta. Näin ollen Keski-Pohjanmaan maitotalouden edistämiseen pyrkivien kehittämissuunnitelmien rahoittajien on ainakin toistaiseksi syytä unohtaa keskipohjalaisten maailmanmarkkinoille

suunnattujen erikoistuotteiden haikailu ja keskittää tukitoimenpiteensä ensinnäkin lypsykarjatilojen toimintaedellytysten parantamiseen ja toiseksi hyvin pienimuotoisen maidon jatkojalostuksen avustamiseen. Maitotalouden tuotekehitykseen ja markkinointiin liittyvät kehittämisajatuksat on käsitelty luvussa 2.4.

Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden tavoitteena on, että maidon tuotanto vähenee Keski-Pohjanmaalla hitaammin kuin muualla Suomessa (ks. taulukko 4.1.2.1). Vuonna 2000 nykyisistä lypsykarjataloista vähintään 70 prosenttia (noin 2450 tilaa) tuottaa maitoa. Keskimäärin lypsykarjataloilla on tällöin 21 lypsylehmää, jotka tuottavat maitoa keskimäärin 7345 kg / lehmä / vuosi. Maitotilat tavoittelevat tällöin keskimäärin 150 000 litran suuruista vuotuisia maitokiintiöitä (jos kiintiöjärjestelmä on vielä voimassa vuonna 2000). Monet tilat, joiden kiintiö on alle 80 000 litraa, joutunevat etsimään lisätulolähteitä toimeentulonsa ylläpitämiseksi tai luopumaan maidontuotannosta. Tosin jotkut pienetkin tilat pärjäävät jatkossa, jos ne osaavat järjestää toimintakokonaisuutensa tarkoituksenmukaisella tavalla.

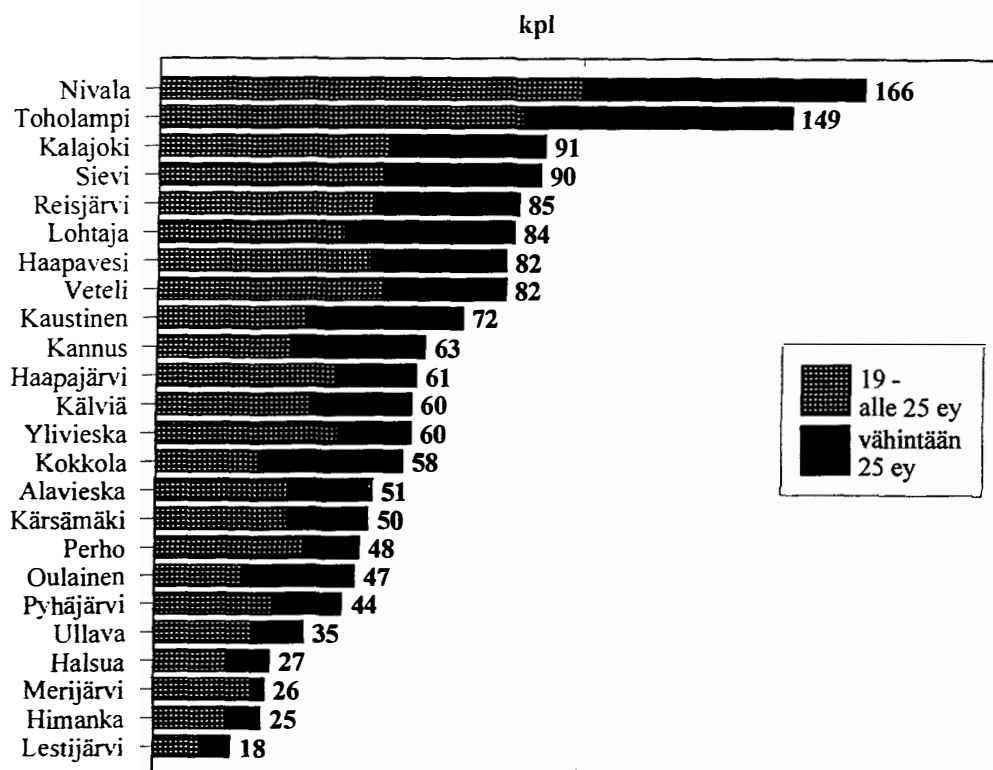
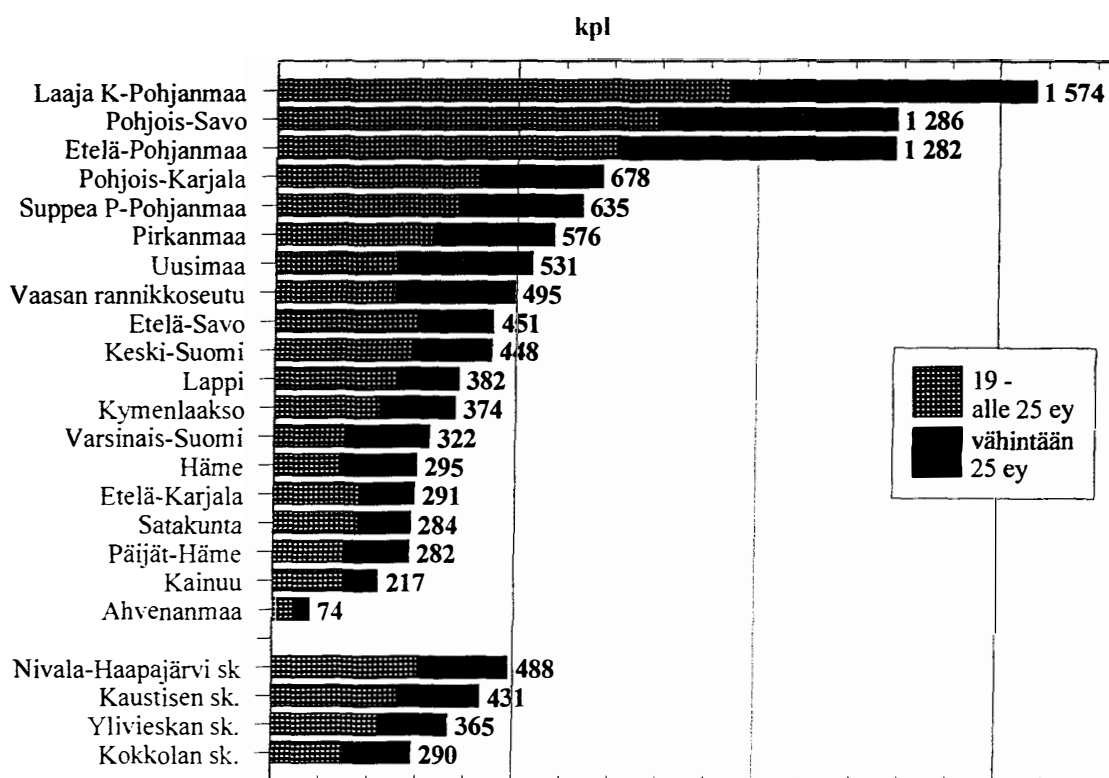
Kuvan 4.1.2.1 mukaan laajalla Keski-Pohjanmaalla on selvästi enemmän kuin muissa maakunnissa sellaisia päätuotantosuuntanaan lypsykarjataloutta harjoittavia maatiloja, joilla on lypsynautoja vähintään 19 eläinyksikköä. Tällaisilla tiloilla on parhaat lähtökohdat omaksua tuotannon laajentamisstrategia. Keski-Pohjanmaalla on siis tällä hyvät lähtökohdat säilyttää asemansa Suomen maidontuotannossa. Lypsylehmien määrän pienetessä laajalla Keski-Pohjanmaalla on hyvät edellytykset jopa kasvattaa suhteellista osuuttaan entistä suuremmaksi.

TAULUKKO 4.1.2.1. Lypsykarjatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella.

Lihavoidut luvut ovat asetettuja tavoitteita - muut luvut ovat laskettuja.

Tieto	Vuonna 1995 Yhteensä	Vuonna 2000		
		Laajentajat	Moni- puolistajat	Yhteensä
Lypsykarjatilojen lukumäärä (kpl)	3500	1400	1050	2450
Lypsykarjatilojen keskimääräinen lypsylehmämäärä (kpl/tila)	Msk- alueella noin 15	25	15	21
Lypsylehmien lukumäärä yhteensä (kpl)		35000	15750	50750
Lypsylehmien keskimääräinen maitotuotos kiloina (kg maitoa / lehmä / vuosi)	Msk- alueella 6693	7500	7000	7345
Lypsykarjatilojen keskimääräinen maitotuotos kiloina (kg maitoa / tila / vuosi)		187500	105000	152143
Maitotuotos yhteensä kiloina (kg)		262500000	110250000	372750000
Lypsylehmien keskimääräinen maitotuotos litroina (l maitoa / lehmä / vuosi)		7282	6797	7132
Lypsykarjatilojen keskimääräinen maitotuotos litroina (l maitoa / tila / vuosi)		182056	101951	147725
Maitotuotos yhteensä litroina (l)		254878309	107048890	361927199
Lypsykarjatilojen keskimääräinen vuotuinen kiintiömäärä litroina (l)	85000	180000	100000	150000
Kiintiöt yhteensä (l)	288000000	252000000	105000000	357000000
Kokonaiskiintiömäärän osuus koko Suomen vuoden 1995 kiintiösummasta (= 2,364 miljardia litraa) (%)	12,2 %	10,7 %	4,4 %	15,1 %

LÄHTEET: Vuoden 1995 tilalukumäärä pyöristetty lähteestä TIKE 1996a. Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskusalueen tiedot saatu lähteestä Maaseutukeskusten Liitto 1996.

KUVA 4.1.2.1. Niiden päätuotantosuuntanaan lypsykarjataloutta harjoittavien maatilojen lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa, joilla vuonna 1995 oli lypsynautoja vähintään 19 eläinyksikköä (ey).

Lypsynaudat on määritellyt liitteessä 3. Eläinten lukumäärien muuntaminen eläinyksiköiksi on selitetty liitteessä 4. Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettuja maatiloja oli vuonna 1995 yhteensä 10 477 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Keski-Pohjanmaan vahvaa suhteellista asemaa Suomen maidontuotannossa pyritään entisestään parantamaan pyrkimällä maidon hyvän laadun varmistamiseen ja kiinnittämällä entistä enemmän huomiota ympäristön hoitoon sekä eläinten ja ihmisten hyvinvointiin. Laatu-dokumentoinnin ja laadusta tiedottamisen avulla kuluttajat ja tuottajat saadaan puhaltamaan yhteen hiileen.

Luonnonmukaisen maidontuotannon osuus tulee kasvamaan nykyisestä. On kannatettavaa, että luomumaidon tuotanto keskittyisi laajan Keski-Pohjanmaan sisällä jollekin alueelle. Tämä loisi edellytyksiä jalostuksen keskittämiseksi vain yhteen alueella toimivaan meijeriin.

Maidon yleistä laatua koskevana tavoitteena on, että 90 prosentilla lypsykarjataloista maidon solupitoisuus on alle 250 000 kpl / millilitra. Maidon valkuaispitoisuuden tulee olla vähintään 3,3 % (eli sama kuin vuonna 1995). Lisäksi tavoitteena on, että vuonna 2000 kaikki lypsykarjatilat ulkoiluttavat lehmiään. Vuoteen 2000 mennessä nautakarjalle on luotu terveys- ja hyvinvointimittarit, ja nämä tekijät otetaan myös huomioon esimerkiksi rakennusinvestointeja tehtäessä. (Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus 1996)

Lypsykarjatalojen välisessä yhteistyössä on Keski-Pohjanmaalla kehittämisen varaa. Tuotantopanosten yhteisostoja, nurmirehujen yhteistuotantoa ja kalliiden koneiden yhteiskäyttöä tulisi lisätä nykyisestä. Lypsykarjatalojen tulee omalla panoksellaan osallistua tuotantosuuntien välisiin yhteistyöhankkeisiin, joilla pyritään ratkaisemaan keskipohjalaista lantaongelmaa. Myös alueen lukuisten meijerien toivotaan harjoittavan nykyistä enemmän yhteistyötä. Yhteistyön lisääntyminen saattaisi ajan kuluessa johtaa siihen, että usko omiin, keskipohjalaisiin erikoistuotteisiin viriäisi. Tällainen kehitys voisi antaa uusia ulottuvuuksia maakunnan lypsykarjatalouden kehittämiseen.

Nurmirehun tuotannossa pyritään tilakohtaiseen kannattavuuteen. Nurmirehun satotaso pyritään hieman kasvattamaan ja tuotantokustannuksia alentamaan. Maatilojen välillä on tällä hetkellä liian suuria eroja nurmirehujen tuotantokustannuksissa. Tuotantokustannusten alentamismahdollisuuksia on tarpeen tutkia tilakohtaisesti. Lypsylehmien ruokinnassa on syytä jatkossa entistä enemmän selvittää muun muassa palkokasvien, raiheinän ja perunan käyttömahdollisuuksia. Hyvin sulavat palkokasvit ja raiheinät lisäävät tuotetun maidon

valkuaispitoisuutta. Väkirehujen käyttöä lehmien ruokinnassa voidaan lisätä enintään 10 %:lla rehujen kokonaiskulutuksesta. Rehuhyötysuhdetavoitteena on 0,74 ry/maitokilo (Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus 1996).

Ayrshire-rotu on tulevaisuudessa edelleen Keski-Pohjanmaan pääasiallinen rotu, mutta friisiläisten määrän arvioidaan kuitenkin kasvavan. Rodunjalostus kehittyy koko ajan niin, että eläinten luontaiset maidon- ja lihantuotanto-ominaisuudet kehittyvät rinnakkain. Jotta lypsykarjatilojen lehmien lihantuotanto-ominaisuudet säilyisivät hyvinä, olisi huonoimmat lehmät (noin 10 - 20 % lehmistä) siemennettävä liharoduilla.

Keskituotoksen kasvattamisessa pitää tilakohtaisesti punnita tarkoin eri vaihtoehdot. Kuitenkin voidaan nyrkkisääntönä sanoa, että kaikkien niiden lypsykarjatilojen, joiden keskituotos on alle 6 000 kg maitoa/lehmä/vuosi, kannattaa joka tapauksessa pyrkiä kasvattamaan tuotostaan 6 500 kg:aan. Keskeistä on toimia lehmien luontaisen maidontuotantokyvyn rajoissa. Luontainen tuotantokyky vaihtelee lehmäyksilöittäin. Joillekin lehmille luontaisen tuotantokyvyn yläraja voi olla esimerkiksi 8 000 kg maitoa vuodessa, kun taas toiset voivat helpostikin tuottaa jopa yli 10 000 kg.

Lypsykarjatalous samoin kuin maatalous yleensäkin on aina ollut ja on myös EU-Suomessa yhteiskunnan sääntelemää toimintaa. Keskipohjalaisten poliittisten vaikuttajien tulee pitää huolta siitä, että alueen edut tulevat huomioon otetuiksi tukimarkkoja ja -ecuja jaettaessa. Hallinnolliset rajat eivät saisi vaikuttaa Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden kehittämiseen. Esimerkiksi maaseutuelinkeinopiirirajat eivät saisi vaikuttaa maitokiintiökauppoihin.

Keski-Pohjanmaan halkominen esimerkiksi seutukuntiin haittaa Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden kehittämistä. Seutukuntien päättäjien tulisi aina pitää mielessään, että lypsykarjatalous on Keski-Pohjanmaan maatalouden tärkein tuotantosuunta ja että Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalousalue ylittää seutukuntien rajat. Lypsykarjatalouden kokonaisvaltainen kehittäminen edellyttää Keski-Pohjanmaalla vähintään neljän seutukunnan yksituumaisuutta.

Tutkimuksen, koulutuksen ja neuvonnan arvostusta ja vaikuttavuutta Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden kehittämisessä on pyrittävä lisäämään. Kehittämisestä on luotava

tilakohtainen, jatkuva prosessi. Monet maataloustuottajat tarvitsevat strategiatyönsä tueksi muun muassa maatalousekonomia-koulutusta, yhteistyökoulutusta ja markkinointikoulutusta. Eri organisaatioiden yhteistyötä tutkimuksen, koulutuksen ja neuvonnan tarjonnassa tulisi tiivistää ja tarjonnan tulisi vastata toimijoiden tarpeita.

4.1.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Lypsykarjatalouden suhteellisen aseman säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi Keski-Pohjanmaalla on ryhdyttävä parantamaan lypsykarjatilojen taloudellisuutta ja tehokkuutta. Kunkin tilan on syytä valita oma tuotantokustannuksien alentamis- ja/tai tuottojen lisäämisstrategiansa tulevaisuuden varalle (ks. luku 3).

Keski-Pohjanmaan suurimmilla lypsykarjatiloilta on keskimäärin vähemmän tilakohtaisia maitokiintiöitä kuin muun Suomen suurimmilla tiloilla. Projektit, jotka pyrkivät kiintiökauppojen ja kiintiöiden vuokrauksen vilkastuttamiseen, ovat kannatettavia.

Keski-Pohjanmaan lypsylehmien suhteellisen alhaisen keskituotoksen parantamiseksi tarvitaan kehittämisprojekteja. Keskituotoksen kasvattamisessa pitää tilakohtaisesti punnita eri vaihtoehdot. Keskeistä on toimia lehmien luontaisen maidontuotantokyvyn rajoissa. Keskituotosta voidaan kasvattaa esimerkiksi nurmirehujen sulavuuden parantamiseen ja ayrshire-rodun maidontuotanto-ominaisuuksien kehittämiseen pyrkivillä projekteilla. Keskituotosta voidaan pyrkiä kasvattamaan myös siirtymällä vähitellen ayrshire-rodusta friisiläiseen rotuun. Lihaksikkaiden rotujen käyttö maidon tuotannossa edistää samanaikaisesti lypsykarjatalouteen liittyvää naudanlihan tuotantoa.

Aluekehitystä rahoittavien tahojen kannattaa olla mukana myös nurmirehun satotason nostamiseen tähtäävissä kehittämishankkeissa. Lisäksi tukemisen arvoisia ovat hankkeet, joiden tarkoituksena on kehittää nykyisin melko harvinaisten rehukasvien, kuten palkokasvien, raiheinän ja perunan käyttömahdollisuuksia lypsykarjan ruokinnassa.

Lypsykarjatalouteen liittyvää keskipohjalaista osaamisverkostoa tulee kehittää tiivistämällä yhteistyötä eri organisaatioiden välillä. Yhteistyötä pitää harjoittaa paitsi tuottajien kesken

myös tuottajien ja lypsykarjatalouteen liittyvien erilaisten sidosryhmien kesken. Tällaisia ovat esimerkiksi aluekehityksen edistämistä rahoittavat tahot, asiantuntijaorganisaatiot ja meijerit. Lisäksi alueellisen osaamisverkoston kiinnittymistä valtakunnalliseen osaamisverkostoon tulee vahvistaa.

Tuotantopanosten hintojen pitäisi olla nykyistä paremmin maidontuottajien tiedossa, jotta he voisivat ostaa panoksensa mahdollisimman alhaisilla hinnoilla. Jollekin alueelliselle organisaatiolle, kuten Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskukselle, voitaisiin myöntää alueellista kehittämisrahaa tuotantopanosten hintatietojen välittämiseen maidontuottajille.

Aluekehityksestä vastaavien tulee informoida alueen poliittisia päättäjiä maatalouspolitiikkaan liittyvistä Keski-Pohjanmaan lypsykarjatalouden erityisongelmista, jotta alueen edut tulisivat huomioon otetuiksi maatalouspolitiikan suuntaviivoja linjattaessa.

4.2 Naudanlihan tuotanto

4.2.1 Nykytilanne

Koska lypsykarjataloutta harjoitetaan joka puolella Suomea, myös naudanlihatuloja on jonkin verran kaikkialla. Erikoistunutta naudanlihatuotantoa ei saa erilleen Elintarviketieto Oy:n keräämistä maatalouden rahavirroista, vaan myyntitulot esitetään lopputuotteiden mukaan eriteltyinä. Laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatalojen naudanlihatuloista oli 13 % vuonna 1995. Seutukuntien yhteenlaskettu naudanlihan markkinaosuus oli siten suurempi kuin maataloudeltaan vahvan Etelä-Pohjanmaan (11 %) tai lypsyalueena tunnetun Pohjois-Savon (10 %). Laajalla Keski-Pohjanmaalla on siten riittävästi naudanlihaa teurastamoille ja jatkojalostajille. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Laajalla Keski-Pohjanmaalla naudanlihan myyntitulojen osuus maatalouden kaikista tuloista oli 13 % vuonna 1995. Koko Suomessa naudanlihan osuus tuloista oli 6 %, joten laajalla Keski-Pohjanmaalla naudanlihan merkitys oli kaksinkertainen koko maan tasoon nähden. Sekä laaja että suppea Keski-Pohjanmaa ovat maakuntavertailussa eniten erikoistuneet naudanlihan myyntiin. Naudanlihan osuus tuloista oli Pohjois-Karjalassa 10 %, Kainuussa, Pohjois-Savossa ja Lapissa kussakin 9 %. Pienimmät maakunnittaiset prosenttiosuudet olivat Varsinais-Suomessa (2 %), Satakunnassa (3 %) ja Uudellamaalla (3 %). (Elintarviketieto Oy 1996a)

Vuodesta 1994 vuoteen 1995 naudanlihan myyntitulot ovat pienentyneet Suomessa 34 %, kun maatalojen kaikki tulot vähenivät vain 5 %. Valtion tuki, maanviljelijöiden metsä- ja sivutulot kasvoivat. Myyntitulot pienenevät naudanlihaa reilusti enemmän viljassa (- 79 %) ja kananmunissa (- 50 %), mutta vain niukasti enemmän sianlihassa (- 36 %). Maidon myyntitulojen pudotukseen (- 13 %) verrattuna naudanliha menetti selvästi enemmän. Muussa lihassa (- 28 %) ja muissa kasveissa (-31 %) pudotukset olivat hie- man pienempiä kuin naudanlihassa. Naudanlihan menetystä voi kuvata keskimääräiseksi maataloustuotteiden joukossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

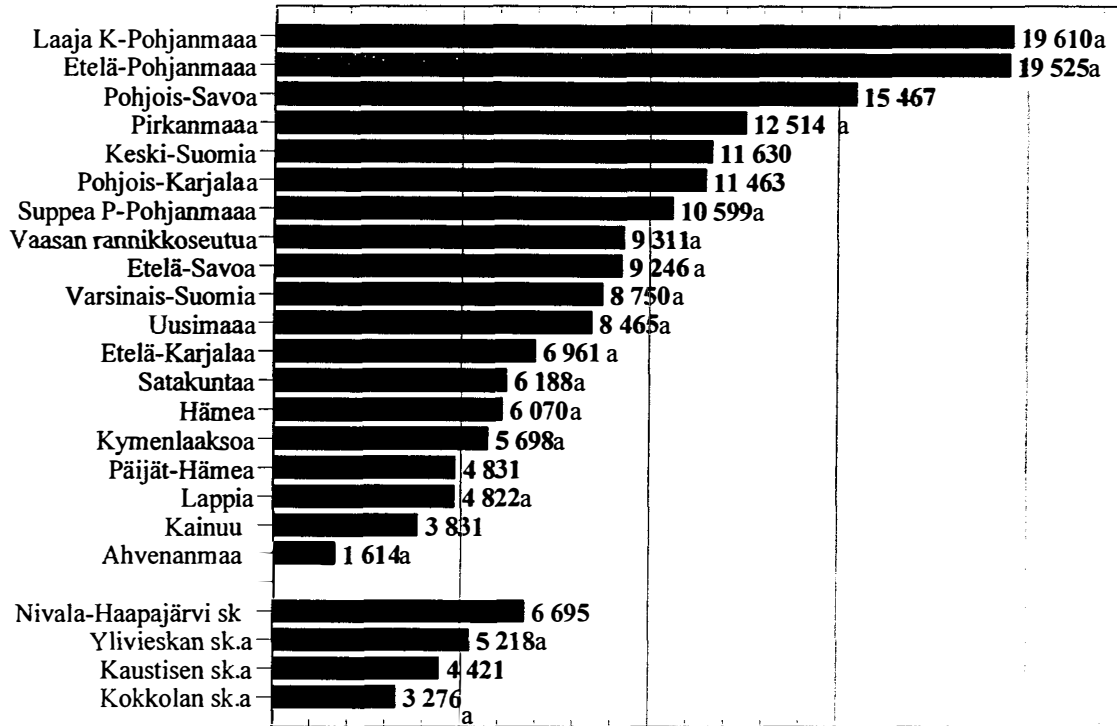
Maakunnista eniten naudanlihan myyntitulot ovat pienentyneet Ahvenanmaalla (-39 %), Kainuussa (-37 %) ja Keski-Pohjanmaalla (-36 %). Samaan lukuun Keski-Pohjanmaan kanssa pyörivät vielä Satakunta, Vaasan rannikkoseutu ja Etelä-Pohjanmaa. Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna menettäneet asemiaan naudanlihan tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vähiten naudanlihan myyntitulot ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 pienentyneet Etelä-Karjalassa (-28 %), Kymenlaaksossa (-31 %) ja Hämeessä (-31 %). Nämä eteläisen Suomen maakunnat ovat ensimmäisenä EU-vuonna parantaneet asemiaan naudanlihan tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

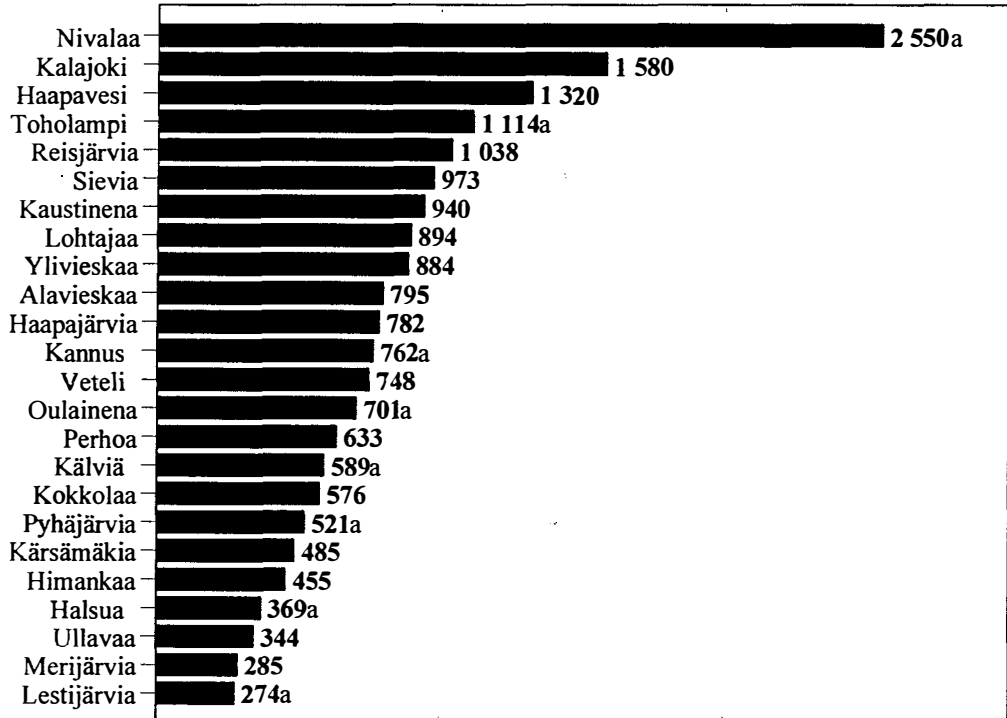
Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli vuonna 1995 yhteensä 3 778 maatilaa, joilla oli muita nautoja (lypsynaudat tilastoitu erikseen). Alueen osuus koko Suomen muu nauta -tilojen lukumäärästä oli 10 %. Muita nautoja oli laajalla Keski-Pohjanmaalla maan eniten: noin 19 600 eläinyksikköä, mikä vastasi 11 % koko Suomen eläinmäärästä (ks. kuva 4.2.1.1). Laajan maakunnan tiloilla oli muita nautoja keskimäärin 5,2 eläinyksikköä (koko Suomessa 4,9), joten näin määritelty ”tilakoko” oli hieman maan keskiarvoa suurempi. (TIKE 1996a)

Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokannan mukaan vuonna 1995 laajalla Keski-Pohjanmaalla oli 584 sellaista maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli lihanautojen kasvatus. Lihakarjaan erikoistuneita päätoimisia oli vain 15 % nautoja pitävistä tiloista, joten pääosa Suomessa tuotetusta naudanlihasta oli peräisin maitotiloilta. (TIKE 1996a)

eya

ey

KUVA 4.2.1.1. Muiden nautojen kuin lypsynautojen eläinyksikköinä (ey) ilmaistut lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Muiden nautojen ja lypsynautojen määritelmät on esitetty liitteessä 3. Absoluuttisten eläinmäärien muuntaminen eläinyksiköiksi on selostettu liitteessä 4. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa muita nautoja oli vuonna 1995 yhteensä noin 177 000 eläinyksikköä.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Taulukosta 4.2.1.1 on nähtävissä, että laajan Keski-Pohjanmaan tilakokorakenne oli vuonna 1995 koko Suomeen verrattuna varsin hyvä. Keskimääräistä suurempien tilojen osuus kaikista lihanautatiloista oli täällä suurempi kuin muualla Suomessa. Toisaalta Keski-Pohjanmaan suurimmat tilat eivät omissa luokissaan olleet valtakunnallisesti suurimpia. Laajan Keski-Pohjanmaan sellaisilla päätuotantosuuntanaan lihanautojen kasvatusta harjoittavilla mautiloilla, joilla oli nautoja 19 - alle 25 eläinyksikköä, keskimääräinen eläinmäärä (21,3) oli lähes suuri kuin koko maassa (21,7 ey/tila). Vähintään 25 eläinyksikön kokoluokassa laajalla Keski-Pohjanmaalla tilakohtaiset keskimääräiset eläinmäärät olivat pienemmät kuin koko Suomessa. (TIKE 1996a)

TAULUKKO 4.2.1.1. Päätuotantosuuntanaan lihanautojen kasvatusta harjoittavat maatilat tilakokoluokittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuonna 1995

Alue / tieto		Tilakoko eläinyksikköinä (ey, ks. liite 4)					Yhteensä
		alle 7	7 - 13	13 - 19	19 - 25	väh. 25	
Laaja Keski-Pohjanmaa	Tilojen lukumäärä	210	151	95	53	75	584
	Osuus alueella	36 %	26 %	16 %	9 %	13 %	100 %
	Osuus Suomesta	6 %	8 %	10 %	10 %	11 %	8 %
	Eläinmäärä*, 1000 eläinyksikköä (ey)	0,8	1,5	1,5	1,1	2,8	7,7
	Osuus alueella	11 %	19 %	19 %	15 %	36 %	100 %
	Osuus Suomesta	6 %	8 %	11 %	10 %	10 %	9 %
	Ey-määrä* / tila	4,0	9,9	15,8	21,3	37,2	13,2
	Osuus Suomesta	105 %	103 %	101 %	98 %	97 %	121 %
Koko Suomi	Tilojen lukumäärä	3604	1919	906	509	697	7635
	Osuus alueella	47 %	25 %	12 %	7 %	9 %	100 %
	Eläinmäärä*, 1000 eläinyksikköä (ey)	13,6	18,3	14,1	11,1	26,7	83,8
	Osuus alueella	16 %	22 %	17 %	13 %	32 %	100 %
	Ey-määrä* / tila	3,8	9,5	15,6	21,7	38,3	11,0

* Eläinmäärässä ovat mukana muut naudat paitsi lypsynaudat (ks. liite 3).

LÄHDE: TIKE 1996a.

Naudanlihan tuotanto voidaan jakaa

- a) maitotilalta tulevien teuraseläinten kasvatukseen,
- b) titeuudistuvaan tuotantoon ja
- c) terikoistuotteiden tuotantoon.

Maitorotuisten eläinten liha syntyy lypsykarjatalouden sivutuotteena. Koska vain osa maitotiloilla vuosittain syntyvistä vasikoista tarvitaan maidontuotannossa, pääosa vasikoista kasvatetaan teuraaksi. EU:n säännöillä lehmävasikat jäävät ilman sonneille maksettavaa CAP-tukea. Sonnipalkkiokiintiö on 250 000 eläintä eli kutakuinkin nykyisen tuotannon suuruinen. Naudanlihan tuotannon lisäämiseen ei siten ole juuri varaa. Ilman hyvää suunnittelua lypsylehmien uudistustarpeen ylittävistä lehmävasikkareservistä saattaa muodostua maitotilojen ongelmatuote. Tilanne voi johtaa vasikoiden aikaiseen teurastukseen. Tämä puolestaan merkitsee toisaalta sitä, että vasikoiden kasvatusta tulee taloudellisesti kannattamattomaksi, ja toisaalta sitä, että naudonlihan tuotantoon sopivan eläinaineksen määrä vähenee. (Joki-Tokola 1996)

Vasikanlihan myyntiargumenttina voi käyttää lihan vaaleutta, mureutta, mehukkuutta ja maukkuutta, mutta nykyisen kotimaisen markkinatilanteen valossa lehmävasikka on vietävä ulkomaille lisähinnan saamiseksi. Vasikanlihaa on markkinoitu aiemmin mm. Ruotsiin. Ongelmana on se, että vasikan liha on saatava väkirehuun ja olkeen perustavalla ruokinnalla pysymään vaaleana. Vasikalle ei voi syöttää nurmirehua, koska sen sisältämät karoteenit värjäävät teurasruhon rasvaa keltaiseksi. Monen sidosryhmän edustajan (keinosiementäjä, ruokinnan asiantuntija, teurastamon tuotantoneuvoja, lihan ostaja, vientiyhtiö) pitäisi edesauttaa vasikanlihahanketta ennen kuin siihen kannattaisi yksittäisiä tiloja puhua mukaan. (Ks. Joki-Tokola 1996)

Jos maitokiintiöt rajoittavat lypsykarjatilojen päätuotannon laajentamista, lihantuotanto lypsykarjan vasikoista omalla tilalla lisääntyy. Elintarviketieto Oy:n 643 päätuotantosuunnaltaan maidontuottajalle tekemästä kyselystä käy ilmi, että maitotiloista runsaat puolet myy sonnivasikoita. Mikäli maitokiintiö säilyy ennallaan, maitotilat lisäävät omaa teuraskasvatustaan. Mikäli kiintiö ei rajoita maidon tuotantoa, teuraskasvatusta

vähenee. Maito- ja teurastuotannon yhdistäneillä tiloilla omaa teuraskasvatusta pyritään joka tapauksessa lisäämään. (Maaseudun Tulevaisuus 1996a)

Lypsykarjaroduista voidaan tuottaa naudanlihaa syntymätilalla, mutta tällöinkään ei ole syytä hyväksyä hitaampaa kasvua, 20-30 kg heikompaa sonnien teuraspainoa eikä heikompaa laatuluokittelua kuin erikoistuneilla tiloilla (Alatalo 1996: 10). Koska maitorotuiset sonnit eivät ole riittävän lihaksikkaita, maitorotutiloilla on käytettävä liharotueläinten siementä, jotta lypsykarjarodusta saadaan liharoturisteytyksiä.

Emolehmiin perustuva itseuudistuva tuotanto on eduksi viennin lisäksi eräissä jatkojalosteissa. Pitkäjännitteisen jalostuksen ja ajan mittaan paranevan ammattitaidon myötä liharotuisten eläinten lihaksikkuus kasvaa ja rasvaprosentti pienenee, jolloin kuluttajille voidaan tarjota mureaa vähärasvaista naudanlihaa. Kuluttajien tarpeisiin vastaaminen taas näkyy toiminnan kannattavuuden paranemisena.

Pienillä kotimarkkinoilla toimivien erikoistuotteiden tuottajien pitäisi pyrkiä riittävän omaperäisiin tuotteisiin, sillä kotimarkkinat keskittyneine päivittäistavaramarkkinoineen eivät halua tai pysty vastaanottamaan kovin monia erilaisia tuotevariaatioita samasta perustuotteesta.

Vientimarkkinoilla kulttuurierot on otettava huomioon, sillä laatu liha merkitsee eri kansoille eri asiaa. Suomalaisittain rasvainen hieho on suosittua Englannissa, jossa kuluttajat pelkäävät punaisen lihan olevan pilaantunutta.

Maito-lihaohjelman avulla on haluttu lisätä liharoturisteytyksistä saatavan lihan tuotantomäärää. Ohjelman tavoitteena on ollut, että lehmistä 15 % siemennetään liharodun siemenellä, tosin käytännössä vain muutama prosentti on todella astutettu lihasiemenellä. Lihaturisteytykset antaisivat enemmän lihaa kuin maitorotuiset eläimet. Jos Suomessa on 400 000 lypsylehmää ja 30 - 55 000 emolehmää, suhteellisen vähäisellä lypsylehmien siemennysprosentilla liharoturisteytyksistä saatu lihamäärä ohittaa liharotujen tuottaman lihamäärän.

Maito-lihaohjelma ei kuitenkaan ole saanut kovin hyvää vastaanottoa lypsykarjatiloiilla. Yhtenä syynä on se, että pienillä tiloilla tuottajien mielestä on tärkeämpää päästä valitsemaan syntyvistä harvoista vasikoista parhaiten maidontuotantoon sopivat yksilöt kuin huolehtia liharotulisän saamisesta. Jos tilalla syntyy 20 vasikkaa vuodessa, niin kun näistä osa on sonneja ja osa lehmiä, joista taas osa on liharotua ja osa lypsykarjarotua, jäljelle saattaa jäädä liian vähän valinnanvaraa, mistä valita hyviä lypsylehmiä. Usein jatkavat lypsylehmät halutaan valita vasta kun on nähty, ettei vasikoilla ole tauteja tai vikoja.

Lehmien taudeista utaretulehdus on taloudellisesti rasittavin ja siten myös pelätyin. Joka kolmannen lehmän arvellaan sairastavan tätä tautia. Piilevänä sitä on kuitenkin vaikea havaita, sillä osa lehmistä voi olla vain taudinkantajia. Utaretulehduksen syntyyn herkitävät lehmän (rotu, ikä ym.) ja ympäristön (navetan laatu, hoito, lypsytapa, rasitus ym.) ominaisuudet, mutta lisäksi tarvitaan pieneliötartunta. Maidon solupitoisuustutkimus paljastaa taudin. (Pöyhönen & Salmi 1980: 66)

Lypsytilan erikoistumisstrategia edellyttää mahdollisimman hyviä lehmiä, joten maatilalan kannalta valikointi voi olla järkevää. Lihanjalostuslaitoksen kannalta liharoturisteytyksiä ja/tai lihakarjaa pitäisi olla enemmän, jottei tuotteiden laadussa jouduttaisi tekemään kompromisseja. Nykyinen liharotulisä on kohtuullisen suuri (400 mk) suhteessa vasikan hintaan (400-500 markkaa). Silti se ei motivoi maidontuottajia siementämään liharodun siemenellä riittävästi.

Yksi syy on se, että tuottajat eivät riittävästi suunnittele toimintaa etukäteen. Ennakkosuunnittelun puutteen lisäksi ennakkoluulot haittaavat maito-liha -ohjelman etenemistä. Koulutuksella ja neuvonnalla voitaisiin vaikuttaa siihen suuntaan, että toimintaa kehitettäisiin pitkäjännitteisesti. Suurin peruste maito-liha -ohjelman hitaaseen etenemiseen lienee kuitenkin lehmien heikko kestävyys, joka näkyy lypsykausien vähäisenä määränä. Lehmiin pitäisi siten jalostuksen ja neuvonnan keinoin saada lisää kestävyttä. Joltain osin tällaisesta liharoturisteytyksen tarpeista lähtevästä jalostushankkeesta voi syntyä pelkoa siitä, että lihan tuotannosta huolehtiminen haittaa

maidontuotannon perimän jalostuksen edistymistä. Tässäkin on varmasti löydettävissä jokin kompromissi.

Jos jalostuslaitoksilla on kannattavia tuotteita, joissa lihakarjan lihaa on välttämättä oltava, teollisuudenkin pitäisi ennakoida tilanne ja tulla hinnoittelussa lihakarjan pitäjiä vastaan. Tällöin tarjonta kasvaisi eikä jalostuslaitosten tarvitsisi huolehtia lihan rotuun liittyvistä laatuksymyksistä. Jos tuottajahintojen nosto ei tuonnin uhan takia ole mahdollista, liharoturisteytysten käyttöä pitäisi lisätä.

Maidontuotannon kiintiökaton joskus helpottaessa osa yhdistelmätiloista jättää heti nuoren naudan kasvatuksen pois ja keskittyy pitämään lypsäviä niin monta kuin perheen omalla työpanoksella kykenee hoitamaan tekemättä suuria navetta- ja koneinvestointeja. Kun kiintiöjärjestelmä voi muuttua nopeasti, eivät lypsykarjalinjan valinneet tuottajat ole olleet kovin halukkaita astuttamaan lihasiemenellä. Tällä hetkellä maito-lihaohjelma ei etene tarkoitetulla tavalla, mutta maitokiintiöjärjestelmän muutosten mukana tilanne voi muuttua nopeastikin. Tällöin maakunnan asiantuntijaorganisaatioilla pitäisi olla selkeä näkemys siitä, miten mahdollisiin muutoksiin reagoidaan.

EU:n tukipolitiikka yhdessä kansallisten lisärajoitteiden kanssa rajoittaa naudanlihan tuotantoa monin tavoin. Ensinnäkin EU:n asettama 55 000 emolehmän absoluuttinen kiintiö asettaa selkeän katon itseuudistuvan naudanlihan tuotannon määrälle Suomessa. Lisäksi kansallisesti on päätetty, että emolehmistä tuki maksetaan täytenä vain 30 eläinyksikköön asti, 30 - 50 eläinyksiköstä tukea pienennetään 25 prosentilla ja 50 yksikköä ylittävältä osalta 50 prosentilla. Tukien porrastus rajoittaa tilakoon kasvua. Jos emolehmiä on vain 30, näistä saatavalla tulolla tuottajaperhe ei yksin voi tulla toimeen. Lisätuloja hankkiva tuottaja ei pysty erikoistumaan, joten lihatiloille ei kerry osaamista ajan mittaan yhtä nopeasti kuin mitä ilman porrastusta tapahtuisi.

Etelä-Suomen A- ja B- tukialueilla saa erikoistunutta naudanlihantuotantoa vastaavan toimeentulon pelkkien peltotukien avulla lihanautojen määrästä riippumatta. Pohjois-Suomen C- tukialueella eläinmääriä on kasvatettava nykyisestä melkoisesti muita tuo-

tantosuuntia vastaavan tulotason saamiseksi. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen naudanlihan kannattavuuslaskelmien mukaan C1 -alueella 25 peltohehtaarin tilalla 33 sonnia tuo työlle palkkaa 63 000 markkaa ja 55 sonnia 97 000 markkaa (Maaseudun Tulevaisuus 1996a). Sonneilla tukiporrastuksen kriittinen piste on yli 90 eläinyksikköä. Rajan ylittävistä eläinyksiköistä tuki on niin pieni, ettei lisäkarjan pito kannata.

Naudanlihasta maksettu tuottajahinta kaikkine lisineen ja vientikustannusmaksuineen oli 30,45 markkaa kilolta vuonna 1994. Vuonna 1995 naudanlihakilon tilahinta oli enää 14,50 ja tuottajahinta lisähintoineenkin vain 20,50 (Kettunen 1996: 16-17). Suomen hinnat ovat kesästä 1995 lähtien olleet huomattavasti EU:n keskihinnan alapuolella. Vaikka hullun lehmän taudista nousut kohu on laskenut EU:n keskihintoja enemmän kuin Suomen hintoja, EU-hinta on silti edelleen korkeampi kuin Suomessa.

Naudanlihan hinnan vertailu EU:ssa on ongelmallista, koska kysyntä esimerkiksi Keski-Euroopassa poikkeaa Suomesta. Suomessa eri luokkien paras hinta maksetaan vähärasvaisesta naudasta, koska kuluttajat karttavat rasvaa. Muualla paras hinta maksetaan keskirasvaisesta naudasta: rasvaa pitää olla paistin pinnalla ja lihan pitää olla marmoroitunutta (rasvaa on oltava myös lihan sisällä). Näistä eroista johtuen keskirasvaisen lihan hintavertailussa suomalainen tuottaja saa huonoa hintaa, mutta vähärasvaisen lihan hintavertailussa tuottaja pärjää kohtuullisen hyvin. (Mikkilä 1996)

Nykyinen tilanne lihatiskeillä on lohduton, sillä 2/3 naudanlihasta myydään jauhelihana. Hinta jää näin heikohkoksi. Tilannetta on vaikea muuttaa. Suoramyynti ei alan tulevaisuudennäkymiä kirkasta, sillä suoramyyntin asiakkaat ovat pääosin lihan käsittelyn osaavia vanhempia ihmisiä. Kuluttajat eivät yksinkertaisesti tiedä, mitä muuta raa'asta lihasta voi tehdä. Kuluttajien koulutustehtävä on liian suuri pala haukattavaksi, joten on pyrittävä luomaan uusia, helposti käsiteltäviä tuotteita. Jalostamot voivat esimerkiksi mureuttaa lihan valmiiksi ja saada sitä kautta lisäarvoa ruuan arvoketjulle.

Emolehmätilat ovat velkaisimpia suhteessa liikevaihtoon, sillä emolehmätila sitoo käyttöpääomaa runsaammin kuin välitysvasikoihin perustuva tuotanto. Emolehmä-

tuotannossa jatkavat ovat lisänneet tuotantoaan, mikä on vielä pahentanut entisestään käyttöpääoman sitomistarvetta. Vaikka pitkäaikaiset velat ja katetuotto olisivat lähellä vuoden 1994 tilannetta, tilan maksuvalmius joutuu aiempaa suuremmalle koetukselle. Nyt tiliä saadaan harvakseltaan, koska tukien kautta tuleva puolikas tilan katetuottoon tulee vasta jälkikäteen. Emolehmätiloja Keski-Pohjanmaalla on vähän.

Rantalan (1996: 2-3) mukaan suurin osa naudanlihatuotannon tuotantokustannuksista koostuu kolmesta erästä

- a rehukustannuksista, noin 50 % kokonaiskustannuksista
- a eläinainekustannuksista, noin 18 % kokonaiskustannuksista
- a työkustannuksista, noin 15 % kokonaiskustannuksista.

Työkustannusta voidaan pitää laskennallisena eränä, joka kertoo viljelijän saaman korvauksen. Eläinkustannus ei paljon vaihtele tuottajien kesken. Suurin ja kiinnostavin vaihtelu syntyy siten rehukustannuksissa. Rehun hinnan ohella naudanlihan tuotannon kannattavuuteen vaikuttavat rehun kulutus tuotettua lihakiloa kohti, tuotettu lihamäärä eläintä kohti sekä karjakoko. Nämä neljä tärkeintä tekijää selittävät noin puolet kannattavuusmitan arvosta. (Rantala 1996: 3-4)

Rehukustannus voidaan jakaa kahteen osaan: rehun yksikköhintaan ja rehun menekkiin tuotettua lihakiloa kohti. Rehun yksikköhinta muodostuu kahdesta osatekijästä: ostorehujen yksikköhinnasta ja tilarehujen tuotantokustannushinnasta. Rantalan (1996) mukaan ostorehujen hinnoissa maan eri osien väliset erot ovat pieniä, yksittäisten tilojen välillä voi hieman olla eroa, muttei sielläkään kovin merkittävästi. Sen sijaan tilalla tuotettujen rehujen yksikkökustannuksissa on suuria vaihteluita tilojen kesken. Koska naudanlihan tuotantotiloilla tilarehujen osuus kokonaisrehuyksiköistä on 60 - 80 %, kotoisten rehujen yksikkökustannusten vaihtelu näkyy tilan kustannusten ja kannattavuuden suurena vaihteluna. (Rantala 1996: 3)

Rehukasvien tuotantokustannukseen rehuyksikköä kohti vaikuttavat tuotantokustannukset hehtaaria kohti (mk/ha) ja hehtaarilta saatava sato (kg/ha). Jos satotaso nousee,

eläimiä voidaan pitää enemmän rehualaa kohti. Toisaalta parempi satotaso sallii lisätä tilarehujen osuutta ruokinnassa. Toki myös eläinmäärä voidaan pitää vakiona ja antaa vapautuva peltoala muille kasveille.

EU-jäsenyyden ensimmäisenä vuonna maatalouden ostorehujen hinnan oletettiin alenevan 40 %, mutta hinnan lasku jäi 30 %:iin (Kettunen 1996: 17). Maatalouden kustannuksista kerättyjen ennakkotietojen perusteella vuodesta 1994 vuoteen 1995 väkirehuihin käytetty rahamäärä (arvo = hinta * määrä) on laskenut 29 % (Elintarviketieto Oy 1996b: 40-41).

Naudanlihan tuotannossa maatilalla oma rehu on edelleen kilpailukykyistä, kun otetaan huomioon peltoalan mukaan tulevat tuet. Viljelykasvien korjatut pinta-alat ja sadot lisääntyivät vuodesta 1994 vuoteen 1995. Erityisesti Suomessa kasvoivat heinän (11 %) ja säilörehun (12 %) viljelyalat, joita nimenomaan nautakarjan kasvattajat lienevät liisänneet kasvattaakseen ruokinnan omavaraisuutta (Kettunen 1996: 13).

Keski-Pohjanmaa on luonnonolosuhteiltaan nurmikasvien viljelyaluetta, mikä sopii hyvin nautakarjatalouden tarpeisiin. Nurmen ja vihreän rehun käyttö nautaeläinten ruokinnassa on eettisesti kestävä, lajinomaista ruokintaa. Tätä seikkaa pitäisi nostaa tiedotuksessa enemmän esille. Tuotantopanosten hintasuhteet muuttuvat, mutta nurmesta voisi saada pidempivaikutteisen, kiistämättömän myönteisen iskusanan ekologisesti ajattelevien kuluttajien suuntaan. Nurmirehu on lähellä tuottamista, jossa välituotteita ei kuljetella pitkiä matkoja.

Nurmen kasvunopeus on kesän valoisan ajan pituuden takia EU:n nopeinta. Nurmen kasvunopeus ei silti yksin auta, jos kasvukauden aikana satoja ei ehditä korjata yhtä monta kuin EU-maissa yleensä. Tukitasoista on siten pidettävä kiinni.

Nurmirehun tuottamisessa tarvittava kalusto on hyväkuntoista. Maatalous on aiempina vuosikymmeninä investoinut runsaasti, joten toimintaa voidaan jatkaa ensi vuosituhannele nykymalliin. Korjuukaluston käyttöikä on kuitenkin rajallinen, joten jatkossa tila-

kohtaisissa kustannuslaskelmissa on pystyttävä ottamaan huomioon kiinteiden kustannusten osuus.

Rehukustannus on puolet naudanlihan tuotantokustannuksesta, joten rehunteon osaaminen on kriittinen tekijä tuotannon jatkumiselle. Siksi kaikki uudistusehdotukset on tutkittava huolellisesti. Eräs uusista lupauksista on kokoviljasäilörehu. Se korjataan viljakasvien jyväsadon kehityttyä, jolloin rehu koostuu korsista, lehdistä ja jyvistä. Kokoviljasäilörehu sopii nautakarjatilän karkearehuruokinnan vaihtoehdoksi, sillä se käy sekä vasikoiden että vanhempien lihanautojen ainoaksi karkearehuksi. Lihanautojen päiväkasvun säilyttäminen kokoviljasäilörehuruokinnassa vaatii kuitenkin hieman suurempia viljamääriä kuin mihin nurmisäilörehuruokinnassa on totuttu (Maaseudun Tulevaisuus 1996c).

Kokoviljasäilörehu on Suomessa outo, mutta muualla Euroopassa yleinen tapa tehdä rehua. Siinä kerta-ajolla korjataan sekä runsas säilörehusato että rehuviljan nurmea paremmat tuet. Oikeaan aikaan kukkimisen jälkeen korjattuna kokovilja on oikeutettu viljan tukiin. Rehuviljan ja nurmen tukiero vaihtelee Suomessa satasista lähes tuhanteen markkaan hehtaaria kohti tukialueen mukaan. (Mustonen 1996: 16-17)

Kokoviljasäilörehu saattaa olla kokonaistaloudellisesti viljelijälle jopa edullisempää kuin nurmisäilörehu. Kokoviljasäilörehu nimittäin tuo karjatilän rehuntekoon kaivattua joustoa. Jos säilörehusato uhkaa jäädä pieneksi, tehdään osa vilja-alasta säilörehuksi. Jos taas viljasäilörehua näyttää kertyvän enemmän kuin tarpeeksi, osa viljasta jätetään puimurilla korjattavaksi. Kokoviljarehun nurmisäilörehua heikompi rehuarvo on kuitenkin otettava huomioon ruokinnan suunnittelussa. (Mustonen 1996: 16-17)

4.2.2 Naudanlihan tuotannon tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

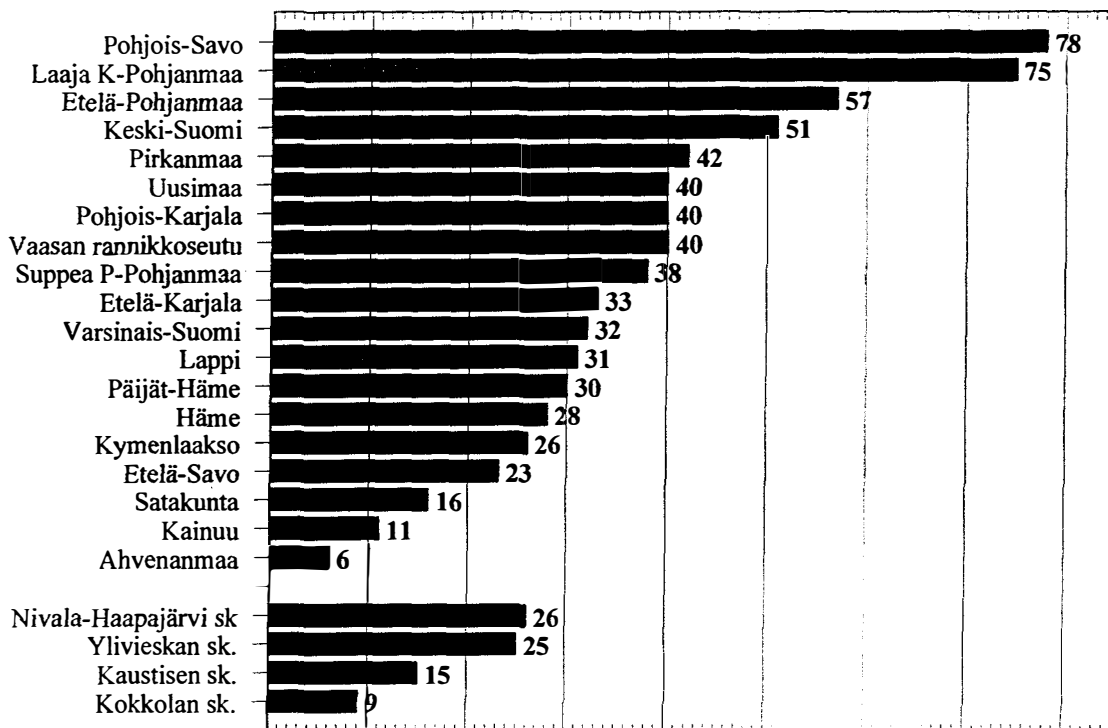
Tuottajien unelmana on Suomen naudanlihaomavaraisuus. Tähän tavoitteeseen ei ilmeisesti enää koskaan päästä, joten sitä ei ehkä kannata tavoitellakaan. EU:ssa naudanlihaa tuotetaan noin 70-kertaisesti Suomen määrä, joten dumppauseriä tulee aina. Eri tarkoituksiin sopivien tuontierien täydellinen torjuminen yksinomaan hintakilpailun avulla painaisi lihalaatujen keskinäisen korvattavuuden takia keskimääräisen lihan hinnan niin alhaisiksi, ettei naudanlihan tuotanto enää kannattaisi.

Kooltaan ja veloiltaan kohtuullisen tilan isäntä saa nautakarjan tuotannosta juuri ja juuri elantonsa, mutta rahat eivät riitä tilan laajentamiseen tai investointeihin. EU-sopeutus kuitenkin vaatii investointeja. Kokoluokka 90 sonnia ja 50 hehtaaria peltoa pärjää jatkossa, joten nykytilanteeseen nähden pelto-alaa on saatava lisää. Lietesäiliöitä ym. on rakennettava lisää.

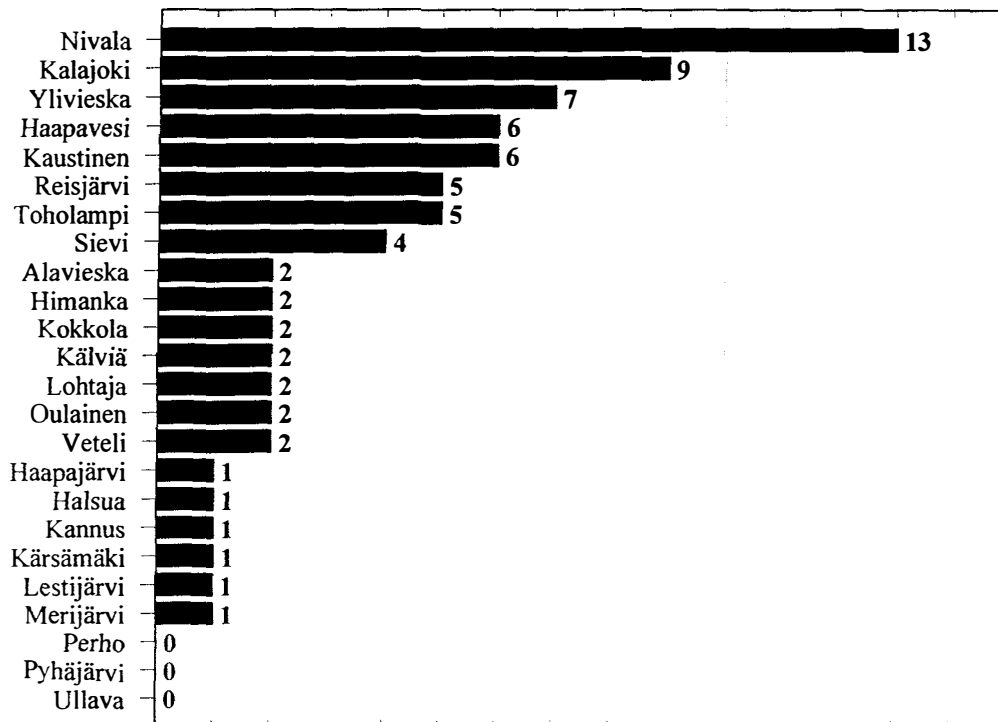
Laajalla Keski-Pohjanmaalla on nyt 75 sellaista päätuotantosuuntanaan lihanautojen kasvatusta harjoittava maatilaa, joilla vuonna 1995 oli muita nautoja kuin lypsynautoja vähintään 25 eläinyksikköä (ks. kuva 4.2.2.1). Laajalla Keski-Pohjanmaalla oli määritelmän mukaisia, EU-järjestelmään sopeutumiseen parhaat mahdollisuudet omaavia tiloja Suomen maakunnista toiseksi eniten. Jatkossa näistä erikoistuneista tiloista on jäljellä noin puolet. Eläinmäärä tilaa kohti voi jopa kaksinkertaistua, joten eläinten kokonaismäärä pysynee melko samana.

Keski-Pohjanmaan nautakerhossa on 75-80 jäsentä, joista osa on erikoistuneita välitysvasikantuottajia, osa on yhdistelmätuottajia (maitoa ja lihaa), ja muutamilla on myös emolehmien jälkeläisiä eli lihakarjaa. Keski-Pohjanmaan naudantuottajat kokevat tuotantosuunnan sisäisen yhteistyön tärkeäksi tavaksi hyödyntää tilatasolla maakunnallista tuotantokeskittymää. Kun tuottajia ja eläimiä on tiheässä, yhteistyö on helposti järjestettävissä. Tuotanto ja asutus on keskittynyt jokivarsiin, joissa tiheä tieverkko auttaa alentamaan keräilykuljetusten ja panosten yhteishankintojen logistisia kustannuksia. Maan sisällä Keski-Pohjanmaalla on siten jonkinlaista suhteellista etua

kpl

kpl

KUVA 4.2.2.1. Niiden päätuotantosuuntanaan lihanautojen kasvatusta harjoittavien maatilojen lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa, joilla vuonna 1995 oli muita nautoja kuin lypsynautoja vähintään 25 eläinyksikköä.

Muiden nautojen ja lypsynautojen määritelmät on esitetty liitteessä 3. Eläinten lukumäärien muuntaminen eläinyksiköiksi on selitetty liitteessä 4. Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettuja maatiloja oli vuonna 1995 yhteensä 697 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

nykyisin tukisäännöin toimittaessa. Toisaalta nautatalouden tuotantokeskittymä voi helposti saastua salmonellan tms. takia, koska taudin leviämistä on vaikea pysäyttää. Maakunnan kannalta keskittymä on kuitenkin enemmän mahdollisuus kuin ongelma.

Naudanlihan tuottajien on oltava vastaanottavaisia uusille ideoille, jotta tilalla pystytään jatkossakin saamaan kokoon kohtuullinen toimeentulo perheelle. Perustuotannon on kuitenkin oltava ensin kunnossa ennen kuin siihen ryhdytään ottamaan lisää toimintoja. Monesti käy niin, että kun perustuotanto ei ole hyvin hoidettua eikä siten anna riittävästi työpalkkaa, lähdetään laajentamaan tilan toimintoja uusiin elinkeinoihin. Tällöin tila on vaarassa, koska perustuotanto ei lisää riskinkantokykyä - pahimmassa tapauksessa koko tila menettää elinkelpoisuutensa.

Laatuketju on saatettava kuluttajan tietoon. Ehkä noin viidennes tuottajista siirtyy luomuun, koska siitä saa paremman hinnan. Luomulle on löydettävä pienimuotoista jatkojalostusta, jotta siitä saadaan jäämään enemmän rahaa maakuntaan.

Elintarviketieto Oy:n 1201 naudanlihaa tuottavalle tilalle tekemän kyselyn perusteella kaikista naudanlihaa tuottavista tiloista 60 % pyrkii jatkamaan vuoden 2 000 jälkeen, mutta tiloista joka viides lopettaa jo kahden vuoden aikana. Noin neljännes maitotiloista kasvattaa lypsykarjan ohessa teuraseläimiä. Nämä yhdistelmätuotantoa harjoittavat tilat ovat varmimpia jatkajia, sillä niistä kaksi kolmasosaa pyrkii jatkamaan. Myös välitysvasikoiden kasvatuksen ja emolehmätuotannon yhdistelmätiloista sekä puhtaista maitoja ja emolehmätiloista pyrkii jatkamaan yli 60 %. Sen sijaan pelkästään välitysvasikoihin erikoistuneista tiloista vain 39 % jatkaa tuotantoaan vuoden 2 000 jälkeen, ja jo kahden vuoden kuluessa suunnittelee lopettavansa joka kolmas tila. (Maaseudun Tulevaisuus 1996a)

Tukialueittain tarkasteltuna tuotantoa jatkamaan pyrkivät sijoittuvat useammin C-alueelle kuin A- ja B-alueelle. Suunnitelmien toteutuminen tietäisi maidontuotannon ja välitysvasikoihin perustuvan erikoistuneen lihantuotannon keskittymistä entistä enemmän C-alueelle (Maaseudun Tulevaisuus 1996a). Tämän kehityksen valossa

Keski-Pohjanmaan nautakarjatalouskeskittymä vahvistaisi jatkossa asemiaan Suomen maatalouden sisäisessä työnjaossa.

Elintarviketieto Oy:n tekemän kyselyn mukaan lähes puolet välitysvasikkatuotantoa harjoittavista tiloista aikoo lopettaa lihantuotannon siirtymäkauden loppuun mennessä. Lopettamassa olevilla tuottajilla on peltoalaa ja eläimiä keskimääräistä vähemmän. Tämä tulos on sopusoinnussa naudanlihatuotannon rakenteen kanssa. Nautatiloista 30 prosentilla on peltoa alle 15 hehtaaria. (Rantala 1996: 7)

Naudanlihaa tuottavat tilat voidaan jakaa muun maatalouden tapaan kolmeen ryhmään:

- monipuolistajat,
- tuotantosuunnassaan jatkavat ja
- luopujat.

Monipuolistamisstrategia on pakon sanelema ratkaisu useimmilla nautakarjataloudesta toimeentuloaan etsivillä tiloilla. Nautakarjatilalla on vain yksi työpaikka, joten puolison on saatava toimeentulo muualta. Jos sivutuloja löytyy muusta yritystoiminnasta (koneurakointi, maatilamatkailu, erikoiskasvit tai marjat) tai palkkatyöstä, kohtuullinen tilakoko antaa toimeentulon perheelle. Suurissa jalostuslaitoksissa ei kannata tehdä pieniä sarjoja erikoistuotteita, joten teurastamot ja pienet jatkojalostajat voisivat yhteistyötä tekemällä löytää jonkin uuden pienivolyyminen lihajalosteen. Markkinointikanavia naudanlihan jatkojalosteille vain on vaikea luoda, sillä lihatischeillä ei enää ole myyjiä, jotka suosittelisivat asiakkaille erikoistuotteita.

Tuotantosuunnassaan jatkavia pelkästään välitysvasikoihin erikoistuneita tiloja on suurennettava niiden säilymisen varmistamiseksi. Keski-Pohjanmaan tilakokotavoite voisi olla 90-120 sonnia ja 50 hehtaaria peltoa. Epävarmuutta aiheuttaa se, että kaikki tuet ovat katkolla vuonna 2000, jolloin laajennusinvestoinnit vasta alkaisivat tuottaa.

Tilakoon kasvattamista haittaa myös se, että maan ostohinta/vuokrataso on edelleen korkea EU-ajan myyntituloihin nähden. Ilmeisesti monet peltoja omistavat

passiivitulalliset haluavat ulosmitata yhteiskunnan maataloudelle maksamat suorat tulotuet itselleen maanvuokran muodossa.

Jos tilakokoa halutaan kasvattaa runsaasti, tilojen ihmistyön määrää eläintä kohti on vähennettävä. Toimintojen koneellistaminen nimenomaan karjanhoitotyössä on yksi keino vähentää työmääriä. Elintarviketieto Oy:n tekemän Keski-Pohjanmaan maidontuotanto 1996-2000 selvityksen mukaan ruokinta-automaatteja on vain reilulla 10 % maidontuottajista (Köylijärvi 1996).

Peltotöihin on jo tälläkin hetkellä käytettävissä runsaasti koneita, joten peltotöissä koneiden vähentäminen voisi olla yksi rationalisointikeino. Työnjako, jossa tilan omistajat hoitavat eläimiä ja jotkut muut erikoistuvat peltotöihin, on yksi tapa vähentää kiinteiden koneinvestointien aiheuttamia yleiskustannuksia. Tällä hetkellä on olemassa varoittavia esimerkkejä siitä, että tilakoon suurentumisen hyöty on hukattu koneinvestointeihin. Kustannustehokkuus on syytä muistaa, sillä teoreettiset yksikkökustannusten laskut eivät realisoitu automaattisesti viljelijän toimista huolimatta.

Yhteistyön lisääminen esimerkiksi rehunteossa tarkoittaisi rehun tekemistä kerralla kaikille 5-6 tilan rehukeskuksessa. Tuorerehun korjuukustannuksia jakamassa pitäisi olla riittävästi tiloja, sillä 50 hehtaaria on minimalue, jolle kannattaa hankkia koneet. Silti maakunnassa on tällä hetkellä paljon pienempiä yksiköitä.

Luopujille on tiedotettava heidän käytettävissään olevista erilaisista vaihtoehtoista. Maatilojen ja peltojen kunnossapito edellyttää usein investointeja, joten pitkäaikainen vuokraaminen voi olla molempien osapuolten etu siinä tapauksessa, että maakauppaa ei saada aikaan.

Jalostuksessa on muistettava lyhyen aikavälin kustannusten lisäksi lisäperimän tarve. Perimän riittävä variaatio voidaan turvata keinosiemennisyhdistyksen tai jonkin muun tahon ylläpitämällä siemenpankilla. Siementä on toki saatavissa maailmalta pakastet-

tuna, mutta eksoottiset kokeilut kannattaa testata rajatuilla pilottiprojekteilla ennen kuin niitä lähdetään levittämään maatiloille hyvin laajasti.

Lihanaudan kannalta paras kasvatusympäristö on pihatto, seuraavana karsinakasvatus ja huonoimpana parsi. Lihanavetat kannattaa muuttaa pihatoiksi, sillä uusi laki eläinten suojelusta edellyttää joko laiduntamista tai eläinten vapaata liikkumista. Pihatto voi myös vähentää työpanoksen tarvetta.

Jos EU:n maatalouspolitiikassa vahvistuisi pyrkimys tuotannon laajaperäistämiseen, Suomi voisi olla suuri hyötyjä. Eläinmäärät ovat vieläkin alhaisia kilpailijamaihin nähden. Vaikka ympäristötietoisuus voi olla tuottajiemme paras liittolainen, ympäristönormit herättävät silti melkoista vastustusta tuottajaportaassa. Yksi syy tähän on se, että ympäristötuki on turhan usein kieltolinjalla. Lannan käytössä pitäisi pyrkiä kannustaviin järjestelmiin, jotka palkitsevat ravinteet tarkasti käyttäviä tuottajia. Tonnimäärien tarkastelusta pitäisi siirtyä joustavampiin järjestelmiin, joissa tilan kokonaisuudesta etsittäisiin tehokkaimmat tavat vähentää ravinnepäästöjä.

EU-sääntöjen perusteella lannalle on oltava levitysalaa. Lannoitus ei saa olla runsasta, koska typen ja fosforin leviämistä on varottava. Uudessa tilanteessa tulisi harkita typeeä sitovien kasvien kuten härkäpavun ja apilan viljelyn lisäämistä. Ongelmana on, ettei niitä enää osata viljellä.

Luomu on suuri vaihtoehto, sillä se sopii lähes kaikille tiloille (ks. luku 3.2). Tosin monesti luomuun voidaan siirtyä ainoastaan peltoviljelyssä ja jättää lihanautojen tuotanto ennalleen. Ennen kuin luomua lähdetään kovin vahvasti nostamaan uuden ajan ennusmerkiksi, kannattaa selvittää alueen jalostavien yritysten suhtautuminen.

Tuottajien omat osuuskunnat ostavat Keski-Pohjanmaan naudanlihasta eniten, mutta niiden kanta on vielä selkiytymätön. Pouttu Oy:ssä lähdettiin aikanaan luomutuotannon nousuun innolla mukaan, mutta EU-jäsenyydestä alkanut lihan halpamyynti on haitannut myyntiä. Pouttu Oy saa kyllä myytyä arvo-osat, mutta pienet lihankappaleet

pitäisi tehdä joiksikin erikoistuotteiksi. Tukkukauppa ym. lihan välittäjät eivät pysty pitämään pieniä luomueriä erillisinä, joten luomutuotteista ei saa lisähintaa. Maakunnassa olisi siten mahdollisuus luomulihan pienosien pienimuotoiselle jatkojalostukselle, sillä jo Pouttu on liian suuri yksikkö tuottamaan näin pieniä sarjoja. Hyvin pieni jalostaja voisi ostaa teurastamoilta vähäiset luomulihan erät ja markkinoida ne jonakin erikoistuotteena.

Maataloustutkimus ei voi enää olla pelkästään luonnontieteellisesti suuntautunutta, sillä koeruutu ei riitä, jos asetelma on muutoin irrallaan taloudellisesta kannattavuudesta. Maataloustutkimuksen tulosten soveltamista käytäntöön pitäisi nopeuttaa. Tuottajan osuus neuvonnan rahoituksesta on kasvussa. Pienryhmille suunnattu täsmäkoulutus on eräs keino alentaa kustannuksia.

4.2.3 Tuotantosuuntaukohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Kehittämiskohteiden kärkeen nousee kotoisen rehuntuotannon (nurmi)projekti, jossa pohditaan laadukkaan säilörehun ominaisuuksia (sulavuus ym.), eläinten laiduntamista ja uusien rehuntekotapojen etuja ja haittoja. Tämä hanke on naudanlihantuotannon kannalta elintärkeä, koska se vaikuttaa suoraan tilojen kannattavuuteen. Hyötyjiä ovat naudanlihan tuottajien lisäksi maidontuottajat.

Koska maito-liha -ohjelma ei hyödyllisyydestään huolimatta ole oikein edennyt, tarvitaan keskipohjalainen liharoturisteytysten edistämiprojekti. Kaikki osapuolet pitäisi saada mukaan: maaseutukeskuksien maitotilaneuvonta, tutkimuslaitokset, keinosiemennesyhdistykset, jalostusneuvonta, meijerit ja teurastamot. Tietoa pitäisi tarkastella yhdessä, jotta saataisiin muodostettua yhteinen näkemys eduista ja haitoista. Konsensusnäkemystä voitaisiin viedä kaikkia kanavia pitkin eteenpäin tuottajille. Vaarana on tällä hetkellä se, että osapuolien yksinään toteuttamat toimenpiteet voivat kohdistua kokonaisuuden osasiin tavalla, joka johtaa kokonaisuuden kannalta epäoptimaalisiin tuloksiin. Pahimmassa tapauksessa sektorikohtaiset neuvot voivat

haitata toisiaan ja lopputulokseksi kaikesta touhusta ja toiminnasta jää tuottajien täydellinen turhautuminen ns. asiantuntijoihin.

Naudanlihan tuottajat suunnittelevat tilakoon kasvattamista. Päätös on luonnollisesti tuottajan itsensä tehtävä. Investointituet ovat valtakunnallisia eikä niihin voida kovin paljoa vaikuttaa paikallisin toimin. Rahoittajien on kuitenkin otettava huomioon mm. koulutus- ja neuvontajärjestelmiä mitoittaessaan se, että jatkossa tuottajia on ehkä entistä vähemmän, mutta heidän tiedontarpeensa ovat aiempaa vaativampia. Heille ei voi enää tarjota yleisluontoista opastusta, vaan paikallisten asiantuntijaorganisaatioiden on syvennettävä osaamistaan monissa naudanlihatuotannon erityiskysymyksissä pysyäkseen jatkossakin yhden askeleen asiakkaitaan edellä.

4.3 Nurmiviljely

4.3.1 Nurmiviljely on kiinteä osa kotieläintaloutta

Nurmiviljelyn strategisen kehittämisen suuntaviivoja käsitellään tässä raportissa erikseen kutakin kotieläintalouden tuotantosuuntaa koskevissa luvuissa, joten luvussa 4.3.1 luodaan ainoastaan lyhyt kokonaiskuva nurmiviljelystä. Tämän lisäksi luvuissa 4.3.1 ja 4.3.2 käsitellään nurmiviljelyn yhden erikoisalan, nurmisiemenviljelyn, kehittämisstrategioita.

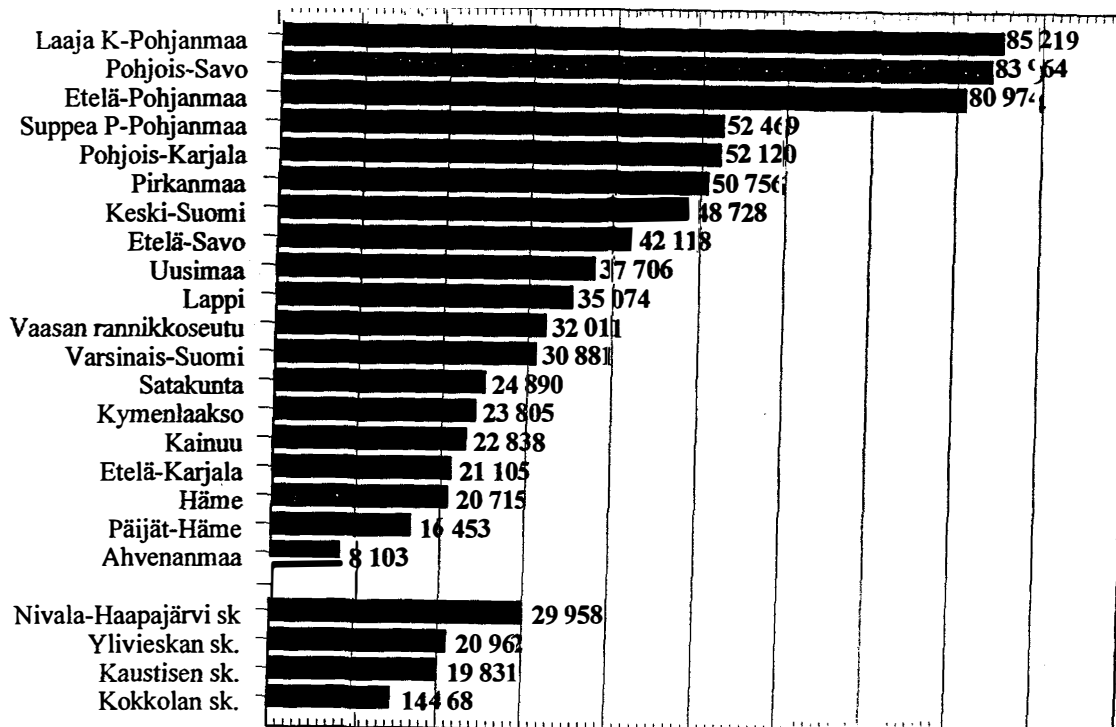
Vuonna 1995 Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli 5 414 maatilaa, joilla harjoitettiin nurmikasvien viljelyä (TIKE 1996a). Nurmialaa oli yhteensä noin 85 000 ha, mikä vastaa 11 prosenttia koko Suomen nurmialasta ja 62 prosenttia laajan Keski-Pohjanmaan viljelystä peltoalasta. Kuvasta 4.3.1.1 on nähtävissä, että nurmiviljelyala oli laajalla Keski-Pohjanmaalla suurempi kuin yhdelläkään muulla vertailualueella. Tosin Pohjois-Savon ja Etelä-Pohjanmaan nurmiviljelyalat vastasivat suuruusluokiltaan laajan Keski-Pohjanmaan viljelyalaa.

Seutukunnista selvästi suurin nurmiviljelyala vuonna 1995 oli Nivala-Haapajärven seutukunnassa, jossa nurmea viljeltiin enemmän kuin Satakunnan, Kymenlaakson, Kainuun, Etelä-Karjalan, Hämeen, Päijät-Hämeen ja Ahvenanmaan maakunnissa. Laajan Keski-Pohjanmaan kunnista suurimmat nurmiviljelyalat olivat Nivalassa, Haapavedellä, Tohollammilla, Kalajoella, Sievissä ja Haapajärvellä.

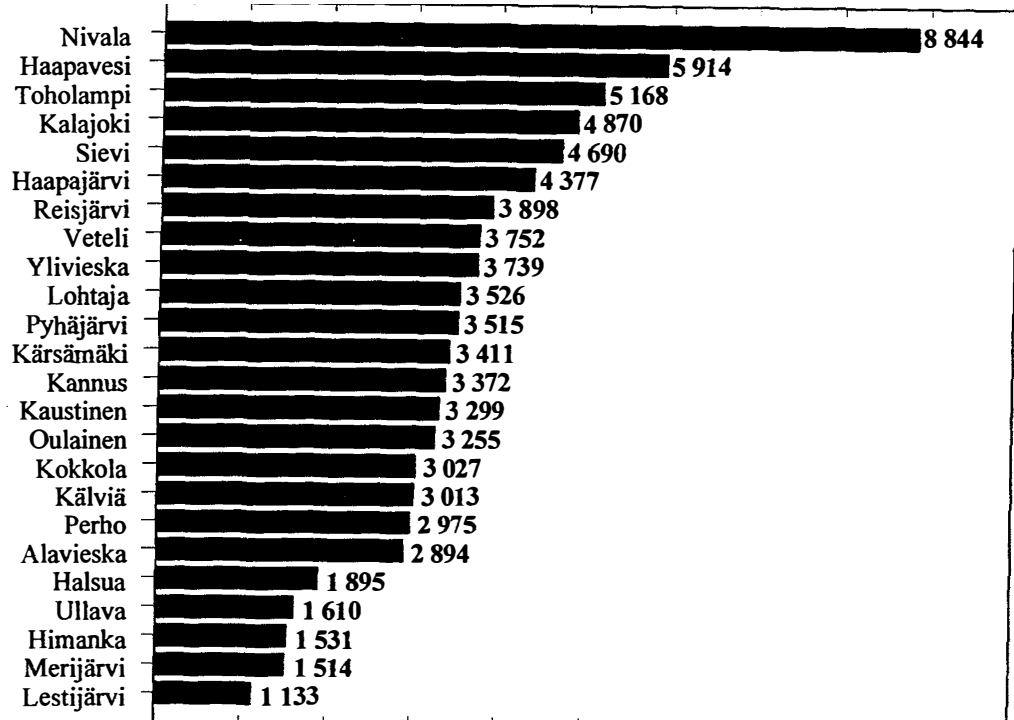
Laajalla Keski-Pohjanmaalla harjoitetaan nurmisiemenen viljelyä runsaalla neljälläsadalla tilalla. Nurmisiemenen viljely on syntynyt Keski-Pohjanmaalla nautakarjatalouden sivutuotteena. Toisaalta alueen viljanviljelijöiden on kannattanut kasvattaa osalla peltoaan nurmisiementä, jotta pellot on pystytty pitämään hyvässä kasvukunnossa.

Keski-Pohjanmaalla viljellään pääasiassa timotein siementä, mutta myös nurminatan siementä. Sen sijaan luonnonmukaisessa nurmiviljelyssä paljon käytettävää apilan siementä alueella ei tuoteta kovin paljon. Keski-Pohjanmaan tilakohtaiset nurmisiemenen viljelyalat ovat verrattain pieniä, pääsääntöisesti alle 20 hehtaaria. Pienehköt pinta-alat selittyvät sillä,

ha

ha

KUVA 4.3.1.1. Nurmiviljelyalat hehtaareina (ha) Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Vuonna 1995 koko Suomessa nurmiala oli yhteensä noin 770 000 hehtaaria.

LÄHDE: TIKE 1996a.

että nurmisiemenen viljely on tarkkaa puuhaa. Esimerkiksi timotei pitää puida juuri oikeaan aikaan. Puinti on hidasta, eikä timotei kestä kovia sateita ja tuulia. Timotein kuivaus vie paljon aikaa ja energiaa, koska kuivaus täytyy tehdä miedolla lämmöllä.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin on merkinnyt nurmisiemenen viljelylle joutumista verrattain tiukan sääntelyn alaiseksi. Jotta nurmisiemenen viljelijä saisi maataloustukea, hänen käyttämänsä siemenen täytyy olla merkittynä EU:n nurmisiemenluetteloon. Lisäksi viljelijällä on oltava voimassa oleva sopimus sellaisen siemenen pakkaajan kanssa, joka on merkitty siemenkaupparekisteriin. Nivalalainen Vähäsöyringin timoteisiemenkanta on poikkeusluvan turvin merkitty EU:n nurmisiemenluetteloon. Mainittu siemen kasvattaa heinälle lujan korren. Heinä kestää kylmyyttä hyvin, joten sitä on saatu myytyä Pohjois-Suomen maataloille.

4.3.2 Nurmisiemenviljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Keski-Pohjanmaan nurmisiemenviljelyn tavoitteena on, että tuotanto laajenee hieman nykyisestään. Laajeneminen perustuu siihen, että luomutuotannossa yleisesti käytetyn apilan siemenen viljelyä aletaan kehittää entistä voimallisemmin. Nurmisiemenen viljely sopii hyvin osaksi viljatilojen kierto- ja kiertoviljelyä.

Tärkeimmät keinot nurmisiemenen viljelyn kehittämisessä ovat liiketoimintasuunnitelmien laadinta ja laatujärjestelmien käyttöön otto (ks. luvut 3.1 ja 3.2). Lisäksi ne nurmisiemenen viljelijät, jotka alkavat kehittää apilan siemenen viljelyä, tarvitsevat tuekseen tuotantoteknistä neuvontaa ja koulutusta.

5 ABSOLUUTTISESTI PIENTEN MUTTA SUHTEELLISESTI SUURTEN TUOTANTOSUUNTIEN KEHITTÄMIS-STRATEGIAT

5.1 Perunan viljely

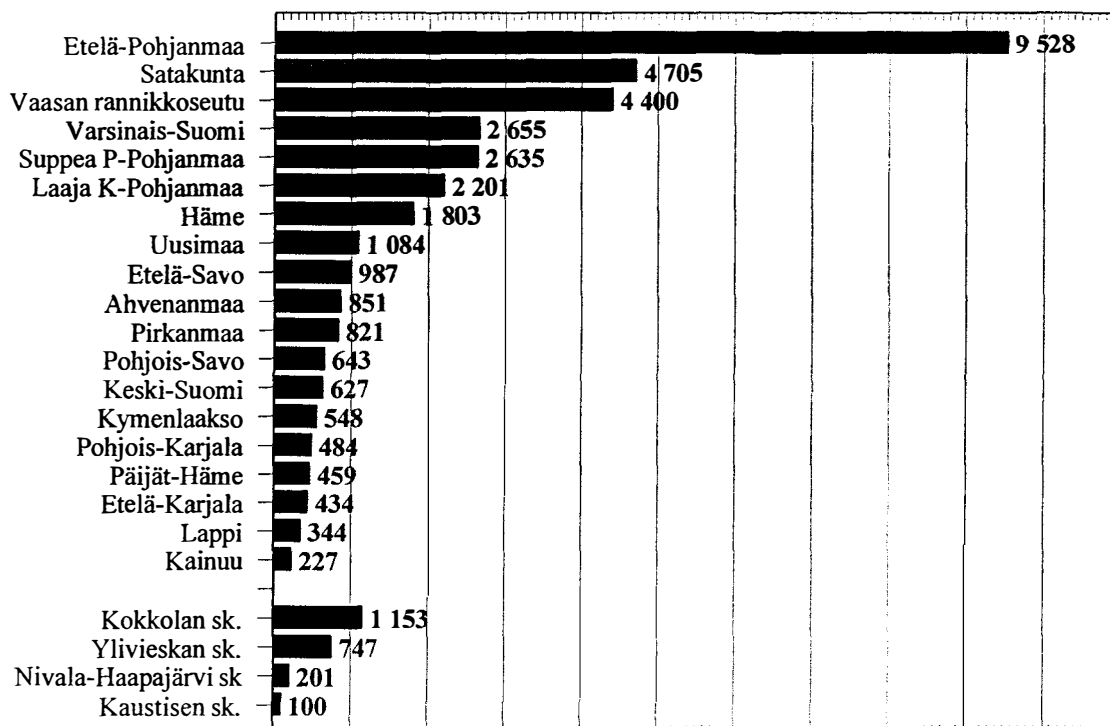
5.1.1 Nykytilanne

Elintarviketieto Oy:n (1995 ja 1996a) keräämissä maatalouden rahavirtatiedoissa perunan viljelyn myyntituloja ei ole saatavissa erikseen, vaan ne sisältyvät muiden kasvinviljelytulojen kuin viljanviljelyn tietoihin. Vuonna 1995 koko Suomessa muun kasvinviljelyn kuin viljanviljelyn osuus maatilatalouden kaikista tuloista oli 4 %. Vastaava osuus Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli vain 2 %. Kunnittaiset erot Keski-Pohjanmaan sisällä ovat kuitenkin suuret. Muun kasvinviljelyn kuin viljanviljelyn osuus maatilatalouden kaikista tuloista oli Himangalla 14, Lohtajalla 6, Kalajoella, Kannuksessa ja Pyhäjärvellä 3 sekä Kälviällä 2 prosenttia. Muissa kunnissa muun kasvinviljelyn osuus oli pienempi kuin 2 prosenttia.

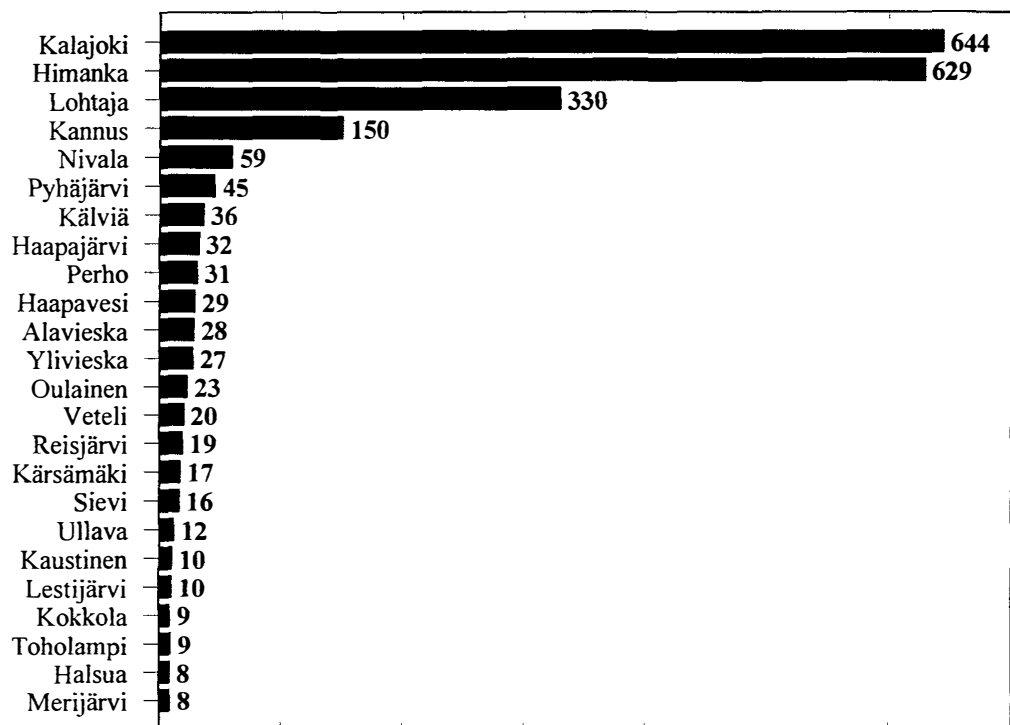
Vuodesta 1994 vuoteen 1995 muiden peltokasvien kuin viljan myyntitulot ovat pienentyneet Suomessa enemmän (-31 %) kuin maidon myyntitulot (-13 %) mutta vähemmän kuin esimerkiksi naudanlihan (-34 %), sianlihan (-35 %) ja viljan (-79 %) myyntitulot. Maakunnista eniten muiden kasvien osuus myyntituloista on pienentynyt Pirkanmaalla (-42 %) sekä Kymenlaaksossa ja Uudellamaalla (-37 %). Vähiten muiden kasvien osuus on pienentynyt Pohjois-Savossa (-5 %), Kainuussa (-22 %), Pohjois-Karjalassa (-24 %) ja Etelä-Karjalassa (-25 %). Keski-Pohjanmaan maakunnan alueella muiden kasvien osuus maatilatalouden kaikista tuloista on pienentynyt 32 % ja Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella 31 %, eli pienentyminen on ollut valtakunnallisesti keskimääräistä. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Perunan viljelyä harjoitetaan joka puolella Suomea, mutta erityisen suuria peruna-alueita ovat Etelä-Pohjanmaa, Satakunta ja Vaasan rannikkoseutu (kuva 5.1.1.1). Laajalla Keski-Pohjanmaalla oli vuonna 1995 yhteensä 2027 maatilaa, joilla viljeltiin perunaa. Näistä 1880

ha

ha

KUVA 5.1.1.1. Perunanviljelyalat hehtaareina (ha) Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Vuonna 1995 koko Suomessa viljeltiin perunaa yhteensä noin 35 000 hehtaaria.

LÄHDE: TIKE 1996a.

oli alle kahden perunahehtaarin tiloja, joten perunaa viljellään yleisesti kotitarvekäyttöön. Perunanviljelyala laajalla Keski-Pohjanmaalla oli yhteensä 2201 hehtaaria, mikä vastasi kuutta prosenttia koko Suomen perunanviljelyalasta. Keski-Pohjanmaan sisällä perunan viljely on keskittynyt Kalajoen, Himangan, Lohtajan ja Kannuksen kuntien alueille.

Perunanviljelyn strategisen suunnittelun kannalta on perusteltua tarkastella erikseen perunatiloja, joilla on perunaa viljeltyä vähintään 2 hehtaaria (taulukko 5.1.1.1).

TAULUKKO 5.1.1.1. Sellaiset maatilat, joiden perunanviljelyala on vähintään 2 hehtaaria, tilakokoluokittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuonna 1995.

Alue / tieto		Tilakoko peruna-alan (ha) mukaan					Yhteensä
		2 - 5e	5 - 10	10 - 15	15 - 20	väh. 20e	
Kokkolan, Kaustisen, Nivala- Haapa- järven ja Ylivieskan seutu- kunnat yhteensä	Tilojen lkm	38	40	30	17	22	147
	Osuus alueella	26%	27%	20%	12%	15%	100%
	Osuus Suomesta	3%	4%	5%	6%	9%	4%
	Peruna-ala (ha)	120	309	368	294	803	1895
	Osuus alueella	6%	16%	19%	16%	42%	100%
	Osuus Suomesta	3%	4%	5%	6%	13%	6%
	Peruna-ala (ha)/ tila	3,2	7,7	12,3	17,3	36,5	12,9
	Osuus Suomesta	101%	108%	101%	101%	135%	153%
Koko Suomi	Tilojen lkm	1412	1102	559	278	234	3585
	Osuus alueella	39%	31%	16%	8%	7%	100%
	Peruna-ala (ha)	4439	7884	6759	4771	6316	30169
	Osuus alueella	15%	26%	22%	16%	21%	100%
	Peruna-ala (ha)/ tila	3,1	7,2	12,1	17,2	27,0	8,4

LÄHDE: TIKE 1996a.

Taulukosta on nähtävissä, että Keski-Pohjanmaan perunatilojen kokorakennejakauma oli vuonna 1995 muuhun Suomeen verrattuna hyvä. Täällä on suhteellisesti enemmän suuria tiloja kuin muualla Suomessa. Erityisesti vähintään 20 perunahehtaarin tilakokoluokka on laajalla Keski-Pohjanmaalla hyvin edustettuna. Alueella on 22 vähintään 20 perunahehtaarin tilaa. Näiden tilojen keskiperuna-ala on 36,5 hehtaaria, kun koko Suomessa vastaava luku on 27.

Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnissa lienee yhteensä noin 100 - 150 sellaista maatilaa, jotka harjoittavat merkittävää perunan myyntituotantoa eli taulukon 5.1.1.1 mukaan tilat, joilla perunanviljelyala on vähintään 2 hehtaaria.

Vuonna 1994 perunan hehtaarisato oli Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin alueella keskimäärin 24 tonnia, mikä on suurempi luku kuin millään muulla maaseutuelinkeinopiiri-alueella. Koko Suomessa perunan keskihehtaarisato oli 20 tonnia. Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin osuus perunan kokonaissadosta Suomessa vuonna 1994 oli 6 %. (TIKE 1995b: 116 - 117)

Virallisten tilastojen mukaan perunan keskimääräinen hehtaarisato ei ole kansainvälisesti Suomessa kovin korkea. Esimerkiksi vuoden 1994 sato oli Suomessa 78 % Norjan, 66 % Ruotsin, 52 % Tanskan ja 44 % Hollannin hehtaarisadoista. EU-maista vain Espanjassa ja Portugalissa perunan hehtaarisato oli alhaisempi kuin Suomessa. (TIKE 1995b: 250)

Tilastot antavat kuitenkin puutteellisen kuvan hehtaarisadoista. Suomessa on poikkeuksellisen paljon pieniä, sivutoimisia perunaviljelmiä, mikä alentaa keskimääräistä satotasoa. Laajaa myyntituotantoa harjoittavat ammattitaitoiset perunan viljelijät korjaavat selvästi keskimääräistä suurempia hehtaarisatoja (Mela - Suvanto 1987: 146). Esimerkiksi Raision Yhtymän Vihannin ruokaperunatehtaan sopimusviljelijöiden keskimääräinen hehtaarisato on 36 - 37 tonnia, mikä vastaa suunnilleen Tanskan keskimääräistä satotasoa.

Perunan viljelyä ajatellen Keski-Pohjanmaan rannikon luonnonolot ovat ihanteelliset. Hietamaat sopivat hyvin perunan viljelyyn. Lisäksi vesistöt, jotka tarjoavat sadetusvettä, ovat

lähellä. Hallat kuitenkin joskus haittaavat perunan viljelyä. Viljelijän tulee peltolohkokohtaisesti arvioida perunan viljelyn mahdollisuudet.

Peruna imee maasta ravinteita melko tehokkaasti, joten sitä pitää lannoittaa runsaasti. Ravinteiden puutos tulee näkyviin erilaisina maku-, ulkomuoto- ja säilyvyysvirheinä. Yksipuolinen perunanviljely samassa maassa heikentää satoa, muuttaa rikkakasvilajiston vaikeasti torjuttavaksi ja lisää tauti- ja tuholaisriskiä. Muuhun kasvituotantoon kytkemällä em. haittoja voidaan ennalta ehkäistä. (Pöyhönen - Salmi 1980: 142)

Karjan lanta ei sovi kovin hyvin perunan lannoitteeksi. Jotta perunapellolle voitaisiin levittää edes pieni osa lannasta, lanta pitäisi kompostoimalla muokata perunan viljelyyn sopivaksi.

Viljelysuunnitelmien mukaan vuonna 1996 Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin perunanviljelyalasta 56 %:lla viljellään ruokaperunaa, 32 %:lla ruokateollisuusperunaa, 9 %:lla siemenperunaa, 2 %:lla tärkkelysperunaa ja 1 %:lla muuta perunaa. Alueen osuus koko Suomesta on ruokateollisuusperunan viljelyssä 14, ruokaperunan viljelyssä 9, siemenperunan viljelyssä 6, muun perunan viljelyssä 4 ja tärkkelysperunan viljelyssä 0,5 prosenttia. (TIKE 1996b)

Keskipojalaisten perunanviljelijöiden mielestä suomalainen peruna on laadultaan selvästi parempaa kuin muualla tuotettu.

Keski-Pohjanmaalla on noin 900-prosenttinen perunaomavaraisuus. Ruokaperunaa viedään kotimaassa suurimpiin kaupunkeihin, kuten Helsinkiin, Turkuun, Ouluun ja Tampereelle ja ulkomailla Ruotsiin, Norjaan, Muurmanskiin, Karjalaan ja jopa Hollantiin. Markkinointi koetaan ongelmalliseksi: siihen kuluu liikaa aikaa, ostajia on liian vähän ja myyjiä liian paljon. Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus voi myöntää perunalle Kultamukula-tuotemerkin, mutta merkin tunnettuus on heikkoa Keski-Pohjanmaan ulkopuolella.

Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueilla ei ole aivan pienimuotoista toimintaa lukuun ottamatta ruokateollisuusperunaa jalostavia tehtaita.

Lähimmät jalostuslaitokset ovat Raisio Yhtymän Vihannin tehdas, Evijärven Perunajauho-tehdas ja Järviseudun Peruna Vimpelissä.

Keskipohjalaiset perunantuottajat pyrkivät varmistamaan markkinointinsa sopimustuotannon avulla. Sopimuksia tehdään kauppaketjujen ja perunatehtaiden kanssa. Myyntiyhteistyötä harjoitetaan tilojen välillä jonkin verran, jos viljelijät tuntevat toisensa riittävän hyvin.

Vuonna 1995 keskipohjalaisen perunanviljelijän oli mahdollista saada muun muassa seuraavanlaisia maataloustukia EU:lta tai Suomesta: pitkäaikaista kansallista tukea ruokateollisuusperunalle 2 900 mk/ha, ruokaperunalle ja siemenperunalle 2 700 mk/ha; luonnonhaittakorvausta eli LFA-tukea 1007 mk/ha; ympäristötukea tärkkelysperunalle 253 mk/ha ja muulle perunalle 850 mk/ha; pohjoista tukea tärkkelysperunalle 400 mk/ha; pohjoisen tuen yleistä hehtaaritukea 200 mk/ha sekä CAP-peltokasvihehtaaritukea tärkkelysperunalle 3 067 mk/ha (36 tonnin satotasolla, josta 6 tonnia tärkkiä: 86,94 ecua per tonni, ecun kurssi 5,88 mk). Lisäksi tärkkelysperunalle oli mahdollista saada siirtymäkauden tukea lisähintana 0,031 mk/kg. (Kettunen 1995: 59 - 62 ja 1996: 56 - 60)

Perunan viljelyn tuotantopanosten kustannuksissa ei ole tapahtunut yllättäviä muutoksia EU:iin liittymisen seurauksena. Kasvinsuojeluaineet maksavat Suomessa liikaa, sillä näitä aineita ulkomailta tuovan on rekisteröitävä tuotteet Suomeen. Rekisteröinti on kallista. Tuotantopanosten, kuten pakkausten ja siemenperunan, hankinnassa Keski-Pohjanmaan kunnissa harjoitetaan jonkin verran maatilojen välistä yhteistyötä.

EU-jäsenyyden mukanaan tuoma perunan tuottajahinnan lasku on lisännyt perunanviljelijöiden velkaongelmia, mutta tässä suhteessa perunan viljelyn tilanne on ehkä jopa hieman parempi kuin muun keskipohjalaisen maatalouden.

Laajaa myyntituotantoa harjoittavat ammattitaitoiset perunan viljelijät ovat keskipohjalaisen maatalouden "oman tien kulkijoita", jotka innolla ottavat vastaan uusia haasteita. He luonnehtivat toimintaansa perinteisesti antiosuustoiminnalliseksi, mutta toivovat toki laajempaa yhteistyötä jatkossa.

5.1.2 Perunan viljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Keski-Pohjanmaan perunan viljelyn tavoitteena on, että perunan tuotanto kasvaa Keski-Pohjanmaalla nopeammin kuin muualla Suomessa. Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella laajaa myyntituotantoa harjoittavien perunatilojen lukumäärän arvioidaan lähimmän viiden vuoden aikana säilyvän nykyisenä (noin 100 - 150:n tienoilla). Sen sijaan tuotannon määrän arvioidaan kasvavan hieman. Tavoittelemisen arvoinen vähimmäistilakoko ammattimaisessa perunan viljelyssä on 15 - 20 ha perunanviljelyalaa per perunatila ja tavoittelemisen arvoinen hehtaarisato 40 - 50 tonnia.

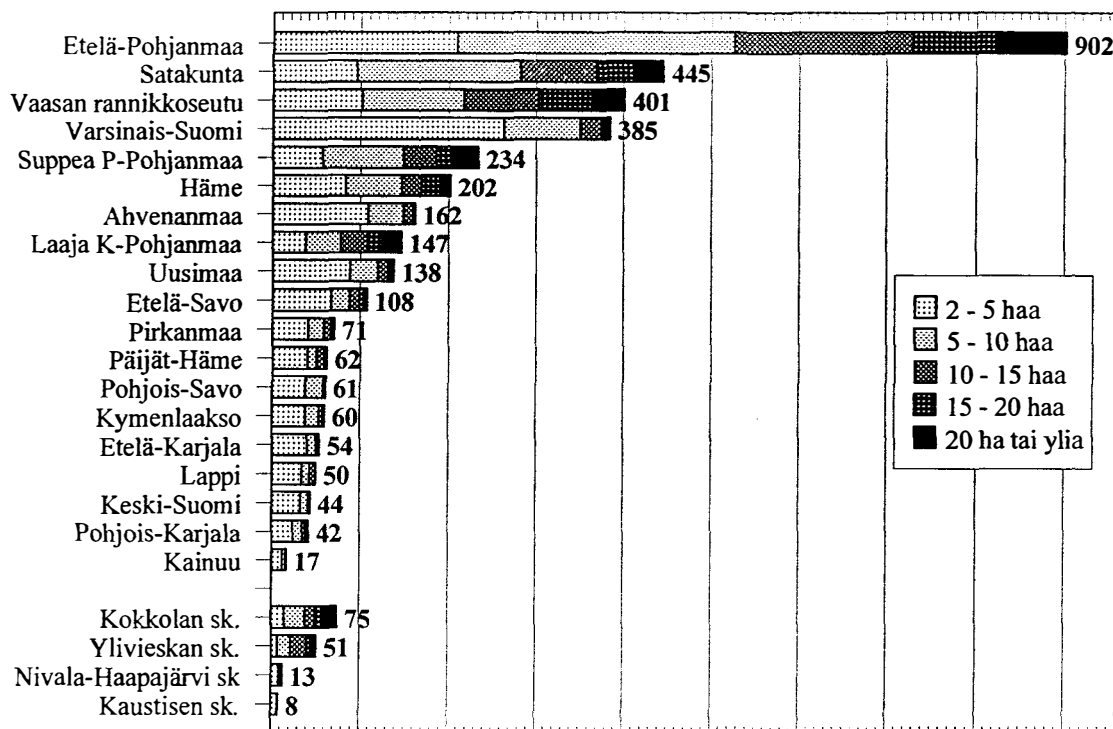
Kuvassa 5.1.2.1 ovat esitettyinä Suomen maakuntien ja laajan Keski-Pohjanmaan seutukuntien ja kuntien niiden perunanviljelytilojen lukumäärät, joilla viljellään perunaa vähintään 2 hehtaaria. Näillä tiloilla on parhaat lähtökohdat omaksua tuotannon laajentamisstrategia. Tosin urakka varsinkin alle 10 hehtaarin tiloilla on suuri.

Keski-Pohjanmaan suhteellista asemaa Suomen perunan viljelyssä pyritään entisestään parantamaan varmistamalla perunan hyvä laatu ja virheettömyys. Dokumentointiin perustuu laatusertifiointia keskipohjalaiset perunanviljelijät eivät pidä itseisarvona. Heille pitäisi nykyistä paremmin osoittaa sertifiointin taloudellinen kannattavuus. Siemenperunan sertifiointi etenee paremmin kuin muun perunan sertifiointi. Keskipohjalaiseen tuotemerkkiin ei uskota: lienee siis parasta vedota markkinoinnissa suomalaiseen laatuun.

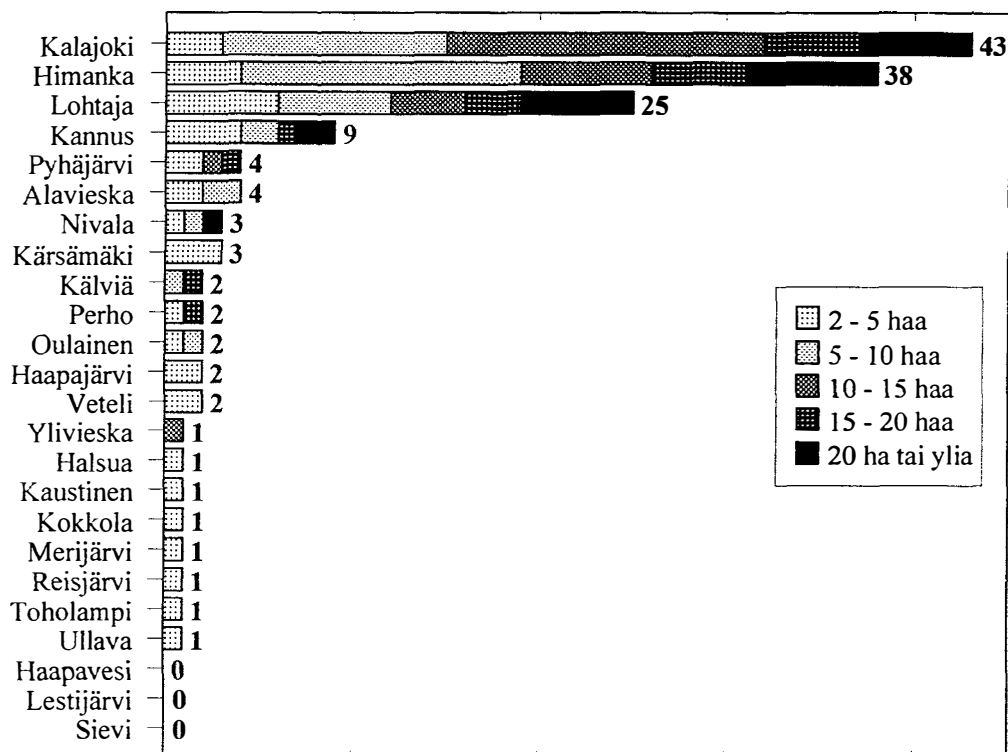
Keski-Pohjanmaan perunan viljelyn päätuotteet ovat siis ruokaperuna, ruokateollisuusperuna ja siemenperuna. Niiden tuotannon katsotaan kehittyvän rinta rinnan: tarvetta erikoistumisen syventämiseen ei näytä olevan.

Keskipohjalaisten peruna-ammattilaisten mielestä Keski-Pohjanmaalle ei ole mahdollista saada omaa ruokaperunateollisuutta. Ruokaperunajalosteiden tuotannossa kilpailu on kovaa, ja tähän mennessä aloittaneet ovat tässä kilpailussa etulyöntiasemassa. Jalostetut tuotteet pitää saada markkinoiduksi ilman, että viljelijöiden tulot joutuvat vaaraan. Teollisuusperunan jalostuksessa Keski-Pohjanmaa tukeutuu siis jatkossakin läheisiin Vihannin, Evijärven ja

kpl

kpl

KUVA 5.1.2.1. Vähintään kahden perunanhehtaarin perunatilojen lukumäärät perunanviljelypinta-alaluokittain Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettuja maatiloja oli vuonna 1995 yhteensä 3 585 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Vimpelin tehtaisiin. Tosin joillekin perunatiloille pienimuotoinen ruokaperunan jatkojalostus antaa lisäansioita (esim. alihankinta).

Ruokaperunan kulutus kotitalouksissa on pienenemässä. Perunalle pitäisi löytää jokin uusi käyttötarkoitus, jonka ympärille esimerkiksi Keski-Pohjanmaalla voisi syntyä teollisuutta. Perunan lajittelua tulisi kehittää niin, että huonointa osaa perunasadosta voitaisiin entistä tehokkaammin hyödyntää kotieläinten ruokinnassa.

Siemenperunan tuotanto tulee kehittymään muun perunantuotannon mukana. Tavoitteena on, että Keski-Pohjanmaalla tuotetaan kilpailukykyisesti tarkastettua siemenperunaa ja että tarkastettua siemenperunaa myös käytetään entistä enemmän. Tavoitteena on myös se, että keskipohjalaiset tuottajat saavat vakiinnutettua jonkin kokoisen siivun siemenperunan ulkomaanmarkkinoista.

Keski-Pohjanmaan perunanviljelijöissä on sellaista markkinahenkisyyttä, jota on vaikea löytää alueen perusmaataloudesta. Alueellinen ylituotanto on tavallaan pakottanut etsimään perunalle markkinat. Silti perunanviljelijät kokevat, että he osaavat perunan tuotannon, mutta markkinoinnissa on vielä kehittämisen varaa. Markkinoinnissa esimerkiksi eteläpohjalaisten lyöminen kotimaan markkinoilla on helppoa, mutta ulkomaan markkinoilla tarvitaan tietoa paikallisista kulutustottumuksista. Perunaa on pystytty markkinoimaan jopa Suomen itäpuolelle, vaikka siellä perunasta maksetaan melko huonoa hintaa. Idän markkinat ovat siitä mielenkiintoiset, että siellä päinvastoin kuin lännessä hyvin isokokoinen peruna on arvoaan. Taloudellisen turvallisuuden lisäämiseksi sopimustuotannon osuutta voitaisiin Keski-Pohjanmaalla vielä lisätä.

Perunanviljelijöiden yhteistyö on lähtenyt liikkeelle, mutta siinä on vielä parantamisen varaa. Yhteistyön toimivuuden edellytyksenä on, että viljelijät tuntevat toisensa riittävän hyvin - maakunnallista yhteistyöengasta ei näin ollen katsota mahdolliseksi. Markkinoinnissa yhteistyö olisi tärkeää, sillä ostajat eivät käytännössä kysele perunaa kovin monelta tarjoajalta. Alueellisena tavoitteena voisi olla se, että keskipohjalainen peruna voitaisiin tilata eri kielillä yhdestä puhelinnumerosta. Myös tuotantopanosten hankinnassa yhteistyöllä voidaan saavuttaa merkittäviä kustannussäästöjä. Varsinaisessa viljelyprosessissa yhteistyö soveltuu

luontevimmin perunan istutukseen ja kasvinsuojeluun. Viljelyprosessiin liittyvän yhteistyön mahdollisuuksia murentaa se, että viljelytoimenpiteiden pitää tapahtua nopeasti kaikkialla. Yhteispakkaamo on myös yksi mahdollisista yhteistyön muodoista.

Perunan viljelyn laajentamiseen ja tehostamiseen täytyy liittyä teknisiä innovaatioita, kuten entistä tehokkaampia perunannostokoneita. Tuotannon laajentamisesta aiheutuu myös ympäristöongelmia. Perunan viljely kuluttaa maata melko raskaasti, joten viljelykierto on välttämätöntä. Jotta tuotantoa voitaisiin laajentaa, tarvitaan entistä enemmän vaihtomaita kiertoviljelyä varten. Aluekehitysviranomaiset voisivat selvittää, miten vaihtomaiden saantia perunatilojen kiertoviljelyyn voitaisiin parhaiten edistää.

Maa- ja metsätalousministeriön pitäisi pyrkiä pitämään maataloustukijärjestelmä perunan osalta mahdollisimman vakaana, jotta perunamarkkinoille ei aiheutettaisi ylimääräisiä häiriöitä. Epävarmuudesta kärsii eniten viljelijä, koska hänellä on kova tarve saada jonkinlainen elanto varmistetuksi.

5.1.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Perunanviljelyn tilakohtaisen kehittämisen tulisi perustua viljelijöiden omaehtoiseen oppimishalukkuuteen (ks. luku 3.1). Välttämätön edellytys perunan viljelyn suotuisan kehityksen jatkumiselle on perunan laadun varmistaminen (ks. luku 3.2). Nopeiden muutosten maailmassa myös teknisen ja muun yhteiskunnallisen kehityksen seuraaminen on välttämätöntä. Viljelijöiden täytyy olla hereillä esimerkiksi silloin, kun satelliitti- ja muuhun tietotekniikkaan perustuva peltolohkojen täsmälannoitus ja -kasvinsuojelu alkavat tulla taloudellisesti kannattaviksi.

Ahtain pullonkaula Keski-Pohjanmaan perunan viljelyn kehittämisessä tällä hetkellä on tuotteiden ulkomaanmarkkinoinnissa. Tarvitaan koemarkkinointia Suomen lähialueille, aluksi Ruotsin, Norjan, Kuolan ja Karjalan markkinoille.

Kehittämiprojekteja arvioitaessa ja rahoitettaessa tulee suosia perunanviljelijöiden yhteistyötä. Markkinoinnissa ihanteena on yhteisen keskipohjalaisen markkinointiorganisaation perustaminen. Tällainen organisaatio välittäisi keskipohjalaisen perunan maailmalle.

Siemenperunan käyttöä ja markkinointia edistävät projektit ovat kannatettavia. Perunan käyttöä muussa tarkoituksessa kuin ravintona koskevia kehittämishankkeita kannattaa tukea aluekehitysvaroista vain, jos kysymyksessä on riittävä suuri ja uskottava hanke.

Keskipohjalaiset perunanviljelijät haluaisivat alueen johonkin maaseutuoppilaitokseen erityisen perunanviljelyopintolinjan. Täydennyskoulutuksessa koulutustarpeet liittyvät markkinointiin ja laatukoulutukseen. Myös kielikoulutusta tarvitaan jatkossa entistä enemmän. Koulutusmuotona suositaan intensiivistä lyhytkurssitusta.

5.2 Hevostalous

5.2.1 Nykytilanne

Vuonna 1995 Suomessa oli 7 201 sellaista maatilaa, joilla oli vähintään yksi hevonen ja jotka olivat hakeneet jonkinlaista maataloustukea joko kansallisista ja/tai EU:n varoista. Tällaisia tiloja oli Keski-Pohjanmaalla 550 eli 8 % Suomen hevostiloista. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokannan mukaan vuonna 1995 Suomessa oli 1 802 sellaista maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli hevostalous. Näistä tiloista 6 % (110 kpl) sijaitsi laajalla Keski-Pohjanmaalla. Hevostilat jakautuvat lukumääriltään melko tasaisesti Keski-Pohjanmaan kuntien kesken. Eniten päätuotantosuuntaisia hevostiloja on Kaustisella (12 kpl) ja vähiten Kannuksessa ja Merijärvellä (0 kpl). (TIKE 1996a)

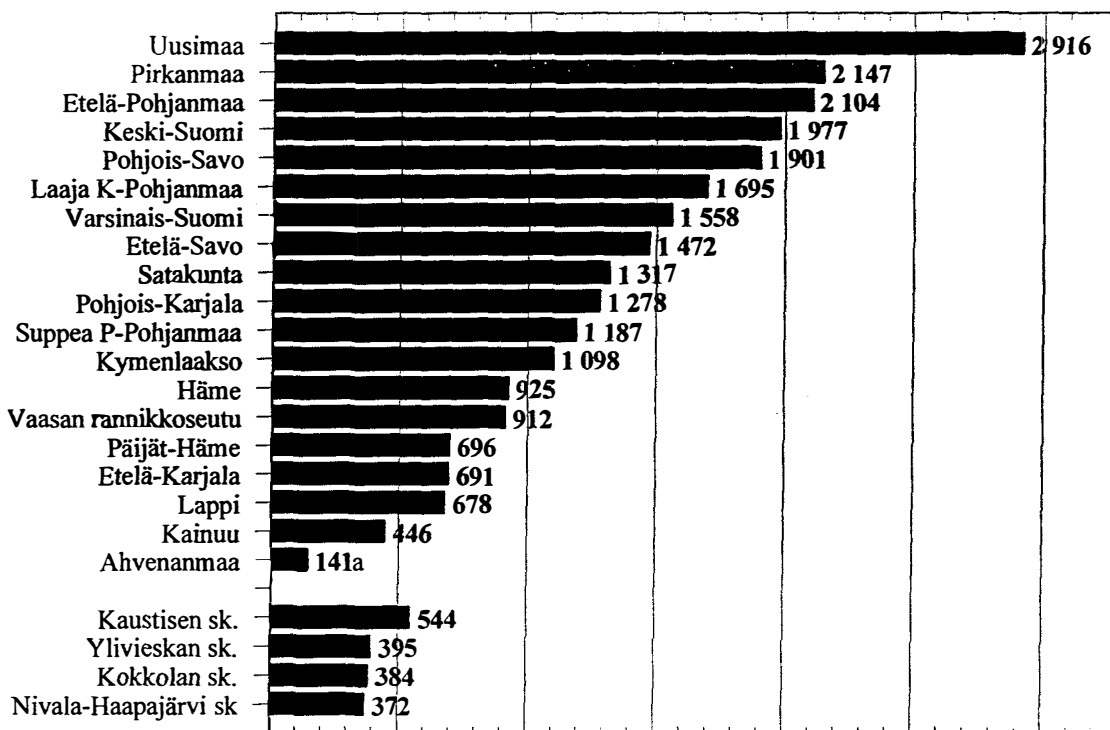
Hevosia laajalla Keski-Pohjanmaalla oli eläinyksikköinä ilmaistuna noin 1700 kappaletta, mikä vastasi 7 prosenttia koko Suomen hevosmäärästä (ks. kuva 5.2.1.1). Eläinyksiköiden laskentatapa on selitetty liitteessä 4. Hevosten määrällä mitattuna suurimpia hevoskuntia laajalla Keski-Pohjanmaalla olivat Kaustinen, Kokkola, Veteli, Oulainen, Ylivieska, Halsua sekä Nivala ja Haapavesi.

Eurooppalaisessa maataloudessa hevosella on suurempi merkitys kuin mihin meillä on totuttu viime vuosina. Hevosia pitävät maatilat voivat EU-Suomessa hakea toimintansa tueksi kansallista tukea, LFA-tukea ja ympäristötukea. (Saastamoinen ym. 1995: 102 - 103)

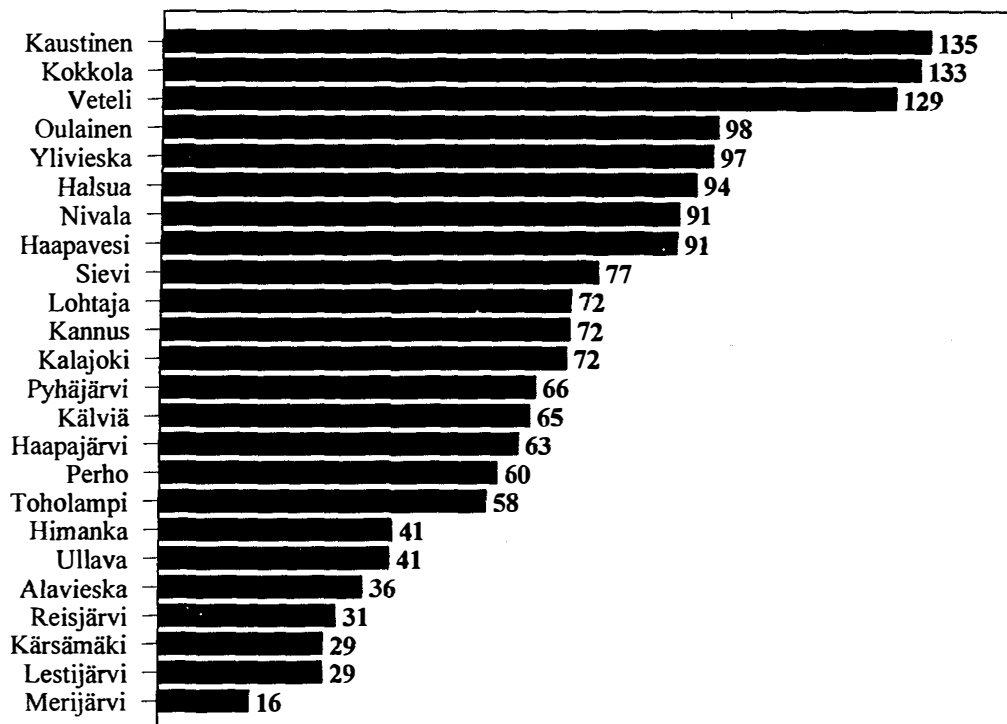
5.2.2 Hevostalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Hevosharrastuksen suosio on kasvanut viime vuosina, ja harrastajapohja on laajentunut sekä ravi- että ratsastusurheilun piirissä. Tämä tuo maatalojen hevostalouteen uusia mahdollisuuksia, jotka liittyvät esimerkiksi hevosten kasvatukseen sekä valmennus- ja täysihoitotoimintaan. Paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia on edelleen matkailuun liittyvässä hevosuotannossa: esimerkiksi vaellusratsastus suomalaisessa luonnossa on elämyspalvelu, jota voi hyvin markkinoida myös maamme ulkopuolelle. (Saastamoinen ym. 1995: 97)

ey

ey

KUVA 5.2.1.1. Hevosten eläinyksikköinä (ey) ilmaistut lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Hevosten absoluuttisten lukumäärien muuntaminen eläinyksiköiksi on selostettu liitteessä 4. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa hevosia oli vuonna 1995 yhteensä noin 25 000 eläinyksikköä.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Saastamoisen ym. (1995:97) mukaan suomenhevonen on lopullisesti ottanut paikkansa maamme hevostaloudessa ja -urheilussa. Suomenhevosvarsojen hinnat ovat kohtuullisen hyviä suhteessa kasvatuksen kustannuksiin. Suomenhevosen ratsutyypin kasvatus on ravurikasvatuksen ohella vakiintumassa suomenhevosharrastajien keskuudessa. Hevosten käyttö metsä- ja peltotöiden vetovoimana on saanut kasvavan harrastajajoukon. Suomenhevosen kysynnän monipuolistuminen laajentaa pohjaa maatalojen hevoskasvatukselle.

Saastamoisen ym. (1995:97) mukaan pelkästään varsan kasvatus ei kuitenkaan lyhyellä aikavälillä ole kannattavaa. Tuottoja on keskimäärin odotettavissa vasta pitkäjanteisen, huippuluokan jalostusainekseen perustuvan jalostustyön jälkeen. Kannattavuuden parantamiseksi ja toiminnan riskin pienentämiseksi tulisikin kasvatuksen rinnalla harjoittaa jotakin muuta hevostalouden muotoa, esimerkiksi valmennettavien tai täysihoitohevosten pitoa.

Hevostalous vaatii taloudellisesti onnistuakseen vankkaa ammattitaitoa ja paljon työtä sekä harrastuneisuutta ja tinkimätöntä asiaan sitoutumista. Kilpailu on kiristynyt hevospalveluidenkin tarjonnassa, ja siksi asiakaslähtöisyys ja oman yrityksen jatkuva kehittäminen on välttämätöntä yrityksen kilpailukyvyyn säilyttämiseksi. (Saastamoinen ym. 1995: 97)

5.2.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Hevostaloudessa Keski-Pohjanmaalle on kertynyt ajan mittaan valtakunnallisesti tunnustettua asiantuntemusta. Esimerkiksi maakunnan ykkösravuri, Isla J Brave, tunnetaan hevosystävien keskuudessa kaikkialla Suomessa. Suomenhevosten puolella muun muassa KM Poku ja KM Nopsa jatkavat legendaarisen Kihin Muiston perinnettä. Samoin alueelta käsin toimii useita valtakunnallisesti tunnettuja raviohjastajia, kuten Aki Antti-Roiko. Jos ja kun Keski-Pohjanmaan aluekehitystä edistävät tahot haluavat vahvistaa alueen maatalouden vahvoja tuotantosuuntia, heidän kannattaa suunnata jokin osa resursseista ravihevosten kasvatukseen liittyviin kehittämisprojekteihin.

Alueellinen osaaminen hevostaloudessa luo edellytyksiä paitsi hevosurheilun myös erilaisten hevospalveluiden kehittymiselle. Esimerkiksi maatilamatkailussa hevosia voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän (esim. vaellusratsastus). Myös kaupunkilaisille on syytä tarjota

vähintään paikallista kysyntää vastaava määrä ratsastuspalveluja, eikä mikään estä toiminnan laajentamista kokemusten karttuessa. Vahvuuksien vahvistamisen nimissä hevospalveluiden kehittämiseen pyrkivät kehittämissuunnitelmat ovat rahoittamisen arvoisia.

Keskipohjalaiset nuoret ovat kiinnostuneita hevostaloudesta. Kannuksen maaseutuoppilaitoksen hevostenhoitajalinjan, hevostalousyrittäjän jatkolinjan ja ravivalmentajalinjan yhteen laskettu oppilasmäärä 20.9.1995 oli 57 henkilöä (Keski-Pohjanmaan agronomit ry 1996: 33). Hevostaloutta kehittämällä on mahdollista hidastaa nuoren väestön muuttoa pois keskipohjalaiselta maaseudulta. Hevostalouteen liittyvän koulutuksen järjestämisessä kannattaa harjoittaa yhteistyötä alueella toimivien asiantuntijoiden kanssa. Esimerkiksi vierailu Isla J Braven tallissa tai Aki Antti-Roikon luento raviohjastuksen saloista luultavasti tuovat lisäksi lisäopintia tulevien hevosammattilaisten opintoihin.

6 ABSOLUUTTISESTI SUURTEN MUTTA SUHTEELLISESTI PIENTEN TUOTANTOSUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT

6.1 Metsätalous

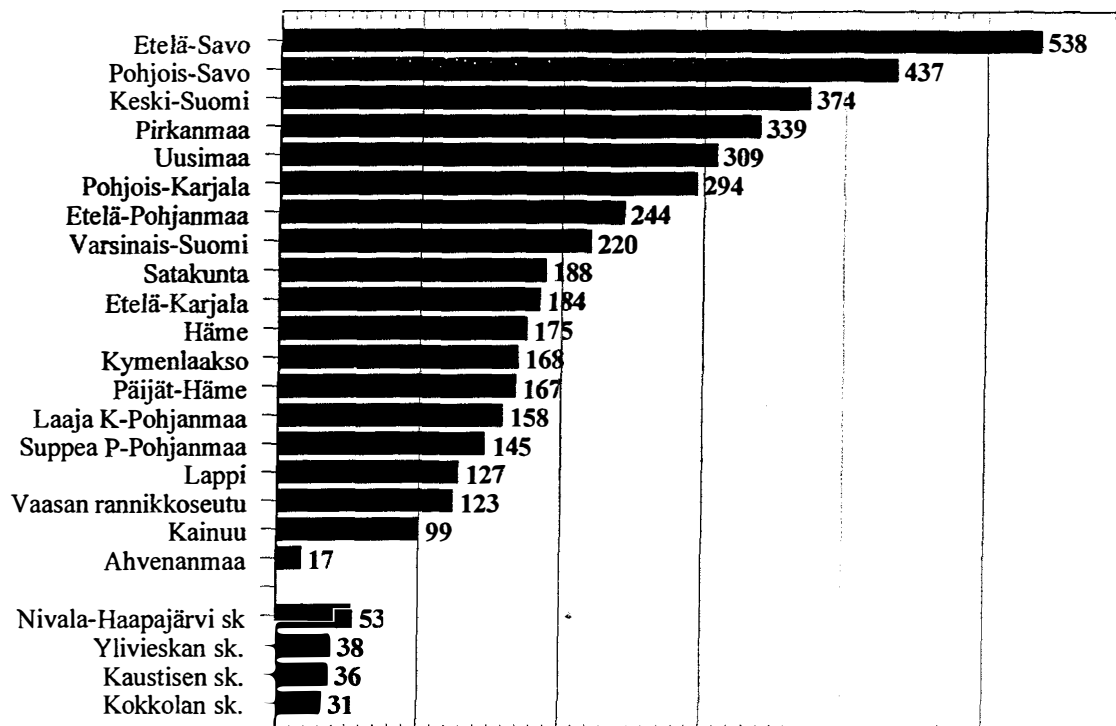
6.1.1 Nykytilanne

Keski-Pohjanmaan metsäkeskus on juuri julkaissut Keski-Pohjanmaan metsästrategian, jossa on esitelty metsäsektorin tilastoja ja tulevaisuudennäkymiä sekä eritelty metsäalan vahvuuksia, heikkouksia, uhkia ja mahdollisuuksia. Näin ollen maatalousstrategiassa voidaan keskittyä katsomaan metsää maatalouden lisätulolähteenä.

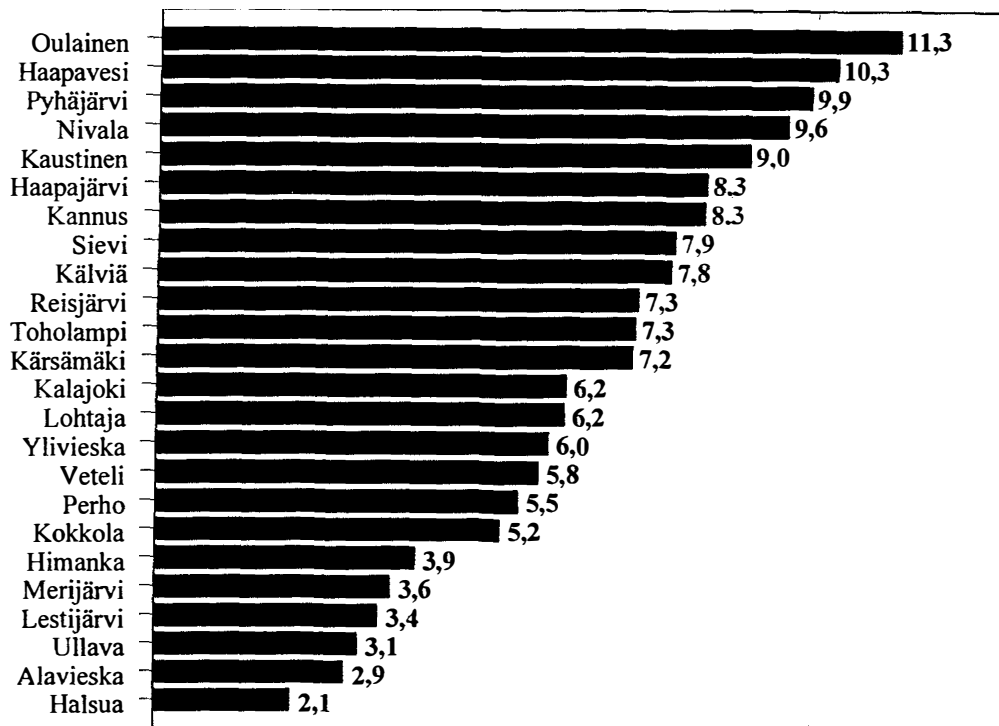
Suomen maatilojen metsätuloista vuonna 1995 kertyi laajalta Keski-Pohjanmaalta 4 % ja suppealta Keski-Pohjanmaalta 1,6 %. Etelä-Savon (12 %), Pohjois-Savon (10 %) ja Keski-Suomen (9 %) maakuntien osuudet metsätuloista olivat selvästi suurempia. Kuvan 6.1.1.1 mukaan maatilat saivat laajalla Keski-Pohjanmaalla 158 miljoonan markan myyntitulot metsistä. Absoluuttiselta merkitykseltään metsätalous on siten laajalla Keski-Pohjanmaalla suuri tuotantosuunta, sillä vain maidon ja naudanlihan myyntitulot olivat metsätuloja suurempia. Rahasumma on kunnioitusta herättävä etenkin, kun muistaa, että metsätaloudessa brutto- ja nettomyyntitulojen ero on kustannusten vähäisyyden takia huomattavasti pienempi kuin useimmissa maataloustuotteissa. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Metsätulojen osuus laajan Keski-Pohjanmaan maatilatalouden kaikista tuloista oli 7 %, kun koko Suomessa metsät muodostivat 13 % maatilojen tuloista. Maakunnista Etelä-Savossa (29 %) ja Keski-Suomessa (22 %) metsätulojen osuus tuloista oli kaikkein suurin. Ahvenanmaalla ja Varsinais-Suomessa metsätulojen osuus maatilojen kaikista tuloista oli pienin, vain 6 %. Metsiä siten kasvaa kaikkialla Suomessa, mutta metsätalouden merkitys maatilatalouden lisätulolähteenä vaihtelee suuresti eri maakunnissa. Metsätulojen osuus maatilatalouden tuloista vaihtelee suhdanteiden mukaan, mutta maakuntien väliset erot lienevät melko pysyviä. (Elintarviketieto Oy 1996a)

milj. mk

milj. mk

KUVA 6.1.1.1. Maatilojen yhteen lasketut metsätulot Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaan virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettujen metsätulojen kokonaismäärä oli noin 4,3 miljardia markkaa vuonna 1995.

LÄHDE: Elintarviketieto Oy 1996a.

Vuodesta 1994 vuoteen 1995 maanviljelijöiden metsän myyntitulot ovat kasvaneet Suomessa keskimäärin 20 %. Maakunnista eniten metsän myyntitulot ovat lisääntyneet Ahvenanmaalla (43 %), Kymenlaaksossa (37 %) ja Etelä-Karjalassa (34 %). Vähiten metsän myyntitulot ovat kasvaneet Lapissa (3 %), Hämeessä (5 %) ja Keski-Suomessa (4 %). Laaja Keski-Pohjanmaa on menestynyt kutakuinkin keskimääräisesti (19 %) ja suppea Keski-Pohjanmaa selvästi keskimääräistä paremmin (28 %). (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vuosi 1995 on ennakkotietojen perusteella ollut metsätulojen määrällä mitattuna 90-luvun paras, kasvua vuodesta 1994 oli 23 %. Yksityismetsänomistajien metsätulot olivat 7,6 miljardia markkaa, mistä 92 % oli kantorahatuloa, 7 % hankintatyötuloa ja 0,1 % markkinoitua polttopuuta. Vuonna 1993 yksityismetsänomistajat joutuivat tyytymään alle 4 miljardin markan metsätuloihin. Vuonna 1996 markkinahakkuut ovat taas vähentyneet. (Elintarviketieto Oy 1996b: 40 - 41)

Puun myyntitulo ei ole ainoa hyöty, jonka maanviljelijä metsästään saa. Puun kotitarvekäyttö rakennus- ja energiapuuna vähentää tarvetta ostaa ulkopuolisia panoksia. Jos metsänomistaja tekee metsätöitä, hän saa myös erilaisia työtuloja (hankintalisät, työtulot metsänhoidosta ja metsänparannuksesta). Lisäksi tulevat valtion ja EU:n tuet ja avustukset metsä- ja energiatalouden hankkeisiin (mm. metsänparannusvarat). Metsän kasvun ylittäessä hakkuut myös metsäomaisuuden arvo lisääntyy vuosittain.

Metsän arvolle ei siten voi ilmoittaa yhtä yksiselitteistä lukua. Maakuntien vertailu ei kuitenkaan edellytä tällaisen indeksin luomista, jos vain nämä Elintarviketieto Oy:n aineistossa huomioon ottamatta jäävät hyödyt eivät Keski-Pohjanmaalla poikkea jollakin systemaattisella tavalla koko maan luvuista.

Keski-Pohjanmaan metsien erityispiirteitä verrattuna maan muiden osien metsiin ovat pieniläpimittaisen puun tilavuusosuuden sekä suometsien (erityisesti ojitetujen) runsaus ja Pohjanlahden rannikkometsien nuoruus. Lisäksi aivan rannikon tuntumassa metsät ovat puulajikoostumukseltaan lehtipuuvaltaisempia ja puut laadultaan huonompia kuin

sisämaassa. Nuorissa metsissä hakkuumahdollisuudet ovat kasvua pienemmät. Sen sijaan suometsiin kertynyttä ylijäämäpuuta sietäisi hakata joitakin vuosia yli kasvunkin. Metsien harventaminen nostaisi tulevaisuuden hakkuupotentiaalia ja parantaisi erityisesti puusadon järeyttä.

Keski-Pohjanmaan metsätalous on yksityismetsävaltaista, joten metsien käsittelystä ja käytöstä kukaan ei voi tehdä keskitettyä päätöstä. Metsänomistajien motivointi metsien hoitoon ja metsänomistajien yhteistyömuotojen kehittäminen ovat yksityismetsäalueilla tärkeämpiä kuin yhden omistajan hallitsemilla suurilla alueilla. Metsätilojen pieni koko aiheuttaa hankaluuksia aluetason metsäsuunnittelussa ja joidenkin metsänparannushankkeiden toteuttamisessa (esimerkiksi kunnostusojitus). Kun yksityismetsät ovat puustorakenteeltaan keskimäärin monimuotoisempia kuin valtion ja metsäyhtiöiden metsät, niiden kehittäminen vaatii erilaista otetta.

Keski-Pohjanmaan metsäkeskuksen alueella maanviljelijät omistavat 919 000 hehtaarin metsätalousmaasta 37 %. Muut yksityiset omistavat 34 %, valtio 19 %, yhtiöt 3 % ja muut 7 %. Maanviljelijät omistavat edelleen yli 50 % yksityismetsämaa-alasta, joten kaupunkilaisten metsänomistajien nopeasta lukumääräisestä kasvusta huolimatta maanviljelijät ovat edelleen tärkein metsien omistajaryhmä. (Hankala 1995)

Vuosina 1993-1995 Keski-Pohjanmaan metsäkeskuksen alueella markkinahakkuiden määrä oli noin puolet kasvusta (Keski-Pohjanmaan metsäkeskus 1996: 11). Metsävarojen vajaakäytöstä huolimatta puun tasainen saatavuus on ollut puun mekaanisille jatkojalostajille ongelma. Yksi syy ongelmaan on se, että Keski-Pohjanmaan puu on pienirunkoista. Nuorta metsää on paljon. Suometsien puiden pieni koko ja alhaiset hakkuukertymät heikentävät puunkorjuun kannattavuutta. Kuitupuusta on ylitarjontaa, mutta samanaikaisesti tukkipuuta voidaan hakata jopa pitkän aikavälin kestävän kasvun ylittävää määrää.

Toinen syy huonoon kysynnän ja tarjonnan kohtaantoon on se, että mekaanisen puunjalostuksen pieniasiakkaiden ostomäärät ovat liian pieniä kiinnostaakseen pitkiä sarjoja

tuottavaa sahayritystä. Erikoistuotteen, kuten oksattoman puun tekeminen on vaativaa työtä. Koska erikoiskäyttäjät haluaa vain pienen osan tukista, häntä on kallista palvella.

Kolmas syy on se, että kemiallisen metsäteollisuuden suuret yritykset ostavat leimikot kerralla. Integraatti voi ottaa oman yhtiönsä sahoille hyvää tukkipuuta ja toimittaa loput puut sellutehtaalle. Koska koko ketju kulkee oman konsernin sisällä, ulkopuoliset eivät pääse ottamaan joitakin pieniä, mutta arvokkaita puueriä omiin käyttötarkoituksiinsa. Menettely sulkee raaka-ainelähteitä ulkopuolisilta, mutta toimintatapaa ei kovin helposti muuteta jonkin puusepänteollisuuden tarpeiden takia.

Metsänhoitoyhdistykset voivat toki myös hankkia tarvittavan puun leimikoittain ja lajitella sen edelleen tukkeihin, pikkutukkeihin, kuitupuuhun ym. Metsänhoitoyhdistys ei kuitenkaan yleensä saa kaikkia puutavaralajeja kaupaksi leimikoiden sisältämässä suhteessa. Kuka huolii puun, joka ei sovi pienyrityksille? Lajittelutoiminnan kokonaiskannattavuus voi jäädä heikoksi joidenkin pienerien hyvästä hinnasta huolimatta.

Kemiallisen metsäteollisuuden suuryritykset väittävät ostavansa puuta sellaiselta taholta, joka pystyy takaamaan täsmälliset toimitusajat ja saman laadun kuin metsäyritysten omat osto-organisaatiot. Koska metsäyhtiöiden toiveet nyt menevät monesti suoraan metsäkoneen käyttäjän tietokoneelle, suuryritysten sisäisten tietojärjestelmien kanssa on vaikea kilpailla toimituskyvyssä. Suuryritysten ei myöskään kannata ostaa sellaista puulajia, jolla ei ole kysyntää maailmalla.

Kukaan ei halua sitoa varastoihin pääomia. Kuitenkaan puu raaka-aineena ei sovi moderneihin JOT-filosofioihin ja joustavaan tuotantoon - viiveet korjuusta valmiiseen tuotteeseen ovat liian pitkiä. Puun käyttäjien ja metsänomistajien on löydettävä jokin sopimusmalli, jossa yhteistyöllä kysynnän ja tarjonnan ajallista ja laadullista kohtaantoa voidaan parantaa. Riskit on myös saatava jaettua, sillä suhdanneherkällä toimialalla vaihtelut ovat suuria.

Puumarkkinoiden uusi yritysکوhtainen sopimusjärjestelmä on saanut Brysselistä vihreää valoa. Metsänomistajilla voi jatkossakin olla hintayhteistyötä. Teollisuus hyötyy tästä sitä kautta, että se saa turvattua raakapuun saantinsa. Ilman puun hintasuositusta 90-luvun alussa puun hinta laski, mutta samalla myös puun tarjonta laski puupulan rajoille. Puun tasainen liikkuvuus on kaikkien osapuolten etu. Nyt puumarkkinoille on jälleen saatu pelisäännöt. Saatujen kokemusten mukaan myös EU-Suomessa on monia asioita, joissa koko metsätaloudella on yhteinen etu vaalittavanaan.

Laajan Keski-Pohjanmaan raakapuuta viedään muualla jalostettavaksi samanaikaisesti, kun raakapuuta tuodaan maakuntaan ja Pietarsaaren seutukuntaan ulkomailta, lähinnä Venäjältä, ja Suomen muilta alueilta. Osin syynä tuontiin on puulajien ja puun kokoluokkien tarjonnan ja kysynnän huono yhteensopivuus, mutta myös puun ostajien ja myyjien välisen luottamuksen puute on johtanut useiden hankintalähteiden käyttöön. Lisäksi Pietarsaaren sellutehtaan siirtyminen UPM Kymmeneille on muuttanut asetelmia siten, että Savosta ja Keski-Suomesta kannattaa mieluummin tuoda UPM Kymmenen ostamaa puuta Pietarsaaren kuin viedä sitä konsernin muille tehtaille Itä- ja Etelä-Suomeen. Konsernien sisäisiin puuvirtoihin ei maakunnallisilla strategioilla ole syytä puuttua, joten keskipohjalaiselle puulle on löydettävä uusia käyttötapoja.

Maataloustuotteiden myyntitulojen lasku siirtää maatilatalouden painopistettä maataloudesta metsätalouteen. Tietoa pitäisi jakaa metsätalouden tarjoamista mahdollisuuksista. Kun ihmisillä on asunto maaseudulla, heidät kannattaisi pitää siellä. Taloudelliset edellytykset tilakokonaisuuden jatkamiselle on kuitenkin oltava tiedossa myös tulolähteitä monipuolistettaessa. Rahoittajien tai maaseudun kehittäjien toiveajatteluun perustuvia ratkaisuja ei pidä tarjota muutoin kuin pilottiprojekteina ennakkoluulottomille kokeilijoille. Jos maaseudun kehittämisessä tulee eteen valintatilanteita, rahoittajien on syytä mieluummin toteuttaa maaseudun asukkaiden toiveita kuin ulkopuolisten kehittäjien unelmia.

Jaettaessa maatalous kolmeen (laajentajiin, luopujiin ja monipuolistajiin) haastateltujen metsäammattilaisten käsityksen mukaan kussakin ryhmässä on noin kolmannes viljelijöistä.

Jos tilakokoa laajennetaan, puuta voidaan joutua myymään nykyistä enemmän maatalouden investointien rahoittamiseksi. Ennen investointipäätöksen tekemistä on kuitenkin pystyttävä näkemään maataloustuotannolla tulevaisuus myös itsenäisenä tulolähteenä.

Monipuolistajat pyrkivät tasapainoilemaan. Metsätaloudella on muitakin merkityksiä kuin puun tuotto. Osa monipuolistajista saattaa jopa ostaa lisää metsää, tosin metsän ostaminen velaksi ei liene kannattavaa.

Luopujia on monenlaisia. Joku voi luopua ja erikoistua metsätalouteen, mutta tällöin metsää on oltava useita satoja hehtaareita ennen kuin toimeentulo voidaan varmistaa.

Maatalousyrittäjä voi tehdä tienvarsikauppaa, jolloin maatilalle jää suhteellisen paljon tuloja aluetaloudessa käytettäväksi. Jos kuitenkin kauppa tehdään pystykauppana, korjuutyö on maanviljelijöiden tuloista pois ja maatalouden kytkentä metsätalouteen heikkenee.

Metsänhoitoyhdistyksen mielestä maa- ja metsätaloutta ei kannata liiaksi eriyttää. Kaikilla maanviljelijöillä on perustietämys metsänhoidosta, joten he pystyvät omatoimiseen metsänhoitoon. Asiantuntijataho tästä eteenpäin löytyy metsänhoitoyhdistyksen kautta. Voiko maatilojen laajentajilla olla jatkossa niin paha aikapula, etteivät he enää ehdi hoitaa kaikkia metsänhoidollisia töitä? Tämä on mahdollista, mutta ilmeisesti lypsykarjataloudessakaan tilakoko Keski-Pohjanmaalla ei vielä vuosikymmeniin ehdi kasvaa niin paljoa, että maataloudessa olisi tuloa tuottavaa työtä koko perheelle ympärivuotisesti - ainakaan jos työltä vaaditaan sama tuotto kuin minkä metsätyöstä saa.

Toisaalta ryhmässä nousi esille kylämetsuriajatus. Järjestelmässä metsät tunteva metsuri hoitaisi hyvillä perinteisillä keinoilla ilman liikoja koneita alueen metsänomistajien

metsät. Koska tulevaisuuden metsänomistaja lienee nykyistä vihreämpi, pitäisi säilyttää kevyiden metsänhoitomenetelmien osaaminen. Jatkossa avohakkuut vähenevät ja luontainen metsän uusintaminen lisääntyy. Ensiharvennus, energiapuun hankinta ja metsänhoitoyhdistyksen istutustyöt voisivat työllistää kylämetsuria. Metsänomistaja sitten päättää, miten ”kovilla” menetelmillä hänen metsäänsä hoidetaan.

Keski-Pohjanmaalla on kuitenkin pidettävä mielessä se, että vaikka ensiharvennus on 90-luvulla tärkein toimi, vuonna 2000 tarve on laskenut puoleen ja vuonna 2010 ensiharvennuksia ei enää tehdä. Ensiharvennus on lisäksi niin kallista välittömiin tuottoihin nähden, ettei sitä oikein kannata teettää ulkopuolisella.

Metsätaloudesta puhuttaessa on syytä erottaa metsänhoito, jossa kylämetsuri voi onnistua toimimaan kannattavasti, ja puunkorjuu, jonka metsätyökone hoitaa edullisimmin. Koneiden ja koneenkuljettajien määrä kasvaa. Toisaalta myös isäntälinja kehittyy jatkuvasti. Nelivetotraktoreihin saa kuormaimia kohtuullisen edullisesti. Muutama maatila voi ostaa myös tilojen yhteisen kaatopään, sillä niidenkin hinnat ovat laskeneet.

6.1.2 Metsätalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Puun käyttöä tulisi lisätä puun käyttäjien ja myyjien yhteisin ponnisteluin, jotta kuitupuulle ja pienirunkoiselle tukkipuulle löydettäisiin riittävästi muuta käyttöä kuin sellun raaka-aineeksi keittäminen. Levytehtaan perustamismahdollisuus ja energiapuun käytön lisääminen olisi tutkittava. Keski-Pohjanmaalla ollaan puun muussa kuin teollisessa käytössä muuta maata jäljessä. Puun uusteolliseen käyttöön pitäisi panostaa. Tietoa tarvittaisiin esimerkiksi puupölyn käyttömahdollisuuksista mm. betonin, asfaltin, liimojen ja elintarvikkeiden lisäaineena.

Keski-Pohjanmaalle ei tarvitsisi tuoda kovin paljon koti- tai ulkomaista tuontipuuta, jos puun kysyntä ja tarjonta voitaisiin yhteismitallistaa hyvässä yhteisymmärryksessä pitkäaikaisin sopimuksin niin määrän, laadun kuin hinnankin suhteen keskeisimmässä puuta-

varalajeissa. Laadultaan samanlaisen raakapuun kuljettelu maakunnan rajojen yli molempiin suuntiin on kansantaloudellista tuhlausta.

Tulevaisuudessa kaikelle suunnitteen mukaisesti hakatulle puulle on käyttöä. Hakkuut pitää mitoittaa siten, että metsien uudistuvuus paranee. Ympäristöarvot ja metsien moninaiskäyttö on otettava huomioon, sillä vasta kansainvälinen hyväksyntä Suomen metsien hoidolle takaa olemassa olon oikeutuksen suomalaiselle metsätaloudelle. Monitoimikoneella kaiken hakkaava ostaja on pelottava visio, joten omatoimisuudelle on jätettävä tilaa.

Keski-Pohjanmaalla olisi tavoittelemisen arvoisessa tulevaisuudessa vahva mekaanisen puunjalostuksen tuotantokeskittymä, jota vielä tukisi vientiin suuntautuneiden huonekaluvalmistajien rypäs. Tehokkuutta ja kilpailukykyä olisi riittävästi vientimarkkinoiden valtaamiseen asti, joten puuta menisi tasaisesti kotimaan suhdanteista riippumatta.

Kehittämisohjelmissa ei kannata pyrkiä saamaan pieniä kenttäsiirkkeitä jokaiselle tilalle. Sahauskapasiteettia on jo riittävästi ja lisäsahurit vain alentaisivat kaikkien yritysten kannattavuutta, kunnes koko ala olisi kustannuskriisissä. Kehittämisen kohteeksi voitaisiin ottaa olemassa olevien yritysten osaamisen tason nostaminen. Laatutavaran sahaaminen on vaativaa hommaa, joka ei sovi kaikille. Tukeissa, sahausjäljessä ja jäljelle jäävien puun palojen käytössä on pieniä eroja, jotka monesti ratkaisevat yrittämisen kannattavuuden. Laitteet maksavat 200 000 ja traktori 100 000 markkaa, joten sahauksen on oltava kokopäiväistä. Isännät voivat toki olla apumiehinä, mutta on ymmärrettävä, ettei kaikkea voi osata; pitää tehdä sitä, mitä osaa.

Joskus sahatun puun kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuudessa voi olla kyse tiedonkulun katkoksesta. Osaava kenttäsahuri ei vain saa tietoonsa erikoispuun tarvitsijoita. Yhteen kasaan laittaminen on helpointa ja lajittelusta tulee heti lisätyötä. Lisätyötä taas ei viitsi tehdä ilman, että tietää saavansa vaivannäöstä joltakulta korvauksen. Puuta ei kannata lajitella varastoon, koska ostajan tarpeita on vaikea ennakoida erikoislaaduissa.

Toisaalta ammattitaidon puuttuessa helposti selitetään, että kiireessä ei ehdi lajitella, vaikka kyse on osaamattomuudesta.

Raakapuun kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuusongelmat pitäisi ratkaista verkostoimalla pieniä puun tarvitsijoita kiinnostaviksi ostoyksiköiksi. Kehittämisprojekti tai yrittäjien muodostama verkosto voisi palkata pienyritysteiminnan koordinaattorin, jonka tehtävänä olisi tukea kenttäsiirkeleiden ja rahtisahureiden työtä. Kakkosnelosen teosta pois pääsy vaatisi vetäjää myös vientipuuprojektille. Tanskalaiset osaavat tehdä huonekaluja suomalaisesta puusta, joten ongelmat eivät ole voittamattomia. Kehittämissankkeessa on kuitenkin oltava kanttia karsia 60 % mukaan pyrkivistä yrityksistä pois ja panostaa kehittämiskelpoisimpiin voimallisesti.

Maatilalla pysyminen on usein pienestä kiinni, joten pienikin sivutulonlähde antaisi jatkoaikaa monelle tilalle. Jos maatiloilla kasvatettavalla ruokohelpillä voidaan korvata tuontikoivua, niin metsäsektorin edustajilla ei ole mitään tätä vastaan. Rannikkometsien lepän ym. vähän jalostetun puutavaran tuotteistamisessa ja markkinoinnissa riittäisi työtä useammallekin kehittämishankkeelle. Tällöin pitäisi myös miettiä rannikkometsien merkitystä luontomatkailulle, metsien monikäytölle ja metsämaisemalle. Suometsien hyödyntämiseen (kunnostusojitus, korjuuteknologia, hakkuiden kannattavuus, puuenergia) liittyvät hankkeet palvelisivat laajasti Keski-Pohjanmaan metsätaloutta.

Metsien merkitys maatilatalouden tulolähteenä kasvaa jatkuvasti. Metsätalousmaan määrä kasvaa mm. EU:n pellonmetsitystuen ansiosta. Pellon metsitys osana maatalousstrategiaa voi herättää ristiriitaisia tunteita, mutta sekin voidaan nähdä yhtenä keinona turvata maaseudun elinvoimaisuutta. Se tuo toimeentuloa tuen muodossa 10 vuodeksi eteenpäin. Pellonmetsitysohjeiden mukaan se ei saa haitata maatalouden järkipäristä kehittämistä eikä tuhota maisemia. Pellonmetsityksen sosioekonomisista vaikutuksista maaseudun toimintoihin tarvittaisiin kuitenkin lisää tutkimustietoa, jottei asia herättäisi tarpeetonta huolta taikka suoranaista pelkoa maaseudulla.

6.1.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Puun mekaanista jatkojalostusta on kehitettävä sekä erillisissä yrityksissä että maatalojen yhteydessä, mutta on otettava huomioon toimijoiden erilaiset tarpeet. Maatalojen yhteydessä puuta jalostavat yksiköt ovat pääasiassa kenttäsaahoja, joiden kehittämistarpeet ovat tuotantotekniikan ja liikkeenjohdon perusasioissa. Pienillä sirkkelisahureilla taas on usein laatuongelmia. Heidän olisi käytävä ainakin lajittelukurssi ennen sahaamisen aloittamista, sillä muuten puutavaran jatkojalostaja ei voi käyttää heidän tuotettaan.

Järeille tukeille ei tarvita lisää sahauskapasiteettia. Tällä hetkellä hakkuusuunnitelmien mukaan 30 % pitäisi olla järeää, kun hakatuista puista peräti 36 % on ollut järeää; tällä vauhdilla tukkipuumetsät loppuvat maakunnasta. Veistosahojen lisääminen ei siten osuisi kiireisimmin lisäkulutusta tarvitsevaan puulajiluokkaan, kuitupuuhun, koska veistosahan käyttämä puu on melko järeää. Sen sijaan pikkutukki- ja parrulinjoja tarvittaisiin lisää useita. Vetelissä kehitellään suometsien hitaasti kasvaneelle tiheäsyiselle puulle uusia käyttökohteita, joiden avulla aiemmin sellutehtaalle päätyneestä erikoispuusta saadaan jatkossa kuitupuuta parempi hinta.

Puun energiakäytön lisääminen olisi perusteltua kuitupuuvaltaisessa maakunnassa. Myös metsien riukuuntuminen on estettävä. Metsänparannusvaroilla tehtävien taimikonhoitotöiden ja nuoren metsän kunnostustöiden yhteydessä on mahdollisuus korjata metsäteollisuuden raaka-aineeksi kelpaamatonta puuta energiakäyttöön. Koska oman kunnan alueelta saatava puuenergia työllistää ja lisää kuntalaisten käytettävissä olevia metsä- ja työtuloja, erityisesti maaseutukuntien kannattaisi laskea eri energialähteiden käytön kannattavuus kuntalaisten näkökulmasta.

6.2 Maatilatalouden liitännäiselinkeinot

6.2.1 Nykytilanne

Maatilatalouden liitännäiselinkeinoiksi katsotaan tässä strategiassa kaikki muu maatioilla tapahtuva maatilatalouden tuloverolain alainen toiminta paitsi maa- ja metsätalous. Laissa esitetty määritelmä maatilalla tapahtuvasta toiminnasta, jota ei ole pidettävä erillisenä liikeyrityksenä, on varsin laava. Täten liitännäiselinkeinoja voivat olla esimerkiksi

- a) maatilamatkailu,
- b) maataloustuotteiden suoramyyni,
- c) maataloustuotteiden pienimuotoinen jatkojalostus,
- d) pienimuotoinen mekaaninen puunjalostus
- e) teollisuuden ali- ja osahankinta,
- f) loma-asuntojen vuokraus,
- g) hyvinvointipalvelualan yrittäjäyys,
- h) keräilytuotteiden, kuten luonnonmarjojen, sienten ja yrttien, hyödyntäminen,
- i) kalastus,
- j) turkistarhaus
- k) energian tuotanto ja
- l) muu yrittäjäyys.

Elintarviketieto Oy:n (1996a) keräämissä maatilatalouden rahavirtatiedoissa liitännäiselinkeinotulot on koottu osaksi luokkaa maatilatalouden sivuansiot. Sivuanstiotulot koostuvat palkoista, tulonsiirroista (mm. eläkkeistä) ja liitännäiselinkeinotuloista. Näiden tulomuotojen osuudet on tässä raportissa esitettävää strategiaa varten tilastoteknisesti arvioitu vuotta 1994 koskevan maatilatalouden tulo- ja verotilaston (Tilastokeskus 1996b) avulla. Arvioinnissa on päädytty sellaiseen jakosuhteeseen, että palkat muodostavat 45 %, tulonsiirrot 27 % ja liitännäiselinkeinotulot 28 % sivuansiotuloista.

Yllä kuvatulla tavalla määriteltynä liitännäiselinkeinotulojen osuus maatilatalouden kaikista tuloista vaihteli vuonna 1995 Suomessa maakunnittain Keski-Pohjanmaan 5 %:sta

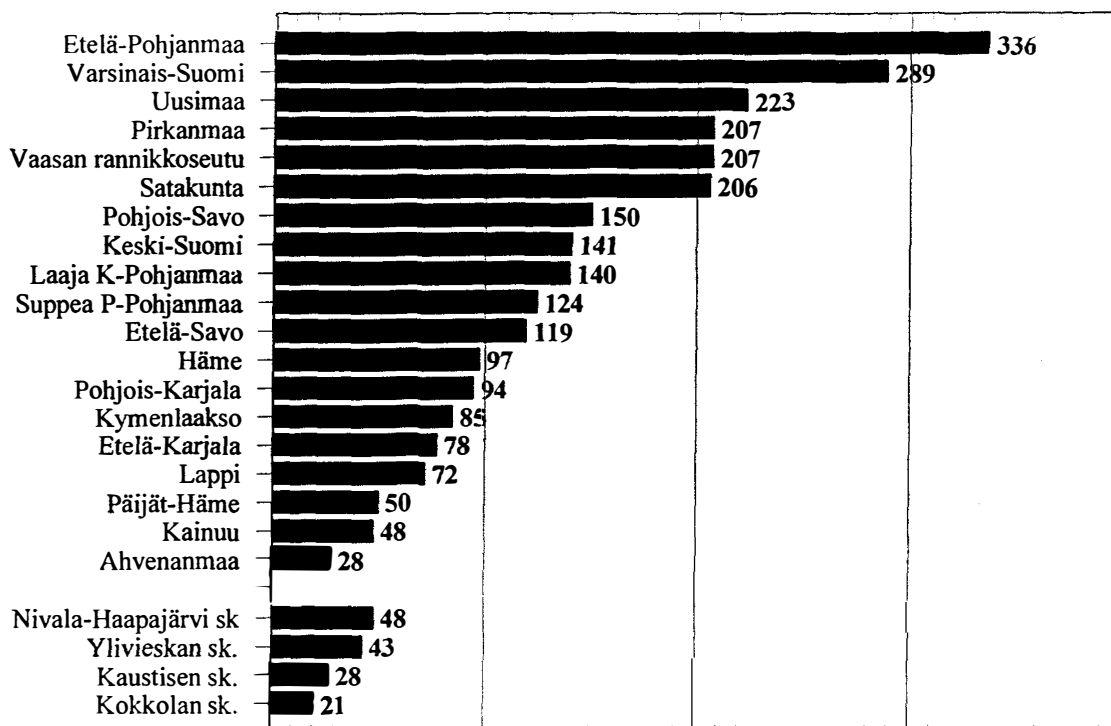
Vaasan rannikkoseudun ja Ahvenanmaan 10 %:iin. Keskimäärin liitännäiselinkeinotulojen osuus oli koko Suomessa 8 %. Ylivieskan ja Nivala-Haapajärven seutukunnissa liitännäiselinkeinotulojen suhteellinen merkitys oli hieman suurempi kuin Keski-Pohjanmaan maakunnan alueella niin, että laajan Keski-Pohjanmaan neljässä seutukunnassa liitännäiselinkeinotulojen osuus maatilatalouden kaikista tuloista oli 6 %. Neljän seutukunnan yhteenlaskettu osuus Suomen maatilatalouden liitännäiselinkeinotuloista oli 5 %.

Kuvan 6.2.1.1 mukaan vuonna 1995 laajan Keski-Pohjanmaan maatilojen liitännäiselinkeinotulot olivat yhteensä 140 miljoonaa markkaa. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnissa liitännäiselinkeinotulot olivat selvästi suuremmat kuin Kokkolan ja Kaustisen seutukunnissa.

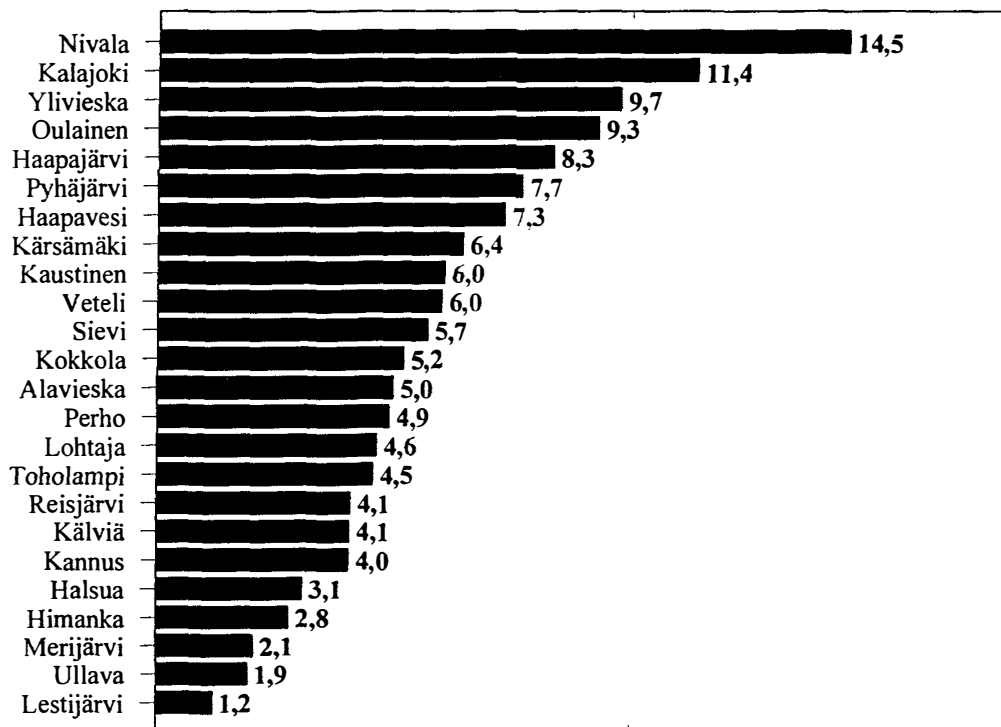
Vuodesta 1994 vuoteen 1995 maatilatalouden liitännäiselinkeinotulot ovat kasvaneet koko Suomessa 2 %. Maakunnista liitännäiselinkeinotulot ovat kasvaneet eniten Vaasan rannikkoseudulla (+10 %), Uudellamaalla (+5 %) ja Päijät-Hämeessä (+4 %). Sen sijaan Kainuussa (-5 %) sekä Pohjois-Pohjanmaalla ja Hämeessä (-1 %) liitännäiselinkeinotulot ovat pienentyneet. Keski-Pohjanmaan maakunnan ja laajan Keski-Pohjanmaan alueilla liitännäiselinkeinotulojen markkamäärät ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 säilyneet suurin piirtein ennallaan eli muuhun Suomeen nähden Keski-Pohjanmaan maatilatalouden liitännäiselinkeinotuloissa on tapahtunut jonkin verran taantumista.

Vaikka asenteet ovatkin muuttumassa, niin enemmistö Keski-Pohjanmaan maatilatalouden harjoittajista ja muista asiantuntijoista katsoo edelleenkin, että vain perusmaatalous on työtä. Edellä luetelluista liitännäiselinkeinoista ainoastaan turkistarhauksella katsotaan olevan merkittävää taloudellista arvoa. Muiden liitännäiselinkeinojen arvioidaan tarjoavan toimeentulon vain harvoille tiloille. Lisäksi yleiseen asenneilmastoon kuuluu se, että naisten toimintaa varsinaisen maatalouden ulkopuolella ei arvosteta. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että naiset tekevät enemmän kuin miehet sellaista korvauksetonta vapaaehtoistyötä, joka ei näy kansantulotilastoissa.

milj. mk

milj. mk

KUVA 6.2.1.1. Maatilojen yhteen lasketut liitännäiselinkeinotulot Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Liitännäiselinkeinotuloja koskevat luvut on arvioitu alkuperäislähteen sivuansiotuloista (joihin kuuluvat liitännäiselinkeinotulojen lisäksi palkka- ja tulonsiirtotulot) olettamalla, että liitännäiselinkeinotulojen osuus sivuansiotuloista on 28 %. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaan virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettujen liitännäiselinkeinotulojen kokonaismäärä oli noin 2,7 miljardia markkaa vuonna 1995.

LÄHDE: Elintarviketieto ●y 1996a.

Keski-Pohjanmaan imago on selkiintymätön. Käsite keskipohjalainen laatu ei aiheuta minkäänlaista värähdystä suomalaisessa eikä eurooppalaisessa keskivertokuluttajassa. Keski-Pohjanmaata ei tunneta mistään kansallisesta eikä kansainvälisestä merkkituotteesta.

Keski-Euroopan ja Etelä-Suomenkin maaseudulla suuri väentiheys luo edellytyksiä monipuolisille liitännäiselinkeinoille. Keski-Pohjanmaan pieni väestöpohja haittaa liitännäiselinkeinojen kehittämistä. Esimerkiksi pienimuotoista maataloustuotteiden jatkojalostusta harjoittavilla maatiloilla on vaikeuksia markkinoida tuotteitaan maakunnallisille markkinoille, koska ei ole mahdollista luoda yhtä sellaista kaupan keskusliikkeitä ohittavaa vaihtoehtoista suoramyyntipistettä, joka tavoittaisi alueen kaikki asiakkaat. Keski-Pohjanmaan väestöpohja riittää ylläpitämään vain hyvin harvoja suoramyyntipisteitä.

Keski-Pohjanmaan ja muiden alueiden välillä on eroja paikallisissa yrityskulttuureissa. Keski-Pohjanmaalla on aina työllistetty ja pärjätty perusmaataloutta harjoittaen. Ei ole ollut suurta tarvetta eikä usein aikaakaan ryhtyä etsimään uusia toimeentulomuotoja. Näin ollen esimerkiksi teollisen tekemisen tai palvelualan ammattitaito eivät ole keskipohjalaisilla maatiloilla päässeet kovin suureen kukoistukseen. Käsityötaitojen tosin voidaan arvioida olevan verrattain korkealla tasolla. Keskusten lähellä yritysrakenteet ovat kehittyneet monipuolisemmiksi kuin syrjäisellä maaseudulla, joten myös Keski-Pohjanmaan sisällä on jonkin verran vaihtelua yrityskulttuureissa.

Suomen vero- ja työlainsäädännössä on pykäläitä, jotka haittaavat liitännäiselinkeinojen harjoittamista. On muun muassa tulkinnan varaista, missä vaiheessa henkilö työllistyy aloittamassaan yrityksessä. Lainsäädännön monimutkaisuus ja tulkinnanvaraisuus haittaavat eniten toimijoita, jotka pyrkivät hankkimaan toimeentulonsa monista pienistä lähteistä.

6.2.2 Liitännäiselinkeinojen tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Lypsykarjatalous ja siihen liittyvä naudanlihan tuotanto muodostavat keskipohjalaisen maaseudun taloudellisen perustan. Maaseudun tulevaisuuden kannalta on ratkaisevaa, kuinka nautakarjatalous pystyy sopeutumaan toimintaympäristön jatkuviin muutoksiin. Pelkkien

liitännäiselinkeinojen varaan rakentuva maaseutu ei ole Keski-Pohjanmaalla tavoittelemisen arvoinen.

Tärkeysjärjestyksen julkilausumisesta ei kuitenkaan seuraa, että sivuansioiden hankkiminen olisi jotenkin epätoivottavaa. Tavoitteena on, että kukin yksittäinen liitännäiselinkeino antaa tulevaisuudessa nykyistä useammille tiloille mahdollisuuden hankkia lisätoimeentuloa tai siirtyä kokonaan aiemmasta päätulonlähteestä sivutulonlähteen päätoimiseksi yrittäjäksi.

Jos maatalouden nykyiset harjoittajat jaetaan tulevaisuuden suhteen erikoistumisen syventäjiin, monipuolistajiin ja luopujiin, niin liitännäiselinkeinojen kehittäminen sopii parhaiten monipuolistajille ja luopujille. Erikoistumisen syventäjillä ei ole resursseja panostaa liitännäisiin. Itse asiassa maataloudesta luopujien kohdalla ei ole enää syytä puhua liitännäiselinkeinoista, vaan asuinpaikoilleen jäävät luopujat ovat maatalouden kannalta menetettyä voimavaraa. Luopumisessa ei kuitenkaan saa olla mitään petturuuden leimaa. Erityisesti pientilallisten siirtymistä muihin elinkeinoihin tulisi pitää maaseudun kehittymisen kannalta myönteisenä ilmiönä. Monipuolistajat pyrkivät liitännäiselinkeinojen avulla etsimään lisätulolähteitä kannattavuutensa ylläpitämiseksi.

Liitännäiselinkeinojen harjoittajien täytyy olla taloudellisesti ajattelevia henkilöitä, jotka myös persoonaltaan sopivat usein sosiaalisia taitoja vaativiin tehtäviin (esim. asiakaspalvelu). Osaaminen, ammattitaito ja kielitaito ovat menestyvien liitännäisyrittäjien tunnusmerkkejä. Koska Suomessa nykyisin naiset ovat miehiä paremmin koulutettuja, nimenomaan maaseudun naisia tulee jatkossa rohkaista entistä enemmän osallistumaan liitännäiselinkeinojen kehittelyyn. Koulutustasossa Keski-Pohjanmaalla on suunnaton ero nuorten ja vanhojen ikäryhmien välillä. Liitännäiselinkeinojen rahoitusta kannattaa kohdistaa nimenomaan nuorille tilallisille, joilla työtä koskevat asenteet eivät ehkä haittaa uudessa ammatissa viihtymistä niin paljon kuin vanhoilla tilallisilla.

Olisi hyvä, jos liitännäinen perustuisi johonkin “luonnolliseen” etuun, kuten luonnon- tai kulttuuriympäristön hyödyntämiseen. Lakeuksille ei tulisi suunnitella esimerkiksi laskettelu-keskusten tapaisia keinotekoisia turistipyydyksiä. Keski-Pohjanmaa voi tarjota eurooppalaisille maaseudun rauhaa ja idyllisiä pikkukaupunkeja ja -pitäjiä. Tällaista ympäristöä

kannattaa markkinoida Euroopan raharikkaille vanhuksille ja keski-ikäisille. Rillumareinuoret menkööt Lappiin ja Etelä-Suomen kaupunkeihin. Myös Keski-Pohjanmaan osittainen kaksikielisyys tulisi ymmärtää luonnolliseksi eduksi, jonka hyödyntämistä maaseudun kehittämisessä voitaisiin lisätä nykyisestä huomattavasti.

Myös kotimaisille lapsiperheille tulisi nykyistä enemmän markkinoida keskipohjalaista maaseutua. Olemassa olevat maatilat samoin kuin metsät antimeen tarjoavat kaupunkilaisia kiinnostavia tutustumiskohteita.

Maakunnan yrittäjillä pitäisi olla nykyistä enemmän rohkeutta ja taitoa tuotteistaa nykyisiä ilmaisupalveluja. Yrittäjien välillä pitäisi olla verkostoja, joiden avulla olisi mahdollista sopia erityispalvelujen tarjoamisesta lyhyelläkin varoitusajalla. Esimerkiksi riistan metsästys voi tulla maksuhaluisen ja -kykyisen satunnaisen turistin mieleen vasta paikan päällä. Jos palvelun järjestämisestä ja palvelun tuottaman rahasumman jakamisesta pitää keskustella pitkään, otollinen tilaisuus lisäansioiden hankkimiseen menee sivu suun.

Myös keskipohjalaista käsityöperinnettä tulisi nykyistä enemmän hyödyntää mietittäessä keskipohjalaisen maaseudun toimeentulomahdollisuuksia. Alueen käsi- ja taideteolliset oppilaitokset Kalajoella, Nivalassa ja Toholammilla ovat tässä yhteydessä keskeisiä tietotaidon lähteitä.

Jotta Keski-Pohjanmaa erottuisi maisemallisesti muista alueista maaseutumatkailualueena, alueen tienvarret ja vesistöjen rannat tulisi hoitaa ja siistiä edustuskuntoon. Mallia voisi ottaa esimerkiksi ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta. Tässä kappaleessa hahmoteltu Keski-Pohjanmaan maaseutuimago edistäisi myös alueen maataloustuotteiden vientiä ulkomaille, kun ulkomaiset vierailijat viestittäisivät kotimaihinsa tietoja Keski-Pohjanmaan viehättävistä tuotanto-olosuhteista.

Siisteyteen ja maaseudun rauhaan perustuva maaseutuimago on jossakin määrin ristiriidassa niihin strategioihin nähden, jotka pyrkivät maatalouden erikoistumisen syventämiseen. Erityisesti yltiöpäinen tehotuotantoon ja suuriin tilakokoihin pyrkiminen kuolettaa perinteistä maalaismaisemaa ja lisää maatalouden aiheuttamia ympäristöongelmia. Perusmaataloutta

tulee viime kädessä kehittää kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Myös jotkut liitännäiselinkeinot, kuten turkistarhaus ja teollinen toiminta aiheuttavat ympäristön pilaantumista. Erilaisia intressejä pitäisi sovittaa yhteen (ks. luvut 2.3 ja 3.3).

6.2.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Liitännäiselinkeinojen ja “maaseudun uusien ammattien” on tavallaan pakko onnistua. Niille, jotka eivät lähde syventämään erikoistumistaan maa- tai metsätaloudessa, ei ole tarjolla uusien ammattien lisäksi paljon muita vaihtoehtoja. Ankea vaihtoehto maaseudun kannalta on se, että luopujat muuttavat kaupunkeihin.

Onnistumisen pakko ei merkitse sitä, että kaikki maaseudun monipuolistamiseen pyrkivät hankkeet olisivat hyviä. Aluekehitystä edistävien tahojen pitää pystyä arvioimaan realistisesti, mitkä hankkeet ovat tähdenlentoja ja mitkä pitkällä aikavälillä kestäviä. ”Annetaan kaikkien kukkien kukkia” -periaate ei sovi vastuulliseen maaseudun kehittämiseen. Aluekehityksestä vastaavien tahojen tulee rahoituspäätöksiä tehdessään kulloisessakin konkreettisesti asiassa ja kulloisellakin konkreettisella alueella päättää maaseutuun kohdistuvien intressien keskinäisistä prioriteeteista.

Kehittämishankkeiden rahoittamisessa tulee suosia hankkeita, joissa yksittäisten toimijoiden sijasta toimijaverkostot pyrkivät kehittämään jotakin liitännäiselinkeinoa. Kehittämishankkeissa pitää olla jo etukäteen selvillä melko tarkkaan, mitä, miten ja kenelle tuotetaan sekä miten tuote saadaan asiakkaan tietoon. On suotavaa, että liitännäinen perustuu jonkin alueelle ominaisen ”luonnollisen” vahvuuden, kuten luonnon- tai kulttuuriympäristön taikka vaikkapa kädentaitojen, hyödyntämiseen. Olisi hyvä, jos hanke hyödyntäisi maakunnassa jo olemassa olevia resursseja. Näin raha pysyisi kiertämässä omassa aluetaloudessa. Olemassa olevien resurssien kapasiteetin käyttöaste kasvaisi, mikä puolestaan esimerkiksi harvaan asutuilla alueilla voisi turvata palvelujen säilymistä.

Jotta tulevaisuudessa liitännäiselinkeinojen tarjoamia mahdollisuuksia voitaisiin Keski-Pohjanmaalla hyödyntää entistä enemmän, pitää kiinnittää erityistä huomiota maaseutuväestön henkisen pääoman ja osaamisen tason kehittämiseen. Liitännäiselinkeinojen tilakohtaisen

kehittämisen tulisi perustua viljelijöiden omaehtoiseen oppimishalukkuuteen (ks. luku 3.1). Monille liitännäiselinkeinojen harjoittajille esimerkiksi maaseudun kehittäjäkoulutuksesta, yrittäjäyyskoulutuksesta, innovaatiokoulutuksesta ja markkinointikoulutuksesta voi olla hyötyä. Liitännäiselinkeinojen kehittämistä rahoitettaessa tulee suosia innovatiivisia hankkeita, joista jää asukkaille runsaasti uutta arvonlisäystä jaettavaksi. Innovatiivisessa hankkeessa otetaan tietoisesti riskejä, mutta onnistuessaan hanke tuo jotakin täysin uutta alueelle.

Keski-Pohjanmaalle on alkanut kehkeytyä valtakunnallisesti merkittävää naisten verkostoista yhteistyötä. Joidenkin ihmisten mielestä verkostomainen yhteistyö sopii naisille paremmin kuin miehille. Verkostoitumisen avulla naiset opettelevat realistisesti hinnoittelemaan erilaiset työnsä ja toimintonsa, järjestävät yhteismarkkinointia sekä luovat tuoteperheitä ja palveluketjuja. Vaarana on, että naisten toiminta tulee ”sopeutetuksi” miesten maailman sääntöihin. Kunnianhimoisempi tavoite olisi se, että naiset osoittaisivat miehille uudenlaisen, yhteistyöhön perustuvan ja entistä tehokkaamman tavan toimia taloudellisesti. Tällainen sosiaalinen innovaatio, uusi keskipohjalainen kapitalismi, voisi mullistaa yhteiskuntaa laajastikin.

Jotkut ovat sitä mieltä, että nais- ja miesyrittäjyyden erottaminen toisistaan on keinotekoista. Maatilalla koko perhe osallistuu yrittämiseen, joten tämän näkemyksen mukaan erityiset naisprojektit vain ”hajottavat” perheitä eivätkä täten sovi kovin hyvin keskipohjalaiselle maaseudulle. Joka tapauksessa naisille on annettava mahdollisuus näyttää, mihin he omista lähtökohdistaan toimiessaan pystyvät alueellisen kehityksen edistämässä.

Myös yrityshautomotoiminnalla katsotaan olevan merkitystä liitännäiselinkeinojen kehittämisessä. Toholammilla on aloittamassa toimintaansa elintarvikealan tuotekehittelykeskus eli yrityshautomo, joka on osa Kaustisen seutukunnan elintarvikeprojektia. Yrityshautomoon hankitaan laitteistoja esimerkiksi makkaran valmistamiseen ja yrttien kuivaamiseen. Kaustisen seutukunta on hakemassa opetusministeriöltä yhdeksän miljoonan markan suuruista apurahaa yrityshautomon kehittämiseen. (Keskipohjanmaa 1996e)

Maaseutumaiseman siistimiseksi työllisyystöistä ja aluekehityksestä vastaavat tahot voisivat entistä enemmän suosia hankkeita, joihin liittyy tienvarsien ja vesistöjen rantojen kunnostusta ja hoitoa. Maisemien hoidossa kannattaa käyttää hyväksi lampaita (ks. luku 7.2).

Opintomatkailua pidetään hyvänä opiskelumuotona. Opintomatalla on mahdollista erkaantua arjen murheista ja keskittyä uutuuksien omaksumiseen. Monilla liitännäiselinkeinojen harjoittajilla on sellainen tausta, että he ovat jossakin elämänvaiheessaan olleet töissä toisella toimialalla, toisella paikkakunnalla ja jopa ulkomailla. Ilman näitä kokemuksia he kenties eivät olisi koskaan aloittaneet liitännäiselinkeinonsa harjoittamista. Uutta toimintaa suunnitteleville pitäisi pystyä järjestämään opintomatkoja, joilla he näkisivät jo ennen henkilökohtaisen riskin ottamista suunnittelemaansa toimintaan liittyviä etuja ja haittoja käytännössä.

Kehittämishankkeita suunniteltaessa ja rakenneltaessa pitäisi aina muistaa hyödyntää alueella jo olevaa osaamista. Liian usein perustetaan uusi organisaatio kilpailemaan tukirahoilla vanhojen rinnalle ilman, että mietitään toiminnan jatkoa tukikauden jälkeen. Hankkeiden pitäisi olla kestäviä siinä mielessä, että ne pärjäävät omillaan kehittämisrahoituksen loputtua. Muussa tapauksessa rahat sidotaan pitkäksi aikaa seiniin, eikä tulevana vuosina ole joustovaraa uusien toimintojen starttirahoitukseen.

6.3 Sikatalous

6.3.1 Nykytilanne

Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien muodostaman laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatalojen sianlihan myyntituloista oli 4 % vuonna 1995. Etelä-Pohjanmaan markkinaosuus oli 13 %, Vaasan rannikkoseudun 10 % ja suppean Keski-Pohjanmaan maakunnan 2 %. Sikatalouden markkamääräiset tulot ovat sen verran vähäisiä, ettei edes laajalla Keski-Pohjanmaalla sikojen kasvatusta ole lähinaapureihin verrattuna mikään erityinen vahvuus. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Koko Suomessa sianlihan myyntitulojen osuus maatalatalouden kaikista tuloista oli 5 % vuonna 1995. Vastaava osuus oli 3 % laajalla Keski-Pohjanmaalla. Sianlihan myyntitulojen osuus tuloista oli suurin Varsinais-Suomessa (11 %), Satakunnassa (9 %) ja Vaasan rannikkoseudulla (9 %). (Elintarviketieto Oy 1996a)

Vuodesta 1994 vuoteen 1995 sianlihan myyntitulot ovat pienentyneet Suomessa saman verran (-35 %) kuin muiden maataloustuotteiden myyntitulot keskimäärin (esimerkiksi maito -13 %, naudanliha -34 % ja vilja -79 %). Maakunnista sianlihan myyntitulot ovat pienentyneet eniten Satakunnassa (- 41 %), Keski-Suomessa (- 39 %) ja suppealla Keski-Pohjanmaalla (- 39 %). Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna menettäneet asemiaan sianlihan tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vähiten sianlihan myyntitulot ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 puolestaan pienentyneet Kainuussa (- 25 %), Päijät-Hämeessä (- 31 %), Ahvenanmaalla (- 32 %) ja Etelä-Savossa (- 32 %). Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna parantaneet suhteellista asemaansa maamme maidon tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Laajalla Keski-Pohjanmaalla sianlihan myyntitulot putosivat ensimmäisenä EU-vuotena 36 %, mikä oli vain hivenen enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Seutukuntien

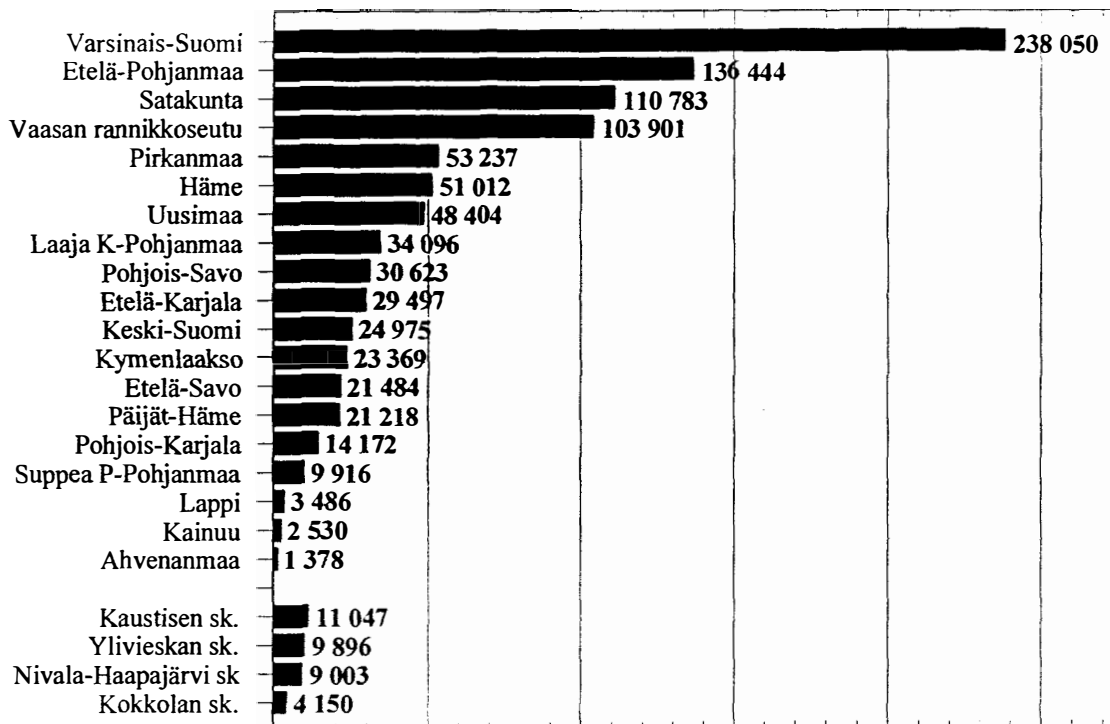
välillä oli suuria eroja. Kaustisen seutukunnassa sianlihan myyntitulot laskivat peräti 44 %, joten menetyksellä oli suurempi vaikutus kuin yhdessäkään Suomen maakunnassa. Kokkolan ja Nivala-Haapajärven seutukunnissa sianlihan myyntitulot laskivat ainoastaan 28 %, joten Suomen maakunnista vain Kainuussa selvitettiin vähäisemmällä myyntitulojen suhteellisella menetyksellä. Ylivieskan seutukunnan sianlihan myyntitulojen 36 %:n pudotus oli lähellä valtakunnallista keskiarvoa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Laajalla Keski-Pohjanmaalla oli vuonna 1995 yhteensä 226 maatilaa, joilla oli sikoja. Alueen osuus Suomen sikatilojen lukumäärästä oli 3 %. Sikoja laajan Keski-Pohjanmaan tiloilla oli noin 34 000 eläinyksikköä, mikä vastasi 4 % koko Suomen eläinmäärästä. Prosentuaalisesti osuus ei ole suuri, sillä sikatalous on keskittynyt yli 60 prosenttisesti neljään suurimpaan maakuntaan. Kaikkien maakuntien joukossa laaja Keski-Pohjanmaa oli silti hieman maakuntien keskimääräisen sikamäärän paremmalla puolella (kuva 6.3.1.1). Sekä Ylivieskan että Nivala-Haapajärven seutukunnassa oli sikoja kutakuinkin yhtä paljon kuin koko suppealla Pohjois-Pohjanmaalla. (TIKE 1996a)

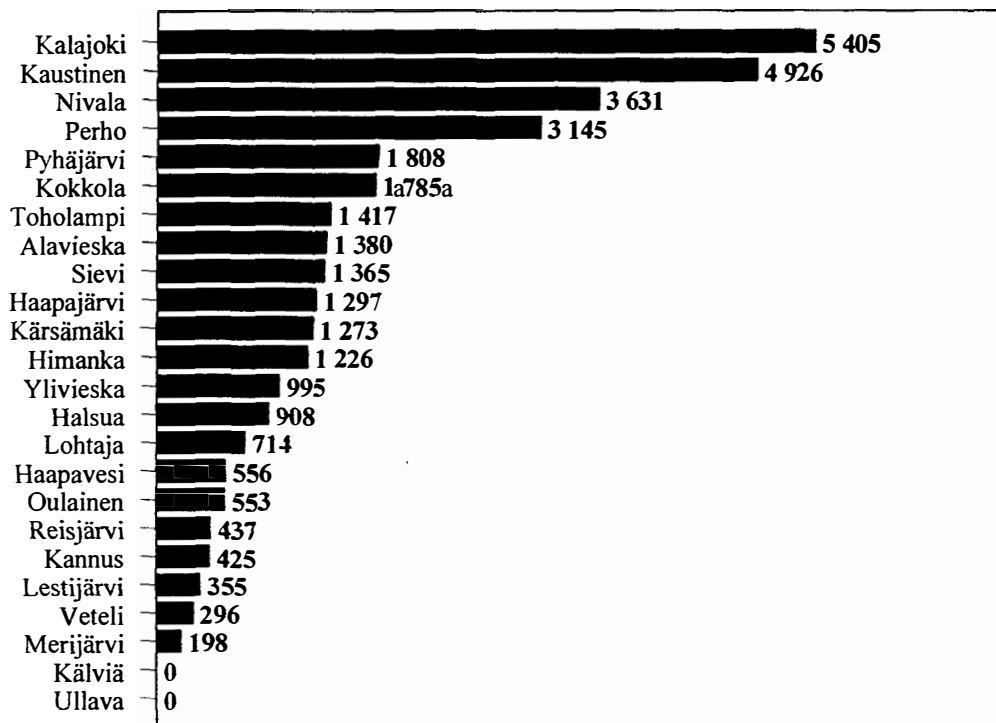
Laajan Keski-Pohjanmaan sikatiloilla oli sikoja keskimäärin 151 eläinyksikköä, kun koko Suomessa vastaava luku oli 130. Tilat ovat siten keskimääräistä suurempia ja siten samalla todennäköisesti myös keskimääräistä hieman kilpailukykyisempiä. (TIKE 1996a)

Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokannan mukaan vuonna 1995 Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli 195 sellaista maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli sikatalous (TIKE 1996a).

ey

ey

KUVA 6.3.1.1. Sikojen eläinyksikköinä (ey) ilmaistut lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Sikojen absoluuttisten lukumäärien muuntaminen eläinyksiköiksi on selostettu liitteessä 4. Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa sikoja oli vuonna 1995 yhteensä noin 959 000 eläinyksikköä.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Taulukon 6.3.1.1 perusteella laajan Keski-Pohjanmaan tilakokorakenne oli vuonna 1995 koko Suomeen verrattuna varsin hyvä. Eläinyksiköiden määrä tilaa kohti oli 113 % koko maan tasosta. Keskimääräistä suurempien tilojen osuus kaikista sikatiloista oli täällä suurempi kuin muualla Suomessa. Maakunnan suurimmat tilat (vähintään 300 eläinyksikköä) olivat omassa luokassaan valtakunnan keskitasoa hivenen suurempia (103 %). Myös laajan Keski-Pohjanmaan sellaisilla päätuotantosuuntanaan sikataloutta harjoittavilla maatiloilla, joilla oli sikoja 225-300 eläinyksikköä, tilojen keskikoko oli lähes yhtä suuri kuin koko maassa (98 %). (TIKE 1996a)

TAULUKKO 6.3.1.1. Päätuotantosuuntanaan sikataloutta harjoittavat maatilat tilakokoluokittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuonna 1995.

Alue / tieto	Tilakoko eläinyksikköinä (ey, ks. liite 4)					Yhteensä
	alle 75	75 - 150	150 - 225	225 - 300	väh. 300	
Tilojen lukumäärä	50	56	44	21	24	195
Osuus alueella	26 %	29 %	23 %	11 %	12 %	100 %
Osuus Suomesta	3 %	3 %	4 %	4 %	4 %	3 %
Laaaja Keski-Pohjanmaa	Eläinmäärä, 1000 eläinyksikköä (ey)					
	2,4	5,9	8,1	5,3	11,4	33,2
Osuus alueella	7 %	18 %	24 %	16 %	34 %	100 %
Osuus Suomesta	3 %	3 %	4 %	4 %	4 %	4 %
	Ey-määrä / tila					
	48,2	106,2	184,1	254,3	474,4	170,2
Osuus Suomesta	107 %	98 %	101 %	98 %	103 %	113 %
Koko Suomi	Tilojen lukumäärä					
	1876	1840	991	513	605	5825
Osuus alueella	32 %	32 %	17 %	9 %	10 %	100 %
	Eläinmäärä, 1000 eläinyksikköä (ey)					
	84,3	199,9	181,4	132,5	279,0	877,1
Osuus alueella	10 %	23 %	21 %	15 %	32 %	100 %
	Ey-määrä / tila					
	44,9	108,7	183,1	258,2	461,2	150,6

Eläinmäärässä ovat mukana kaikki siat (ks. liite 3).

LÄHDE: TIKE 1996a.

Sianliha oli vuonna 1995 Suomen lihamarkkinoiden valtias 168 miljoonalla kilollaan, sillä naudanlihaa tuotettiin vain 97 ja siipikarjaa 42 miljoonaa kiloa. Hinnan laskun seurauksena sianlihan kulutus kasvoi 12 %. (Elintarviketieto 1996b:30, Kettunen 1996: 18)

Sianliha on siten Suomen ylivoimaisesti kulutetuin lihalaji. Näin ollen sianlihaan perustuvilla erikoistuotteilla on koko sianlihatuotannon volyymiin nähden helpostikin vain marginaalinen merkitys. Sianlihan makua ja koostumusta ei useimpien muiden lihalatujen tapaan ole kovin helppo parantaa ruokinnalla - toki aina maun pilaaminen liiallisella kalaruokinnalla on mahdollista. Siat syövät viljapohjaista ruokaa, johon lisätään valkuaista. Perunan tai rankin lisääminen parantaisi makua ehkä hieman, mutta tällainen erikoisruokinta on yleensä liian kallista ja vaivalloista lihasta saatavaan hintaan nähden.

Muutama yrittäjä kussakin maakunnassa voi saada viljasika-nimellä suoramarkkinointikanavan, mutta massojen on etsittävä apua muusta suunnasta. Jos jotain sikaa kehutaan viljapossuna, se saattaa aiheuttaa huonontaa muiden mainetta, koska ravinnossa ei vastaavaa eroa ole. Periaatteessa kaikki keskipohjalaiset siat ovat viljapossuja, sillä vasta luomuviljan käyttö ja luomutuotannon säännösten noudattaminen erilaistaisi sikoja siinä määrin, että oma tuotemerkki olisi perusteltua.

Atria Oy hankintaosuuskuntineen on Keski-Pohjanmaalla suurin sianlihan ostaja. Sikoja teurastetaan suuria määriä myös Pouttu Oy:ssä ja Snellmanin Teurastamo Oy:ssä. Syynä on se, että sianlihaa käytetään yhä enemmän lihanjalosteissa suhteellisesti halvan hinnan takia. Suomessa on pitkään syöty EU:n halvinta sianlihaa. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen hintatietoraportin mukaan sianlihan (sika E) hinta viikolla 36 oli 11,29 Saksassa, 9,85 Hollannissa, 9,11 Ruotsissa, 8,97 Tanskassa ja 8,29 Suomessa (Maaseudun Tulevaisuus 1996d).

Sikataloutteen erikoistuneiden tilojen kannattavuutta on tarkasteltava erikseen sianlihatuotantoa, porsastuotantoa ja yhdistelmätuotantoa harjoittavilla tiloilla. Sikatalouden sisällä eri tuotantolinjojen tulonmuutokset ovat voimakkaasti sidoksissa: sama porsas on

toisaalta porsaantuottajan pääasiallinen tulonlähde ja toisaalta se on sianlihantuottajan merkittävin yksittäinen ostopanos. (Hiiva 1996: 31-32)

Viljan hinta on alentunut EU-jäsenyyden myötä. Viljanviljelijöille maksetaan siten en-
tistä vähemmän, mutta ostorehujat käyttävät siiankasvattajat ovat hyötynet. Jos ja kun
viljan hinta nousee, päinvastainen kehityskulku toteutuu. Valkuaisrehut saadaan periaat-
teessa maailmanmarkkinahintaan, mutta soijaa on silti käytetty vähän. Rehuntuonti
suursikalaa varten on täysin teoreettinen ajatus, sillä satamasikala ei kannata.

Kemira ei ole laskenut lannoitteiden hintoja oletetusti, mutta asialle on vaikea tehdä
mitään. Polttoaineen yhteishankinnat ovat jo käytössä monin paikoin ja yhteistoimintaa
on muissakin toiminnoissa. Yhteistyöhaluja hillitsee eläintautien leviämisen pelko.
”Villi” rehun tuonti on vähäistä, mutta koska kukaan ei voi olla varma kuin omista te-
kemisistään, moni yrittää mieluummin yksin kuin yhteistyössä muiden kanssa.

6.3.2 Sikatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

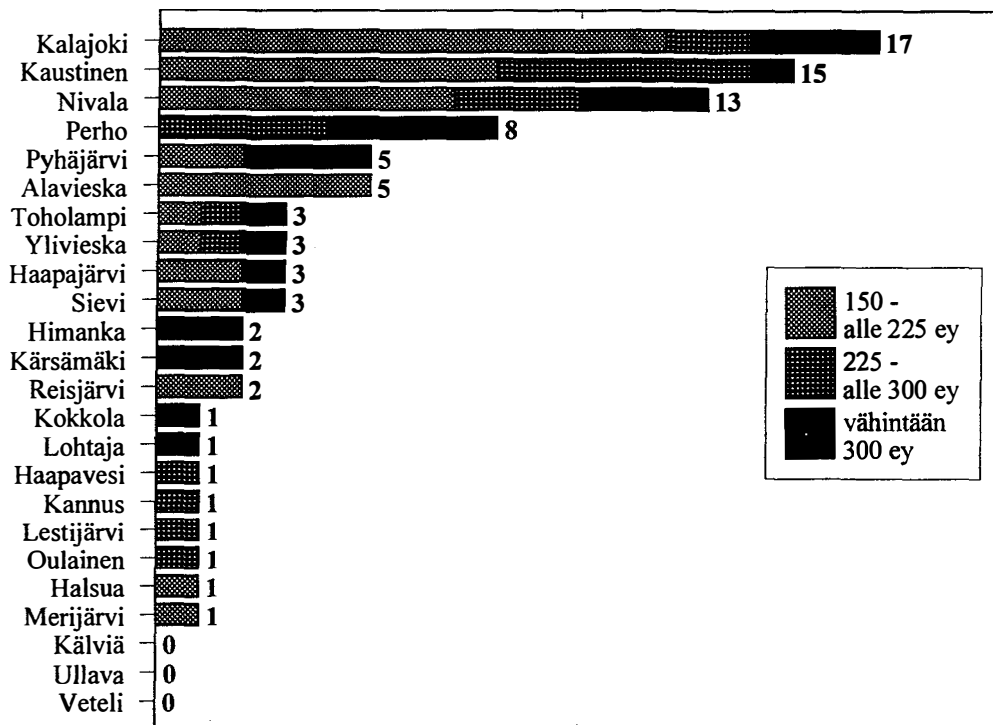
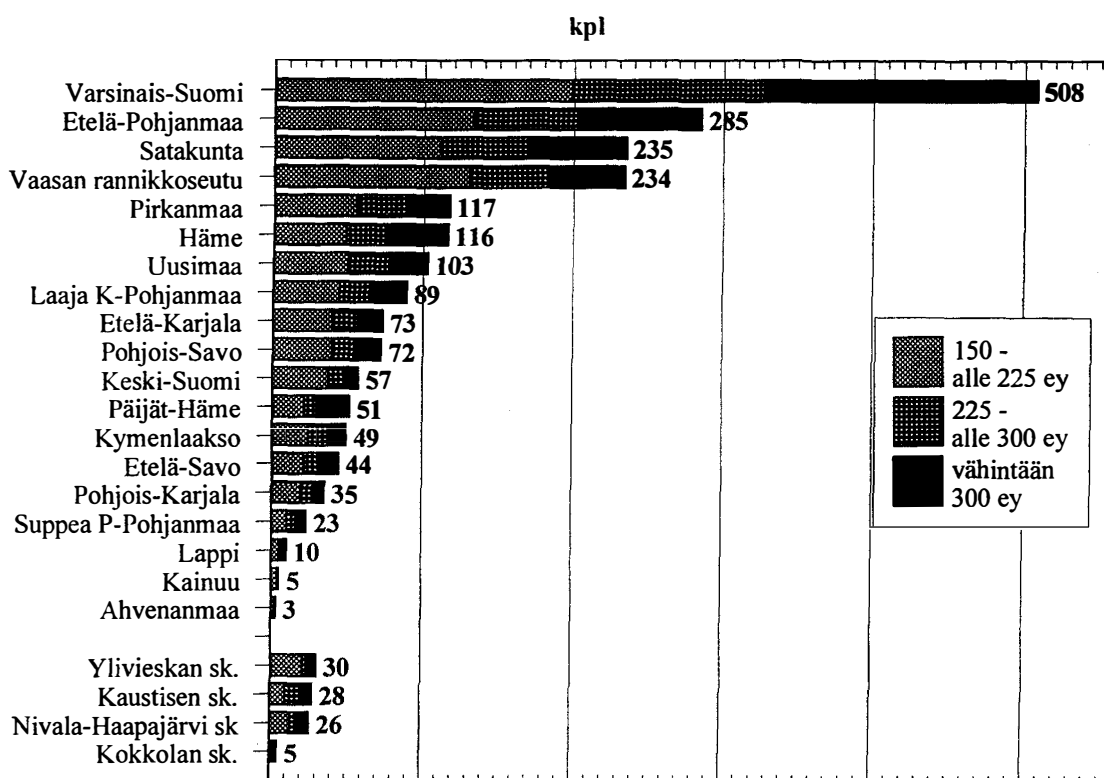
Tuotantokiintiöiden poistuminen on hyvää EU-järjestelmässä, vaikka erityistukijärjes-
telmien ulkopuolelle jääminen harmittaakin. Jos EU-Suomessa katsottaisiin pelkästään
tuotantokustannuksia, niin maan 12 000 sikatilasta tarvittaisiin vain kuudesosa. Yksi
ihminen voi hoitaa jopa 2 000 lihasikaa tai 50 - 150 emakkoa. Kaksi perheenjäsentä
täysin työllistävää kokoluokkaa on vaikea ajatella perustettavaksi muualla kuin porsaan-
tuotannossa. Työllistävä emakkojen pito sopii parhaiten perheviljelmille, joissa isäntä ja
emäntä osallistuvat tilan töihin. Lihasika työllistää vähän, joten se sopii monitoimi-
semille tiloille. Silti tiloilla joskus tarvitaan ulkopuolistakin työvoimaa, koska monissa
töissä tarvitaan vähintään kahden henkilön osallistumista. Astuttamisessa on iso työ ja
siinä voi mennä useita tunteja päivässä.

Sikatiloilla on Keski-Pohjanmaalla noin pari sataa työpaikkaa. Jos kehittämistoimissa
onnistutaan, sikatalouden harjoittajien määrä Keski-Pohjanmaalla laskee 10 - 30 %,
mutta lihan tuotantomäärät voivat jopa nousta. Sikatiloja olisi säilytettävä vähintään 70

kappaletta, jotta suhteellinen asema säilyisi ennallaan. Kovin alas tuotantomäärä ei saa laskea, sillä alentuneilla hinnoilla jalostuslaitosten, eläinlääkäreiden ja neuvonnan sika-asiantuntemuksen säilyttäminen vaatii melkoisen eläinvarannon ja rahavirran. Toisaalta 100 tilaa voisi tuottaa jo 17 miljoonaa kiloa sianlihaa, mikä taas ei ehkä ole realistista. Varsinaisia teollisuussikaloita Keski-Pohjanmaalle ei ole tulossa, sillä oman perheen työllistäminen riittää useimmille tavoitteeksi. Nytkään ei voi olla monta päivää pois yhtä menoa, sillä pääomia on niin paljon kiinni eläimissä, ettei talous kestä suuria takaiskuja.

Kuvan 6.3.2.1 mukaan neljäsosa sellaisista päätuotantosuuntanaan sikataloutta harjoittavista tiloista, joilla oli vuonna 1995 sikoja vähintään 150 eläinyksikköä, sijaitsee Varsinais-Suomessa. Neljän suurimman sikatalousmaakunnan alueella sijaitsi 60 % yli 150 eläinyksikön tiloista, joilla on parhaat edellytykset laajentaa tuotantoaan. Laajalla Keski-Pohjanmaalla näitä tiloja on 89 kappaletta, joten aluekokonaisuus sijoittuu sikatalouden jatkoedellytykset omaavien tilojen perusteella Suomen maakuntien joukossa keskikastiin.

Sikatalouden optimikoko ei ole yksin kiinni eläinten määrästä. Ympäristövaatimukset vaativat riittävän peltoalan lannan levitykseen, ja investointituet vaativat lisäksi riittävän rehuomavaraisuuden. Tyypillisillä lihasikataloilla on peltoviljelyä. Ympäristövaatimukset ja rehuviljan tuotanto olisi mahdollista hoitaa myös sopimuksin viljatilojen kanssa, jos lihasikatilan oma peltoala ei tähän riitä. Koska sikoja ruokitaan vain väkirehulla, voidaan rehustus perustaa ostorehujen varaan, jolloin rehuntuotantoon ei tarvita peltoa. Tilanne on siten erilainen kuin nautakarjalla, joka tarvitsee karkearehua melkoisen paljon. (Lempiö 1996: 6-7)

KUVA 6.3.2.1. Niiden päätuotantosuuntanaan sikataloutta harjoittavien maatilojen lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa, joilla vuonna 1995 oli sikoja vähintään 150 eläinyksikköä (ey).

Sikojen lukumäärien muuntaminen eläinyksiköiksi on selitetty liitteessä 4. Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettuja maatiloja oli vuonna 1995 yhteensä 2 109 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Jos peltoalat ovat pieniä, tuottaja voi erikoistua siankasvatukseen ja antaa pellot jonkun toisen viljeltäviksi. Koska Keski-Pohjanmaalla eläinyksiköiden määrät peltohehtaaria kohti ovat jo usein yläkantissa, EU-tukien peltoalarajat tulevat vastaan jatkuvasti koti-eläinten määriä lisättäessä. Ympäristönormien mukaan esimerkiksi 500 lihasian sikala tarvitsee 45,5 hehtaaria peltoa. Sadan emakon sikalan pinta-alavaatimus on puolestaan noin 20 hehtaaria.

Tuotannon laajentaminen vaatii investointeja. Sikaloissa ei ole tyhjää tilaa. Tilakoon kasvaessa joudutaan pelloille hankkimaan koneita, mikä sitoo pääomia. Ympäristötukiehtojen takia lanta voidaan ajaa pellolle vain sulaan maahan, mikä vaatii lantala-investointeja. Eläinten lannassa oleva typpi ja fosfori on käytettävä tarkkaan hyväksi, koska lannoitteita ei saa päästönormien takia lisätä. Typpi haihtuu heti, joten se on mullattava vuorokauden kuluessa. Lannan levitys vie runsaasti aikaa, vaikka säiliöt olisi viety peltujen reunoille valmiiksi. Keski-Pohjanmaan peltujen hajanaisuus lisää työtä entisestäänkin. Fosforimäärissä on vaikea pysyä normeissa, koska lantaa käytettäessä pellon ravinnesisältöä ei pystytä mitoittamaan yhtä tarkasti kuin keinolannoitteita käytettäessä. Ympäristötukisopimuksen tehneillä viljasato tahtoo jäädä vähäiseksi.

Sianlihassa tuotanto ei ole ongelma, vaan markkinointi. Puhdas luonto yhdistettynä terveeseen eläinainekseen on paras henkivakuutus jatkossa. Puhtauden mielikuvalla voisi myydä ulkomaille, mutta ainakin luomun markkinointi on tällä hetkellä heikosti organisoitu. Pouttu Oy on kokeillut luomua, mutta viljasian tulo markkinoille vesitti markkinat - ei jäänyt riittävän suurta markkinarakoa volyyymituotteelle ja hinta laski niin alas, että luomu ei enää käynyt kannattavasta erikoistuotteesta. Markkinoiden romahdus johtui myös siitä, ettei jalostuslaitos pystynyt takaamaan luomulihan tasaista tarjontaa. Pouttu on liian iso laitos luomun eteenpäin viejäksi, mutta joku pienempi yksikkö kuten kotiteurastamo voisi onnistua. Luomuliha on kuitenkin jalostettava erikoistuotteeksi, pelkkä kasvatus ei riitä.

Eettisiin kysymyksiin on turvallisinta suhtautua maltillisesti, jottei joudu missään suunnassa silmätikuksi tai oppirahojen maksajaksi. Jos sikoja haluttaisiin kasvattaa lajin-

omaisesti, pesän tekemisen tarve pitäisi tyydyttää. Tämä nostaisi porsimisen kustannuksia, mutta toisaalta tarjoaisi enemmän työtilaisuuksia piensikalan pitäjille. Olkia pitäisi käyttää kuivikkeena ja karsinat olisi tehtävä isommiksi. Pihattoja syntyy nyky näkyminkin. Kehitys Keski-Pohjanmaalla lienee samanlaista kuin muuallakin. Jos lajinomainen kasvatus mielletään kuluttajaportaassa tärkeäksi, kärsijöitä eivät ole keskipohjalaiset tilat, vaan tanskalaiset yli 500 sian sikalat. Keski-Pohjanmaalla kannattaa siten seurata maailman trendejä, sillä oma tuotantomme pystyisi kilpailijamaita helpommin sitoutumaan pinnalla oleviin eettisiin arvoihin.

Satelliittisikalat, emakkorenkaat ja ryhmäporsitukset jakoivat ryhmän mielipiteet. Osin kyse on yritysten erilaisista kilpailukeinoista, mutta osin epävarmuus liittyy myös siihen, ettei uusien tuotantotapojen eduista ja haitoista ole riittävästi kokemusta eikä puolueettomien tahojen tekemiä arvioita. Tanskalaisten sianlihantuotanto perustuu suuriin yhdistelmäsikaloihin, kun taas Ruotsissa käytetään kohtuullisen paljon emakkorenkaita. Yhtä ainoa oikeaa tapaa ei siten ole olemassa, vaan toiminnan nykyinen luonne (tilakoko, etäisyydet ym.) vaikuttaa valintaan.

Yksityisistä eläinlääkäreistä on puutetta, mutta laboratoriohenkilökuntaa on riittävästi. Ongelmana on myös se, että lihan hinnan laskun takia ei enää monesti kannata kutsua eläinlääkärinä katsomaan yksittäistä sikaa. Lääkkeitä pitäisi saada nykyistä enemmän tuottajan omaan kaappiin, jottei tarvitsisi pikkuasioiden takia lääkärin henkilökohtaista käyntiä. Vaikka tuottajien koulutustaso ja osaaminen ovat jatkuvasti nousseet, eläinlääkärit eivät ole halukkaita käyttämään nykyteknologian tarjoamia keinoja kustannusten säästöihin aivan täyteen määrään asti. Omaa reviiriä suojellaan myös suhteessa muissa organisaatioissa toimiviin ammattitaitoisiin ihmisiin, vaikka toki kaikki eläinlääkärit ovat yksilöitä ja eri kunnissa toiminnassa on suuria eroja.

Kaikki jäljelle jäävät tilat olisi saatava mukaan systemaattiseen sikataloustarkkailuun, jotta tuottajat saisivat oman tuotantotapansa (perinteinen, luomu, yhdistelmäsikala tai emakkorengas) vertailutiedoista selville omat vahvat ja heikot osaamisen alueensa. Myös luomussa voi olla tehokas tai tehoton suhteessa muihin luomutuottajiin!

Kun sianlihaa tuotetaan tietty, tuottajien kulloisellakin tuottajahinnalla hyväksi näkemä määrä, uusia työpaikkoja teurastukseen ei voi syntyä kuin jakamalla olemassa olevia raaka-aine- ja lopputuotevirtoja uudelleen. Pienimuotoinen jatkojalostus / kotiteurastamo on kilpailukykyinen vain, jos se saa lopputuotteestaan perustuotetta paremman hinnan. Kotiteurastamon on kuitenkin vaikea myydä muita kuin sian arvo-osia. Täten, vaikka tietyistä osista saisi hyvän hinnan, kokonaisuutena arvioituna keskihinta jäisi silti suuryritystä heikommaksi.

Kotiteurastamo on tehottomampi kuin teollisuusteurastamo. Jos entistä suurempi osa lihasta jalostettaisiin kotiteurastamoissa, työpaikkoja syntyisi lisää. Tällöin saman suuruisen teurastussektorin arvonlisäys jaettaisiin entistä useamman työntekijän kesken. Tällainen työn tuottavuuden laskeminen ei kuitenkaan voi olla kehittämissuunnitelman tavoitteena. Kotiteurastuksessa on vaikea pitää kapasiteetin käyttöastetta korkeana, koska tasaista teuraseläinten virtaa on vaikea taata yhdeltä tilalta. Jonkun maksettavaksi koituvat myös jakelu- ja kuljetuskustannukset, jos kotiteurastaja joutuu vartavasten lähemmään myyntimatkoille. Koska kotiteurastamon pito on edelleenkin lähialueelle myyntiä, yksi kotiteurastamo kuntaa kohti on maksimi.

Hankerahaa pitäisi antaa ainakin yhteen pienimuotoiseen jatkojalostusprojektiin, jossa pyritään saamaan aikaan vientiin kelpaavia tuotteita (tuotekoreja tai yksittäisiä erikoistuotteita). Tällöin saadaan kokemusta siitä, mitkä ovat pienimuotoisten hankkeiden onnistumismahdollisuudet. Hyvin suunniteltu ja rahoitettu hanke näyttää, missä määrin potentiaalia todella on. Hankkeelle pitäisi etukäteen asettaa selvät tavoitteet. Tällöin voidaan jälkepäin arvioida, onko hanke onnistunut toteuttamaan asetetut tavoitteet vai ei. Ilman selkeitä tavoitteita mikä tahansa hanke voidaan jälkepäin yrittää tulkita onnistuneeksi.

Tällaisen hyvin dokumentoidun pilottihankkeen toteuttamisen jälkeen maakunnassa ei enää tarvitsisi käydä perinteistä tuotantoa harjoittavia syyllistävästä keskustelua hukkaan heitetyistä pienimuotoisen toiminnan mahdollisuuksista. Jos hanke onnistuisi, muut

tuottajat voisivat omine tuotanto- ja vientirenkaineen ottaa oppia onnistuneista käytännöistä ja toteuttaa vastaavanlaisia vientihankkeita muilla maantieteellisillä markkinoilla. Jos käyttämättömiä mahdollisuuksia ei löydy edes etukäteen lupaavimmiksi arvioiduilta markkinoilta, vientiä suunnittelevia voi varoittaa tarvittavan työn määrästä, vientihankkeen aikajänteen pituudesta ja tarvittavien rahallisten panostusten suuruudesta.

6.3.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Keski-Pohjanmaan liiton, valtion piiriviranomaisten ja muiden rahoittajien kehittämissuunnitelmien lähtökohtana on uusien työpaikkojen luominen tai vanhojen säilyttäminen. Sikataloudessa tuottajat kuitenkin painottavat tilan peltoalan ja sikojen määrän kasvattamista parhaana keinona sopeutua tulevaisuuden haasteisiin. Yksikkökoon kasvattaminen ei tee mahdolliseksi lisätä työllisten määrää.

Lihasaloiden koon tulisi suurentua huomattavasti, jotta alan rakenne olisi kilpailukykyinen kilpailijamaiden kanssa. Emakkoloissa yksikkökoon kasvattaminen ei ehkä aina yksin riitä, vaan ainakin osalla tiloista voi olla edullista lähteä mukaan täysin uusiin tuotantojärjestelmiin. Näistä tehokkain lienee emakkorenkaiden muodostaminen. Lisäksi voidaan tehostaa porsaiden välityksen toimintaa taikka porsaiden ostajien ja myyjien välistä sopimustuotantoa. Pääasia on, että välityskustannuksia saadaan nykyistä alemmaksi ja sitä kautta lihantuotantoa kilpailukykyisemmäksi kilpailijamaihin verrattuna.

Rehurenkaat eivät saa suuria alennuksia, sillä suuryhtiöt ovat jakaneet markkinat. Laajan Keski-Pohjanmaan 4 seutukunnan alueelle saattaisi olla mahdollista perustaa maakunnallinen pienrehusekoittamo, joka käyttäisi maakunnan viljaa raaka-aineenaan. Uusia organisaatioita ei silti tarvitsisi perustaa, koska pienrehusekoittamo voisi olla jo toimivan viljankäsittelylaitoksen (Avena, Ylivieska, Tyngän mylly jne.) yhteydessä.

6.4 Viljan viljely

6.4.1 Nykytilanne

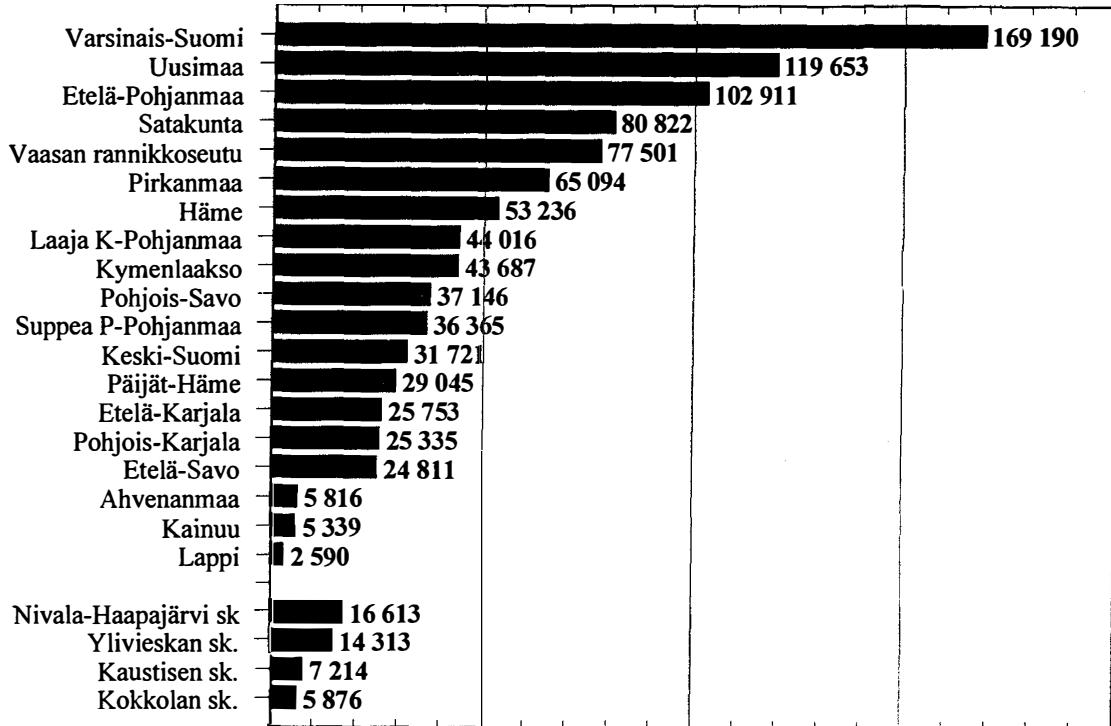
Elintarviketieto Oy:n rahavirtatilastojen mukaan vuonna 1995 Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien osuus koko Suomen viljanmyyntituloista oli 1,6 prosenttia. Viljan myyntitulojen osuus maatalouden kaikista tuloista on EU-jäsenyyden vaikutuksesta pienentynyt Suomessa huomattavasti vuoden 1995 aikana. Mainittu osuus pieneni vuodesta 1994 vuoteen 1995 koko Suomessa 10 %:sta 2 %:iin ja Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella 2,8 %:sta 0,6 %:iin. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Viljanviljelyn aseman heikentyminen esimerkiksi suhteessa kotieläintalouden tuotantosuuntiin perustuu osittain tilastotekniseen harhaan. Kotieläintaloudessa tärkeät lisähintoina maksettavat maataloustuet sisältyvät Elintarviketiedon tilastoissa tuotteiden myyntituloihin, kun taas peltoviljelyssä tärkeät suorat, pinta-ala- ja eläinmääräperusteiset maataloustuet tilastoidaan erilliseen tuotantosuunnittain jakamattomaan tilastoluokkaan.

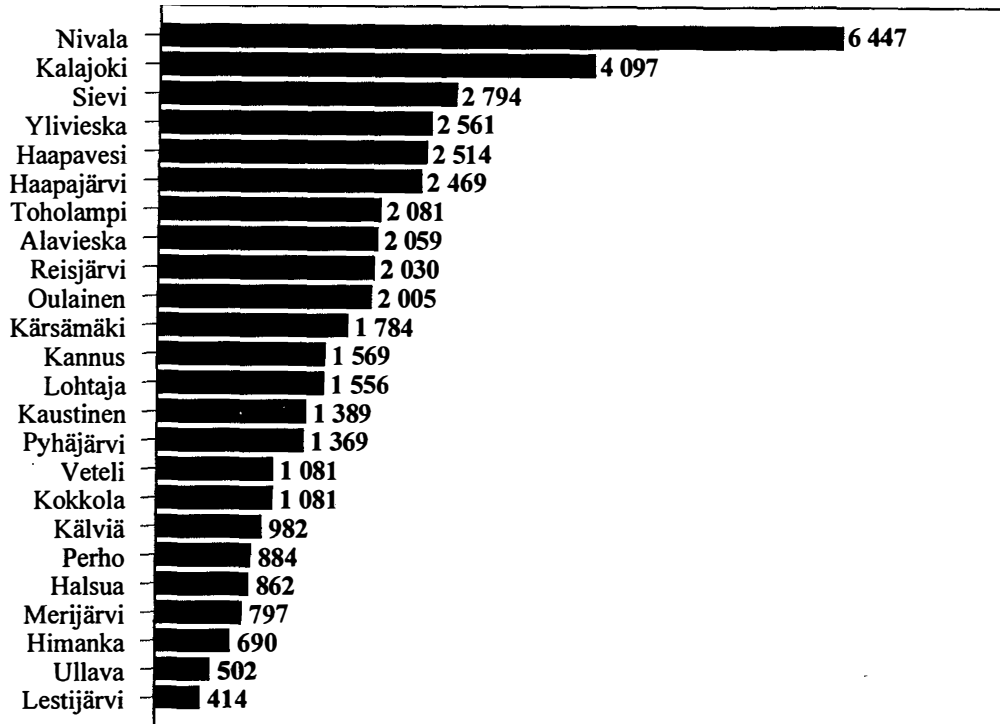
Markkamääristä laskettuna viljan myyntitulot pienenivät vuodesta 1994 vuoteen 1995 koko Suomessa 79 prosenttia eli enemmän kuin minkään muun Elintarviketiedon erittelemän maataloustuotteen myyntitulot. Maakunnista eniten viljan myyntitulot pienenivät Pohjois-Pohjanmaalla (-84 %), Pohjois-Savossa (-82 %) sekä Kainuussa, Keski-Pohjanmaalla ja Kymenlaaksossa (-81 %). Vähiten viljan myyntitulot pienenivät puolestaan Lapissa (-69 %), Pohjois-Karjalassa (-76 %) ja Pirkanmaalla (-77 %). Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella viljan myyntitulot pienenivät 82 % eli alueen asema Suomen viljanviljelyssä heikkeni vuoden 1995 aikana. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vuonna 1995 laajalla Keski-Pohjanmaalla oli 4702 maatilaa, joilla harjoitettiin rehuviljan viljelyä ja 324 maatilaa, joilla harjoitettiin muun viljan kuin rehuviljan viljelyä. Viljanviljelyala oli yhteensä noin 44 000 ha (ks. kuva 6.4.1.1). Tämä pinta-ala vastaa 4,5 prosenttia koko

ha

ha

KUVA 6.4.1.1. Viljanviljelyalat hehtaareina (ha) Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa vuonna 1995.

Kuvassa esitettyyn laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Vuonna 1995 koko Suomessa viljeltiin viljaa yhteensä noin 980 000 hehtaaria.

LÄHDE: TIKE 1996a.

Suomen viljanviljelyalasta. Laajan Keski-Pohjanmaan sisällä viljanviljely painottuu Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntiin. (TIKE 1996a)

Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueen viljatiloista 488 oli sellaisia, joiden päätuotantosuunnaksi maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen tietokannoissa on merkitty viljanviljely (ks. taulukko 6.4.1.1).

TAULUKKO 6.4.1.1. Päätuotantosuuntanaan viljanviljelyä harjoittavat maatilat tilakoko-
luokittain laajalla Keski-Pohjanmaalla ja koko Suomessa vuonna 1995.

Alue / tieto		Tilakoko viljelyalan* (ha) mukaan						Yh- teen- sä
		alle 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	väh.a 30a	
Kokkolan, Kaustisen, Nivala- Haapa- järven ja Ylivieskan seutu- kunnat yhteensä	Tilojen lkm	39	112	97	90	95	55	488
	Osuus alueella	8%	23%	20%	18%	19%	11%	100%
	Osuus Suomesta	2%	2%	2%	2%	2%	1%	2%
	Viljelyala* (1000 ha)	0,1	0,9	1,2	1,6	2,3	2,5	8,6
	Osuus alueella	2%	10%	15%	19%	26%	29%	100%
	Osuus Suomesta	2%	2%	2%	2%	2%	1%	1%
	Viljelyala* (ha)/ tila	3,6	7,8	12,8	17,7	23,8	44,76	17,6
	Osuus Suomesta	104%	102%	104%	102%	97%	83%	74%
	Tilojen lkm	2126	5189	5223	3829	4732	6911	28010
Osuus alueella	8%	19%	19%	14%	17%	25%	100%	
Koko Suomi	Viljelyala* (1000 ha)	7,4	39,3	64,5	66,4	115,6	372,5	665,8
	Osuus alueella	1%	6%	10%	10%	17%	56%	100%
	Viljelyala* (ha)/ tila	3,5	7,6	12,4	17,3	24,4	53,9	23,8

* Viljelyalassa ovat mukana kasvulohkot, joilla on vuonna 1995 kasvatettu viljaa (ks. liite 2).

LÄHDE: TIKE 1996a.

Laajan Keski-Pohjanmaan päätuotantosuuntaisten viljanviljelytilojen keskimääräinen viljanviljelyala oli 17,5 ha, kun koko maassa vastaava luku oli 23,8 ha. Mainituista Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien 488 tilasta 338:lla (69 %:lla) viljanviljelyala oli alle 20 hehtaaria ja vain 55:llä (11 %:lla) yli 30 hehtaaria. Laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen yli 30 hehtaarin viljatiloiosta oli 0,8 prosenttia. (TIKE 1996a)

Keski-Pohjanmaalla on äärimmäisen harvoja maatiloja, joiden toimeentulo perustuu pelkääntään viljanviljelyyn. Jopa 99 prosentilla viljatiloiosta on muitakin kuin viljanviljelyyn liittyviä tuloja.

Vehnän ja rukiin tuotanto on maassamme keskittynyt lähinnä Etelä-Suomeen. Sen sijaan ohraa ja kauraa viljellään merkittävästi Etelä-Suomen lisäksi Väli-Suomessa, johon Keski-Pohjanmaakin kuuluu. Ohrasta ja kaurasta on kehitetty lajikkeita, jotka sopivat hyvin Väli-Suomen luonnonolosuhteisiin. Kun lisäksi tuotantotekniikka on kehittynyt, ohran ja kauran tuotanto on Keski-Pohjanmaalla yhtä tehokasta kuin Etelä-Suomessa. Halla ja sateet haittaavat toisinaan viljanviljelyä kaikkialla Suomessa.

Keski-Pohjanmaalla tuotettu vilja käytetään pääasiassa karjan rehuna joko omalla tilalla, tai sitten se myydään suoraan muille karjatilaille. Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus pitää yllä viljapörssiä, joka pyrkii saamaan viljan kysynnän ja tarjonnan kohtaamaan toisensa. Vuoden 1994 lopussa toimintansa päättänyt Valtion viljavarasto vei aikanaan keskipohjalaista viljaa jopa ulkomaille, mutta viljavaraston seuraaja Avena Oy on lopettanut viennin. Jonkin verran keskipohjalaista viljaa menee jalostettavaksi Pedersören kunnassa sijaitsevaan Kolpin rehutehtaaseen.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin on jollakin tavoin lamauttanut suomalaisia ja myös keskipohjalaisia viljanviljelijöitä. Viljan hinta on laskenut ja suurin osa tuloista muodostuu erilaisista maataloustuista. Tulevaisuuden usko on heikentynyt. Viljanviljelijöiden ei kannata investoida uusiin koneisiin, vaan nykyistä konekanta pyritään käyttämään mahdollisimman pitkään.

6.4.2 Viljan viljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Keski-Pohjanmaan viljanviljelyn tavoitteena on, että nykyisen laajuinen tuotanto säilyy alueella. Viljatilojen yksikkökoot tulevat lähimmän viiden vuoden aikana kasvamaan niin, että ihannekoko vaihtelee 50 - 100 hehtaarin välillä. Viljatilojen lukumäärä tulee väheneeseen huomattavasti.

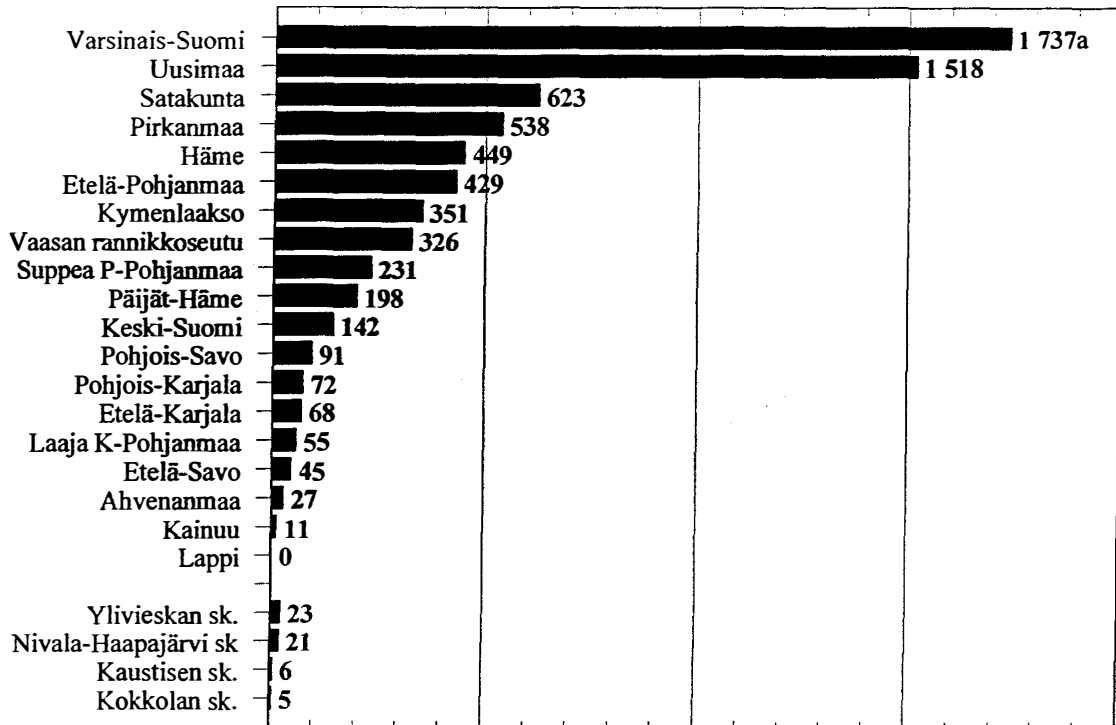
Kuvassa 6.4.2.1 ovat esitettyinä Suomen maakuntien sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukuntien ja kuntien niiden päätuotantosuuntanaan viljanviljelyä harjoittavien maatilojen lukumäärät, joilla viljellään viljaa vähintään 30 hehtaaria. Näillä tiloilla on parhaat lähtökohdat jatkaa erikoistunutta viljan viljelyä.

Viljantuotannon säilymiselle Keski-Pohjanmaalla on olemassa hyviä edellytyksiä. Alueen vahva kotieläintalous pystyy hyödyntämään alueella tuotetun rehuviljan myös jatkossa. Keskipohjalainen pelto on pääsääntöisesti hyvässä kunnossa, ja peltoa on salaojitettu riittävästi. Tavoittelemisen arvoista on se, että viljatilat vastaanottaisivat nykyistä enemmän lantaa kotieläintiloilta.

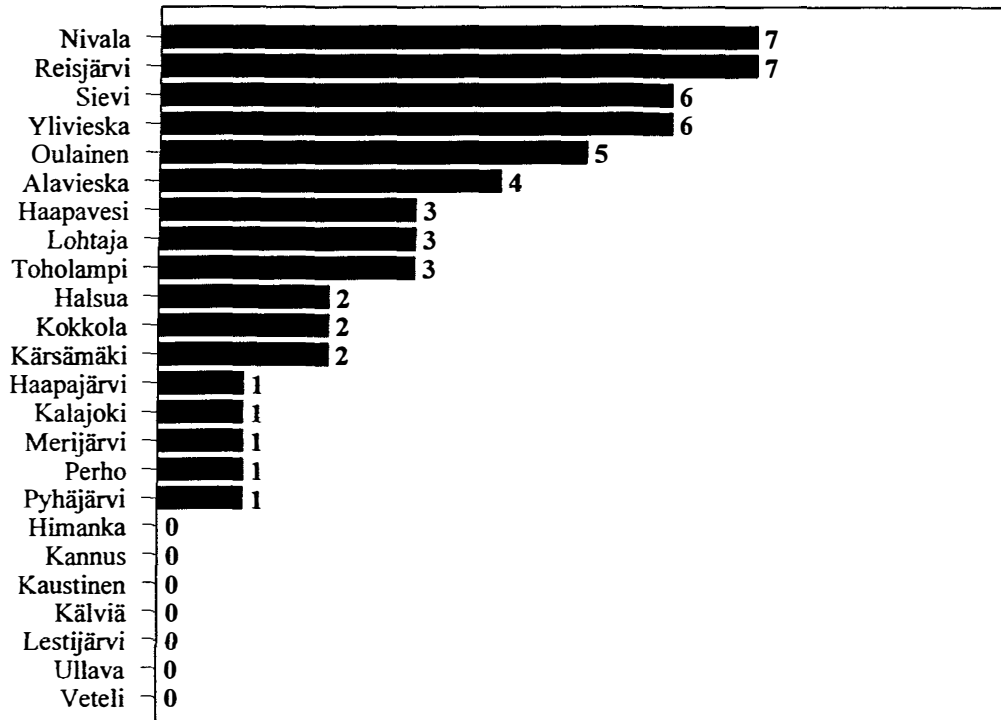
Viljatilojen koon kasvattamiseen kannattaa pyrkiä maan vuokrauksen avulla. Maatilojen välistä viljakauppaa tulee tehostaa vähentämällä välivarastointia, jotta vilja saadaan entistä halvemmalla tuottajalta kuluttajalle. Viljan tuotanto tulee Keski-Pohjanmaalla säilymään sivutoimisena siinä mielessä, että viljanviljelijäperhe tarvitsee toimeentulonsa turvaksi myös muita tulolähteitä. Luomun merkitys keskipohjalaisessa viljanviljelyssä tulee kasvamaan.

Nykyisessä vaikeassa taloudellisessa tilanteessa pitäisi saada lisää tulevaisuudenuskoa viljanviljelijöihin. Viljelijä tarvitsee työlleen jonkin muun kuin kannattavuusperusteisen oikeutuksen tilanteessa, jossa tuotannon myyntihinta on olematon. Positiivisia mielialoja ja työn eettistä oikeutusta voidaan lähteä luomaan esimerkiksi korostamalla rehuviljan viljelyn suurta merkitystä nautakarjatalouden tarpeellisena tukitoimintona sekä pohtimalla maailman elintarvikepulaa. Ns. kehitysmaiden elintason parantuessa on todennäköistä, että viljan kysyntä ja myös hinta tulevat kasvamaan. Tällaisessa tilanteessa myös keskipohjalaista peltoa tarvitaan, jotta maapallon kaikenlaiset viljatarpeet saadaan tyydytetyiksi.

kpl

kpl

KUVA 6.4.2.1. Niiden päätuotantosuuntanaan viljanviljelyä harjoittavien maatilojen lukumäärät Suomen maakunnissa sekä laajan Keski-Pohjanmaan seutukunnissa ja kunnissa, joilla vuonna 1995 viljeltiin viljaa vähintään 30 hehtaaria.

Laajaan Keski-Pohjanmaahan kuuluvat virallisen maakunnan lisäksi Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Suppeaan Pohjois-Pohjanmaahan puolestaan kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakunta pl. Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukunnat. Koko Suomessa tässä tarkoitettuja maatiloja oli vuonna 1995 yhteensä 6 911 kpl.

LÄHDE: TIKE 1996a.

6.4.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Viljanviljelyn keskeisin tavoite on tilakoon kasvattaminen. Tähän voidaan pyrkiä esimerkiksi projekteilla, joiden tarkoituksena on edistää maan vuokrausta ja maakauppoja sekä parantaa tilusjärjestelyjä (ks. luku 3.3).

Kunkin viljanviljelijän tulisi entistä enemmän ryhtyä pohtimaan pitkäjänteisesti tilansa tulevaisuutta ja valita omaan tilanteeseen sopiva kehittämisstrategia (ks. luku 3.1). Tilakohtaisen strategiatyön tueksi kannattaa käyttää erilaisia neuvonta- ja koulutuspalveluja. Viljanviljelyn kannalta katsoen tärkeimmät koulutustarpeet liittyvät maatalouden liiketaloustieteellisten perusvalmiuksien ja maataloustukien hyödyntämisvalmiuksien hankkimiseen. Myös ympäristön hoitoon liittyvä koulutus katsotaan tarpeelliseksi. Sen sijaan tarvetta tuotantoteknillisen koulutuksen lisäämiseen ei ole.

Projektit, jotka pyrkivät edistämään viljan markkinointia läheisille karjataloille, ovat kannattavia. Myös kehittämishankkeet, joissa viljan kuivatusta ja käsittelyä kehittämällä pyritään saamaan aikaan entistä paremmin nautakarjataloille sopivia rehut tuotteita, ovat tarpeellisia. Lisäksi tarvitaan hankkeita, jotka pyrkivät viljanviljelijöiden ja kotieläintalouden harjoittajien yhteistyön avulla ratkaisemaan keskipohjalaista lantakysymystä (ks. luku 3.4). Viljan viljelyn ja nautakarjatalouden yhteyttä on Keski-Pohjanmaalla syytä korostaa myös siksi, että viljanviljelijä pystyy tuotantosuuntien välisen yhteyden kautta näkemään oman työnsä tarpeellisenä osana keskipohjalaista maataloutta myös EU-Suomen halpojen myyntihintojen oloissa.

7 ABSOLUUTTISESTI JA SUHTEELLISESTI PIENTEN TUOTANTOSUUNTIEN KEHITTÄMISSTRATEGIAT

7.1 Kanatalous

7.1.1 Nykytilanne

Kanasta saadaan tuloja sekä lihan myynnin että kananmunien tuotannon kautta. Keski-Pohjanmaan kanatalous on kananmunien tuotantoa. Munintaan käytetyistä kanoista saatavalla lihalla ei ole taloudellista merkitystä, broilereiden kasvatus on aivan eri toimintaa. Vaikka eläin on sama, eri tuotantosuunnat kulkevat täysin omia reittejään. Käyttämämme Elintarviketieto Oy:n rahavirtatutkimus raportoi erikseen muun lihan ja kananmunien myyntitulot. Muu liha -luokka käsittää lampaan, hevosen ja siipikarjan lihan. Koska tämän strategiapaperin lammastalouden osuudessa esitellään muun lihan tiedot eikä Keski-Pohjanmaalla kananliha tuo tuloja, raportoidaan tässä luvussa ainoastaan kananmunien myyntitulot.

Vuonna 1995 kananmunien myyntitulo jäi laajalla Keski-Pohjanmaalla 3,7 ja suppealla Keski-Pohjanmaalla 0,7 miljoonaan markkaan. Laajan Keski-Pohjanmaan osuus Suomen maatilojen kananmunien myyntituloista oli 1 % ja suppean Keski-Pohjanmaan 0,2 %. Vastaava luku oli Varsinais-Suomessa 47 %, Vaasan rannikkoseudulla 17 %, Satakunnassa 9 % ja Etelä-Pohjanmaalla 8 %. Kananmunien tuotanto ei ole myyntitulojen absoluuttisen määrän tai suhteellisen osuuden perusteella Keski-Pohjanmaan vahvuusala. Koska maakunnan asutuskeskuksissa kuitenkin on kananmunille maksukykyisiä ostajia, kannattaa miettiä, mitä omavaraisuuden nostamiseksi kannattaa tehdä. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Koko Suomessa kananmunien myyntitulojen osuus maatilatalouden kaikista tuloista oli 1,2 % vuonna 1995. Vastaava osuus oli 0,2 % laajalla Keski-Pohjanmaalla. Kananmunatulojen osuus maatilatalouden tuloista oli suurin Varsinais-Suomessa (5 %), Vaasan rannikkoseudulla (3 %) ja Satakunnassa (1,5 %). (Elintarviketieto Oy 1996a)

Vuodesta 1994 vuoteen 1995 kananmunien myyntitulot ovat pienentyneet Suomessa puoleen (-50 %) eli huomattavasti enemmän kuin muiden maataloustuotteiden myyntitulot keskimäärin. Maakunnista eniten kananmunatulot ovat pienentyneet Kymenlaaksossa (- 67 %), Uudellamaalla (- 62 %) ja suppealla Keski-Pohjanmaalla (- 60 %). Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna menettäneet asemiaan kananmunien tuotannossa. Vuodesta 1994 vuoteen 1995 laajalla Keski-Pohjanmaalla kananmunien myyntitulot putosivat 54 %. Prosentuaalinen pudotus Kaustisen seutukunnassa oli peräti 78 %, mutta muut alueen seutukunnat olivat kutakuinkin valtakunnallisessa linjassa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vähiten kananmunien myyntitulot ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 pienentyneet Keski-Suomessa (- 31 %), Vaasan rannikkoseudulla (- 47 %) ja Pirkanmaalla (- 48 %). Nämä maakunnat ovat Suomen ensimmäisenä EU-vuonna parantaneet suhteellista asemaansa maamme kananmunien tuotannossa. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Laajalla Keski-Pohjanmaalla oli vuonna 1995 yhteensä 185 maatilaa, joilla oli siipikarjaa. Siipikarja käsitteenä kattaa kanojen lisäksi mm. kalkkunat, joten siipikarjatilojen määrä voi olla hieman kanataloutta harjoittavien määrää suurempi. Alueen osuus Suomen siipikarjatilojen lukumäärästä oli 2 %. Siipikarjaa laajalla Keski-Pohjanmaalla oli noin 29 000 eläinyksikköä, mikä vastasi 0,3 % koko Suomen eläinmäärästä. Laajan Keski-Pohjanmaan siipikarjatiloilta oli keskimäärin 157 eläinyksikköä, kun koko Suomessa vastaava luku oli 1070. (TIKE 1996a)

Maakunnan kananmunien tuotannossa sekä kilomääräiset volyymit että tilojen koot ovat pieniä. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokannan mukaan vuonna 1995 Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien alueella oli korkeintaan 20 sellaista maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli siipikarjatalous (TIKE 1996a). Keski-Pohjanmaan agronomit ry:n (1996) mukaan 1.5.1996 kanoja oli Nivalassa noin 11 000 yksilöä 16 tilalla, Kalajoella 10 000 yksilöä 12 tilalla ja Sievissä 3 000 yksilöä 8 tilalla. Nämä ovat kuntia, joissa kanoja on keskipohjalaisittain

paljon. Pienimmillään kanoja oli ainakin kahdeksassa kunnassa alle 200 kappaletta kuntaa kohti.

Oulun ja Lapin lääneissä on poikkeussääntö, joka sallii lajittelemattomien munien myynnin. Vaasan läänin puolella lajittelemattomana myyminen ei ole enää mahdollista (jokin kuntakohtainen poikkeus voi olla). Laaja Keski-Pohjanmaa jakautuu siten kahdeksi eri määräksi toimivaksi markkina-alueeksi, mikä rajoittaa munien liikkuvuutta. Jos Oulun läänissä asuva tuottaja haluaa myydä munia Vaasan läänin puolelle, hän joutuu lajittelemaan munat. Ennalta määrättyjä laatuluokkia käytettäessä vaadittava työpanos on huomattavasti suurempi kuin silmämääräisessä lajittelussa.

Investointi lajittelukoneeseen edellyttää yksittäiseltä tuottajalta uskoa siihen, että kanatalous voi myös jatkossa olla maatilan pääasiallinen tulonlähde. Monesti on kuitenkin turvallista tyytyä silmämääräiseen lajitteluun. Munien koon pienet heitot voivat tällöin kuluttajien silmissä olla jopa todisteena siitä, että munat ovat paikallista tuotantoa. Joillekin kuluttajille hyvien munien täytyy olla tuoreita, vähän matkaa kulkeneita ja ilman välivarastointia toimitettuja.

Suurin osa keskipohjalaisista munista markkinoidaan suoraan kauppoihin. Pakkauksen täytyy olla hyvin suunniteltu, sillä siinä pitää olla nykyaikaisia kaupan järjestelmiä varten mm. EAN-koodi. Munat kuitenkin kulkevat kunkin tuottajan omissa nimissä ilman yhteistä markkinointinimeä. Tuottajien saattaisi kannattaa perustaa yhteispakkaamo (ainakin jos lajittelupakko ulotettaisiin myös Oulun läänin puolelle). Kun 5-6 kanalaa veisi munat lajiteltavaksi, koneinvestoinnit saataisiin täyskäyttöön. Lajittelu työllistäisi runsaasti, mutta koska se ei näytä tuovan kaupan tiskillä lisähintaa, ylimääräisiä työpaikkoja pakkaamo ei toisi. Säästöjä tulisi lähinnä yhteisjakelun kautta samaa autoa käytettäessä.

Keski-Pohjanmaalla kananmunien tuottajilla on yhteistyötä mm. munien pakkaamiseen käytettyjen kennojen hankinnassa. Ostamalla autokuormallinen 10 munan kennoja 4-6 kanalan yhteiskäyttöön saadaan kuljetuskustannuksia ja hintaa hieman pudotettua. Maa-

kunnan tuottajat eivät ole mukana Munakunnassa tai muissa markkinointiorganisaatioissa, koska alhaisesta munien myyntihinnasta ei jäisi mitään tuottajalle, jos munat pitäisi kierrättää jonkin välikäden kautta.

Kanojen ruokinnassa maatila voi käyttää täysrehua tai ns. puolitiivistettä, joka on sekoitus tilan omasta viljasta ja ostorehusta. Täysrehun käyttö sitoo varoja, koska ostorehusta on maksettava koko summasta arvonlisävero. Puolitiivistettä käytettäessä ostorehua tarvitaan vain puolet rehumäärästä, joten arvonlisäverokin puolittuu. Tilan maksuvalmistus ei joudu näin yhtä koville, vaikka tuet maksetaankin jälkikäteen.

Rehukoostumusta muuttamalla voi vaikuttaa munan rasvahapposisältöihin ja makuun. On olemassa kaupallisia rehuja, joilla munien kolestroliarvoja voi laskea. Paikallisille markkinoille myyvän tuottajan vaikea lähteä muuttamaan rehun koostumusta, sillä samojen munien on käytävä kaikille sekä hinnan että laadun suhteen. Erikoisryhmien palveleminen vaatisi aivan uusien markkinointikanavien etsimistä. Lähellä ei ole Oulua lukuunottamatta niin suuria asutuskeskuksia, että niissä olisi erikoistuotteille riittävää kysyntää. Kun rehua tuotetaan satoja kiloja päivässä, prosessin muuttaminen on riskialtista. Pikkukokeita ei voi tehdä tiloilla, laboratoriot ovat sitä varten.

Ostajat ovat myös hyvin tarkkoja munien maun suhteen. Maun muuttaminen voi aiheuttaa konservatiivisissa kuluttajissa tyytymättömyyttä. Kalajauhon käyttöä rehuissa on vähennetty maun muuttumisen pelossa.

Kun kanafarmari on harvinaisen tuotantosuunnan edustaja, omalta alueelta ei välttämättä löydy riittävän asiantuntevia ihmisiä häntä tukemaan. EU:n tulovaiheessa linja oli melkoisen hukassa kaikilta ja siipikarjantuottajien oma lehti oli lähes ainut luotettava tiedon lähde. Maakuntaan ei toki kannata muutamaa kananmunan tuottajaa varten palkata omaa neuvojaa, mutta pitäisi olla joku, joka opastaisi uuden tiedon lähteille. Oppimaan opettaminen on tarpeen, ei jatkuva kädestä pitäminen. Valtakunnasta löytyy elintarvikelaboratorioita ym. tahoja, joiden vastuulla on jonkin erikoisalan määräysten valvonta koko maassa. Näiltä kanatalouden harjoittaja voi saada asiantuntevaa opastusta,

mutta vasta kun hän on ensin pystynyt selvittämään kussakin erikoistapauksessa vastuullisen tahon.

Uusia määräyksiä pitäisi noudattaa mitä erilaisimmissa asioissa (pakkaukset, salmonellamääräykset, merkintäsäännöt ym.), mutta tiedon soveltaminen on vaikeaa. Lakien tulkinta- ja seuranta-apua tarvitaan. Viljelijän on vaikea seurata asioiden valmistelua, koska esitykset muuttuvat monesti matkalla eri elinten läpi. Joku organisaatio voisi välittää keskitetysti tietoa kaikille tuottajille meneillään olevista muutoksista. Seurannan pitäisi olla systemaattista, jotta tuottaja voi luottaa saavansa kaiken keskeisen tiedon. Lehdistö nostaa esiin joitakin asioita ja unohtaa toiset, usein monimutkaiset ja tekniset asiat kokonaan. Monesti yleistöimittajien tekemissä jutuissa on lisäksi epätarkkuuksia tai suoranaisia virheitä, koska he eivät tunne riittävästi kanatalouden erikoiskysymyksiä. Palvelusta pitää olla valmis maksamaan, mutta yksittäinen kananmunan tuottaja voi katemarkkojen vähäisyyden takia olla maksumiehenä vain jonkin suuren kokonaisuuden osana.

Omavalvonta edellyttää, että tuottaja on ajantasalla. Munakunnasta yms. tietoa ei saa, koska keskipohjalaisilla tuottajilla ei ole sopimussuhdetta suuriin pakkaajiin. Keskipohjalainen kananmunantuottaja ei voi paeta tuotevastuuta minkään jalostuslaitoksen eikä pakkaamon turviin. Tietämättömyys voi käydä kalliiksi, jos esimerkiksi kanatilan salmonellavakuutukset eivät ole kunnossa, ja tuottaja myy kuluttajille salmonellan tartuttamia munia. Paikallisille markkinoille myyvät tuottajat toki vaihtavat tietoa ja kokemuksia keskenään.

Ympäristötuen määräykset ovat kananlantaan suuria määriä tuottavalle tilalle liian tiukat fosforin suhteen. Suojakaistat eivät ole ongelma, eivät myöskään typpipitoisuudet tai muut ravinteet kuin fosfori. Kaikki tuottajat eivät voi pysyä järjestelmässä mukana kahta vuotta perättäin, kun jo ensimmäisenä vuonna jää puolet lannasta levittämättä. Yhdistelmä 3 500 kanaa ja 30 hehtaaria peltoa meren rannalla pystyy ilman ympäristötukea toimiessaan hyvin käyttämään kanan lannan, sillä maat ovat uusia ja ravinnepitoi-

suuksiltaan köyhiä. Lannoitusta on rannikolla oltava huomattavasti enemmän kuin sisämaassa. Joustavuutta pitäisi löytyä nykyistä enemmän.

Kanan lannan vaihto lähialueen viljatilojen kanssa olisi hyvä ratkaisu. Jos kuitenkin lähellä sijaitsee vain lypsykarjatiloja, joilla lantamäärät ovat jo muutoinkin tuen ääri-
rajoilla, tai perunan viljelijöitä, jotka eivät voi ottaa vastaan mitään lantaa perunan laadun huononemisen pelossa, on vaikea löytää kananlannalle halukasta vastaanottajaa.

Kananmunien tuottaja voi toki vuokrata peltoja käyttöönsä. Riippuu kuitenkin monesta asiasta, miten suuri hyöty vuokramaista on. Jos vuokrapellot ovat lähellä kanalaa, suurella säiliöllä lannan kuljetus käy helposti. Jos maat ovat happamia, kanan lanta korvaa kalkin levittämisen ja on siten mitä parhainta lannoitetta.

Vuonna 1995 oli mahdollista saada kananmunille lisähintaa, mikä oli tuottajien mielestä hyvä tukijärjestelmä. Vuoden 1996 alusta tuki on reilu 30 markkaa kanaa kohti. Tukea maksetaan vain muutamia kertoja vuodessa ja jälkikäteen, mikä kiusaa tuottajan maksuvalmiutta.

EU on lisännyt huomattavasti seurantatyötä, joka ei tuo lisää tuloja. Lomakkeita täytetään, mutta mitään palautetta ei tule. Kerätystä tietomäärästä pitäisi kuitenkin nykyisellä tietotekniikalla olla suhteellisen edullista muokata joitakin vertailutietoja tilojen talousseurannan käyttöön.

7.1.2 Kanatalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Kananmunan tuottajahinta on alhainen. Myös munantuotannon tulevaisuus vaikuttaa synkältä, sillä ylituotannon purkaminen on edelleen tekemättä. Kun suorat tulotuet jatkuvasti pienevät, pudotuspeli kiihtyy. Kun ylituotantoa on jo nytkin, hinnat voivat jatkossa laskea niin alas, ettei myyntihinta kata edes muuttuvia kustannuksia. Tuottajat pelkäävät, että tasapainon saavuttaminen edellyttää hintojen romahdusta joksikin aikaa.

Keski-Pohjanmaan absoluuttinen pienuus kanatalouden tapaisella, ylituotannosta kärsivällä alalla ei innosta sen paremmin tuottajia kuin rahoittajiakaan suuriin tuotannon laajentamishankkeisiin. Kananmunien tuotannossa yksikkökustannukset eivät laske tuotantomäärien mukana kovinkaan jyrkästi. Tiedossa olevat laajennukset ovat pienehköjä, esimerkiksi vain 1 000 kanapaikkaa lisää tuovia. Sen sijaan kanatalouden harjoittajan kannalta tilakoon kasvattaminen esimerkiksi peltoalaa lisäämällä voi olla tavoittelemisen arvoista, jos näin menettelemällä voidaan turvata ympäristötuen saanti. Kananlannalle on oltava levitysalaa. Luopumisia saattaa tulla, vaikka tuottajien vähäisen määrän takia ne eivät tilastoissa juuri herätä huomiota. Monipuolistajat katselevat uusia liitännäiselinkeinoja esimerkiksi koneurakoinnista.

Kalajoen pohjoispuolella ei ole yhtään suurta pakkaajaa, joten suurkanalan markkinointi vaatisi paneutumista. Pienet tuottajat ovat toistaiseksi onnistuneet ohittamaan tukkuliikkeen. On löytynyt kauppiaita, jotka ovat myyneet joko ainoastaan lähellä tuotettuja muna tai sekä suurpakkaajien että paikallisten tuottajien kananmunia. Omamarkkinointi lähelle säilyy jatkossakin Keski-Pohjanmaan munantuotannon markkinointikanavana. Lisätyöllä saadaan entistä suurempi osa tuotantoketjun arvonlisäyksestä jäämään tilalle. Ilman omaa markkinointityötä ja siitä saatavaa lisäkatetta ei pienehköllä kanamäärällä (3 - 4 000 yksilöä tilaa kohti) ole mitään mahdollisuutta pärjätä.

Kananmuna on tuotteena sellainen, että sille on vaikea keksiä tilalla tapahtuvaa jatkojalostusta. Kuluttajat käyttävät luonnonpakkauksessa olevan munan omiin ruokiinsa, jolloin on vaikea keksiä, miten tuottaja voisi tulla siihen väliin. Yksi mahdollisuus olisi tuottaa kakkupohjia tms. paljon munaa sisältävää välituotetta kuluttajien käyttöön vähittäiskauppaan kelpaamattomasta ns. kakkoslaadun munasta. Kakkupohjia tuodaan runsain lisäainein säilyväksi tehtynä paljon ulkomailta, joten tällainen hanke ei olisi kotimaisilta leipomoilta pois. Mukana hankkeessa täytyisi olla 4-5 kanalaa ja markkina-alueen täytyisi olla melkoisen suuri ennen kuin hanke olisi mielekäs. Koska riski on melkoinen, tuottajien olisi hyvä saada markkinatutkimus asiasta ennen kuin hankkeeseen sitoudutaan kovin vahvasti.

Häkkikanalaa pidetään Keski-Pohjanmaalla sekä taloudellisesti että eettisesti parhaimpana kanalatyyppinä. Muut kanalatyyppit ovat ongelmallisia. Kanojen muniessa erilaisiin paikkoihin (pehkuihin tai lattialle) munien maku voi muuttua. Häkkikanalassa maku säilyy tuottajien mukaan tasaisena, sillä olosuhteet ovat hyvin vakioiset. Lajinomaisen käyttäytyminen voi maistua munissa pehkuista tulevana tympeänä makuna, jota nykyajan kuluttaja ei ehkä siedä.

Pehkukanalassa lois-, punkki- ja tautivaara on suurempi kuin häkkikanaloissa, sillä pehkut luovat hyvät olosuhteet haittaeläimille. Häkkikanalassa tarvitsee käyttää vähemmän torjunta-aineita kuin pehkukanalassa. Kuluttajien on siten syytä miettiä hyvin tarkasti, mitä he itse asiassa haluavat. Eläinten oikeuksia lajinomaiseen käytökseen ja munien puhtautta kemiallisista aineista ei ehkä voi toteuttaa samalla kertaa. Tuottajan tuotevastuu aiheuttaa sen, ettei tuottaja voi ottaa riskejä vieraseliöiden joutumisesta kuluttajan kotiin.

Lattiakanalassa tilaa tarvitaan kanaa kohti tuplasti enemmän kuin häkkikanalassa, joten tällaisen kanalatyyppin muutoksen yhteydessä joko kanamäärän on pudottava puoleen tai sitten kanalaan on investoitava toinen puoli lisää. Lisäksi nykyisissä tiloissa on tehtävä perusteellinen remontti. Kun lattiakanalassa tuottavuus rehukiloa kohti jää pakostakin alhaiseksi, munista olisi saatava hyvä kilohinta. Ns. mummon kanalan maineella myytävät onnellisten kanojen munat eivät elätä tuottajia, koska keskipohjalainen kuluttaja ei ole valmis maksamaan lattiakanalan munista lisähintaa. Lattiakanalaan voi jopa liittyä kielteisiä mielikuvia munien likaisuudesta. Tuottajien kokemuksen perusteella maakunnassa hinta ratkaisee hyvin pitkälle ostopäätöksen. Maaseudulla lajinomainen käyttäytyminen ei ole hyvä myyntivaltti.

Häkkikanaloiden poistuminen ei siten olisi ainakaan nykyisille suurille keskipohjalaisille tuottajille mahdollisuus, vaan pikemminkin uhka. Jos jokin tila saa lisätuloja toimimalla ns. mummon kanalan tapaan, se sallitaan, mutta kovin merkittävää tulonlähdettä tällaisesta toiminnasta on turha odottaa. Rahat elämiseen on tällöin saatava maatilamatkailun tms. kautta ja kanala on vain pakettiin kuuluva nähtävyys.

Luomutuotantoa on vaikea yhdistää kananmunien tuotantoon, sillä kanojen rehuviljan lisäksi tarvitsemaa valkuaista on vaikea löytää luomutuotteista. Luomuun kannattaa panostaa vasta, jos mukaan lähtee useita munantuottajia ja markkinat ovat oman maakunnan ulkopuolella.

7.1.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Laajalla Keski-Pohjanmaalla kananmunien tuotanto on harvinainen tuotantosuunta. Tuottajien kanssa keskusteleminen tuo esiin tiedon ja osaamisen kasaamisen vaikeuden. Tämä on pulma, joka liittyy laajemminkin tuotantorakenteen aukkopaiikkojen paikkaamiseen kehittämisstrategiana. Siksi on syytä korostaa, että maatilatalouden monia, toisistaan irrallisia tuotantosuuntia kehitettäessä täytyy tuottajien tiedonhankinnan avustamiseen kiinnittää erityistä huomiota. Jos harvinaisia tuotantosuuntia halutaan tietoisesti edistää, täytyy etsiä keinoja, jolla alueelle saadaan käymään ajoittain myös näiden erikoisalojen osaajia. Vastuu lankeaa pitkälti koulutus- ja neuvontaorganisaatioille, joiden pitäisi tässä asiassa pystyä näyttämään, että yhteyksiä ja kontakteja löytyy.

Kananmunat ovat niitä harvoja laajan Keski-Pohjanmaan maataloustuotteita, joissa oma kulutus on tuotantoa suurempaa. Suuria vientiprojekteja ei siten tarvita. Toki jos munien hinnat vielä laskevat nykyisestä, varastrategia elinkeinon säilyttämiseksi olisi viedä munia Ruotsiin. Tällä hetkellä paikallismarkkinoille suunnatun omamarkkinoinnin osaaminen on kananmunien tuottajien kannalta kriittinen tekijä. Tällaista itsensäyöllistäjän myyntioppia olisi ehkä käytännössä helpointa ja halvinta tarjota jonkin paikallismarkkinoille tarkoitetun maatilatalouden sivuelinkeinon kehittämishankkeen yhteydessä, jolloin osallistujiakin olisi mahdollista saada mukaan enemmän.

Kanan lannan hyödyntäminen pitäisi ratkaista jonkin suuren lannankäsittelyhankkeen yhteydessä (biokaasuhanke tms.). Lannasta voitaisiin mm. selvittää, miten siitä saadaan multaa kotitalouksille myytäväksi.

7.2 Lammastalous

7.2.1 Nykytilanne

Lampaat syövät samantyyppistä ruokaa kuin naudat, joten keskipohjalaiset luonnonolot soveltuvat hyvin lampaille. Lammas osaa käyttää luonnonlaitumia tehokkaasti hyväkseen.

Lammastalous on Suomessa pieni tuotantosuunta, ja sitä harjoitetaan joka puolella Suomea. Elintarviketieto Oy:n keräämissä maatilatalouden rahavirtatiedoissa lammastalouden myyntituloja ei ole saatavissa erikseen. Lammastalouden lihanmyyntitulot sisältyvät Elintarviketiedon tilastoissa muiden lihatulojen kuin naudan- ja sianlihatulojen tietoihin. Muiden lihatulojen luokassa ovat mukana tiedot paitsi lampaan lihan myös siipikarjan (broileri, kalkkuna ym.) lihan ja hevosen lihan myyntituloista. Lammastaloudessa myyntituloja kertyy paitsi lihasta myös villasta ja turkiksista. Vuonna 1995 koko Suomessa edellä määriteltyjen muiden lihatulojen osuus maatilatalouden kaikista tuloista oli 1,1 %. Vastaava osuus laajalla Keski-Pohjanmaalla oli 0,1 %. (Elintarviketieto Oy 1996a)

Vuodesta 1994 vuoteen 1995 muun lihan kuin naudan- ja sianlihan myyntitulot ovat pienentyneet koko Suomessa 28 % eli enemmän kuin maidon myyntitulot (-13 %) mutta vähemmän kuin esimerkiksi naudanlihan (-34 %), sianlihan (-35 %) ja viljan (-79 %) myyntitulot. Maakunnista eniten muun lihan myyntitulot ovat pienentyneet Pohjois-Karjalassa (-48 %); Pohjois-Pohjanmaalla, Kymenlaaksossa, Etelä-Savossa ja Keski-Pohjanmaalla (-45 %) sekä Uudellamaalla ja Lapissa (-43 %). Vähiten muun lihan myyntitulot ovat pienentyneet Hämeen (-19 %) ja Päijät-Hämeen (-20 %) maakunnissa. Laajalla Keski-Pohjanmaalla muun lihan myyntitulot ovat vuodesta 1994 vuoteen 1995 pienentyneet 47 % eli alueen aseman suomalaisessa lampaanlihan tuotannossa voidaan arvioida heikentyneen. Päätelmän tekoa vaikeuttaa kuitenkin se, että eri puolilla Suomea tulojen pieneneminen johtuu eri eläinten myyntitulojen pienenemisestä. (Elintarviketieto Oy 1995 ja 1996a)

Vuonna 1995 Suomessa oli noin 1200 maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli joko lammastai vuohitalous. Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven ja Ylivieskan seutukuntien muodostamalla alueella oli 56 maatilaa, joiden päätuotantosuunta oli lammas- tai vuohitalous

(TIKE 1996a). Mainituista 56 tilasta noin 15:llä on vähintään 40 uuhia. Näitä tiloja voidaan luonnehtia ammattimaisiksi lammastiloiksi. Yli 100 uuhien tilojen lukumäärä voidaan laskea yhden käden sormilla. Keski-Pohjanmaalla on siis hyvin vaihtelevan kokoisia lammastiloja.

Lampaasta saatavia tuotteita ovat liha, villa ja turkis. Lihasta tulee eniten tuloja. Suomen liittyminen Euroopan unioniin merkitsi lammastaloudelle paitsi tuottajahintojen laskua myös siirtymistä lihamääräperusteisesta eläinmääräperusteiseen maataloustukeen. Suomessa lampaanlihan tuottajahinta on laskenut EU:n keskihinnan alapuolelle, mikä vaikeuttaa lampaanlihan tuotannon kehittymistä. Lampaan villan ja turkiksen hyödyntämisessä on Keski-Pohjanmaalla vielä kehittämisen varaa. Tällöin kuitenkin pitää pyrkiä saamaan toiminta kannattavaksi mieluummin kehittämällä korkeahintaisia erikoistuotteita kuin tukeutumalla pelkästään maataloustukien antamaan turvaan.

Lampaanlihan sopimustuotanto on Suomessa melko vähäistä. Kaikki Keski-Pohjanmaalla vaikuttavat lihanjalostamot, Atria, Pouttu ja Snellman, teurastavat lampaita, mutta sopimustuotantoon ei ole päästy vuonna 1994 tapahtuneista yrityksistä huolimatta. Lampaanlihan kullutus on kasvamassa. Lihan kulkeutumisessa tuottajalta kuluttajalle olisi kuitenkin vielä kehittämisen varaa. Keski-Pohjanmaan kaupoissa on hyvin harvoin lampaanlihaa tarjolla, eivätkä lampurit tiedä tuottamansa lihan lopullista määränpäättä. Lampaanlihan suoramyyntiä harjoitetaan Keski-Pohjanmaalla jonkin verran. Lampaanlihan vientiä ulkomaille ei ole Suomessa harjoitettu kovinkaan paljon. Mikkelissä toimiva Karjaportti on vienyt koe-eriä Hollantiin, ja kokemuksia voidaan pitää myönteisinä. Ulkomaalaiset arvostavat suomalaisen lampaan rasvatonta lihaa ja sitä, että suomalaisten lampaiden hoidossa ei käytetä juuri ollenkaan antibiootteja.

Villan jatkojalosteiden osalta keskipohjalainen lammastalous on suunnannut markkinointinsa lähinnä kotimaan markkinoille, mutta ulkomaille vientiä on aika ajoin kokeiltu mm. Japanin ja Keski-Euroopan markkinoilla. Villan jatkojalosteiden markkinoinnissa on harjoitettu huomattavan paljon yhteistyötä esimerkiksi esiintymällä yhdessä erilaisissa näyttelyissä. Suomessa on noin 15 villan kehräämötä, joista yksikään ei sijaitse Kaustisen, Kokkolan, Nivala-Haapajärven eikä Ylivieskan seutukunnissa. Keski-Pohjanmaata lähimmät kehräämöt sijaitsevat Luodossa, Ylistarossa ja Muhoksella. Yhteistyö korostuu myös tuotantopanosten

hankinnassa varsinkin nyt, kun on perustettu koko Vaasan läänin alueella toimiva Pohjanmaan Lammasosuuskunta.

Suomessa hoidettavista lampaista valtaosa, arviolta 80 prosenttia, on suomenlammasrotua. Suomenlampaan hyviä ominaisuuksia ovat hyvä sikiävyys ympäri vuoden sekä lampaasta saatavan villan hyvä laatu. Täyttä yksimielisyyttä suomenlampaan yliverlaisuudesta muihin rotuihin nähden ei ole olemassa. Joidenkin mielestä olisi syytä siirtyä käyttämään nykyistä enemmän suomenlammasta lihaksikkaampaa texel-rotua. Suomenlampaan puolustajien mielestä rodunvaihto ei ole tarpeen, kun otetaan lihan lisäksi huomioon lampaasta saatavan villan laatu. Suomessa ja Keski-Pohjanmaallakin harrastetaan jonkin verran rotujen risteyttämistä, jolla pyritään parantamaan suomenlampaan lihakkuutta.

Keski-Pohjanmaan lammastalouden harjoittajat ovat aina joutuneet tekemään töitä tuotteitensa markkinoinnin eteen. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että lampurien valmiudet omaksua innovaatioita ovat kehittyneet verrattain hyvin.

7.2.2 Lammastalouden tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Keski-Pohjanmaan lammastalouden tavoitteena on, että alueen lammastalous säilyy ja hieman laajeneekin. Valtakunnallisesti Suomessa on suositeltu lammastalouden tilakoon kasvattamista niin, että kullakin tilalla olisi vähintään 200 uuhua. Keski-Pohjanmaan kannalta tavoite on kova. Niinpä täällä uskotaankin lammastalouden kaksijakoiseen kehittämismalliin.

Niiden, jotka pyrkivät saamaan toimeentulonsa pelkästään lampaanlihan tuotannolla, tulisi pyrkiä kohti 200 uuhun tilakokoa. Tilakoon kasvattamisen strategia perustuu ainakin tällä hetkellä yhteiskunnan antamaan maataloustukeen. Tilakokoaan kasvattavien lampureiden kannattaa suunnitella tuotantonsa niin, että EU:lta ja kansallisista varoista saatavat eläinmäärä- ja pinta-alaperusteiset maataloustuet tulevat täysimääräisesti hyödynnetyiksi. Lampaanlihan tuotannolla pyritään vastaamaan lähinnä kotimaiseen kysyntään, mutta vientimahdollisuuksiakin tutkaillaan.

Toisaalta myös pienillä lammastiloilla katsotaan olevan elintilaa, jos ne sopivin järjestelyin kykenevät tehokkaasti liittämään toimintaansa esimerkiksi lihan suoramyyntiä ja villan jatkojalostusta. Tällaisen strategian tavoitteena on tuottaa erikoistuotteita tarkkaan segmentoiduille markkinoille. Tavoittelemisen arvoisia markkinalohkoja uskotaan löytyvän ensi sijassa kotimaasta mutta myös ulkomailta. Keskipohjalaisia lammastalouden erikoistuotteita voivat olla esimerkiksi erilaiset langat, neuleet ja muut käsityötuotteet.

On kuitenkin huomattava, että erikoistuotteiden kehittäminen ja markkinointi vaativat melkoisesti resursseja. Näin ollen kehittämishankkeiden rahoittajien on rahoituspäätöksissään tehdessään vakavasti arvioitava kulloisessakin tapauksessa, onko käsiteltävä hanke riittävän iso. Hyvin pienimuotoiseen kehittämistoimintaan vähiä aluekehitysrahoja ei kannata hukata. Lammastalouden pienimuotoisen jatkojalostuksen edistämiseksi tulee suosia mieluummin lammastilojen yhteistyötä kuin yksittäisten tilojen pyrkimyksiä.

Rodunjalostuksessa on suositeltavaa, että kukin lammastila erikoistuu parhaaksi katsomaansa rotuun.

Ympäristönhoidollisten tehtävien toivotaan tulevaisuudessa tarjoavan lammastaloudelle jopa laajenemismahdollisuuksia. Ympäristön hoito kohottaa alueen yleistä imagoa ja luo edellytyksiä erityisesti elämysmatkailun kehittämiseksi. Oikealla tavalla ohjattuna lammasta voidaan käyttää esimerkiksi rantojen ja tienvarsien siistijoinä. Ympäristölaiduntamista voidaan suoranaisesti hyödyntää matkailun edistämiseksi esimerkiksi järjestämällä laiduntamisnäytöksiä.

Ympäristölaiduntaminen merkitsee paitsi maisemien paranemista myös lammastilojen rehukustannusten alenemista. **Kat**raskoon kasvattaminen tulee entistä helpommaksi. Lisääntyneet liha- ja villamäärät puolestaan tuovat lisätuloja lammastiloille, ja näin ollen lammastilojen kannattavuus paranee. Ympäristölaiduntamiseen siirtymisen yhteydessä lammastilan kannattaa harkita siirtymistä kokonaan luomutuotantoon, jotta tuotteista voidaan pyytää entistä korkeampia hintoja.

Yhteistyön toivotaan tiivistyvän entisestään keskipohjalaisessa lammastaloudessa. Esimerkiksi Pohjanmaan Lammasosuuskunnan kautta toimimalla toivotaan päästävän nykyistä keskitetympään tuotantopanosten hankintaan ja markkinointiin. Lammastalouden kehittämisessä ei riitä pelkästään se, että verkostoidutaan maakunnan sisällä. Yhteistyötä pitää harjoittaa myös maakuntien välillä.

7.2.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Lammastalouden tilakohtaisen kehittämisen tulee perustua viljelijöiden omaehtoiseen oppimishalukkuuteen (ks. luku 3.1). Elinkeinojen, kuten lammastalouden, kehittämisen työkaluja tämän päivän Suomessa ovat erilaiset projektit. Lammastalouden harjoittajat kaipaavat koulutusta aiheesta Mikä on projekti? Hanketyökäytäntöjen pohtimisen kautta toivotaan saatavan nykyistä enemmän hyötyä projekteista.

Muut kehittämistarpeet lammastaloudessa liittyvät kotimaanmarkkinointiin ja villan jatkojalostukseen. Erityisesti villan mutta myös lihan markkinoinnin ja jatkojalostuksen tukemiseksi tarvitaan koulutuksen lisäksi konkreettisia kehittämisprojekteja.

Ympäristölaiduntamisen mahdollisuuksien selvittämiseksi tulisi käynnistää pilottiprojekteja, joissa kokeillaan lampaiden laiduntamista esimerkiksi rannoilla, tienvarsilla ja mäntytaimikoissa. Tällaisiin hankkeisiin kannattaa liittää erilaisia laiduntamisnäytöksiä, jotta suuren yleisön mielenkiinto saadaan suunnattua paitsi lammastalouden myönteisiin ympäristövaikutuksiin myös itse lampaaseen tuotteena.

Alueellisessa edunvalvontatyössä tulee pitää huoli siitä, että maatalouspolitiikkaa kehitettäessä lammastalouden edellytykset toimia Keski-Pohjanmaalla tulevat turvatuiksi.

Jotta lampaanlihan kulkeutumista tuottajalta kuluttajalle voitaisiin edistää Suomessa, pitäisi käynnistää aihetta koskeva valtakunnallinen tutkimus. Tällaisessa tutkimuksessa pitäisi selvittää lihan kulkureitit tuottajilta jalostuksen ja kaupan kautta kuluttajille. Koko elintarvikeketjun selvittäminen voisi antaa aineksia ketjun kehittämiselle, mikä puolestaan voisi johtaa jopa lampaanlihan kulutuksen huomattavaan kasvuun.

7.3 Erikoiskasvien (mm. avomaavihannesten, marjojen, mauste- ja rohdoskasvien sekä kuitu- ja öljykasvien) viljely

7.3.1 Nykytilanne

Vuonna 1995 muiden kasvien kuin nurmikasvien, viljan, perunan ja kesannon osuus laajan Keski-Pohjanmaan viljellystä peltoalasta oli 0,3 % (449 ha). Koko Suomessa vastaava prosenttiosuus oli 7. Laajan Keski-Pohjanmaan kunnista muita kasveja viljeltiin eniten Nivalassa (99 ha), Kalajoella (50 ha), Pyhäjärvellä (40 ha), Himangalla (30 ha) ja Kokkolassa (27 ha). Muita kasveja viljeleviä tiloja oli laajalla Keski-Pohjanmaalla yhteensä noin 150 kappaletta. (TIKE 1996a)

Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin alueella viljeltiin vuonna 1995 avomaavihanneksia 197 hehtaarin alalla ja marjakasveja 144 hehtaarin alalla. Muiden erikoiskasvien yhteen laskettu viljelyala oli noin 100 hehtaaria. (Keski-Pohjanmaan agronomit ry 1996 ja TIKE 1996d)

Keski-Pohjanmaan tärkeimpiä avomaapuutarhakasveja vuonna 1995 olivat porkkana, valkokaali, nauris ja lanttu. Keski-Pohjanmaan oloissa harvinaisten avomaavihannesten, kuten valkosipulin, viljely on lisääntynyt viime vuosina. Marjakasveista tuotetaan tällä hetkellä eniten mansikkaa ja mustaherukkaa. (TIKE 1996d)

Mauste- ja rohdoskasvien viljely on vielä vähäistä. Maustekasveista kuminaa viljellään laajimmin. Kuminan viljely on sopimustuotantoa ja suomalainen kumina myydään ulkomaille. Lehtimausteista tilli, persilja, ruohosipuli, piparminttu ja oregano ovat olleet viljelysuosikkeja. Mausteyrtit myydään yleensä kuluttajapakkauksiin pakattuina suoraan kuluttajille tai vähittäiskauppojen kautta. Tukkumyyntiä ei ole. Rohdoskasveja on Keski-Pohjanmaalla parina viime vuotena viljelty sopimustuotantona suomalaiselle luontaislääketehtaalle.

Laajalla Keski-Pohjanmaalla on ollut ja on tälläkin hetkellä käynnissä erilaisia kehittämishankkeita, joissa on selvitetty erikoiskasvien viljelymahdollisuuksia alueella. Hankkeilla on pyritty etsimään kannattavaa erikoiskasvituotantoa alueelle.

7.3.2 Erikoiskasvien viljelyn tavoittelemisen arvoinen tulevaisuus

Laajan Keski-Pohjanmaan monille paikkakunnille mahtuu useita erikoisviljelijöitä. Keski-Pohjanmaa on alituotantoaluetta erikoiskasvien tuotannon suhteen.

Avomaaviljelyssä on tilaa erikoisvihanneksille, kunhan tuotantomäärät ovat riittävän suuria esimerkiksi tuoretukkujen tarpeita silmällä pitäen. Tuotantoa voidaan laajentaa ottamalla viljelyyn esimerkiksi maa-artisokkaa tai palsternakkaa.

Marjakasveista mansikalle on vielä alueellisesti tilaa. Herukoista mustaherukka ja valkoherukka sopivat viljeltäviksi itsepoimintaan tai jalostettaviksi keskipohjalaisiksi tuotteiksi. Tyrnin ja mesimarjan tuotanto on vasta alullaan, mutta näiden kasvien viljelyä voidaan lisätä, sillä kysyntää on. Harvinaisia marjoja voidaan mahdollisesti viljellä alueen ulkopuolisillekin markkinoille.

Mauste- ja rohdoskasvien tuotannossa viljelypinta-aloja olisi pystyttävä kasvattamaan, jotta tuotantokustannukset saataisiin nykyistä pienemmiksi. Markkinointiin olisi saatava nykyistä yhtenäisemmät kuviot, jotta kaikkien viljelijöiden ei tarvitsisi itse markkinoida tuotteitaan. Kuminan markkinointi on tällä hetkellä kunnossa, joten sen viljelyalaa voidaan kasvattaa hallitusti sopimustuotantona. Raaka-ainetuotannon lisäksi on mietittävä, minkälaisia jatkojalosteita mauste- ja rohdoskasveista voidaan valmistaa. Esimerkiksi luontaistuoteala on kasvava ala koko Euroopassa. Tässä on kehittämismahdollisuuksia, kunhan saadaan riittävä tuotanto aikaiseksi.

Ruokohelpin viljely voidaan aloittaa Keski-Pohjanmaan pohjoisosassa, mikäli saadaan jalostuslaitos lähialueelle.

Kuitupellavan viljelyä on mahdollista laajentaa Suomen nykyisen jalostuskapasiteetin tarpeisiin. Yksi toimiva jalostuslaitos tarvitsee raaka-ainetta vähintään 300 - 400 hehtaarin alalta, jotta jalostus on kannattavaa.

Rypsin viljely sopii joillekin sellaisille tiloille, joilla on riittävästi rypsinviljelyalaa ja jotka myös kykenevät itse jalostamaan rypsistä öljyä.

Keski-Pohjanmaalla suurimpana erikoiskasvien viljelyn esteenä on ollut se, että täällä ei ole tarvinnut tähän saakka etsiä uusia tuotannon aloja. Maidon tuotanto on ollut kannattavaa ja mahdollista useimmille keskipohjalaisille tiloille. Erikoiskasvi- ja puutarhatuotanto soveltuvat osalle tiloista, mutta näistä tuotannon aloista ei ole pelastukseksi kaikille perusmaataloudesta luopujille. Pelkkä peltomaan omistus ei ole riittävä edellytys erikoiskasvi-tuotannossa onnistumiselle - tarvitaan myös melkoinen määrä kasvilajikohtaista osaamista.

7.3.3 Tuotantosuuntakohtaiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Erikoiskasvituottajille ja -tuottajiksi aikoville on järjestettävä koulutusta ja neuvontaa. Alalle aikoville on oltava tarjolla tietoa tuotannosta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Lisäksi on oltava jatkokoulutusta. Etenkin tuotannon käynnistymisvaiheessa erikoisviljelyä tukevaan neuvontaan ja koulutukseen olisi suunnattava julkista rahoitusta, koska tuotantoa aloittelevat eivät pysty maksamaan kovin korkeita maksuja kehittämisspalveluista. Lyhytkurssien lisäksi on tarjottava syventävää pitkäkestoista koulutusta. (ks. myös luku 3.1)

Neuvonnassa ja koulutuksessa ei pidä keskittyä pelkästään viljelytekniikkaan, vaan myös markkinointi- ja tuotteistamistaitojen kehittymistä on tuettava. Hankerahoituksilla kannattaisi tukea muun muassa yhteismarkkinoinnin organisointia.

Uusia tuotantokasveja etsittäessä on oltava kiinteässä yhteistyössä tutkimuslaitosten kanssa, joista varteenotettavin on Maatalouden tutkimuskeskuksen Pohjois-Pohjanmaan tutkimus- asema Ruukissa.

8 LOPPUPÄÄTELMÄT

Maatilatalouden strategiointi koko laajaa Keski-Pohjanmaata silmällä pitäen on osoittautunut alunperin kuviteltua vaikeammaksi monestakin syystä. Maatilataloutta on vaikea irrottaa maaseutukeskustelusta omaksi politiikkalohkokseen, josta tehtäisiin erilliset rahoituspäätökset.

Moni päättäjät ajattelee, että perusmaatalous saa kaikkialla horisontaalista (5a) tukea ja tämä saa riittää. Olemassa olevia tukiluokkia ei kuitenkaan voida tulkita niin yksioikaisesti, ettei perusmaataloutta voitaisi kehittää millään muilla keinoin kuin kansallisen tason investointi-, hinta- ja tulotuilla. Esimerkiksi maatilojen tukeminen liiketoimintasuunnitelmien tekemisessä on tarpeen riippumatta siitä, päättävätkö tilat laajentaa, jatkaa nykyisellään, monipuolistaa tai luopua. Erityisesti maataloustuotannosta luopuvilla tiloilla asuville työkäisille ihmisille pitäisi saada muuta toimeentuloa, jottei maatalouden rakennemuutos johtaisi työttömyyden riistäytymiseen käsistä. Samoin laatu- ja järjestelmien tulon valmistautuminen Keski-Pohjanmaalla on yhtä tarpeen perinteisessä maataloudessa kuin maatilamatkailussa.

Erilaiset kansallisesti rahoitettavat tukijärjestelmät ja EU:n kattavat ohjelmat tarjoavat laajan valikoiman erilaisia keinoja rahoittaa maatilatalouden kehittämistä eri tukialueilla. Strategiaprosessia on raportissa viety läpi ikäänkuin kehittämishankkeet kirjoitettaiisiin EU-Suomen valkoisille alueille. Laajalla Keski-Pohjanmaalla on alueita 2-, 5b- ja 6-tukijärjestelmissä, joten koko maakuntaa koskevien hankkeiden hallinnointi voi ollat vaikeaa - ainakin, jos yhteistä näkemystä kehittämisen linjoista ei löydetä.

Päätöksentekijöiden on vaikea priorisoida maatalouden eri tuotantosuuntia ainakaan siten, että jotakin tuotantosuuntaa ei enää kehitettäisi lainkaan. Vaikka toimialatasolta arvioituna jokin tuotantosuunta on vähäisessä määrin edustettuna laajalla Keski-Pohjanmaalla, sekin silti työllistää joitakin ihmisiä. Marjakin on poimittava maasta, sillä erikoistuotteissa voi piillä tulevaisuuden kasvualojen heikkoja ituja. Kenellekään rehel-

listä ja kovaa työtä tekeväälle viljelijälle ei myöskään saa antaa kuvaa, että ympäröivä yhteisö ei arvosta hänen työtään (tai jopa haluaisi hänen lopettavan tuotantonsa).

Jottei kehittämisohjelmaa voitaisi tulkita syrjintäohjelmaksi, jossa on ennakolta päätetty, mitä tehdään, ja jossa vain nimellisesti kuullaan alueen toimijoita, maatalousstrategian valmisteluprosessin aikana on kuultu lähes kaikkien maatalouden tuotantosuuntien edustajia. Tehdyn strategiatyön ansiosta kehittämistoimenpiteet voidaan jatkossa suunnata sellaisten asioiden korjaamiseen, joita tuotantosuuntien edustajat itse pitävät ongelmina.

Tilakoon kasvattaminen oli tuotantoaan laajentaville tuottajille yhteinen toimintalinja lähes kaikissa tuotantosuunnissa. Tilakoon laajentaminen on tarpeen monestakin syystä. Kasvinviljelyssä on helppo ajatella, että kun tietty kiinteä kustannus (esimerkiksi traktorin tai leikkuupuimurin pääomakustannus) saadaan jaettua useammille tuotantoyksiköille, keskimääräiset yksikkökustannukset alenevat. Mittakaavaetujen tavoittelu on siten melko suoraviivaista toimintaa, jossa lisämaan ostohintaa verrataan siitä odotettavissa oleviin tuottoihin.

Kotieläintuotannossa asia on hieman mutkikkaampi, sillä lisäpeltoja voidaan käyttää sekä rehuntuotantoon että lannan hyväksikäyttöön. Kyse on systeemistä, jossa lisätuotannon tuottoja joudutaan vertaamaan lisäkustannuksiin ottaen rajoitteena huomioon mm. ympäristötukien asettamat eläinmäärät sekä fosforin ja typen sallitut määrät hehtaaria kohti.

Yhteen tuotantosuuntaan erikoistuminen tilalla saattaa johtaa kasvaviin kustannuksiin sitä kautta, että lisätuotanto edellyttää tuotanto-oikeuksien hankkimista (maitokiintiöt) ja lisäinvestointeja (pellon osto tai vuokraus / navetan laajennus). Tilan syventäessä erikoistumistaan se menettää laajaperäiselle tuotannolle annettavia tukia, joten tuotannon lisäyksen vaihtoehtoiskustannukset nousevat porrasmaisesti (tukimenetykset pienentävät tuotannon kasvattamisesta saatavien lisätuottojen määrää). Yksikkökustannus-

ten käyrä ei siten välttämättä ole jatkuva. Tasaisen käyrän asemesta voi olla erilaisia tuloloukkuja, joissa tuotannon lisäys itse asiassa johtaa katemarkkojen laskuun.

Maatalouden sisällä erikoistuminen on ollut pitkän aikavälin trendi. Kun 1950-luvulla lähes joka maatilalla oli muutama lehmä tuottamassa maitotuotteita omaa kulutusta varten, niin TIKEn (1996a) aineiston perusteella valtakunnallisesti enää joka kolmannelle tilalla on lypsylehmiä. Laajalla Keski-Pohjanmaalla kuudella tilalla kymmenestä on lypsylehmiä, joten maakunta poikkeaa valtakunnallisesta linjasta selvästi.

Maakunnan tasolla erikoistumisesta tiettyyn tuotantosuuntaan ja tilojen tuotantomäärien kasvattamisesta on sekä etuja että haittoja. Elintarvike- ja puuntuotantoketjun kokonaisuuden kannalta suuresta volyyymista on se etu, että jalostuslaitokset näkevät alueen kiinnostavana sijaintipaikkana. Raaka-aineen keräilykustannusten pysyessä kohtuullisina lopputuotetta on mahdollista kuljettaa pitkiäkin matkoja asiakkaiden luo. Harvaan asuttujen alueiden peräkylistä raaka-aineita voidaan kerätä vain tuottajien keskinäisen solidaarisuuden turvin. Ristiinsubventiojärjestelmillä on kuitenkin taipumusta purkautua markkinakilpailun koventuessa, sillä edullisimmin kustannuksin toimivat jalostuslaitokset pikkuhiljaa keräävät parhaat tuottajat itselleen korkeimpien tilityshintojen turvin.

Yksipuolisesta tuotannosta aiheutuu tautivaaran kasvua, jollei koulutuksella ja neuvonnalla saada kaikkia toimijoita vastuulliseen ja tarkkaan toimintaan. Erikoistuminen on riski siinä tapauksessa, että jokin ulkoinen tekijä heikentää valitun toimintalinjan kannattavuutta radikaalisti. Yksipuolinen ympäristörasitus kuormittaa vesistöjä ja voi johtaa luonnon kestokyvyn ylittymiseen jonkin yksittäisen tekijän osalta.

Turkistarhojen keskittyminen tiettyihin kuntiin on esimerkki erikoistumisen aiheuttamasta ulkoisvaikutuksesta, jota ei voida ratkaista tuotantosuunnan sisällä. Sen paremmin tarhaajilla kuin koko kunnan maanviljelijöillä yhdessä ei ole riittävästi peltoa kaikenlaista turkislannan sijoittamiseksi. Ongelma edellyttää tuotantosuuntien ja kuntien rajat ylittävä yhteistyötä siinä tapauksessa, että kaikki lanta halutaan levittää säännösten mukaisesti pelloille.

Kuitenkin keskittymällä pullonkauloja aiheuttavien ongelmien ratkaisemiseen yhtenäinen alue voi löytää niihin erillisiä tiloja tehokkaampia ratkaisuja. Esimerkiksi biokaasutietämyksen kasvattamisen kautta on mahdollista löytää ratkaisu, joka muuttaa turkistarhojen ja karjatalouden lantaongelmat maakunnan energiantuotanto- ja mullanvienti-projektiksi. Lähellä olevien tilojen on mahdollista kuljettaa lanta käsiteltäväksi ilman että jätehuollosta muodostuu merkittävää kustannusten nousua. Tällöin heikkous on muuttunut vahvuudeksi käytännössä eikä vain strategiapalavereiden puheissa.

Kehittämiskeskusteluista voidaan siten löytää eri tuotantosuuntien edustajia yhdistäviä teemoja, jotka pitäisi ratkaista tuotantosuuntatason asemesta koko maakunnan tasolla. Näitä teemoja löytyi paitsi lanta-asioista myös luomutuotannosta, laatu järjestelmistä ja tilusjärjestelyistä. Yhdessä esiintymällä eri tuotantosuuntien viljelijät voivat saada kerättyä riittävästi painetta päättäjien suuntaan, jotta nämä lähtevät tosissaan paneutumaan ongelmaan ja rahoittamaan erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen löytämistä.

Voidaanko maatalousstrategia pelkistää tuotantosuunnittain kustannuksia alentaviin keinoihin ja yleisiin maataloutta koskeviin kehittämishankkeisiin? Nk. pääansioviljelijöiden, joita on noin kolmannes tuottajista, näkökulmasta asia varmasti voidaan jäsentää näin eikä mitään ongelmia tule. Pääansioviljelijällä on kädet täynnä työtä nykyisessä tuotannossa, josta he saavat vähintään 75 % tuloistaan (ja jatkossa vielä mahdollisesti enemmän). Vaikka päätoimisilla viljelijöilläkin on päätuotantosuuntansa lisäksi muita maatalouden tuotantosuuntia tuomassa tuloja, ratkaisut tehdään silti erikoistumisalan näkökulmasta. Yhden lopputuotteen tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että viljelijä seuraa, kuinka tuotannon keskimääräiskustannukset käyttäytyvät tuotannon tason noustessa. Jos keskimääräiskustannukset laskevat tuotannon määrän kasvaessa, tuotantoteknologian voidaan sanoa osoittavan lisääntyviä mittakaavaetuja ja viljelijän kannattaa suurentaa tilakokoa.

Kuitenkin Suomessa 2/3 viljelijöistä on sivutoimisia tai osa-aikaisia. Osalla päätoimisia viljelijöitä on useita tasavertaisia tuotantosuuntia, joista tulee yhtä paljon tuloja. Tälle suurelle ryhmälle maanviljelijöitä maatila on monituoteyritys.

Tämä on talousteorian kannalta merkittävä ero. Monituoteyrityksen tapauksessa tilakoon suurentamisstrategiaa on vaikeampi operationalisoida (eli siirtyä puheista tekemiseen). Monituoteyrityksen päätöksentekotilanne on mutkikkaampi kuin yksituoteyrityksen, sillä keskimääräiskustannuksia ei enää voida määrittellä. Syynä on yksinkertaisesti se, ettei ole yhtä ylivoimaista tuotantosuuntaa. Kun ei ole ylivertaista tulonlähdettä, tuotannon määrää ei voida määrittellä yhteismitallisesti kiloina tai litroina. Yritystä ei voida todellisuudelle väkivaltaa tekemättä palauttaa yksituoteyritykseksi.

Monitoimiyrittäjän tapauksessa voidaan määrittellä suurtuotannon etu olettamalla, että kaikkien lopputuotteiden määrät kasvavat samassa suhteessa. Tällainen tilanne on kuitenkin harvinainen sattuma. Viljelijä joutuu päättämään navetan laajentamisesta ja maitokiintiöiden ostosta erillään lisäpellon ostamisesta. Tavallisesti lopputuotteiden määrät eivät muutu samassa suhteessa, joten tämä käsite ei riitä kuvaamaan tilannetta riittävän hyvin.

Suurtuotannon etujen selvittämiseksi on siten selvitettävä myös yhteistuotannon edullisuus. Jos eri tuotteita kannattaa tuottaa mieluummin yhdessä kuin erikseen, yhteistuotanto on edullista eli $C(Y,X) < C(Y,0) + C(0,X)$. Nautakarjatalouden tapauksessa voi siten olla edullista tuottaa sekä maitoa että lihakarjan lihaa samalla tilalla, koska yhteisiä kustannuksia voidaan jakaa eri tuotantolinjojen kesken.

Jotkut kuulluista asiantuntijoista olivat sitä mieltä, että nurmirehun tuotanto yhdistettynä lypsykarjaan erikoistuneeseen kotieläintalouteen muodostaa kokonaisedullisen kokonaisuuden. Jos tämä on totta, keskipohjalaisten tuottajien ei tarvitse olla huolissaan lypsylehmiensä alhaisesta keskituotoksesta. Katemarkat ratkaisevat tilojen säilymisen, eivät kilot tai prosentit.

Monitoimiyrittäjä voi kuitenkin yhtä hyvin jakaa voimavaransa sellaisten tuotantosuunnitien ja/tai yritystoiminnan muotojen kesken, jotka eivät välttämättä tue toisiaan tai jossa yhdestä tuotantosuunnasta saatu kokemus ei ole siirrettävissä toiseen. Tällöin kyse on lähinnä ajankäytön rationalisoinnista tilanteessa, jossa maatalous ei tarjoa riittävästi työtilaisuuksia ympärivuotiselle toimeentulolle.

Kun monituoteyrityksessä harkitaan uuden toimintalinjan ottamista (tai jostakin olemassa olevasta tuotantolinjasta luopumista), kriteerinä on se, mitä uusia erilliskustannuksia uusi tuotantolinja toisi lisää (tai mitä kustannuseriä jäisi pois). Jos pienimuotoisessa toiminnassa ei tarvitse tehdä kiinteisiin laitteisiin peruuttamattomia investointeja, kustannukset muuttuvat samassa suhteessa kuin tuotoskin ja toiminta on joustavaa. Vakioisilla tuotannon mittakaavaeduilla toimivan joustavan yrityksen käy kuitenkin ajan mittaan yhä vaikeammaksi kohdata samoilla markkinoilla tekemällä oppivia (learning-by-doing) erikoistuneita kilpailijoita, joiden kustannukset alenevat oppimiskäyrän myötä ja joilla voi vielä olla puolellaan suuremman mittakaavan mukanaan tuomat edut. Työpanoksen hintaa ei joustavakaan yrittäjä voi laskea loputtomasti, vaikka kyse olisikin hiljaisen ajan puhdetöistä.

Keskipohjalaisten monituoteyrittäjien kannalta olisi tärkeää tietää, miten kustannukset käyttäytyvät eri tilanteissa. Tällä hetkellä ei kenelläkään ole riittävän yksityiskohtaista tietoa, jotta voitaisiin sanoa, miten monituoteyrittäjien kannattaa toimia.

Tanskassa olosuhteet poikkeavat Suomesta, joten tanskalaisten kokemuksia ei voi suoraan siirtää suomalaisiin oloihin. Jotakin silti on otettava opiksi siitä, että Maaseutukustusten Liiton Juha Helanderin mukaan Tanskassa maitolitrin tuotantokustannus on kaksi markkaa, kun Suomessa kustannus nousee keskimäärin yli kolmen markan. Suurimmat erot tuotantokustannukseen syntyvät yksikkökoosta, kotoisten rehujen tuotantokustannuksista ja navetan sisäisestä tehokkuudesta. Keskimäärin 50 lehmän tilalla kiinteät kustannukset voidaan jakaa suurelle määrälle maitolitroja, mikä näkyy myös yksikkökustannuksessa. Tanskassa nurmirehun tuotantokustannus on 76 penniä rehuyksikköä

kohti ja Suomessa 153 penniä. Tanskassa rehunteko teetetään usein urakoitsijalla. (Vähäsöyrinki 1996)

Samoilla EU-markkinoilla voidaan pärjätä, vaikka maitoliträn tuotantokustannus on Tanskassa on 2/3 suomalaisesta tasosta. Avuksi tulevat tuet, joita maksetaan toistaiseksi noin 80 penniä litraa kohti. Pidemmän päälle vaikeuksia on kuitenkin tulossa, sillä tukitaseo pikemminkin pyrkii pienemään kuin kasvamaan. Kansallisten ratkaisujen turvin on mahdollista pärjätä muiden EU-maiden ja ulkomaiden kanssa vielä jonkin aikaa. Kuitenkin täytyy miettiä, mitä laajalla Keski-Pohjanmaalla tehdään, jos tuotantotukien väliset erot Etelä- ja Pohjois-Suomen välillä pienenevät ja yksikkökustannukset kehittyvät Suomessakin tilakokoa kasvattavilla tiloilla kohden tanskalaista tasoa? Uhkakuva ei ole täysin perusteeton siinä mielessä, että Etelä-Suomen suuret investointituet johtavat ainakin viljatilojen koon nopeaan kasvuun, jonka seurauksena rehuviljan hinta laskee.

Jos vahvuuksien vahvistaminen (laajalla Keski-Pohjanmaalla nautakarjatalouteen erikoistuminen yhdistettynä tilojen peltopinta-alojen ja eläinmäärien kasvattamiseen) johtaa maidon ja naudanlihan keskimääräisten tuotantokustannusten huomattavaan laskuun, monessa tuotantosunnassa mukana toimivat tilat joutuvat hankalaan asemaan. Monipuolisten pientuottajien kilpailukyky heikkenee, jolloin talouden lakien mukaan niiden kannattaa vähentää maidon ja naudanlihan tuotantoa ja siirtyä tuottamaan jotain muuta.

Näiden kansainvälisten ja kansallisten uhkakuvien esittämisen tarkoituksena ei ole väittää, että maatilatalouden toimeentulolähteiden monipuolistaminen olisi jotenkin moraalisesti epäilyttävää toimintaa taikka että maatilatalouden tulonlähteiden monipuolistaminen olisi tuhoon tuomittu yritys. Pikemmin tarkoituksena on kiinnittää huomiota siihen, että jatkossa voi olla pakko valita perusmaatalouden harjoittamiseen panostamisen ja entistä pidemmälle perusmaataloudesta eriytyvien tulonlähteiden etsimisen välillä. Esimerkiksi kotieläintuotannossa yhteen tuotantosuuntaan erikoistuminen yhdessä tilakoon kasvattamisen kanssa on siinä määrin työllistävää, ettei monien eri tulonlähteiden yhdistäminen ole mahdollista.

Maatalouskytkennästä yhä vähemmän riippuvien monipuolisten tilojen liiketoimintastrategioista ei ehkä ole lainkaan mahdollista esittää yleisiä linjauksia, sillä nimenomaan ratkaisujen erilaisuus voi olla pienimuotoisena harjoitetun, mutta samalla kannattavan toiminnan edellytys. Asiakas voi tällöin maksaa siitä, että hän löytää maatilalta juuri sellaisen erilaisten tuotteiden ja palvelujen kokonaisuuden, joka vastaa hänen tarpeitaan. Esimerkiksi lampaat voivat tällaisessa kokonaisuudessa olla enemmän palvelukokonaisuuden osia kuin lihan ja villan tuottajia, vaikka matkamuistona voitaisiinkin myydä lammasperäisiä tuotteita. Erilaisuus ja asiakkaan tarpeisiin mukautuminen antaa palvelujen tarjoajalle siinä määrin hinnoitteluvapautta, että pienilläkin volyymeilla esimerkiksi maatilamatkailu antaa elannon.

On syytä vielä kerran korostaa, että tuotantosuunnittainen tarkastelu ei sovi kokonaisvaltaisten maaseutupoliittisten kysymysten ratkaisemiseen. Lähestymistapa korostaa maataloudessa jatkavien tilojen kannattavuuden turvaamista. Työtilaisuuksia on löydettävä maataloudesta luopuville muilla tavoilla, eikä tehtävä ole helppo. Kokonaan uusien työtilaisuuksien luominen vaatii oman, laajaa Keski-Pohjanmaata varten räätälöidyn keinovalikoiman. Raportti on kuitenkin jo nyt niin paksu, ettei siihen olisi millään voitu liittää esimerkiksi pk-yritystoiminnan tarkastelua. Jo pelkän laajan Keski-Pohjanmaan maatilatalouden tarkastelu tässä laajuudessa on ollut historiallinen projekti.

Maatalousstrategian on tarkoitus palvella rahoituspäätösten tekijöitä osoittamalla eri tuotantosuuntien suhteellinen merkittävyys. Piilo-opetussuunnitelmana on ollut ymmärryksen lisääminen maakunnan päättäjien ja maatalouden toimijoiden kesken. Tutustumalla teokseen luottamus- ja virkamiesjohto pystyy entistä paremmin ymmärtämään maatilatalouden nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä.

Maatalousstrategiassa on hyvin runsaasti tilastoja, mikä voi joistakin lukijoista vähentää teoksen luettavuutta. Monien tilastojen esittely on tarpeen, jotta viljelijän päätöksen tekotilanteesta voidaan välittää alaa tuntemattomillekin päättäjille suhteellisen oikea kuva. Eri lähteiden avulla maataloudesta muodostuu moniulotteinen kuva, joka vastaa viljelijän kokemaa todellisuutta. Moniulotteinen näkökulma näyttää ensisilmäykseltä

sekavalta, joten joku lukija voisi toivoa selkeämpiä kannanottoja. Saman asian esittäminen useasta näkökulmasta on kuitenkin pidemmän päälle lukijaystävällisempi vaihtoehto kuin kuultujen asiantuntijoiden esittämien mielipiteiden ja tulkintojen suoraviivainen kirjaaminen lyhyiksi toimenpidesuosituslistoiksi. Näin menetellen kriittiselle lukijalle annetaan ajattelemisen apuvälineitä, joista hän voi muodostaa oman todellisuutensa.

Strategian ala olisi voitu rajata monella muullakin tavalla kuin mitä nyt on tehty. Kuitenkin, jos strategiassa halutaan priorisoida maatilatalouden eri tuotantosuuntia ja jakaa niille rahaa niiden suhteellisen merkittävyyden perustella, täytyy valita niin yksityiskohtainen ja yhdenmukainen tilastopohja, että kaikki keskeinen toiminta saadaan samaan kuvaan.

Elintarviketieto Oy:n rahavirtatutkimuksesta saadaan kuntapohjaista tietoa eri tuotantosuuntien merkityksestä. Kunnista voidaan taas koota mieleisiä aluejakoja. Aineistosta voidaan katsoa seutukuntien menestystä aikasarjana ennen ja jälkeen EU-jäsenyyden. Myös alueittaiset vahvuusalat suhteessa koko maahan tai muihin maakuntiin voidaan laskea.

Jos lukija on mielessään yhtynyt tilastollisiin perusteluihin, niin nyt tulee eteen pääkysymys: voidaanko kehittämisrahoja jakaa tuotantosuunnille Elintarviketieto Oy:n ”objektiivisen” kuvauksen perusteella sen jälkeen kun sitä on korjattu eräiden tilastoteknisten seikkojen ja päättäjien ”subjektiivisten” arvoasetelmien perusteella?

Tilastoteknisillä seikoilla tarkoitetaan seuraavanlaisia asioita.

- Sivuelinkeinojen rahavirroista on erotettava palkat ja eläkkeet omiksi ryhmikseen, jotta saadaan entistä totuudenmukaisempi kuva Keski-Pohjanmaan maatalouden liittäiselinkeinoista.
- Kun Suomen ensimmäisenä EU:n jäsenyysvuotena maidolle, monille lihatuotteille ja kananmunille maksettiin lisähintoja, nämä tuet näkyvät myyntituloissa. Sen sijaan pinta-ala- ja kotieläinmääräperusteiset tuet maataloudelle näkyvät valtion ”suorana”

tukena. Vertailukelpoisen tilaston muodostaminen edellyttäisi valtion tuen jakamista tuotantosuunnille.

- a Peltoviljelyn merkitys maatalouden tulonlähteenä on suurempi kuin mitä myyntituloihin perustuva tilasto esittää. Monissa tuotantosuunnissa kotieläimille syötetään omalla tilalla tuotettua rehuviljaa ja/tai nurmirehua, jolloin saatava lopputuote (sian- ja naudanliha, maito, kananmunat ym.) on tulkittavissa osin oman pellon tuotoksena jatkojalosteeksi. Jos pelto vuokrattaisiin vieraalle (tai jos vilja myytäisiin), siitä saataisiin myyntituloa, joka näkyisi myös bruttomyyntiä kuvaavissa luvuissa. Jos tilaa myyisi omat viljansa ja ostaisi väkirehua tilalle, kotieläintuotannon kannattavuus katemarkkoina mitattuna pysyisi ennallaan, mutta viljan myyntitulot näkyisivät laskelmissa.a

Jos sivuelinkeinojen rahavirtojen jakaminen palkkoihin, eläkkeisiin ja ”aitoihin” maatalouden liitännäiselinkeinoihin lisää perusmaatalouden merkitystä suhteessa sivuelinkeinoihin, niin valtion tuki -luokan voi todeta liioittelevan kotieläintuloja kasvinviljelytulojen kustannuksella.

Päätöksentekijöiden subjektiivisilla arvostuksilla tarkoitetaan sitä, että rahanjako voidaan perustaa painotettuun matriisiin, jossa tuotantosuuntien rahamäärät kerrotaan päättäjien subjektiivisesti asettamilla painokertoimilla. Kun mietitään eri tuotantosuuntien painoarvoa rahanjaossa, ei toki kaikkea rahaa voida jakaa yksinomaan nykytilanteen rahavirtojen perusteella. Erikoismaatalouden (erikoiskasvit, luomu) ja muiden maaseutuelinkeinojen yrityksille täytyy varata rahaa niiden oletettua kasvunopeutta vastaavasti. Pitkällä aikavälillä vain kasvavilla toimialoilla voidaan luoda uusia ja ylläpitää vanhoja työpaikkoja. Maatalouden liitännäiselinkeinoilta puuttuu perusmaatalouden suojaverkko, joten niille on syytä antaa kehittämisvaroja niiden nykyistä tuloosuutta enemmän. Myös riskihankkeita ja maaseudun uusia jäsennyksiä (naisprojektit) on tuettava.

Kuitenkin päätöksentekijöiden on päätöksiä tehdessään syytä tiedostaa, että panostaminen lypsykarjatalouden, naudanlihan tuotannon, nurmiviljelyn, perunan viljelyn ja he-

vostalouden kehittämiseen merkitsee alueellisten vahvuuksien vahvistamista, kun taas resurssien suuntaaminen metsätalouden, liitännäiselinkeinojen, sikatalouden, viljan viljelyn, kanatalouden, lammastalouden ja erikoiskasvien viljelyn kehittämiseen merkitsee tuotantorakenteen ”aukkojen” paikkaamista eli tuotantorakenteen monipuolistamista.

Yhtiöpäiseen monipuolistamiseen liittyy aluetalouden pitkän aikavälin kehityksen kannalta se pulma, että voimavarat voivat hajota liian monille aloille. Aluetalous on kooltaan rajallinen, joten kaikkea haluttavaa ei ole mahdollista saavuttaa. Vaarana on, että jäädytään kaikilla sektorilla keskinkertaisiksi. Tällainen aluetalouden lamauttaminen ei ole tavoittelemisen arvoista.

Alueellisten päätöksentekijöiden vastuulla on, ettei pyrkimys tuotantorakenteen monipuolistamiseen vaarana niiden alueellisten vahvuuksien kehittymistä, joihin alue on tähänastisen historiansa kuluessa oppinut. Tietyn alueen kannattaa hyödyntää se etulyöntiasema erikoistumisaloillaan muihin alueisiin nähden, jonka se on saavuttanut alueellisen oppimisprosessin kuluessa. Perinteisesti vahvoilla aloillaan alueen on helpompi kehittää osaamistaan ja kilpailukykyään toimintaympäristöjen muutosten edellyttämällä tavoilla kuin täysin uusilla aloilla.

Päätäjien lienee helpointa ymmärtää laajan Keski-Pohjanmaan päätöksentekotilannetta, jos maakuntaa kutsutaan nautakarjatalousklusteriksi. Maito on maakunnan maataloustuotteiden lippulaiva, josta saadaan eniten myyntituloja (noin 800 miljoonaa markkaa). Maitoon liittyy tuotantoteknisesti pääosa naudanlihasta, josta saadaan 285 miljoonaa markkaa myyntituloja melko pitkälti lypsykarjatalouden oheistuotteena. Jos lypsykarjatalous loppuisi maakunnasta, pääosa naudanlihatuloista menetettäisiin myös.

Maakunnan pellot kasvavat pääosin nurmea tai rehuviljaa, jotka molemmat käytetään hyvin pitkälti nautakarjatalouden rehuna. Nurmi ja rehuvilja ovat siten nautakarjatalouden tarvitsemia välituotteita eli taloustieteen kielellä tuotantopanoksia. Kasvinviljelyn ja nautakarjatalouden välillä on vielä sekin yhteys, että eläinten lanta käytetään pelloilla korvaamaan ostolannoitteita. Yhteys on monimutkainen ja systeeminen, mutta johto-

päätös on selvä. Nurmirehua ja rehuviljaa ei tuotettaisi läheskään nykyisiä määriä, jos nautakarjatalous katoaisi maakunnasta. Nurmirehu ja rehuvilja ovat painoonsa ja tilavuuteensa nähden sen verran arvotonta tavaraa, ettei niitä kannata kuljettaa pitkiä matkoja.

Koska laajan Keski-Pohjanmaan maatalouden ja elintarviketeollisuuden pääosa (meijerit, teurastus- ja lihanjalostuslaitokset) on jo nyt riippuvaista (tai ainakin suuresti hyötty) lypsykarjataloudesta, maakunnan päättäjät voivat yksipuolisesta tuotantorakenteesta johtuvaa riskiä nykyisestä suuremmin kasvattamatta pyrkiä lisäämään toiminnallisesti läheisten toimialojen välisiä kytkentöjä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi nautakarjataloutta tukevien erityispanosten keksimistä ja etsimistä (biotekniikka), avustavien hyödykkeiden tuottamista (koneet ja laitteet), uusien rehukasvien kehittelyä (valkuaista lisäävät palkokasvit) ja osaamisen vahvistamista (tutkimus- ja tuotekehittely erityisesti tuotannonohjauksen ja ruokinnan automatisoinnin aloilla).

Maidontuotantoa voidaan tarkastella osana monimutkaista alueeseen sidottua toimialojen kokonaisuutta, jossa voidaan omalla aktiivisuudella luoda kestäviä kilpailuetuja. Jos ajatus nautakarjatalousklusterista vaikuttaa liian kunnianhimoiselta ja korkealentoiselta käytettävissä oleviin voimavaroihin nähden, niin suunnitelmallisella ja pitkäjänteisellä kehittämistyöllä voidaan ainakin poistaa pullonkauloja, joita syntyy tahattomasti maakunnan toimijoiden koordinoimattomasta toiminnasta (mm. lantaongelmat).

Jotkut lukijat lienevät päättäneet mielessään, että mitään priorisointia ei tarvitse tehdä. Eihän sitä nyt tarvitse aivan kaikkien kukkien antaa kukkia, mutta kun rahaa annetaan kaikille hyvälle hankkeille tuotantosuunnista tai yritystoiminnan toimialoista riippumatta, saadaan paras tulos. Näinkin voidaan toki menetellä. Yksittäisistä päätöksistä muodostuu ajan mittaan linja, joka voidaan jälkeen päin nähdä (edellyttäen tietysti että päätökset eivät ole satunnaisia). Ei kuitenkaan ole varma, että tällaisen harkinnan avulla saadaan aikaan parempi kokonaisuus kuin selvien sääntöjen avulla. Ainakaan, jos otetaan huomioon jokaisen päätöksen tarvitsema valmistelu-aika, jonka kuluessa määritellään tähän tapaukseen sopivat kriteerit. Jos on olemassa selvä sääntö, joka johtaa esi-

merkiksi 95 % harkittavina olevista tapauksista oikeaan lopputulokseen, maakunnan toimijat saadaan nopeasti aktivoitua kehittämistyöhön. Hakijoiden oikeusturvakin edellyttäne, että päätöksentekijöillä on mietittynä kriteerit, jotka voidaan hakijoille ilmoittaa. Muussa tapauksessa epäilykset jostakin kansalaisyhteiskuntaan sopimattomasta läpinäkymättömästä päätöksenteosta saavat valtaa.

LÄHDELUETTELO

- Alatalo, Juha (1996). Lypsykarjaroduista naudanlihaa syntymätilalla. Käytännön Maamies 9/1996. Ruokinta -numero (syyskuu 1996), s. 10 - 11.
- Aulaskari, Olli - Reijo Keränen (1996). Elintarvikeketju aluetalouksien osana ml. syrjäisten alueiden erityisproblematiikka ja EU:n tukipolitiikka. Suomen Aluetutkimus FAR. Selvityksiä, nro 12. 56 s.
- Elintarviketieto Oy (1995). Maatilojen tulot kunnittain vuonna 1994. Julkaisematon tilasto.
- Elintarviketieto Oy (1996a). Maatilojen tulot kunnittain vuonna 1995. Julkaisematon tilasto.
- Elintarviketieto Oy (1996b). Elintarviketalous 1996. Elintarviketalouden tuotanto-, kulutus-, markkinointi- ja hintatilastoja 1990 - 1995.
- ETLA (1996). Suhdanne 2/1996.
- Hankala, Aarne (1995). Keski-Pohjanmaan metsästrategian taustatietoja metsälautakunnan näkökulmasta. Esitelmä "Metsä soikoon - Keski-Pohjanmaan metsästrategia (METSO) 1995 - 2005" -sidosryhmäseminaarissa Kokkolan kaupungintalolla 20.3.1995. Julkaisematon lähde.
- Helsinki Media Company Oy (1996). Sininen Kirja 27. Talouselämän suurhakemisto. Osa 2: Yritysosia.
- Hiiva, Esa (1996). Maatilojen tulokehitys siirtymäkaudella 1995 - 2000. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos. Tiedonantoja, nro 206.
- Joki-Tokola, Erkki (1996). Lehmävasikoista laatulihaa vientiin. Maaseudun Tulevaisuus -lehti 24.9.1996. Maatalouden tutkimuskeskuksen toimittama Koetoiminta jaa käytäntö -liite.
- Keskipohjanmaa (1994a). Artikkelit a) Lohtajan meijerissä alkaa juuston kypsytys ja b) Maan ensimmäinen luomumeijeri Nivalaan. Keskipohjanmaa-lehtiä 22.11.1994.
- Keskipohjanmaa (1994b). Maitokolmiosta maitotuotteiden "gateway". Keskipohjanmaa-lehti 30.11.1994.
- Keskipohjanmaa (1994c). EU vaikuttaa kiintiöiden ja hintojen kautta. Milkaajoutuu sopeuttamaan jatkojalostuksen puolella. Keskipohjanmaa-lehti 1.12.1994.

- Keskipohjanmaa (1994d). Pyhäsalmeilta sienituotteita ja "kalajuustoa" Kuusamosta. Pk-meijerit etsivät uusia tuotteita. Keskipohjanmaa-lehti 13.12.1994.
- Keskipohjanmaa (1994e). Vahva maitomaakunta luo perustan turvalliselle tulevaisuudelle. Maitokolmion mainos lehden etusivulla. Keskipohjanmaa-lehti 28.12.1994.
- Keskipohjanmaa (1995). Nivala kiinni syyskuussa -96. Valio teki ensimmäiset lopettamispäätökset. Keskipohjanmaa-lehti 5.4.1995.
- Keskipohjanmaa (1996a). Valio panostaa luomujuustoon. Keskipohjanmaa-lehti 12.4.1996.
- Keskipohjanmaa (1996b). "Tappiota tuli, mutta ei luovuteta!" Kaustisen meijeri kohti parempaa. Keskipohjanmaa-lehti 30.4.1996.
- Keskipohjanmaa (1996c). Laaksojen Maitokunta irtisanoo ja myy omaisuuttaan. Keskipohjanmaa-lehti 8.5.1996.
- Keskipohjanmaa (1996d). Maitokolmio investoi piimään ja jakeluun. Keskipohjanmaa-lehti 9.5.1996.
- Keskipohjanmaa (1996e). Tuotekehittely alkaa syyskesästä Toholammilla. Keskipohjanmaa-lehti 13.6.1996.
- Keskipohjanmaa (1996f). Omistajien enemmistö sulkemisen kannalla. Teurastamo ei ylläpidetä tilityshinnan kustannuksella. Keskipohjanmaa-lehti 25.10.1996.
- Keskipohjanmaa (1996g). Viisi erosi Lihakunnasta. Keskipohjanmaa-lehti 1.11.1996.
- Keski-Pohjanmaan agronomit ry (1996). Keski-Pohjanmaan maaseututilastoja 1996.
- Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus (1996). Keski-Pohjanmaan maaseudun kehittämistavoitteet. Julkaisematon suunnitelma 23.2.1996.
- Keski-Pohjanmaan metsäkeskus (1996). Keski-Pohjanmaan metsästrategia 1996.
- Keski-Pohjanmaan ympäristökeskus (1996). Kotieläinten tuottaman lannan ravinteet 1995. Julkaisematon tilasto.
- Kettunen, Lauri (1995). Suomen maatalous 1994. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, nro 76. 62 s.
- Kettunen, Lauri (1996). Suomen maatalous 1995. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, nro 79. 60 s.
- Kotisalo, Yrjö (1996). Kilpailutilanteen muutos rasitti Kymppimeijereitä. Maaseudun Tulevaisuus -lehti 20.6.1996.

- Kuhmonen, Tuomas (1996). Näkökulmia maatalouden ja maaseudun tulevaisuudesta pohjoisen tuen alueella. Fin-Auguuri Oy. Maaseudun tulevaisuus selvityksiä 1/1996.
- Köylijärvi, Aimo (1996), Keski-Pohjanmaan maidontuotanto 1996 - 2000. Elintarviketieto Oy:n moniste.
- Lempiö, Pasi (1996). EU-jäsenyyden vaikutus lihasikatilojen talouteen. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos. Tiedonantoja, nro 211, 5 - 45.
- Maaseudun Tulevaisuus (1996a). Naudanlihantuotannon kriisi syvenee. Välitysvasikkatiloista vain kolmannes jatkaa. Joka viides kotieläintila lopettaa kahdessa vuodessa. Maaseudun Tulevaisuus -lehti 20.2.1996.
- Maaseudun Tulevaisuus (1996b). Karjantarkkailutulokset maaseutukeskuksittain tarkkailuvuonna 1995. Lehmien keskituotos aleni 11 kiloa tarkkailutiloilla. Maitomäärä laski etelässä ja kasvoi pohjoisessa. Maaseudun Tulevaisuus -lehti 18.4.1996.s
- Maaseudun Tulevaisuus (1996c). Kokoviljasäilörehu vaatii kotimaisia kokeita. Sopii lihakarjalle paremmin kuin lypsykarjalle. Maaseudun Tulevaisuus -lehti 30.5.1996.
- Maaseudun Tulevaisuus (1996d). Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton markkina-katsaus 3206. Maaseudun Tulevaisuus -lehti 21.9.1996.
- Maaseutukeskusten Liitto (1996). Maitotilaneuvonta 1995. Tuotostarkkailun tulokset. Maaseutukeskusten Liiton julkaisuja, nro 904. 43 s.
- Maaseutuohjelmatyöryhmä (1996). Toimiva maaseutu -maaseutuohjelma. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän ehdotukset ja perustelut. Maaseutopolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/1996. 158 s.
- MAT (1996). Tietovakka 1996. Maatalousalan tiedotuskeskus.
- Mela, Timo - Tuula Suvanto (1987). Peltokasvien satoennuste vuoteen 2000. Peltokasvien satojen ja niihin vaikuttavien tekijöiden kehitys vuoteen 2000 mennessä. Helsingin yliopiston Kasvinviljelytieteen laitoksen julkaisuja, nro 14. 201 s.
- Mikkilä, Timo (1996). Lihan hinnat vertailussa. Maataloustuottaja 6/1996, s. 18 - 19.
- MMM (1996). Maatalouspoliittisen työryhmän väliraportti. Työryhmämuistio MMM 1996: 14.

- Mustonen, Esa (1996). Kokoviljasäilörehussa on kaikki mukana. Käytännön Maamies 9/1996. Ruokinta -numero (syyskuu 1996), s. 16 - 17.
- Nousiainen, Jarmo (1996). Aika hoitaa maatalouden rakennemuutoksen. Tilastokeskus. Tietoaika 5/1996, 6 - 8.
- Peltola, Asko (1996). Monitoimisuus viljelijän näkökulmasta. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos. Selvityksiä, 3/1996.
- Pöyhönen, Anja - Marja Salmi (1980). Maataloustieto. Helsinki. 208 s.
- Rantala, Jukka (1996). Naudanlihan tuotannon kannattavuus siirtymäkaudella 1995 - 2000. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT. Raportteja ja artikkeleita, nro 143.
- Saastamoinen, Markku - Seppo Hyyppä - Päivi Laine (1995). Hevosen kasvatusta, ruokinta ja hoito. Maaseutukeskusten Liiton julkaisuja, nro 887. Tieto tuottamaan, nro 68. Kolmas, ajanmukaistettu painos. Kokemäki. 118 s.
- Savela, Antti (1996). KMO sulautui yksimielisesti. Kainuusta haetaan parempaa tilityshintaa. Keskipohjanmaa-lehti 1.10.1996.
- Talouselämä (1995). 500 suurinta yritystä Suomessa vuonna 1994. Talouselämä-lehti, nro 21/1995, s. 23 - 84.
- Talouselämä (1996). 500 suurinta yritystä Suomessa vuonna 1995. Talouselämä-lehti, nro 21/1996, s. 21 - 83.
- TIKE (1995a). Maatilarekisteri 1994. SVT. Maa - ja metsätalous 1995: 4. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus.
- TIKE (1995b). Maatilatilastollinen vuosikirja 1995. SVT. Maa- ja metsätalous 1995: 5. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus.
- TIKE (1996a). IACS-tietokanta. Vuonna 1995 maataloustukia hakeneita maatiloja koskeva tietokanta. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus. Julkaisematon tilasto.
- TIKE (1996b). Perunan viljelyalat (ha) 1990, 1994, 1995 ja 1996 sekä Perunan viljelysuunnitelmat 1996. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus. Tilastoryhmä. Julkaisemattomia tilastoja.

- TIKE (1996c). Valvottu luomutuotanto Suomessa vuonna 1995 ja luonnonmukaisen tuotannon valvontaan kuuluvien tilojen pellon käyttö viljelykasveittain Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiirin alueella vuonna 1995 sekä ennakkotietoja 26.5.1996 mennessä vuodelle 1996 kirjatuista luomuhakemuksista. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus. Julkaisemattomia tilastoja.
- TIKE (1996d). Puutarhayritysrekisteri 1995. SVT. Maa- ja metsätalous 1996: 1. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus.
- Tilastokeskus (1995). Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto 1994. SVT. Maa- ja metsätalous 1995: 8.
- Tilastokeskus (1996a). Teollisuustilasto 1994. Julkaisematon erillisajo perusaineistosta.
- Tilastokeskus (1996b). Maatilatalouden tulo- ja verotilasto 1994. SVT. Maa- ja metsätalous 1996: 2.
- Tilastokeskus (1996c). Bruttokansantuote alueittain. Bkt maakunnittain ja seutukunnittain 1988 - 1994*. Moniste. Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1996d). ALTIKA -aluetietokanta.
- Tilastokeskus (1996e). KUNTAFAKTA -tietokanta.
- Volk, Raija - Kalle Laaksonen - Hennamari Mikkola (1996). Sääntelystä kilpailuun. Elintarvikeklusterin kilpailukyky. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT, Raportteja ja artikkeleita, nro 140. 166 s.
- Vähäsöyrinki, Kaija (1996). Maidon tuotantohinta yli 3 mk/l. Keskipohjanmaa -lehti 30.10.1996.
- Ylä-Savon Instituutti (1996). Keski-Pohjanmaa-, Ylä-Savo-, Kainuu -maitovyöhyke. Sonkajärvi. 52 s.

LIITE 1. Keski-Pohjanmaan alueellisen maatalousstrategian ohjausryhmän, valmisteluryhmän ja tuotantosuunnittaisten asiantuntijaryhmien kokoonpanot

Ohjausryhmä

Heimo Fiskaali	Perhon maaseutuoppilaitos	jäsen
Ilkka Heinonen	Haapajärven ammatti-instituutti	jäsen
Eero Isomaa	Nivalan tuottajayhdistys	jäsen
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	puheenjohtaja
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	sihteeri
Voitto Kalliokoski	Halsuan kunta	jäsen
Marja Kokkonen	K-P:n maaseutuelinkeinopiiria	jäsen
Sirkku Koskela	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	jäsen
Keijo Koukkari	Keski-Pohjanmaan liitto	jäsen
Tapio Kurki	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	jäsen
Anna-Maija Mäki-Petäjä	Kannuksen maaseutuoppilaitos	jäsen
Pekka Nikula	Ylivieskan kaupunki	jäsen
Kauko Ojala	Keski-Pohjanmaan liitto	jäsen
Aulis Rantala	Keski-Pohjanmaan ympäristökeskus	jäsen
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	sihteeri
Altti Seikkula	Keski-Pohjanmaan liitto	kokoonkutsuja

Valmisteluryhmä

Ilkka Heinonen	Haapajärven ammatti-instituutti	jäsen
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	puheenjohtaja
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	sihteeri
Marja Kokkonen	K-P:n maaseutuelinkeinopiiria	jäsen
Keijo Koukkari	Keski-Pohjanmaan liitto	jäsen
Tapio Kurki	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	jäsen
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	sihteeri

Rakennekehitysryhmä

Juha Hämäläinen	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	suunnitteluagronomi
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Arvo Kokkonen	Kalajokilaakson maanmittaustoimisto	johtaja
Erkki Laide	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	yritysneuvoja
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Jari Siirilä	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	yritysneuvoja
Jukka Tunkkari	MTK Keski-Pohjanmaa	kenttäpäällikkö
Väinö Ylikangas	Keski-Pohjanmaan maanmittaustoimisto	johtaja

Meijeriryhmä

Kyösti Jukkola	Jukkolan Kotijuustola Oy	toimitusjohtaja
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Seija Kaustinen	Kaustisen Osuusmeijeri	toimitusjohtaja
Jaakko Korkala	Valio Oy Toholampi	isännöitsijä
Heikki Kykkänen	Valio Oy Haapavesi	tehtaanjohtaja
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Veijo Savolainen	Keski-Pohjan Juustokunta	toimitusjohtaja
Esko Vennola	Osuuskunta Maitokolmio	toimitusjohtaja
Erikseen puhelinhaastateltu:		
Esko Huttu-Hiltunen	Pk-meijeriprojekti	projektipäällikkö

Lypsykarjatalousryhmä

Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Jari Korva	Keski-Pohjan Juustokunta	tuotantoneuvoja
Lea Puumala	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	toimistopäällikkö
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Marja-Leena Saukkosaari	Keski-Pohjan Juustokunta	tuotantoneuvoja
Eino Viitala	Keski-Pohjanmaan keinosiemennysosuuskunta	toimitusjohtaja

Naudanliharyhmä

Juha Alatalo	Itikka osuuskunta	naudanlihaneuvoja
Heikki Isopahkala	Kalajoki	maanviljelijä
Erkki Joki-Tokola	Maatalouden tutkimuskeskus Pohjois-Pohjanmaan tutkimusasema	tutkija
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Veli-Matti Kaustinen	Kaustinen	maanviljelijä
Jukka Koskinen	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	kotieläinneuvoja
Taisto Myllykangas	Pouttu Oy	tuotantoneuvoja
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Erikseen puhelinhaastateltu:		
Tomas Gäddnäs	Snellnanin Teurastamo Oy	kenttäpäällikkö

Nurmisiemenen viljely

Erikseen puhelinhaastateltu:

Eero Rahkola	Ylivieska	Valtion viljavaraston Ylivieskan toimi- pisteen varasto- päällikkö 1974 - 1994
--------------	-----------	--

Perunaryhmä

Kauno Erkkilä	Kannus	maanviljelijä
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Sirkku Koskela	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	peruna- ja erikois- viljelyagrobiologi
Pertti Leskelä	Lohtaja	maanviljelijä
Matti Mäkelä	Ilimanka	maanviljelijä
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Asko Seppänen	Raisio Yhtymä Ruokaperunateollisuus Vihanti	viljelypäällikkö
Juha Tavasti	Kalajoki	maanviljelijä

Metsätalousryhmä

Eero Autere	Keski-Pohjanmaan metsäkeskus	piirimetsänhoitaja
Mauno Isohanni	Metsäliitto Osuuskunta	piiripäällikkö
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän pj.
Hannu Mikkonen	Halwood Oy	maanviljelijä-yrittäjä
Eero Pelto-Arvo	Kannus	maanviljelijä- kenttäsahuri
Manu Purola	Keski-Pohjanmaan Metsänhoitoyhdistysten Liitto	toiminnanjohtaja
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Teuvo Vähäkainu	UPM-Kymmene Oy	piiripäällikkö

Keskusteluteemoja erikseen kirjallisesti kommentoinut:

Jyrki Kangas	Metsäntutkimuslaitos Kannuksen tutkimusasema	johtaja
--------------	---	---------

Liitännäiselinkeinoryhmä

Veikko Jokela	Lohtaja	maanviljelijä
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Esa Kiiskilä	Pietilän Lomatalo	yrittäjä
Marja Kokkonen	Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiiri	metsänhoitaja
Tapio Kurki	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	johtaja
Margita Lukkarinen	Kokkolan kaupunki	aluejohtaja
Kyösti Mäkelä	Maaseudun Kehittämiskeskus Oy	yrittäjä, konsultti
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.

Sikatalousryhmä

Tuomo Heikkilä	Kalajoki	maanviljelijä
Jouni Jyrinki	MTK Keski-Pohjanmaa	toiminnanjohtaja, ryhmän pj.
Jouni Kaipainen	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Matti Miettinen	Lihakunta	tuotantokonsulentti
Matti Pönttiö	Himanka	maanviljelijä-yrittäjä
Olli Rosenqvist	Chydenius-Instituutti	tutkija, ryhmän siht.
Esa Torvi	Pouttu Oy	kenttäpäällikkö

Erikseen puhelinhaastateltu:

Tomas Gäddnäs	Snellnanin Teurastamo Oy	kenttäpäällikkö
---------------	--------------------------	-----------------

Viljan viljely

Erikseen puhelinhaastateltu:

Eero Rahkola	Ylivieska	Valtion viljavaraston Ylivieskan toimi- pisteen varasto- päällikkö 1974 - 1994
--------------	-----------	--

Kanatalous

Erikseen puhelinhaastateltu:

Antero Hilliaho	Kalajoki	maanviljelijä
Erkki Oja	Kalajoki	maanviljelijä

Lammastalous

Erikseen haastateltu:

Jari Roukala	Himanka	maanviljelijä
--------------	---------	---------------

Erikoiskasvien viljely

Pohjatekstin erikoiskasvien viljelyä koskevaan lukuun 7.3 kirjoittanut:

Sirkku Koskela	Keski-Pohjanmaan Maaseutukeskus	peruna- ja erikois- viljelyagrologi
----------------	---------------------------------	--

LIITE 2. Peltokasviluettelo.

Tähän luetteloon on kerätty ne maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokantaan koodatut kasvit tai pellon käyttömuodot, joiden yhteen lasketusta viljelypinta-alasta muodostuu tässä strategiassa tarkoitettu alueittainen kokonaisviljelyala eli viljelyksessä oleva peltoala vuonna 1995.

Kasviryhmä	Kasvilaji	Kasvilajikoodi	
Rehuviljat	Ohra	1300	
	Kaura	1400	
	Seosvilja	1500	
	Vihantavilja (pelkkää viljaa, korjattu kukintavaiheessa tai sen jälkeen)	1600	
	Ohra, ei siemenohra (non food)	8010	
	Kaura, ei siemenkaura (non food)	8011	
	Muut viljat eli leipäviljat	Vehnä	1100
Ruis		1200	
Tattari		1700	
Muut viljat		1900	
Spelttivehnä, vehnä sekä vehnän ja rukiin sekävilja, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)		8008	
Ruis, ei siemenruis (non food)		8009	
Maissi, ei siemenmaissi (non food)		8012	
Durranjyvät, ei kylvämiseen tarkoitettu hybrididurra (non food)		8013	
Tattari, ei sientattari (non food)		8014	
Hirssi, ei siemenhirssi (non food)		8015	
Ruisvehnä, ei siemenruisvehnä (non food)		8016	
Muut kuin muualla mainitut viljat, ei siemenviljat (non food)		8017	
Peruna		Peruna	3100
		Perunat (non food)	8004
Nurmikasvit		Viljelykierrossa olevat rehunurmet (lyhytaikaiset nurmet, alle 5 vuotta, ei viherheinä)	6100
	Pysyvä, viljelty laidun (pitkäaikaiset nurmet, väh. 5 vuotta, alle 10 vuotta)	6200	
	Käytössä oleva luonnonlaidun ja -niitty	6300	
Muut rehuksvit kuin rehuviljat ja nurmikasvit	Rehuherne	2120	
	Härkäpapu	2200	
	Rehujuurikasvit ja rehukaali	3300	
	Muut rehuksvit	6400	
	Rehuherneet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8005	
	Härkäpavut, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8006	
	Kesanto	Kesanto (ei non food)	9400
5-vuotinen kesantoe		9500	
Muu ei tukikelpoinen kesantoe		9600	

Muut kasvit

Ruokaherne	2110
Soijapapu	2300
Virna	2400
Tuoksulupiini	2500
Muut valkuaiskasvit	2600
Sokerijuurikas	3200
Rypsi	4100
Rapsi	4200
Auringonkukka	4300
Humala	4400
Hamppu	4500
Pellava	4600
Viherheinä	4700
Siemenmausteet ja lääkekasvit	4800
Tupakka	4900
Puutarhakasvit	5000
Muut viljelykasvit	7000
Metsäpuut, joiden kasvuaika on enintään 10 vuotta (non food)	8001
Monivuotiset avomaankasvit (non food)	8002
Muut avomaankasvit (non food)	8003
Kuminansiemenet, murskaamattomat ja jauhamattomat haihtuvien öljyjen tai resinoidiseen teolliseen valmistukseen tarkoitettut (non food)	8007
Soijapavut, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8018
Kuoritut maapähkinät (non food)	8019
Pellavansiemenet, muut kuin kylvämiseen tai tekstiilikäyttöön tarkoitettut (non food)	8020
Rapsin- tai rypsinsiemenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8021
Auringonkukan siemenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8022
Puuvillansiemenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8023
Risiininsiemenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8024
Seesaminsienenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8025
Sinapinsiemenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8026
Safforinsiemenet, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8027
Hampunsiemenet, muut kuin kylvämiseen tai tekstiilikäyttöön tarkoitettut (non food)	8028
Muut öljykasvien siemenet ja hedelmät, muut kuin kylvämiseen tarkoitettut (non food)	8029
Karvas lupiini (non food)	8030
Kasvit ja kasvinosat (non food)	8031
Punomiseen tai pehmusteisiin ym. käytettävät aineet (non food)	8032
Sokerijuurikas (non food)	8033
Lyhytkestoiset puut (alle 10 v. kierto) (non food)	8034
Puut ja pensaat (non food)	8035
Monivuotiset kasvit (non food)	8036

LIITE 3. Kotieläinluettelo.

Tähän luetteloon on eläinryhmittäin kerätty ne maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen vuoden 1995 IACS-tietokantaan koodatut eläinlajit, joita tässä strategiassa tarkoitetaan kotieläimistä puhuttaessa.

Eläinryhmä	Eläinlaji	Eläinlajikoodi
Lypsynaudat	Lypsylehmät 24 kk -	11100
	Alle 24 kk poikineet lypsylehmähiehot	11200
	Lehmävasikat alle 6 kk, maidontuotantoon	14140
	Lehmävasikat 6 - 12 kk, maidontuotantoon	14240
	Hiehot 12 - 24 kk (ei poikineet), maidontuotantoon	14340
	Hiehot 24 kk - (ei poikineet), maidontuotantoon	144400
Muut naudat	Emolehmät 24 kk -	12100
	Alle 24 kk poikineet emolehmähiehot	12200
	Sonnit (kaikki)	13000
	Lehmävasikat alle 6 kk, teuraaksi	14110
	Lehmävasikat alle 6 kk, jalostukseen	14120
	Lehmävasikat alle 6 kk, emolehmäksi	14130
	Lehmävasikat 6 - 12 kk, teuraaksi	14210
	Lehmävasikat 6 - 12 kk, jalostukseen	14220
	Lehmävasikat 6 - 12 kk, emolehmäksi	14230
	Hiehot 12 - 24 kk (ei poikineet), teuraaksi0	14310
	Hiehot 12 - 24 kk (ei poikineet), jalostukseen0	14320
	Hiehot 12 - 24 kk (ei poikineet), emolehmäksi0	14330
	Hiehot 24 kk - (ei poikineet), teuraaksi0	14410
	Hiehot 24 kk - (ei poikineet), jalostukseen0	14420
Hiehot 24 kk - (ei poikineet), emolehmäksi0	14430	
Hevoset	Hevoset (suomenhevoset, lämminverihevoset ponit ja muut hevoset)	20000
Lampaat ja vuohet	Lampaat	31000
	Vuohet	32000
Siat	Siat (kaikki)	40000
Siipikarja	Munivat kanat, väh. 20 vk (ei broileremot)	51000
	Kukot, vähintään 20 vk	52000
	Broileremot, vähintään 20 vk	53000
	Broilerit	54000
	Kananpoikaset, alle 20 vk (ei kukot, broilerit)	55000
	Ankat	56100
	Kalkkunat	56200
	Hanhiet	56300
	Fasaanit	56400
	Sorsat	56500
	Viiräiset	56600
	Helmikanat	56700
	Strutsit	56800
Muu siipikarja	56900	
Porot	Porot (kaikki)	63000

LIITE 4. Kotieläinmäärien muuntamisessa eläinyksiköiksi (ey) käytetyt kertoimet.

Tässä strategiassa esitetyt kotieläinmäärät on esitetty pääasiassa eläinyksikköinä (ey), ei absoluuttisina määrinä. Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen IACS-tietokantaan koodatut, vuotta 1995 koskevat kotieläinten absoluuttiset lukumäärät on muunnettu eläinyksiköiksi kertomalla ne seuraavilla luvuilla:

Eläinryhmä	Muuntokerroin	Eläinlaji	Eläinlajikoodi	
Lypsynaudat	1	Lypsylehmät 24 kk -	11100	
	0,5	Alle 24 kk poikineet lypsylehmähichot	11200	
	0,5	Hichot 24 kk - (ei poikineet), maidontuotantoona	14440	
	0,5	Hichot 12 - 24 kk (ei poikineet),a maidontuotantoona	14340	
	1/3	Lehmävasikat 6 - 12 kk, maidontuotantoona	14240	
	1/3	Lehmävasikat alle 6 kk, maidontuotantoona	14140	
	Muut naudat	1	Emolehmät 24 kk -	12100
1		Sonnit väh. 24 kk	13700	
0,5		Alle 24 kk poikineet emolehmähichot	12200	
0,5		Hichot 24 kk - (ei poikineet), jalostukseena	14420	
0,5		Hichot 24 kk - (ei poikineet), emolehmäksia	14430	
0,5		Hichot 12 - 24 kk (ei poikineet), jalostukseena	14320	
0,5		Hichot 12 - 24 kk (ei poikineet), emolehmäksia	14330	
0,5		Sonnit väh. 21 kk, alle 24 kk, jalostukseena	13620	
0,5		Sonnit väh. 16 kk, alle 21 kk, jalostukseena	13520	
0,5		Sonnit väh. 12 kk, alle 16 kk, jalostukseena	13420	
0,4		Hichot 24 kk - (ei poikineet), teuraaksia	14410	
0,4		Hichot 12 - 24 kk (ei poikineet), teuraaksia	14310	
0,4		Sonnit väh. 21 kk, alle 24 kk, teuraaksia	13610	
0,4		Sonnit väh. 16 kk, alle 21 kk, teuraaksia	13510	
0,4		Sonnit väh. 12 kk, alle 16 kk, teuraaksia	13410	
1/3		Lehmävasikat 6 - 12 kk, emolehmäksia	14230	
1/3		Lehmävasikat 6 - 12 kk, jalostukseena	14220	
1/3		Lehmävasikat 6 - 12 kk, teuraaksia	14210	
1/3		Lehmävasikat alle 6 kk, emolehmäksia	14130a	
1/3		Lehmävasikat alle 6 kk, jalostukseena	14120a	
1/3		Lehmävasikat alle 6 kk, teuraaksia	14110a	
1/3		Sonnit väh. 8 kk, alle 12 kka	13300a	
1/3		Sonnit väh. 6 kk, alle 8 kka	13200	
1/3		Sonnit alle 6 kka	13100	
Hevoset		1	Muut hevoset yli 3 vuotta	25000
		1	Muut hevoset 1 - 3 vuotta	24000
	1	Siitostammat 1 vuoden ja yli	23000	
	0,64	Varsat 6 kk - alle 12 kk	22000	
	0,64	Varsat alle 6 kk	21000	

Eläinryhmä	Muuntokerroin	Eläinlaji	Eläinlajikoodi	
Lampaat ja vuohet	1	Vuohet	32000	
	0,625	Uuhet 12 kk ja yli, maidontuotantoon	31112	
	0,625	Uuhet 12 kk ja yli, lihantuotantoon	31122	
	0,625	Pässit	31200	
	0,5	Karitsoineet uuhet alle 12 kk, maidontuotantoon	31111	
	0,5	Karitsoineet uuhet alle 12 kk, lihantuotantoon	31121	
	0,5	Tiineet uuhet alle 12 kk, maidontuotantoon	31113	
	0,5	Tiineet uuhet alle 12 kk, lihantuotantoon	31123	
	0,5	Muut uuhet alle 12 kk, maidontuotantoon	31114	
	0,5	Muut uuhet alle 12 kk, lihantuotantoon	31124	
	Siat	1	Lhasiat, elopaino 50 kg -	41000
		1	Siitosemakot, elopaino 50 kg -	42000
		1	Siitoskarjut, elopaino 50 kg -	43000
0,8		Siat, elopaino 20 - 50 kg	44000	
0,2		Porsaat, elopaino alle 20 kg	45000	
Siipikarja	1	Broileremot, vähintään 20 vk	53000	
	1	Broilerit	54000	
	1	Ankat	56100	
	1	Kalkkunat	56200	
	1	Hanhet	56300	
	1	Fasaanit	56400	
	1	Sorsat	56500	
	1	Viiriäiset	56600	
	1	Helmikanat	56700	
	1	Strutsit	56800	
	1	Muu siipikarja	56900	
	2/3	Munivat kanat, väh. 20 vk (ei broileremot)	51000	
	2/3	Kukot, vähintään 20 vk	52000	
2/3	Kananpoikaset, alle 20 vk (ei kukot, broilerit)	55000		
Porot	1	Porot	63000	